

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК  
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК  
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ  
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЗАЛКАР АКЫНДАР» СЕРИЯСЫ

**ЫСАК ШАЙБЕКОВ  
АБЫЛКАСЫМ ЖУТАКЕЕВ  
АБДЫҚАЛЫК ЧОРОБАЕВ  
АБДРАШИТ БЕРДИБАЕВ**

**13-ТОМ**

Академик **Абдылдажан Акматалиевдин**  
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр:

**Кубат Ибраимов, Клара Солтобаева**

БИШКЕК  
«ПРИНТ-ЭКСПРЕСС» – 2016

УДК 821.51  
ББК 84 Ки 7-5  
Ы 99

*Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.*

*Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.*

**Р е д к е н е ш:**

<i>Аеі асәәеәа А.А.</i>	<i>І опааа Н.А.</i>
<i>Аәәәәәәә N.</i>	<i>Наауеіа О.</i>
<i>Аеіеі әеіаа А.А.</i>	<i>Оіеөіі әеәәа Ё.О.</i>
<i>І ааәәеіа О.</i>	<i>Үдеәәәәа А.Ү.</i>

**Р е ц е н з е н т и** *М.Осмоналиев* – филология  
илимдеринин кандидаты

**Ы 99** **Ы.Шайбеков, А.Жутакеев, А.Чоробаев, А.Бердибаев.** 13-том: /Баш сөзүн жазгандар жана түзгөндөр *К.Ибраимов, К. Солтобаева.* – Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 580 б. («Залкар акындар» сериясы)

ISBN 978-9967-12-596-4

Жыйнакка Абылкасым Жутакеевдин 1924–1926-жылдары өз колу менен жазып тапшырган «Ленин кошогу», «Үч доор», «Качак турмушу», «Кесел Кедейдин арманы» деген чыгармалары жана кийин эл арасынан жыйналган ар кыл темадагы ырлары кирди. Чыгармалары түп нускада кандай болсо өзгөртүүсүз, кыскартуусуз берилди.

Жазгыч акын Ысак Шайбековду акын катары элге кенири тааныткан үч бөлүмдүү «Кайран эл» поэмасы жана согуштан кийинки жылдары колуна калем алып калтырып кеткен ар кыл темадагы чыгармалары бул жыйнактан орун алды.

А. Чоробаевдин тандалган ырлары киргизилди.

А.Бердибаевдин тандалган ырлары, «Адамдарга ачык кат» ырлар цикли жана «Менин элим» поэмасы киргизилди.

**Ы 4702300200-16**

**УДК 821.51**  
**ББК 84 Ки 7-5**

ISBN 978-9967-12-596-4

© КР УИА, 2016  
© «Принт-экспресс», 2016



## ЫСАК ШАЙБЕКОВ

(1880–1957)

*Учурунда «Кайран эл» поэмасы менен белгилүү болгон жазгыч акын Ысак Шайбеков 1880-жылы Кемин районундагы Чоң-Кемин айылында төрөлгөн. Алты жашка келгенде атасынан, көп узабай энесинен ажырап, жетимчилик башка түшкөн. Ошентип эс тарткандан байларга малай жүрүп күн өткөргөн. 1900-жылы Токмокко келип дин мектебинен арапча кат таанып чыккан. Бул жерде деле орус, өзбек байларына жалчы жүрүп, эптеп жан баккан. 1916-жылкы үркүндө качкындар менен Кытай жерине барып, 1917-жылы август айында эл менен өз жерине кайтып келген. Октябрь революциясынын жеңишин Таласта жүргөндө угуп, 1918-жылдын башында Пишпекке келет да, «Пролетарияттын демократтык союзу» деген уюмга өтүп, анын тапшырмаларын аткара баштайт. Ошол эле жылы Жети-Суу областынын Алма-Ата шаарында өткөрүлгөн Советтердин биринчи съездине Пишпек уездинин делегаты катары катышат. 1922-жылы Ат-Башыда Чеч-Дөбө ревкомунан, 1923–1924-жылдары Быстровка волосуна төрага болот. Кийинчерээк айыл чарба жана кооперация кызматкери, Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында ферма башчысы болуп эмгектенген. СССР Жазуучулар союзуна мүчө болгондон кийин жалаң*

чыгармачылык иш менен алектенип, 1957-жылы 22-апрелде дүйнөдөн кайткан.

Ысак Шайбековдун ырчылык шыгы эрте билинет. Алгачкы ырлары өз башынан өткөргөн оор турмуш запкысы жөнүндө болсо, бара-бара короо четинде, кыз оюндарында ырдалган элдик ырларга таасирленип, ашыктык ырларын, кошокторду да чыгарган. Акындын кагаз бетине түшүрүлгөн көлөмдүү тунгуч чыгармасы – «Зилзала». Мында 1910-жылы болгон жер титирөө алааматы, эл башына түшкөн оор трагедия, жапа чеккен эл-жердин кейиштүү абалы кеңири баяндалып, жер титирөө себебин диний мотивдер менен түшүндүрөт. Ысакты акын катары жалпы журтка тааныткан – «Кайран эл» поэмасы. Поэма үч бөлүмдөн турат: «Азган эл», «Кайран эл», «Кайткан эл». Поэмада акын өз көзү менен көрүп, өз башынан кечирген 1916-жылкы үркүн окуяларын ирээти менен хронологиялык тартипте баяндап берген. Чыгарманын биринчи бөлүмүндө падыша өкмөтүнүн зордукчул кысымына каршы чыдамы кеткен элдин көтөрүлүшкө чыгышы, падышычылык аскерден жеңилип калган элдин кытай жерине жабыла качып, кыргызга учурашы, андагы жүрөк титиреткен кейиштүү окуялар сүрөттөлсө, экинчи бөлүмүндө ошол өз жеринен азган элдин башка жерде көргөн кордугу, тарткан азабы көз алдыга тартылат. Поэма-нын акырында эл-жерин сагынып, эңсеп жүргөн элдин жаңы заман кабарын угуп мекенине кайтышы көркөм баяндалат. Учурунда бул поэма эл ичине кеңири тарап, колдон колго өтүп, жатка айтылып жүргөн чыгармалардан болгон.

Ысак Шайбеков Совет бийлигинин алгачкы жылдарынан тартып эле ар түрдүү өндүрүштүк-чарбалык кызматтарда жүргөндүктөн, чыгарма-

чылык иштен кыйла алыстап кеткен. Ошондуктан акын согуштан кийинки жылдарда гана колуна калем алып, ар кыл темадагы ырларын жазып калтырды. «Большевиктер партиясына», «Ленин», «Кемин капчыгайы», «Көпчүлүктүн күчү», «Сүйүнөм», «Токтоматтын турмушу», «Партияга рахмат», «Электр шамы жаркырайт» сыяктуу чыгармаларды жаратып, кыргыз элинин жашоо-турмушунда болуп жаткан жаңылыктарды, тарыхый зор өзгөрүүлөрдү акындык эргүү менен ырга салып, коммунисттик партияны, Ленинди, жумушчу-дыйкандын күжүрмөн эмгегин даңазалаган, элди бейпил турмушка, тынчтыкка, эмгекке үндөгөн.

Ысак Шайбековдун ырларын жарыялап, аны акын катары элге тааныштырууда эл акыны Аалы Токомбаевдин эмгеги зор. Ал 1936-жылы эле «Ысак ким?» деген макала жарыялап, ошол эле жылы биринчи ыр жыйнагын түзүп, акындын өмүрү, чыгармачылыгы жөнүндө баш сөз жазып, жарыкка чыгарган. Ошондон тарта акындын ыр жыйнактары улам толукталып, жарыкка чыгып, изилдөө иштери жүргүзүлүп келет.

ИБРАИМОВ Кубат  
филология илимдеринин кандидаты





Бай аке! Теңгең татты, тескен катты,  
Акчаныз жазда берген күзгө жатты.  
Курусун, кедейчилик кыйын экен,  
Боолугуң бактан кылган колго батты.

Он экиге келгенде ордум орок,  
Буудайга күчүм келбей таруу конок.  
Курусун, кедейчилик кыйын экен.  
Орокту оруп жүрүп, айттым жомок.

## АЗГАН ЭЛ

(1916)

Кат жаздым кагаз менен калем алып,  
Олтуруп жалгыз тамда кайгыланып.  
Сүйлөйүн азган элдин ангемесин,  
Умтулуп калем тарткан мен бир карып.

Ат койдум бул ырыма «Азган эл» деп,  
Икая уруяттан сүйлөйүн кеп.  
Жазайын Николайдын залимдигин,  
Сөзүмдү уккан адам кылама эп.

Караган Николайга биздин калык,  
Ар жылда берип турган алык-салык.  
Козгоюн Николайдын ангемесин  
Жаранлар, угуп турсаң бары да анык.

Багынган мурункулар урушпастан<sup>1</sup>,  
Найза алып, кылыч салып куушпастан.  
Артында уруш – жаңжал болгондон соң,  
Икая билгенимче кылдым дастан.

Эң мурун калкты келип миңге бөлгөн,  
Законун мурункулар көзү көргөн.  
Артында уруш-жаңжал болгондон соң,  
Зордугун эзилген калк өзү көргөн.

Миң үйгө бир манапты болуш кылган,  
Бай, манап жакшы жерди конуш кылган.  
Көнүлүнө жаккан жерди бекитишип,  
Кедейди келтирбестен коруш кылган.

Айлына байдын уулун бий шайлаган,  
Жесир доо, чатак болсо ол «жайлаган».  
Бир кедей чыгым таппай кечиктирсе,  
Мойнуна абак кесип, сотко айдаган.

Шайлаган жүз койлуудан ыстарчын деп,  
Түшкөндө казына акча кыстарсын деп.  
Бир кедей салык акча таппай калса,  
Буйругун ыстарчындын кылчу эле эп.

Эбин тапкан ыстарчын боло калса,  
Жүрчү эле бир жүз койдон умтулуп жеп.  
Адашкан элден, жерден мен бечара  
Кайгырып бул жөнүндө сүйлөдүм көп.  
Сүйлөгөн билгенимче мен бир кедей,  
Сөзүмдү уккан адам кылама эп.

Жана да элүү үйдөн бирди койгон,  
Ат коюп элүү башы, мөөр ойгон.

---

<sup>1</sup> Ысч еубауцаабауи Ытпнеуаа ет оооааи аубау æоф џі а° аабао.

Элүүсү бир болуштун мөөрүн басса,  
Тириүүлөй бир кишини соту сойгон.  
Сураган бу тартипте элүү үч жыл,  
Баарынан батып кетти кан төккөн жыл..

Жазайын уруятты билгенимче,  
Жамагат кулак салып кубаныч кыл!  
Бай, манап жерин-суусун баарын алды,  
Канча теше жерлерге дубал салды.

Жер алганы аз келип бай, манаптын  
Жардынын бир-бир күткөн малын алды.  
Ар түрлүү эбин таап алуучу эле  
Кедейдин маңдайына бүткөн малды.

Бай-манап мындай зордук кылгандан соң,  
Туюнган кедей байкуш бул амалды.  
Николай кедейлерден малай<sup>1</sup> бер деп,  
Кара калк акыл таппай көп камалды.

Он тогуздан отуз бирди алам деди,  
Жаш балдар шол себептен бүлүк салды.  
Солдаты көп Николай бардаңке мен  
Аткылап кетирди го биздин алды.

Буйрук келди он тогуздан отуз бирге,  
Кол коюп, мөөр басып приговорго.  
Акыры бизди койбой алат го деп,  
Жаш балдар кыйналышып түштү терге.

Койбостон кызматына алмак болду,  
Алып барып ор казууга салмак болду  
Барчулар биз сыяктуу байкуш кедей,  
Бай балдары үйүндө калмак болду.

---

<sup>1</sup> / äëäé – ääi 1916-æ. òüè æòí óø÷óëäðüí äëóóí ó äëòäð.



Алган мен аскер кылып ойнотсочу,  
Уктап жаткан калк элек ойготсочу.  
Ишенип колубузга жабдык берип,  
Кароолун барданкенин болжотсочу.

Чыдабай бул зордукка каршы бастык,  
Айры, чокмор, найзачан согуш ачтык.  
Жазалоо отряды кол салганда  
Чыдабай Кытай жакка кире качтык.

Жан таттуу өлмөйүнчө, жамааттар,  
Адашып акылынан шашып кеттик.  
Белгиси шашкандыктын бул эмеспи:  
Үй мүлктү, дүнүйөнү чачып кеттик.

Эң мурун жолго түшүп, төө көч качты,  
Артынан жан талашып, жөө көч качты.  
Каары Николайдын кандай катуу,  
Калайык жыйган мүлкүн баарын чачты.

Калайык ашып өттү туура суудан,  
Ашуусу кыйын экен жолун бууган.  
Какыраган кара таш качыратып,  
Минген ат таң атканда зорго сууган.

Кечинде барып кондук Кара-Кужур,  
Чөбү жок жашылданган такыр куудур,  
Тоосунда бетеге бар, талаа да жок,  
Күркүрөп өзөнүндө аккан суудур.

Биз аштык андан көчүп Жалак-Белди,  
Жазуучу нечен көчтү санап келди.  
Кантебиз, качпаганда кайран калк,  
Аскери Николайдын камап келди.

Буйругу залим падыша кандай катуу,  
Биздерди өлтүрүүгө самап келди,

Андан көчүп, биз келдик Кара-Сазга,  
Бай чиркин караган жок малы азга.

Биз кеттик андан көчүп, Балгарт деди,  
Арканын унаалардын бек тарт деди.  
Бирине-бири келип караша албай,  
Ар бир көч өз жанынын камын жеди.

Ар кимдин аракети өз жаны үчүн,  
Көчтөрдүн сүрдөөнүнөн калбас деди.  
Биз бардык аман көчүп Жаман-Эчки  
Суугу кыйын экен эрте-кечки.

Тушардан жааган кары боло калып,  
Калайык кардан коркуп, эрте көчтү.  
Жайында кактооч минген арык малды,  
Жаныбар, Жаман-Эчки алып калды.

Бош айдап, жөө жетелеп жүрбөгөн соң,  
Тирүү таштап, куйругун кесип алды.  
Биз кеттик андан көчүп Тарагайды,  
Мурунку кийинкиге карамайды.

Каарын Николайдын ойлоп турсам,  
Боюма ичкен ашым тарамайды,  
Жараанлар, угуп турсаң бары да анык,  
Бул сөзгө жалган кошсок жарамайды.

Андан көчүп, биз бардык Кара-Сайга,  
Кара-Сай от берген жок кунан-тайга.  
Калктын айдап жүргөн малы тойбой,  
Кай жерден биз кабылдык ушул жайга?

Биз бардык андан көчүп Бедел деди,  
Ашуусу татаал жана чоң бел деди.  
Кайсы тоонун ашуусу жакшы десе,  
Ашады ошол тоону көп эл деди.

Беделге барган кезде семиз өлдү,  
Айгыр үйрү жылкылар тегизи өлдү.  
Бедел ашып, Аксуу-Турпан баргандан соң  
Төрт түлүк бири калбай, баары да өлдү.

Беделдин аркы жагы, берки жагы,  
Жок экен шол ашууда чөптүн даны.  
Чөбү жок, үч күндүк жол баары таштак,  
Төгүлдү далай малдын шондо каны.

Жигиттер уйга минбес жөө басып,  
Көбөйдү жардыланган журттун саны.  
Терисин өлгөн малдын бутка тартып,  
Басышты жолго түшүп карып жаны.

Бир күндүк оокаты жок, кедей байкуш,  
Табылбай куруп турат эч амалы,  
Зарлашы калайыктын кабыл болуп,  
Келеби уруяттын кең заманы!

Ошолор унут болор бир аз күндө,  
Эгерде келе калса тең заманы,  
Көнбөгөн мурун басып аялдардын  
Жооруду эки күндө бут таманы.

Далай мал шол Беделде тирүү калды,  
Таштадык жалдыратып кайран малды.  
Атыбыз бир-бир минген белде калып  
Айдадык жолго салып карып жанды.

Чайкалды зилзаладай кайран калык,  
Беделди эңкейгенде кийди чарык.  
Билбедим ар жагына канча кондук,  
Күн-түндөп зорго жетти Кулан-Сарык.

Үч түлүк мал баары өлүп, төө чыдады,  
Таяк алса колуна жөө чыдады.

Ашуу ашып, ар жакка биз өтөр кезде,  
Өткөзбөй Кытай кароол кычылады.

Пара берип, алардан өтүп кеттик,  
Күн-түндөп Кулан-Сарык зорго жеттик.  
Далбасалап Кытайга жеткенден соң,  
Ошол күнү жаныбыздан үмүт эттик.

Боюна Кулан-Сарык тиктик үйдү,  
Бир жылкы оокат кылды бир түп чийди.  
Жүргөндөр жорго минип, көлөч кийип,  
Барганда Үч-Турпанга чарык кийди.

Олтурдук үч, төрт күнү Кулан-Сарык,  
Тарады бет-бетинен кайран калык.  
Бай кетти мал-жайына, жарды калдык  
Бай, жарды бир-бирине карамадык.  
Тоз болду тополоңу кайран элдин,  
Андан соң көрүшүүгө жарамадык.

Турпандын кирип бардык талаасына,  
Дос болдук турпандыктын баласына.  
Жери тар бизден бетер кедей экен,  
Пул алды мал оттоого талаасына.

Акчасы тизип койгон кыпкызыл жез,  
Узуну кай бирөөнүн бир жарым кез.  
Жыйырма беш көзөнөк бир теңгеси,  
Бир сээрин санаганча болосуз нез.  
Акчасы Кытай шаардын башкача экен,  
Эсеби биздикиндей болмайды тез.

Күмүшүн Кытай шаар «жаачан» дейди,  
Көзөнөк мен домборун «даачан» дейди.  
Күмүшүн жарым сээрти бүтүн сээр деп,  
Шумдары качкындарды алдап жеди.

Билген соң алдатканын зарлап-зарлап,  
Жеткирсин жазанызды кудай деди.

Бир биз эмес, козголду эки дубан,  
Ат-Башы, Кочкор, Жумгал, Ажы субан,  
– Кыскасы, Николайдын өттү го – деп,  
Баарысы уруятка белин бууган.

Көчкөн журт Үч-Турпанга келгенинде  
Билбестен дорголорго желгенинде  
Кадырын өз жеринин шондо билди  
«Буланчы, качкын кыргыз» делгенинде.

Ар кимдии мисир деген өскөн жерин,  
Кир жууп, киндиктерин кескен жерин  
Анда барып, азаттык таппаган соң,  
Сагынды күн-түн качып безген жерин.

Ар качан эстен кетпей зарлай бердим,  
Аман бол, өскөн жерим – эки Кемин.  
Ар кимдин тууган жери балдан таттуу,  
Батпайды ойлогондо ичке демим.

Даны мен кап толтурган кайрагына,  
Төрүнүн мал семирген жайлагына.  
Баарынан да биздерге катуу болду  
Түтүнү эки Кемин аймагына!

Жатчу элек Чоң-Кеминдин өзөнүндө,  
Кудайым насип кылып өз элине.  
Тилеги бир кезекте кабыл болуп,  
Калың журт барар бекен жер-жерине!

Бар эле жайлообуздун кырка төрү,  
Токтогон суусу сайын чалкар көлү.  
Болсо да бирин-экин эчки, улагы,  
Түшчү эле аман-эсен малдын төлү.

Бар эле суусу сайын тал, карагай,  
Айрылып калайыктын зарланганы ай!  
Күн-түнү эстеринен жери кетпей,  
Үшкүрүп, Николайды кармаганы ай.

Кош болгун, туулган жерим – Үч-Кайыңды,  
Кайгырам катка жазып мен жайыңды.  
Үй тигип, конок күн да болор бекен,  
Кайрадан мекен этип сай-сайыңды?

Жазында бөлүп-бөлүп жибергенде,  
Семирткен он беш күндө субайыңды.  
Ичине башка шаардын келип калдык,  
Жараанлар, таап жүргүн жубайыңды.

Көрөбү биздин калк Чүй талаасын?  
Сүйүктүү Токмок, Пишпек чоң калаасын?  
Каары Николайдын катуу болуп,  
Качырды кайран элдин көп баласын.

Сары-Өзөн, кең Чүй ата, талаа калды,  
Сүйүктүү Токмок, Пишпек калаа калды.  
Кай адам жан талашып, өзү качып,  
Жеринде катын менен бала калды.

Алардын баарын таштап, мында келип,  
Багышат кайда алпарып чымын жанды?  
Кызыл-Суу, Буранадай мазар калды,  
Паселка, майда-майда базар калды.

Кайран жер, баарын таштап мында келдик,  
Билбеймин не болорун биздин алды.  
Колдогу барды таштап, качып келдик,  
Калган калк малды, мүлктү басып калды.

Боролдой, Кер-Табылгы, Кемин калды,  
Айдалган арпа, буудай эгин калды.

Тилдирген соко менен кайран кайрак,  
Орулбай аягы менен тегин калды.

Салган там, беде менен багы калды,  
Салган там, беде менен дагы калды,  
Ушулар унут болор тендик болсо,  
Кетпеген Николайдын тагы калды.

Чүйдө өскөн өздөрү өскөн Чүйүн айтар,  
Тигилүү таштап качкан үйүн айтар...  
Сокулук, Кемин, Чүйүн сүйлөгөндө,  
Башкалар өз-өз жерин сүйүп айтар.

Ысык-Көл мекендеген көлүн айтар,  
Айдаган арпа, буудай көбүн айтар,  
Алты ай, кыш жүз жылкы жеп түгөтпөгөн,  
Сары кыр, он чакты үймөк чөбүн айтар.

Кар кетип, жазгы жамгыр жааган кезде,  
Жайкалган калың шибер көгүн айтар.  
Ана айтар Ырдык-Чырдык, Жыргаланын,  
Жатканда өз жеринде «жыргаганын».  
Тизген бермес өңдөнүп сөзгө тизип,  
Караңыз, калайыктын ырдаганын!

Корумду, Кең-Суу менен Төр кеним дээр,  
Жеримде мындан куунак жүргөмүн дээр?  
Барча кал уруят үчүн качып келип,  
Мында келип, оокаттын кайгысын жээр.

Дагы да Тасма менен Түбүн айтар,  
Ачиткан кымыз, бозо көбүн айтар.  
Жан талашып Кытайга качкандан соң,  
Чачылган үй ичинен үбүн айтар.

Жана айтар Үч-Өрүктү, Үч-Байсоорун  
Алты суу өз элине берген орун.

Каары Николайдын катуу жүрүп,  
Качып келип, жерибиздин тарттык корун.

Эки Аксуу, Кара-Буурул Сөгөттү дээр,  
Кадыры жерибиздин көп өттү дээр.  
Ар кимдин өскөн жери балдай таттуу,  
Ар бир жан өз жеринин кайгысын жээр.

Бар эле Чолпон-Ата, Долоноту,  
Жай эле жайдын кышка малга оттуу.  
Талпынып жерибизге барып калсак,  
Никендин болбос бекен бизге соту?!

Үч-Койсуу, катар-катар Карой, Сарой,  
Семиртип кыш күнүндө кайтадан кой.  
Кордукка чыдай албай келсек дагы,  
Ар дайым туулган жерге бурулган ой.

Чырпыкты, Коёндунун кабыргасы,  
Жай эле жайдын күнү малга жазы,  
Өскөн жер ар бир жанга кандай жакшы,  
Кетеди ойлогондо көздүн жашы.

Тор-Айгыр, өйүз-бүйүз Дөрө, Көлтөр,  
Жай эле жайдын күн малга төр-төр,  
Ажалдан кутулууга качып келдик,  
Калайык, өз жериңди сыймыктуу көр!

Сар-Булак, Кызыл-Булак, Талдуу-Булак,  
Суу агар ар биринен бир-бир кулак.  
Семирген кыштын күнү кайта малы,  
Жаныбар, булактары малга ынак.

Жазайын Тогуз-Булак, Көтмалдыны,  
Батырган кыштын күнү көп малдууну.  
Кытайга кысылгандан качып келип,  
Малына биздин калк чөп салдыбы?



Салса да салган чыгар азыноолак,  
Билбеймин мурункудай көп салдыбы?  
Ыңырчак, өйүз-бүйүз Терек калды,  
Кышында арык кылбай баккан малды.

Арык тукум өскөн Семиз-Белин айтар,  
Азоолок арпа, сулуу жемин айтар.  
Жан талашып, Кытайга качып барып,  
Колунда оокатынын кемин айтар.

Кочкордо үкөк, Сары, Чатын айтар,  
Молдолор өзү жазган катын айтар.  
Калктын турган жери эстен кетпес,  
Ар бир жан жер-жеринин атын айтар.

Жоон-Арык, Шамшы, Арсы түзүн айтар,  
Төмөнтөн жогору аккан суусун айтар.  
Суукта отун таппай жутаганда,  
Өзөндө токоюнун куусун айтар.

Жумгалда Жумгал, Кызарт белин айтар,  
Жашаган өйүз-бүйүз элин айтар  
Аралап мен Жумгалды көргөнүм жок,  
Ар адам жер-жеринин жөнүн айтар.  
Көп калк качып келип азгандан соң,  
Ач болуп саргайышкан өңүн айтар.

Сураса ар бир адам затын айтар,  
Сагынып жер-жеринин датын айтар.  
Ар жандын тууган жери үзүр деген.  
Кайгырып жер-жеринин атын айтар...

## КАЙРАН ЭЛ

(1916)

Айгыр ат менен атан төө,  
Арык кылды, кайран эл.  
Өлгөн жерде терисин  
Чарык кылды, кайран эл.  
Алты шаар элдерин  
Карык кылды, кайран эл.  
Карангы уйгур тамына  
Жарык кылды, кайран эл.  
Бир конгон жерге бир жылкы  
Зарып кылды, кайран эл.  
Айгыр атка эки сээр  
Нарык кылды, кайран эл.  
Кара жанын карч уруп,  
Карып кылды, кайран эл  
Өзүн-өзү ар кимге  
Тарып кылды, кайран эл.  
Антпегенде кантеди,  
Акыл-эси айран эл  
Бир жүз сомдук аттарын  
Сээрге сатты, кайран эл  
Алган сээрин бир конгон  
Жерге сатты, кайран эл.  
Ала кийиз, төшөк жок  
Жерге жатты, кайран эл,  
Аксы, Турпан сыз жери  
Белге батты, кайран эл.  
Төөлөр өлүп, эшекке  
Жүгүн артты, кайран эл.  
Чылгый-чылгый терини  
Бутка тартты, кайран эл.  
Жүктөп алып, эшекти  
Жетеледи, кайран эл,  
«Арзан шаар кайда» – деп

Төтөлөдү, кайран эл.  
 Карылары баса албай  
 Жөтөлөдү, кайран эл.  
 Жаш балдарын мойнуна  
 Көтөрөдү, кайран эл.  
 Карангы уйгур тамына  
 Корголоду, кайран эл.  
 Баарын берип, жан үчүн  
 Жорголоду, кайран эл.  
 Жазгы жамгыр мойнуна  
 Шорголоду, кайран эл.  
 Чыны менен ошентип  
 Кор болобу, кайран эл?  
 Жоо басып, таманы  
 Чор болобу, кайран эл?  
 Көпкө аштык таба албай  
 Дорболоду, кайран эл.  
 Убактында кир жуубай,  
 Мор болобу, кайран эл.  
 Антпегенде кантеди  
 Акыл-эси айран эл.  
 Ат жабууга үй боосун  
 Чарчылады, кайран эл.  
 Көп көзөнөк<sup>1</sup> алам деп,  
 Чачылады, кайран эл.  
 Кайсы күнү кабагы  
 Ачылады, кайран эл?  
 Кийиз, тери сатышып  
 Кажылады, кайран эл,  
 Сата электе базарчы  
 Бажылады, кайран эл.  
 Бажы<sup>2</sup> деген зордукка.

<sup>1</sup> *Ēāī e°ç°r °e* – Ēūāāēāūī ōūēūī ū, ī ōōī nō ē°ç°r °e āī ēī ō,  
 ī āōō-ī āōō ēūēūī ōēçēī ēī ō. Āī ū °ç°ā°ōēī ÷° «āā-āī » æā «ī āā-  
 ÷āççū» āāōāō,

<sup>2</sup> *Āāæū* – Ēūāāēāā āāçāō ī āēī āō.

Зар ыйлады, кайран эл.  
Бажы алуучу улугу  
Калжырады, кайран эл.  
Кийим, тамак таба албай  
Алдырады, кайран эл.  
Ар кимге там бергин деп,  
Жалдырады, кайран эл.  
Бай малынан түңүлүп,  
Шалдырады, кайран эл.  
Жарды жанын канетип,  
Калдырады, кайран эл.  
Сатмак үчүн бозону  
Салдырады, кайран эл  
Антпегенде кантеди  
Акыл-эси айраң эл!  
Тополону тоз болуп,  
Тозуп кетти, кайран эл.  
Өз элинен адашып  
Бозуп кети, кайран эл  
Элдин алды илгери  
Озуп кетти, кайран эл.  
Кымбат кылып кыштакты  
Бузуп кетти, кайран эл.  
Эртели-кеч дос, жарын  
Көрүшпөдү, кайран эл.  
Чогулушуп өлгөнүн  
Көмүшпөдү, кайран эл.  
Өкүмүнө Николай  
Көнүшпөдү, кайран эл.  
Чыдап тирүү зордукка  
Өгүз беле, кайран эл.  
Койбой сатып үй ичин,  
Эгин тапты, кайран эл.  
Иши кылып жан сактоо  
Эбин тапты, кайран эл.  
Баасына жеткирбей

Тегин сатты, кайран эл.  
Уул, кызга калуучу  
Себин сатты, кайран эл.  
Соодагерге алдатып  
Жеңил сатты, кайран эл  
Жесир калган эри өлүп,  
Келин сатты, кайран эл.  
Бир-биринен адашып,  
Тоз, тоз болду, кайран эл,  
Оокат үчүн бир күндүк  
Ашпоз болду, кайран эл.  
Эртели, кеч бир-бирин  
Баш кошподу, кайран эл.  
Болжоп жолдун боюна  
Бозо сатты, кайран эл.  
Чем-чем болуп жол-жолго  
Болжоп жатты, кайран эл.  
Бир топ уук, бир түндүк,  
Сайма кылды, кайран эл.  
Жүгөрүнүн унунан  
Жарма кылды, кайран эл.  
Өз жеринен адашып,  
Арман кылды, кайран эл.  
Бир-биринен адашып,  
Таппай жүрөт, кайран эл.  
Олтурууга бир аймак  
Батпай жүрөт, кайран эл.  
Бир жерине тынч алып  
Жатпай жүрөт, кайран эл.  
Көзү кыйып, бай малын  
Сатпай жүрөт, кайран эл.  
Жарды байкуш эч нерсе  
Таппай жүрөт, кайран эл.  
Таяк алса колуна,  
Аттай жүрөт, кайран эл.  
Почто менен жиберген

Каттай жүрөт, кайран эл.  
Жакындары карабай,  
Жаттай жүрөт, кайран  
Мурункудай тамагын  
Татпай жүрөт, кайран эл.  
Казан, аяк, табактар,  
Үйүн сатты, кайран эл.  
Чычырканак казышып  
Түбүн сатты, кайран эл,  
Кымыз, бозо ачыткан  
Күбүн сатты, кайран эл.  
Тоо, токойдун ичинен  
Дүмүр сатты, кайран эл.  
Үйгө жыйган төшөнчү  
Жүгүн сатты, кайран эл.  
Нечен көчөт термелүү  
Түрүн сатты, кайран эл.  
Кийиздерин кылалбай,  
Жүнүн сатты, кайран эл.  
Оокат үчүн аларды  
Күнүн сатты, кайран эл.  
Күмүш чапкан куюшкан,  
Жүгөн сатты, кайран эл.  
Эч немесин калтырбай,  
Түгөл сатты, кайран эл.  
Түрлүү-түрлүү көчөттүү  
Шырдак сатты, кайран эл.  
Мал базарга бышырып  
Шыйрак сатты, кайран эл.  
«Арзан шыйрак мында» – деп  
Ырдап сатты, кайран эл.  
Актай чийди кызылга  
Чырмап сатты, кайран эл.  
Түрлүү-түрлүү чырмаган  
Чийин сатты, кайран эл.  
Түгөнгөн соң үй ичи

Кийим сатты, кайран эл.  
Кийимдерин баарынан  
Кийин сатты, кайран эл.  
Көчүп барган жерлерин  
Кымбат кылды, кайран эл.  
Аксы, Турпан байына  
Кызмат кылды, кайран эл.  
Кедеңдетип эшекти  
Жорго ат кылды, кайран эл.  
Алты ай багып, өз атын  
Зорго ат кылды, кайран эл.  
Өзү сүйгөн буюмун  
Арзан сатты, кайран эл.  
Аштык, саман, чөп үчүн  
Арзандатты, кайран эл.  
Өз наркына жеткирбей,  
Айрандатты, кайран эл.  
Так ошентип акылын  
Айрандатты, кайран эл.  
Көйрөндөрүн чачылап  
Дардандатты, кайран эл.  
«Бегим жакшы бегим» – деп,  
Жарбандатты, кайран эл.  
Чакырып алып үйүнө  
Тайрандатты, кайран эл.  
Табак тартыш, колдорун  
Тарбандатты, кайран эл.  
Колун улам алың деп,  
Арбандатты, кайран эл.  
Аштык салып алгыдай  
Кабын сатты, кайран эл.  
Алып келип калемдин  
Сабын сатты, кайран эл.  
Ыңырчак менен көтөрмө  
Аркан сатты, кайран эл.  
Ачкасына чыдабай,

Арзан сатты, кайран эл,  
Кийип турган үстүндө  
Тонун сатты, кайран эл,  
Эч нерсесин калтырбай,  
Сонун сатты, кайран эл.  
Үйгө жыйган казына  
Булун сатты, кайран эл.  
Энелерин ээрчитип,  
Кулун сатты, кайран эл.  
Илме менен сайдырган  
Сайма сатты, кайран эл.  
Мал базарга бышырып,  
Жарма сатты, кайран эл.  
Тогуз карыш, он карыш  
Казан сатты, кайран эл.  
Ак кагазга көчүрүп,  
Казал сатты, кайран эл.  
Жылтыраган калайлуу  
Сандык сатты, кайран эл.  
Атка, үйгө жарашкан  
Жабдык сатты, кайран эл.  
Эң аягы бир тенге<sup>1</sup>  
Жандык<sup>2</sup> сатты, кайран эл.  
Баш кошуп, чогуу байыр албай  
Сайлап жүрөт, кайран эл.  
Азаттыкты эңсешип,  
Зарлап жүрөт, кайран эл.

---

<sup>1</sup> *Óáŕää* – 20 ðŭéŭí +àì àñŭí àà.

<sup>2</sup> *Æáí áŭé* – Ēŭðàéáŭí ðèçèì àèŭí æáí ŭí à áàééáí ŭí æžðžž÷ž  
àè=àñŭ, èŭðàŭçääð æáí áŭé ááí éàðèøéáí .



## КАЙТКАН ЭЛ

(1917)

Угулду март айында жакшы кабар,  
Кубандык качкан, бозгон бечералар.  
Болгону ал кабардын анык болсо,  
Качкан эл жер-жерине кайтып барар.

Угулду: «залим өкмөт жыгылды деп, –  
Тактан кулап баткакка тыгылды деп,

Шиши толгон падыша күнү бүтүп,  
Калың элден соргону сыгылды» – деп.  
Күн сайын кулак түрүп угуп турсак,  
Бул кабар жалган эмес, чын анык кеп.  
Качкан эл кайтмак болду өз жерине,  
Жолдо ичер азыктардын камдарын жеп.

Сүйүнүп кайта көчтүк жерибизге,  
Бир буттан талкан түйүп белибизге.  
«Саатынан сактаса эле ашуу, белде  
Жетербиз он беш күндө жерибизге».

Жүргөн эл чымын жанды корголотуп,  
Жөө басып, жондон терди шорголотуп;  
– Ичкен суу, өскөн биздин жер ай! – дешип,  
Келишет майпаң-майпаң жорголошуп.

Көчкөн бойдон көк иримди өрдөп кондук,  
Жүрө албай алыс жолдо тердеп болдук.  
Сенделе арып-ачкан кары, жаштар:  
– Көрүнөт качан бизге жер? – деп кондук.

Андан көчүп, ашууну ашып кондук,  
Жетүүгө жерибизге шашып кондук.  
Көч жолун узартууга дарман да жок,  
Күнүнө он чакырым ташып кондук.

Ит кутуруп, тирүү киши жеген да бар,  
«Көрбөдүк мындай шумдук» деген да бар.  
Камыкпай, калган элим, жерине жет!  
Ошондо бул кордук да эстен чыгар.

## БОЛЬШЕВИКТЕР ПАРТИЯСЫНА

(Үзүндү)

Сүйлөйүн бир икая большевиктен,  
Маанилүү ушул кебим башка кеткен.  
Кедейди бай, манаптан жакшы көрүп,  
Катарга эми гана жаңы жеткен.

Заманы большевиктин – жакшы заман,  
Тең болду ушу күндө бардык адам.  
Бу тартип кедейлерге пайда болду,  
Ылайым большевикти кылсын аман!

Закону Совет өкмөт кең, жакшы жол,  
Буйругу кедейлерге жардамчы бол!  
Бар экен ичибизде эки тарап  
Бирдейби даражасы оң менен сол?

Дегеним «сол» мааниси левый эсер,  
Партия ичибизден болду дешер.  
Коёлук тараптыкты, товарищтер,  
Бекерге ынтымаксыз ырыс кетер.

Кубанам уруяттын келгенине,  
Большевик падышаны жеңгенине,  
Партия укук берип эмгекчи элге  
«Баарынар тегиз болдуң» дегенине.

Закону большевиктин тең барабар,  
«Укукка ээ болдуң» деп берди кабар.

Ылайым кубат берсин большевикке!  
Бул жолдон кедей калкы пайда табар.

Чыкты деп жаңы тартип, совет влас,  
Кедейлер бул тартипке койду ыклас.  
Мурунку залымчилик заманадан  
Бул күндө бечералар кутулду ырас.  
Мен дагы кедейлердин бирөө элем,  
Жоктуктан бир күндө бир тамак жеген.  
Бу күндө байдан кедей өч алышып:  
– Көп алкыш, большевигим, сизге! – деген.

Жобосун өкмөттүн айтам калыс,  
Бай, манап баш ий бизге, кылбай намыс.  
Помещик, бай, манаптар көнүшпөсө,  
Айдалып көз көргүскө кетер алыс.

Урматтуу областной чоң сыязга:  
Шайла деп, ар болуштан бир делегат,  
Орус, кыргыз барысын бирдей көрүп,  
Жиберген ар уездге телеграмма, кат.  
Ошондо кедейлерден кел дегенде,  
Жиберген мени шайлап пролетариат.

Биз келдик мандат алып Алматыга,  
Тең болду башкаларга биздердин баа.  
Бул – орус, тигил – кыргыз дегени жок,  
Улуу Ленин, аман бол биздин ага!

*Ноябрь, 1918-жыл, Алматы*

## ЛЕНИН

Кайраттуу Ленин кошогу,  
Эстеп муунум бошоду.  
Кейигенде, кедей топ,

Табабыз кайдан ошону?  
Кайраттуу Ленин азамат,  
Кайгыргандан жазам кат,  
– Эрте өтүп кетти – деп,  
Кайгырат кедей айтып жат.  
Эзилген кедей эмгекчи,  
Атабыз Ленин болбосо  
Эмгиче манап жемекчи.  
«Салыкты таап бергин» – деп,  
Жигити күндө келмекчи.  
Колунда жок кедейди,  
«Уюнду саткын” демекчи.  
Жалгыз уюн саталбай,  
Жаш кызын кармап бермекчи.  
Азаттыкка чыкты го,  
Сатууда жүргөн кыз-келин.  
Эзилип жүргөн аялдын  
Берди го Ленин тилегин.  
Атактуу Ленин атабыз,  
Кетти деп кейип жатабыз.  
Жалпы эмгекчи балдары  
Эстегенде капабыз.  
Чаап кеткен туп-туура  
Жолу калды биздерге.  
Жазып кеткен кагазга  
Колу калды биздерге.  
Уюшулган эмгекчи  
Коому калды биздерге.  
Айтып кеткен кедейге  
Сөзү калды биздерге.  
Компартия коммунист  
Өзү калды биздерге.  
Чапкан жолу партия,  
Жетебиз анын баркына.

Кемин капчыгайы  
Чоң-Кеминдин кептеши

Эки тоонун беттеши,  
Өйүз-бүйүз, бийик зоо,  
Чоң суу менен четтеши.

Үстү бийик тоо болчу,  
Ортосу таш зоо болчу.  
Асты жагы ээленген  
Агызып кетчү суу болчу.

Ары, бери өткөөл жок,  
Атчан да, жөө өткөн жок.  
Өтсө өтүп жүргөндүр  
Канаттуу куштар, аткан ок.

Өйүз-бүйүз бийик тоо,  
Кулаган калбай эсен-соо.  
Ар убакыт адамга –  
Жол бербеген жаман тоо.

Куласа сууга кетишкен,  
Ажалдары жетишкен.  
Таяк алып, жөө басып,  
Анда да коркуп өтүшкөн.

Үстү бийик зоока жер,  
Өтө албай адам болгон зар,  
Үстүнөн тоонун өтүүгө  
Жол бербей калың түшкөн кар.

Көпчүлүк жеңип буларды,  
Асканын ташы урады.  
«Жол болобу капчыгай?»  
Билбегендер сурады.

Дарылап ташты жарышты,  
Бат бүтүүгө жарышты.  
Мүчөлөрү колхоздун,  
Кезек менен барышты.

Тогуздай километрди,  
Дарылап ташын кетирди.  
Казандай болгон кара таш,  
Аңкилдек атып секирди.

Зоока ташты болжогус,  
Аркар чыгып ойногус,  
Капчыгайга жол салып  
Көп болду го олжобуз!

Дангыраган жол салып,  
Жетимиш күндө жеткирди.  
Жан-дили менен бүтүргөн  
Көп колхозчу эпкиндүү

Жолдун боюн тосмолоп,  
Кереге ташты жыйышты,  
Тоонун түбүн тосмолоп,  
Далай эмгек кылышты.

Жол үстүндө шагыл жок,  
Мизилдеген дап дангыр,  
О, колхозчу жолдоштор,  
Эмгек кылсаң шундай кыл!

Чункурга таш толтурду,  
Ойдогудай болтурду.  
Сууга койгон чоң үкөк  
Түптүз болуп олтурду.

Салынды жакшы көпүрө,  
Болгон жок начар эч бирөө.  
Автомобиль, трактор,  
Ары-бери күркүрө!  
Суу жагы таш дубалдай,  
Түбү бекем суу албай.

Ары-бери өткөн жан  
Кантип койсун кубанбай!

Кеңештин күчтүү дарысы  
Учкан таштын баарысы,  
Далай тоого жол салган  
Социалдын жарышы.

Артыгы менен орундап  
Беш жылдыктын жарышы.  
Узап барат жыл сайын  
Машина жолдун арышы.

Мына ушундай жеңиште,  
Капчыгай болду тептегиз.  
Мурункудай кыйналбай,  
Самаган жерге жетебиз.

Түз жол менен жүктөлгөн  
Машиналар кайдасың?  
Капчыгайга түшкөн жол  
Көздөйт колхоз пайдасын.

Кеминге келди комбайн,  
Айтайын мен ал-жайын:  
Салып берет кампага  
Колхоздун арпа, буудайын.

Бир түндө канча басканын,  
Эсеп жетпейт санына,  
Сапыргычы ичинде  
Ала жүрөт камына.

1936.

Эски шайлоо жөнүндө  
Бай, манаптын болуштун  
Талашканын жазайын,  
Жардылардын манапка  
«Жанашканын» жазайын.

Шайлоо бүтүп калганда  
Адашканын жазайын.  
Он эсе кылып чыгымды  
Санашканын жазайын.

Куда болуп кедейге  
«Карашканын» жазайын.  
Шайлоодон кийин кудалык  
Тарашканын жазайын.

Эки манап талашчу  
Болуштукту алам деп,  
Тең туугандын баласы: –  
Ошондон кантип калам? – деп.

Манаптар байга барчу эле:  
«Мен дагы сенин балаң» деп,  
Байдан акча алчу эле,  
«Кийин журтка салам» деп.

Чыгымды болуш салганда  
«Болду го бизге чала» деп –  
Айталчу эмес жардылар:  
«Убаданар кана?» деп.

Анда манап айтчу эле:  
«Убал жок эми сага деп, –  
Шайлоонун кызык үстүндө  
Керек болдуң мага» деп.  
Кедей байкуш ошентип,



Угуучу эле шылдың кеп.  
Падышанын закону:  
Жүз үйдөн бий, старчын,  
Алтымыш үйгө толсо да  
Болчу эле бир старчын.  
Калп болсо деле алардын  
Болчу эле айткан сөзү чын.  
Жүз үйлүүнүн ичинен  
Болучу эле ондон тың.

Чакырып алчу манаптар  
Он киши менен байларды,  
Ойлонуп койчу күн мурун  
Кедейди кантип жайларды.

Он киши олжо талашып,  
Чатакташып калчу эле.  
Ичинен бирөө тың чыгып,  
Көбүрөөгүн алчу эле.

«Конок бол» деп манаптар  
Чакырчу эле кедейди.  
Убактылуу бапестеп,  
«Жей бериңиз» дебейби?

Бизге ташты салгын деп,  
Спискага жазышат.  
«Манапка тентуш болдук» деп,  
Төрүн көздөй басышат.

Бир старчын айылда  
Ондон «жакшы» болчу эле,  
Ээрчитип алып кедейди,  
Бай-манапка кончу эле.

Ошол күнү кедейлер  
Ою менен болчу эле.

«Эмне алса мейли» деп  
Этке абыдан тойчу эле.

Шайлоодон башка мезгилде  
Тайгакты казган жолчу эле.  
Манап менен он киши  
Баталашып койчу эле,

Эл тартат деп чыгышты,  
Семиз бээден сойчу эле.  
Илгерки залим шайлоосу  
Так ошондой болчу эле.

Шайлоого жакын калганда,  
Түтүндөн эсеп алганда,  
Жанталашып манаптар  
Эл кыдырып барганда.

Ата менен баланын  
Ортосун бузуп салганда,  
Эрегиш менен ошондо  
Эчен жан өлгөн арманда.

Эки тарап болушуп,  
Башты, көздү жарганда.  
Далай зыян болушкан  
Илгерки залим заманда.

Түшүнбөй ишти талашкан  
Караңгылык жаман да.  
Бир старчын жүз үйдөн,  
Элүүдөн болсо укук тең,  
Кырк тогуз түтүн үй болсо  
Элүү бир үйгө болгон жем.

Бай теңгени салчу эле,  
Чыгымын элден алчу эле.

Эч укукка ээ болбой,  
Кедей зарлап калчу эле.

Бир жагы жыгып алганда,  
Жыгылып бир жак калганда,  
Эки манап жарашып,  
Чыгышын журтка салганда

Табалбаган байкуштай  
Бирден угон алганда,  
Экиден кой салчу эле  
Арасында калганга.

Бай-манаптын ошентип  
Сөзү чыккан жалганга,  
Шайлоо алдында бай-манап  
Кедейди алдап койчу эле,  
Илгерки залим шайлоосу  
Так ушундай болчу эле.

1938

Кыргыз качан мурда мындай эл эле?  
Маданияттуу элге качан тең эле?  
Окуусу жок, билими жок карангы  
Артта калып, көп улуттан кем эле.  
Эски кирдүү заман жок,  
Турмуш тунук, тазабыз.  
Оттук чакпай, от жакпай,  
Күмүш казан асабыз.  
Бул турмушка жеткирген Улуу Ленин атабыз.  
Унутулуп өткөндөр,  
Гүлдөп, жыргап жатабыз.

1940

## ТОКТОМАТТЫН ТУРМУШУ

Он жетинчи жылында  
Эч нерсең жок ырымга  
Канчалык далбас кылсаң да,  
Жетпедиң музоо, кулунга.

Өсөмүн деп жылына,  
Үй салдың арык кырына,  
Кара баткак шыбадың  
Кереге кылган чымыңа.

Бүткөндө кирип карасак,  
Ичи толгон чымыңга,  
Ушул сөзүм жалганбы?  
Токо, келишели чынына.

Жайкысын кашык сүт көрүп,  
Жетпедиң эчки саанга.  
Жыртыктан тамчы шорголоп,  
Мойнунду тостуң жаанга.

Турмушуңан кысылып,  
Калдың «начар» наамга.  
Бүтөлбөй үстү баландын,  
Табалбай кийим камалдың.

Өтүгү жок бутунда,  
Чогойно тилген таманын.  
Жыл артынан жыл болду,  
Кысталган турмуш оңолду.

Келишкен аппак там салып,  
Терезе, каалга чоң болду.  
Жыгачтан там аштадың,  
Жакшы турмуш баштадың.

Салып алып дурус үй,  
Мурунку үйдү таштадын.  
Үй салдырдын үч бөлмө,  
Ташты терең түптөтүп.

Карагайды, тактайды  
Машинага жүктөтүп.  
Ичи, тышы карагай  
Иштеди уста жадабай.

Жыргап калдын, Токтомат,  
Үй жөнүндө самабай.  
Эки кабат айнегин,  
Аппак самоор, чайнегин,  
Үйгө келген кишиге:  
«Дасторкон кенен жай» дедин.

Колхозундун эгини  
Сеялка менен себилди.  
Комбайн менен чаптырып,  
Кыйналбай алды эгинди

Ушул жылдар ичинде  
Балдарың окуп жетишти,  
Асман, айга чабыттап,  
Учкуч болуп кетишти,

Жана дагы бир балаң  
Мугалимдикке жетишти,  
Бухгалтер болуп бир балаң,  
Колхозго кызмат этишти.

Радио үйүндө,  
Сайрайт күнү-түнүндө.  
Таң каласың алардын  
Так-так чыккан үнүнө.

Тоо, талаа менен бөксөнүн  
Машина чабат чөптөрүн.  
Ушул эркин турмушта  
Көрдүм, Токо, өскөнүн.

Турмушун эми өзгөрдү,  
Өзгөргөнүн көз көрдү.  
Тайгак жолдон, Токтомат,  
Партия сени өткөрдү.

1940

### ЧОҢ ЧҮЙ КАНАЛЫ ТУУРАЛУ

Элиртип Чүйдү бурган кетмен, күрөк,  
Кажыбас кайраты бар баатыр жүрөк.  
Толкуну көпчүлүктүн тоону бузган,  
Чыңданып, чымырканса балбан билек.  
Кете бер зымырылып кургак жерге,  
Жер жүзүн жашылдантуу биздин тилек.  
Эпкини колхозчунун сенден күчтүү  
Колунда Ленин берген кызыл желек.  
Мөлтүрөп мүрөк суусу орногондо,  
Көгврөт сулуу шаар, алма, терек.  
Жаңы жер, жаңы эл болуп гүлдөгөндө,  
Түбөлүк келечекке калсын белек.

1941

### КӨПЧҮЛҮКТҮН КҮЧҮ

Элирип аккан дайраны,  
Эркине койбой байлады.  
Кылымдар бою суу көрбөй,  
Эңсеген жерге айдады.

Гүлдөп өнүп алма-бак,  
Шагында булбул сайрады

Жашылданып көгөрдү,  
Какшып жаткан сайлары.

Арпа, буудай ыргалып,  
Колхозчу тапты пайданы.  
Иштеп эркек, аялдар,  
Курулду жаңы каналдар.

Биринен бири калышпайт,  
Эмгекте күчү барабар.  
Таанылгыс болуп гүлдөдү,  
Казылган соң каналдар.

1942

### ШАЙЛАЙБЫЗ

Жашы жеткен он сегиз  
Аял, эркек тептегиз  
Баарынын бирдей укугу,  
Акыл кеңеш кептебиз.

Өкмөткө жол башчы  
Болгондордон шайлайбыз!  
Илим-билим ичине  
Толгондордон шайлайбыз.

Тоо томкоруп, алтын кен  
Казгандардан шайлайбыз.  
Эмгегинен илгери  
Баскандардан шайлайбыз.

Көк шиберге калың мал  
Баккандардан шайлайбыз.  
Эмгек менен элине  
Жаккандардан шайлайбыз.

Кызыл чекти кайтарып  
Жаткандардан шайлайбыз.  
Эрте туруп эмгекке  
Берилгенден шайлайбыз,

Чака, чака сүт сааган  
Келиндерден шайлайбыз.  
Комбайн жасап, колхозго  
Бергендерди шайлайбыз.

Ар түрдүү өнөр колунан  
Келгендерди шайлайбыз.

1946

## ЭЛЕКТР ШАМЫ ЖАРКЫРАЙТ

Эл агартуу, жер көгөртүү,  
Өкмөттүн урааны.  
Шаар менен айылга  
Ильичтин шамын куралы.

Түбөлүктүү иштебей,  
Кантип чыдап туралы?  
Маданият турмушка  
Чындап көңүл буралы!

Жалпы эмгекчи каналды  
Казганыбыз жарады.  
Канча колхоз, совхоздун  
Баарына жарык тарады.

Жаркыратып ар дайым  
Огород, көчө, талааны.  
Күндүзгүдөй көрсөтөт  
Айыл, кыштак, калааны.



Өйүз-бүйүз жымындап,  
Кубандырып көңүлдү,  
Электр шамы жаркырайт,  
Барып көрсөн Кеминди.

1948

## ЛЕНИНДИН ТУУСУ КУЛПУНСУН

Булуттарды аралап,  
Буудайык болуп сызган эл,  
Бурганактап жоо келсе,  
Алкымынан кысқан эл.

Душман сүрдөп келалбайт,  
Данкын угуп алыстан,  
Жоолор келсе, аскери  
Ак жолборстой чалышкан

Кыз, уландар жарышкан,  
Окуп билим алышкан.  
Ушул эркин турмушта  
Көп илимге канышкан.

Балдары окуп гүлдөгөн,  
Мөмөлүү бактай бүрдөгөн.  
Ата-энебиз партия,  
Данкынан душман сүрдөгөн.

Жигити жарак байланган,  
Душмандар үчүн шайланган,  
Кызыл чекти кайтарып,  
Ак шумкардай айланган,

Колхозчу эгин айдаган,  
Ак буудайы жайнаган.

Какшыган жерди гүлдөтүп,  
Сугатка кулак байлаган.

Карысы жаштай керилген,  
Кайраты катуу темирден.  
Карысы кайра жашарган,  
Партия, сенин демилген.

Карыганда жаштык келеби,  
Өмүрдү жерден тереби?  
Карысак да мекенге  
Бардык күчтү берели!

Карынын жайын билбесе,  
Пенсия мага береби?  
Кулпунсун, дагы кулпунсун  
Ильичтин кызыл желеги,

1950

## КОРЕЯДАН КОЛУҢ ТАРТ

Эркиндик сүйгөн Корея,  
Өз жерине болот ээ!  
Колунду тарт, душмандар!  
Силерге болбойт саан бээ.

«Аламын» деп, кол сунба,  
Алалбайсың чоң сунба!  
Партия баштап баратат,  
Калың эл анын соңунда.

Күч-кубаты көп болот  
Уюшкан элдин тобунда,  
Эркиндик заман курган эл  
Түшпөйт сенин торуна.

1950

## КӨК-ОЙРОК

Өзөндө салкын жели бар,  
Тоосунда алтын кени бар.  
Аягы кенен Боролдой,  
Ээлеген колхоз эли бар.

Кең өзөн жайлоо Көк-Ойрок,  
Кандай айтсам эби бар.  
Адамга сүйкүм, жагымдуу,  
Атырдай салкын жели бар.

Телегейи тептегиз,  
Кай жеринде кеми бар?  
Бөлүп берген түбөлүк  
Колхоздун өз-өз чеги бар.

Тоосунда кийик топтогон,  
Түзүндө колхоз малы оттогон.  
Асыл тукум жылкыны  
Фермага колхоз топтогон.

Кулун-тайы ойногон,  
Кунаны суулук чойбогон.  
Канчалык мал жайылса,  
Түгөнүп чөбү койбогон.

1951

Кызылча бизге эң керек,  
Жыйнагын, келин, эртерээк!  
Арбын түшүм алууга  
Күжүрмөн кайрат, дем керек.  
Эпкиндүү болуп иштөөгө,  
Кайраттуу келин, сен керек  
Ишиңен үлгү көрсөтүп,

Арткыны алга теңегин!  
Жалгыз түп алтын кызылча  
«Аңызда калды» дебегин!  
Эмгекке элиң түшүндү,  
Көп бергин, келин, түшүмдү!  
Адал эмгек, ак ниет  
Карык кылат жүзүндү!

1952

## СҮЙҮНӨМ

Шайыр элим дүркүрөп  
Өскөнүнө сүйүнөм,  
Жаш баладай толкундап,  
Канат күүлөп жүгүрөм.

Карысам да бактым чоң,  
Көркүң көрдүм, дүнүйөм.  
Жаңы гүлдөп жаралган  
Жерим менен төрөлдүм,

Жаңы дүйнө, жаңы журт  
Элим менен төрөлдүм.  
Эркин ушул турмушта  
Эрк, таалайга бөлөндүм.

Өлкөм берди ак сарай  
Ильич шамы жайнаган,  
Таалай күүсүн термелтип  
Радиом сайраган.

Там боорунда зым менен  
Тамак-ашым кайнаган.  
Элдин көрсөм жыргалын  
Сүйүнбөй кантип турамын!

Абайласам күчүмдү  
Жигит өндүү кырдаалын,  
Жүрөк ойноп, ой толкуп  
Келе берет ырдагым.

Мендей кары аз эмес,  
Боз уландай керилген,  
Кемпирлерди карасаң  
Кейпи кемби келинден?  
Айланам сага, партия  
Баары сенин демилген.

1953

## ДУШМАН ТҮШӨТ ЖАЛЫНГА

Падыша, төрө, бай, манап,  
Кыйнаганда элимди,  
Кедейлерди кубалап  
Ээлешкенде жеримди,

Эркке колду сундурбай,  
Баскан кезде белимди.  
«Кайран эл» деп ыйлагам,  
«Кайран эл» деп ырдагам.

Жашаш үчүн ал кезде  
Эмнелерди көрбөгөм?  
Кандай кыйноо көрсөм да,  
Эмгек менен өлбөгөм.

Элдин мунун залымдер  
Укпаган да, көрбөгөн.  
Ошондо мен боздогом,  
Эриктин ырын козгогом.

Ал заманда кайгырып  
Бйлап жазсам «кайран эл».  
Бул заманда толкундап,  
Брдап жазам жайдары эл.

Жайдары элди ырдасам,  
Тыңшап жатат аймак эл.  
Мен жашаган зор өлкө,  
Бакыт, тынчтык береке.

Жетимиштен ашсам да,  
Күнүм жыргал, жаштаймын.  
Эл да жаңы жер жаңы,  
Кантип муну жазбаймын?

Балдарымдын багы үчүн  
Кантип ишти таштаймын?  
Карысам да бар күчүм,  
Өлкөм үчүн, эл үчүн!

Көз айнекти тазалап,  
Күндө газет караймын.  
Америкалык желдеттер  
Канын төккөн далайдын.

– Душман жексен болсун! – деп,  
Тилек кылып самаймын.  
Өлбөс чындык барында,  
Душман түшөт жалынга.

1953

## КАРЫЛЫККА БОЙ СУНБАЙМ

Жашымда көрдүм мээнетти,  
Карганда көрдүм сөөлөттү.  
Азыр карүп турамын  
Түшкө кирбес дөөлөттү.

Жашымда чаптым арыкты,  
Бутума кийдим чарыкты.  
Жөө тумандан кутулуп,  
Карганда көрдүм жарыкты.

Он жашта ордум орокту,  
Арпа, таруу, конокту.  
Чемирчегим майышып,  
Муңканып айттым жомокту.

Карылык алып алкымдан,  
Ажыратмак калкымдан,  
Азыркы жыргал турмушта,  
Жаш болсочу кайран жан.

Жетимиш келди желкелеп,  
Жыгамын деп энтелеп.  
Карылыкка бой бербей,  
Жүрөмүн азыр эркелеп.

Мурунку заман болгондо,  
Туралбайт элем темселеп.  
Моюн сунбайм деп ойлойм,  
Карылык канча келсе деп.

Сүйүнгөндө адамдын,  
Кубана берет жүрөгү.  
Өкмөткө ыракмат,  
Карганда кайра сүрөдү.

Карысам да көңүлүм,  
Өргө карай талпынган.  
Кайрат кылып, ыр жазам,  
Кеткенчекти калкыман.

1955

## ПАРТИЯГА РАКМАТ

Эски заман өлбөсө  
Кетет элем белгисиз.  
Ракмат жаңы заманга,  
Өмүр берди өлгүсүз.

Аз да болсо жазганым,  
Ардакталды, бааланды.  
Бул урматты билбеген  
Карыянар нааданбы?

Жетимиш бешке келгенде,  
Жаңыдан кайра төрөлдүм.  
Сыймык болду бешигим,  
Бак-таалайга бөлөндүм!

## УЛУУ ЛЕНИН ТАПКАН ЖОЛ

Кедейлер үчүн чапкан жол,  
Бай манапка капкан жол.  
Николайды жыгуга,  
Улуу Ленин тапкан жол.

1955

## АЛГА БАРАТ КОМСОМОЛ

Атабыз чаап айкын жол,  
Айга жетти созгон кол.  
Айтканын туура аткарып,  
Алга барат комсомол.

1955





**АБЫЛКАСЫМ  
ЖУТАКЕЕВ**

*(1888–1931)*



## КОЛ ЖАЗМА АДАБИЯТЫНЫН ПРИ ӨКҮЛҮ

*Абылкасым Жутакеев 1888-жылы азыркы Нарын районунун Жон-Булак айылында туулган. Ата-эненден эрте ажыраган Абылкасым ар кимдин колунда жүрүп, өз аракети менен айылдык молдолордон окуп кат таанып алган. 1920-жылы Алма-Атадагы мугалимдер курсун бүтүрүп, 1923-жылга чейин мугалим, «Союз кошчу» уюмуна төрага, жаңы уюшулган Ак-Жар колхозуна башкарма болгон. Отуз алты жашында катуу ооруга чалдыгат, 1931-жылы август айында Крымга дарыланууга барып, кайра кайтпай ошол жакта каза болгон.*

*Анын сакталып калган чыгармалары анчалык деле көп эмес, бирок ошол эле чыгармалары менен кыргыз адабиятынын тарыхында өз ордун таап, акындар поэзиясына зор салым кошуп кеткен акын. Абылкасым кат тааныгандан кийин чыгармаларын кагазга түшүрүп жүрүшү толук мүмкүн. Бирок андай кол жазмалары бизге жеткен жок. Болгону эки жыл аралыгында, 1924-1926-жылдардын ичинде өзү жазып калтырган айрым чыгармалары жана кийин эл арасынан топтолгон бирин-серин ырлары бар. Өзү жазып, Билим комиссиясына жөнөткөн чыгармаларынан сакталып калганы «Ленин кошогу», «Ленинди жоктоп батрактардын кошогу», «Качак турмушу», «Үч доор», «Кесел кедейдин арманы». Мындан тышкары 1925-жылы*

дагы «12 бап адабият» тапшырган. Тилекке каршы бул кол жазмалар дайынсыз. Акындын адабий мурасы кийин эл арасынан жыйналган чыгармалары менен толукталды.

Ушул топтолгон материалдардын негизинде акындын ырлары төрт ирет өзүнчө жыйнак түрүндө басылып чыккан<sup>1</sup>. Бул жыйнактарга чейин эле айрым чыгармалары жарык көрүп келген. Алгачкы чыгармасы «Ленинди жоктоп батрактардын кошогу» деген ат менен 1925-жылы жарыяланган. Акындын эң көп жарыяланган чыгармасы да – «Ленин кошогу». Анын себеби түшүнүктүү. Кийинчерээк «Кызыл Кыргызстан» газетасына (1937, 21-январь), «Октябрь шаңы» (1957), «Достук үнү» (1963), «Ленин биздин күнүбүз» (1970) сыяктуу бир катар китептерде басылып чыкты, алгачкы үч жыйнагы да ушундайча аталып, ушул ыр менен башталат. Негизги чыгармалары (тогуз ыры) болсо, С.Байкожоев тарабынан түзүлгөн «Жазгыч акындар» (1956) аттуу ыр жыйнагынан орун алган. Ошентип, «Ленин кошогу» эске албаганда акындын чыгармалары көзүнүн тирүүсүндө жарык көргөн эмес. Ал эми анын чыгармачылыгын изилдөө иши өткөн кылымдын элүүнчү жылдарында башталган.

Жетимчилик менен жокчулуктун азабын тарткан Абылкасымдын акындык шыгы эрте ойгонду.

---

<sup>1</sup> ААҮЕЭАңҮі Аёооаёааа. Ёаі ёі ёі ѿі ао. Үдёад ааі а і і үі а-ёад. – О.: ЁҮдәҮҮҮі аі ааң, 1957. – 49 аао; Аёооаёааа ААҮЕЭАңҮі . Ёаі ёі ёі ѿі ао. Үдёад ааі а і і үі аёад / ОзҮҮі, ааө н°ҮҮі аёаҮааі – А.Даооаі ёд і а. – О.: «ЁҮдәҮҮҮіаа », 1974. – 128 аао; Аёооаёааа ААҮЕЭАңҮі . Ёаі ёі ёі ѿі ао. Үдёад / ОзҮҮі, ааө н°ҮҮі аёаҮааі – А.О°ё°аа. – О.: «ЁҮдәҮҮҮіаа », 1988. – 32 аао; Аёооаёааа ААҮЕЭАңҮі . хҮаади аёад аёуёі ааҮ / ОзҮҮі, ааө н°ҮҮі аёаҮааі – Ё.Ёадаёі і а. – А.: «Аёёёёдёё», 2013. – 204 аао.

Өспүрүмдүн көргөн-билгени, жан-дүйнөсү, баскан-турган жеринде ырга айланды. Алгачкы чыгармалары анын өмүр-тагдырына байланышкан автобиографиялык мүнөзгө ээ. Ошол учурдагы бай-манаптардын зордук-зомбулугун тайманбастан ашкерелеп ырдаган ырлары бар. Акын артыкбаш дүйнө күтпөсө да, жасалгалуу жакшы ат минип, жарашыктуу кийим кийип, аш-той болгон жерден, эл чогулган жыйындан калган эмес. Ошондой күндөрдүн биринде минген аты жоголуп, жар чакырып ырдаган экен. Абылкасым бул ырында жоголгон аттын өңү-түсүн, сымбатын, үстүндөгү токулгасын, жүгөн-куюшкан жасалгаларына чейин өзгөчө чеберчилик менен сүрөттөп бере алган. Бул мезгилде акындын сүрөткерлик чеберчилиги артып, чыгармачылык жактан кыйла такшалып калганы байкалат.

Абылкасым Жутакеевдин жашоо-тагдыры «Үркүн» жылдарына туш болуп, «Качак турмушу» аттуу чыгармасы жаралды. Бул үч бөлүмдөн турган көлөмдүү чыгармасында Кытай жерине үркүп кирген элдин оор тагдырын, көргөн кордугун, тарткан азабын абдан элестүү, көркөм боёктор менен көз алдыдан өткөрөт. Ошентип тирүүлөй тозокту өз көзү менен көрүп, өлдүм-талдым дегенде өз жерине жеткен Абылкасым жаңы заманды көргөндө, төбөсү көккө жете сүйүндү. Адилетсиз заманды алынын жетишинче ашкерелеп ырдап келген акындын ырларынын идеялык-тематикалык мазмуну, ал турсун чыгармаларынын аттары да таптакыр өзгөрүп, Октябрдын жеңиши, жаңы заман, анын жетекчиси В.И.Ленин башкы тема болуп калды. Ырлары негизинен саясий-агитациялык маанайдагы үгүт-насаат, чакырык түрүндө болуп, идеялык-көркөмдүк деңгээли да тереңдеп, улам салмактуу чыга баштады.

Акын өз колу менен жазып калтырган ири көлөмдөгү чыгармасы – «Үч доор» поэмасы. Поэма үч бөлүмдөн турат. Биринчи бөлүмдө орус падышалыгына карай электеги кыргыз турмушу сүрөттөлсө, экинчи бөлүмдө орус падышалыгына карагандан кийинки кыргыз элинин жашоо-тиричилиги баяндалат. Ал эми үчүнчү бөлүмдө акын жаңы заман, жаңы доордогу кыргыз турмушун чагылдырууну максат кылган. «Үч доор» поэмасы кыргыз элинин басып өткөн тарыхый жолун реалдуу чагылдырган көркөм чыгарма десе болот.

Ооруга кор болуп, өмүрүнүн акырына чейин азап чеккен, жашоо түйшүгүн тарткан акын чыгармачылыгынын таштабай «Кесел кедейдин арманы» деген чыгармасын жазган. Акындын оюна караганда байлыктын байлыгы – ден соолук. Айыгып кетсе бул жашоодо баардыгына макул, бардыгына кайыл болор эле. Канткен менен да акын келечектен үмүтүн үзбөй, айыгып кетерине ишеним артат. Бирок оору күчөгөндөн күчөдү...

Башка акындар сыяктуу эле Абылкасым да жаратылыш темасына кайрылып, берекесин төккөн кыргыз жерлерин сыдыра санап, ар бир жердин ажайып кооздугун, жаратылыш байлыгын, түркүн жан-жаныбарлары менен канаттууларын бөтөнчө бир чыгармачылык эргүү менен көз алдыга тартып өтөт. Ушул жерди жердеген берекелүү, ток пейил элдин каада-салтына сыймыктанат.

Жазгыч акындардын чыгармачылыгы бардык жагынан алып караганда оозеки чыгармачылыкка жакын. Мындай көрүнүш Абылкасым Жутакеевдин чыгармачылыгына да тиешелүү. Анын чыгармалары өзүнүн мазмуну, формасы, ыр уйкаштыгы, муун өлчөмү, сүрөттөө өзгөчөлүгү, көркөм сөз каражаттары жагынан алганда элдик ырлардан кескин

*айырмаланбайт. Акын элестүү көркөм сөз каражаттарын сейрек колдонот, көрүнүштү өтө эле кооздоп, көбүртүп-жабыртып жибербей, кандай болсо ошол калыбында сүрөттөйт.*

*Абылкасым Жутакаев өз мезгилинин чен өлчөмүнөн алганда прогресивдүү, алдынкы көз караштагы, билимдүү адамдардын бири, табият тартуулаган акындык таланты бар чыгармачыл инсан катары түйшүк тартып, кыргыз адабиятында акындар поэзиясын толуктай турган баа жеткис адабий мурас калтырган.*

*ИБРАИМОВ Кубат*  
*филология илимдеринин кандидаты, доцент.*





## ЖЕТИМДИК

Таштап кеттин, ата-эне,  
Жаш балапан кезимде.  
Кайрылган киши жок болду  
Кайгылуу мендей жетимге.  
Көйнөгүм жок, жылаңач  
Куур тонум этимде.

Атадан көрбөй тарбия,  
Адамдан мендей барбы, ыя?  
Ага-иним жок кайрылар,  
Азапты тарттым бир кыйла.  
Атасыз мендей жетимди  
Айлынар урду бир сыйра.

Эч болбосо энемдин  
Колунда өспөй эркелеп.  
Калтырып мени телмирттин,  
Кетиптирсин эртелеп.  
Күн өткөрүп жүрөмүн,  
Кайгырып ыйлап темселеп.

Жабыркап жаман жүдөдүм  
Турмуштун өтүп запкысы.  
Жадырап качан ачылат  
Жабыккан жетим бактысы?  
Эми ушинтип өтөбү  
Жаш өмүрдүн таттысы?

## ЖОКЧУЛУК

Көнүлдө сырды жазууга  
Кол жазма-менин дептерим.  
Кордугум айтып ырдамсам,  
Көпчүлүк, айып этпегин.  
Кол жоорутуп, көп чаптым  
Көрүнгөндүн кетменин.  
Жабыркатып, жокчулук,  
Неге менден кетпедиң?  
Көнүлүмдү кирдетип,  
Жокчулук, жаман тепседиң.  
Асылба мага, асылба,  
Азыркы толук жашымда,  
Сенден кутулуп кетчү кездемин.

Арзыбаган жумушка  
Арманда кылып не керек?  
Колунда малын, жок болсо,  
Улуу-кичүү жемелеп,  
Баркындан кетет экенсин  
Баскан-турган тебелеп.  
Жакшыга жаман, чынында,  
Малы менен теңелет.

Алды-артынды каратпай,  
Алактатат токчулук.  
Ал-кубатты кетирип,  
Шалактатат жокчулук.  
Жок болсо малың колунда,  
«Жокмун» деп, жигит, корунба!  
Канчалык алсыз болсоң да,  
Кайбат айтпа чогууга.

Калдым эле атадан,  
Алты-жети жашымда.



Кейишин тартып турмуштун,  
Кетелек кээри азыр да.  
Кейип жүрдүм кор болуп,  
Жетимдик менен башында.  
Алың келбейт, жокчулук,  
Асылба эми, асылба!

Көздөгөнгө жетпесе,  
Көңүлдө кетет наалышын.  
Кол сунган жерге жете албай,  
Өксүп турса арышын,  
Күйбөгөн жериң күл болуп,  
Келтирет жигит намысын.  
Артын тилеп турайын,  
Амандык жеңет баарысын.

### ЖАЛГЫЗДЫК

Атам берген энчилеп,  
Абылкасым атыбыз.  
Ак кагазга жазылып,  
Маалим болгон катыбыз.  
Отуз алты, отуз беш,  
Ортосунда жашыбыз.  
Жараткан алла жардам кыл,  
Жалгыз эле башыбыз.

### АРЫК КАЗДЫРГАН ТӨРӨГӨ

Касканыбыз кан арык,  
Падышалык жаңы арык,  
Эки сомдон, бир сомдон,  
Эптеп акча табылып.

Алган чамым<sup>1</sup> чон, эле,  
Казган кишим он эле.  
Качып кетти жалкообуз,  
Казып калдык алтообуз.  
Жабыр болду жаныма,  
Жардам бергин чамыма.  
Алты тыйын акыбыз,  
Ардактайбыз баки биз,  
Биз да кете берсекпи?  
Ачык жообун айтыңыз!..

## РААТЧЫ

Айтайын раатчынын<sup>2</sup> алы-жайын,  
Кыргызга бул раатчы болгон дайын.  
«Алты күндүк күч налог раат бер» деп,  
Алады кембагалдын жаңгыз тайын.  
Үч күндө таяк сайды жүрмө салык,  
Кыстайды кембагалды дагын барып.  
«Кечип кой энди калган үч күнүмдү,  
Карачы, өзүм-кедей, бутта чарык».  
«Док кылба бутундагы чарыгыңды,  
Минбеймин алдындагы арыгыңды.  
Сен барып, карагайды кыйып-жыйып,  
Түшүрөсүн мойнундагы салыгыңды».  
Кедей байкуш кетеди кайта жүрүп,  
Эки этегин белине кайта түрүп.  
Кыла турган алты күндүк кызматына  
Келди алтымыш күн араң жүрүп.

<sup>1</sup> xàì – á°èjì ááðèèááí æáð.

<sup>2</sup> Ðááí èpöèyááí ì óðáááü í àèíá æüéí íî ÷óèáðáü óøèí òèí àðàøéáí .

## КАКШАТЫП АЛДЫН ЧЫГЫМДЫ

Бөгөнөк менен Кыйраны<sup>1</sup>  
Топ болот деп жыйнады.  
Чыгымына түтө албай,  
Бечара карып ыйлады.  
«Түтүнгө он сом төлө» деп,  
Абдырай болуш кыйнады..  
Чолок тума, Ырымды,  
Чогултуп алдың чыгымды.  
Кара курсак, ырымды  
Какшатып алдың чыгымды.  
Канчалык кайрат кылсаң да,  
Кара черүү жыгылды.  
Күүлөнөсүң, Абдырай,  
Билчүдөй жеке кылымды.

Болуш кылдык ойронду,  
Бөлдүрүп алдың койлорду.  
Тайдан алдың токсонду,  
Түтүнгө алдың он сомду.  
Параладың Чонколду<sup>2</sup>,  
Араладың, оң-солду.

Чыгым салып, кедейдин  
Кармап алдың, кунанын,  
Карыштап туруп кулагын,  
Калк ичинде карыштын  
Карабадың убалын.  
Какшатып алдың улагын.  
Калың элди ыйлаткан  
Касиетпи буларың?  
Кандайча сенин сурагың?

---

<sup>1</sup> Аб-АаөЦаааи одоёоад.

<sup>2</sup> Ёооёі ааааі +еі і аі ёё үё оаоааЦі аі ×і Çеіё аоаеЦі ёаоёаі .

## АБДЫРАЙ КОШОГУ

Өткөнүн быйыл жаз эле,  
Окудун китеп маселе.  
Орустан кыйын иш болсо,  
Оодарылбас таш эле.  
Ордолуу журтка баш эле.  
Ак коён алган сонордон,  
Артыла туулган моңолдон.  
Ак падыша улукка  
Ар кызматы оңолгон.  
Алладан ажал келгенде,  
Акырет кетип жоголгон.  
Көк коён алган сонордон,  
Көрөгөч туулган моңолдон.  
Кроматкин улукка,  
Көп кызматын оңолгон.  
Кудайдан ажал келгенде,  
Кыямат кетип жоголгон.  
Ак чаңгыл тоонун кийигин,  
Аңдыса мерген атабы,  
Артында калып зарланып,  
Алганың бейбак капабы.  
Азабы болуп кудайга,  
Айтканда сөзүм катабы.  
Үй жарагы болсун деп  
Столду жайдың сөөлөткө.  
Бастатартып бас жүрдүн  
Мас болбодун дөөлөткө.  
Элүүгө жашын, толбоду,  
Эркек балаң болбоду.  
Эртелеп берип ажалды,  
Эгем таала торгоду.

## КАЗЫ МАНАПКА

Кейип, ыйлап көп тарттым,  
Кедейликтин азабын.  
Кыз оюнда ырдайм деп,  
Казынын көрдүм азабын.  
Карматып туруп өзүмө,  
Тилинип калды чапаным.  
Күйүп турам арданып,  
Келбей турат жашагым.  
Канткенде унут кыламын,  
Казынын салган күйүтүн.  
Тан, атканча ырдатып,  
Тындырбастан күнү-түн.  
Туйтунам деп ойлогон,  
Ташка чыкты үмүтүм.  
Урдурганын, жазыксыз,  
Унутулгуз кеп болот.  
Ушу кылган кылыгың,  
Өмүрүмчө кек болот.

## БААТЫРКАНДЫН КОШОГУ

Ысык-Көлдө Баатыркан деген чоң манаптын төрт аялы бар экен. Көпкөндүктөн, «мен өлсөм киминер жакшы кошоорунарды билейин» деп, өлүмүш болуп көшөгө тарттырып жаткан дейт. Аялдарына кара кийгизип, ары каратып отургузуп, «кана кош-кула» дептир. «Үч аялы эч нерсе таап айталбай, салбар токол катыны кошкон экен» деп кошок обонуна салып, жагымдуу кылып ырдачу экен Абылкасым.

Тендиксиз дүйнө жалганын,  
Тең курбун, айтат арманын.

Түгөнгүс жомок болду го,  
Тирүү өлүк болуп калганын.  
Түшүнсөң сөздүн жүйөсүн,  
Түйшөлбөй жаткын кайраным.  
Кыргыздан кызды тандадың,  
Тандап бир төрттү алганын.  
Төрт катынды багууга,  
Кантип жетти дарманын.  
Күн катындын убалын,  
Көөнүнө такыр албадың.  
Шыпырдың журттун каймагын,  
Жакшы жат эми жайдарым.  
Алагөз менен кабаны,  
Өзүң билип айдадың.  
Эмгегинди эскерип,  
Эзилип ыйлайт балдарын.  
Айтышкан сөздөн танганың,  
Эсинде бардыр чанганың.  
Оролушуп бир жатып,  
Оюнуңа канбадым.  
Ыраазы болсун мен үчүн,  
Сенин тирүү эле жаткан арбагың.  
Орундалып ээй ойдогун,  
Озондоп ыйлайт бойдогун.  
Алагөз менен кабаны,  
Айдап бир жүрүп соргонун.  
Тирүү эле жатып коштурган,  
Оо, Баатыркан ойронум.  
Кыргызды билдин, эл алдың,  
Кадырлап сүйүп мени алдың.  
Кызыгыма батам деп,  
Кыз кезимде сен алдың.  
Кадырыма жетем деп,  
Катары менен тең алдың.  
Кадырын билбей жаманды,

Мал коротуп не алдың.  
Тал-талдап өргөн чачымды,  
Ачылган гүлдөй жашымды.  
Колу жеткен баатырлар,  
Төрт-бештен алып катынды.  
Койнума жатпай кор кылып,  
Кордодуң аял затымды.  
Сен өлүп мында мен калып,  
Башым ырас ачылды.  
Боз балдардын бирине,  
Эми тийип алсам макулбу.

Мына ушинтип кошкондо Баатыркан «болду эми, сен жеңдиң, мен жыгылыштуумун» деп, туруп, бээ сойдуруп, той берип, кайта жаңыртып нике кыйдырган экен.

## КЫЗ ЖИБЕК

Төлөгөн өлгөндөн кийин калмактын ханы Корон Жибекти бер, бербесең калкынды чабамын деп Сарыбайды камап жатып алат. Сарыбай айласыздан «той жасайлы, журт жаңыртып көчөлү, анан сүйлөшөлү» деп жоокалатып, так жооп бербейт. Ошол учурда Төлөгөндүн иниси Сансызбай Төлөгөндүн жигити Чеге акунду ээрчитип келип калат, тойдун үстүнөн чыгат.

Чеге Сансызбайды аттардын жанына калтырып, «мен «аткошчу!» деп кыйкырганда кел, болбосо тура бер» деп, Чеге элди аралап Жибек отурган өргөнүн тушуна келет. Ошол учурда Жибек өлөң айтып жаткан болот. Жибектин өлөнүнүн маанисине жараша Чеге дагы өлөң айтып, Сансызбайдын келгенин Жибекке түшүндүрөт.

**Ж и б е к:**

Тагыда баш кошконум жагалмайды,  
Жылкысын көптүгүнөн бага алмайды.  
Өлгөнү Төлөгөндүн ырас болсо,  
Кудайым Кыз Жибекти неге алмайды.

**Ч е г е:**

Аның чын баш кошконун, жагалмайды,  
Жылкысын көптүгүнөн бага алмайды.  
Эстүү жан өзү ойлоп түшүнөтүн,  
Өлгөн жан эки кайра жаралмайды.

**Ж и б е к:**

Жагалмайды, жагалмайды,  
Жылкысын көптүгүнөн багалмайды.  
Сол элде жигит жокпа, теңир ай  
Жесирин издеп келип неге алмайды.

**Ч е г е:**

Жагалмайды, жагалмайды,  
Жылкысын көптүгүнөн багалмайды.  
Камынып кара барчын айланып тур,  
Кол сунуп каалаганын алалмайды.

«Жагалмайдыдан киши келгенби» деп ойлоп, шекшип, Жибек дааналап сурап, дагы өлөң айтат. Анткени калмактар казакчаны даана, так түшүнбөгөндүктөн өлөң аркылуу купуя сүйлөшүшөт. Калмактар казактар тойдо өлөң айтып, ойноп жатышат деп түшүнөт.

**Ж и б е к:**

Жазыны унутканбы жагалмайды,  
Кас душман Сарыбайды камалайды.  
Сол элди өзүм издеп барар эдим,  
Аялмын жолум сырда биле алмайды.



Ч е г е:

Жазыга салам айтат жагалмайды,  
Кас душман жене алмайды Сарыбайды,  
Астыда кол жетпеген мунара тур,  
Жол издейм, жолун бирок табалмайды.

Ж и б е к:

Жазыда жашыл гүл бар жаңыз аяк,  
Сол гүлгө көз артады аяк-быяк.  
Жабыркап солуганы азканатур,  
Жан барбы жабыркашпай калаар аяк.

Ч е г е:

Арт жакта аткошчу бар жалаң аяк,  
Сол гүлгө жетиш үчүн жолу каяк.  
Тезинде зор максат бар орундайтын,  
Сондуктан коё коймас жанын аяп.

Жибек кыз Сансызбайдын келгенин билип, өлөн аркылуу бири-бирин түшүнүшөт, жер болжошот. Жибек атасы Сарыбайга айтып, элди жаңы журтка көчүрмөй болот. Көчкө мингенге Корондун Сандал Көк атын суратат. «Жибек тийбесе тийбесин, Сандалды сурап күйбөсүн» – деп, Корон бербей коёт. Намысын коюп Жибек өзү барып сураганда Сандалды берет. Жибек атты минип, ары-бери чаап, аттын этин кызытып туруп качат. «Жибекти ат ала качты» деп, Корон артынан жалгыз кууйт. Тосуп турган Сансызбай Коронду өлтүрүп, Жибекти алып кетет.

## КУБА КОЙ МЕНЕН ЭЭСИ

Куба койдун ээси Турдукожо «төөжинди» деген Ат-Башылык киши экен. Куба кой көтөрүм болуп турбай калганда ырдаптыр.

Т у р д у к о ж о

Ээ, түгөнгөн Куба кой,  
Эсинди жыйып турагой.  
Жай Ополдой жайлаттым,  
Жашан, чөптү чайнаттым.  
Турбай шорум кайнаттын,  
Кыш Кара-Терек кыштаттым,  
Баспай сөөгүм сыздаттын.

К у б а й к о й

Ээ, түгөнгөн ээм ай,  
Бөксөргөн экен мээң ай.  
Жай Ополдой жайлаттын,  
Жашанды качан чайнаттын.  
Жаш балаңа айдаттын,  
Күндө үч маал жуушатып,  
Шорумду минтип кайнаттын.  
Кыш Кара-Терек кыштаттын,  
Күнү-түнү уктаттын.  
Тоң короо кылдың журтумду,  
Моминтип кырктын жүнүмдү... –

деп, акыры куба кой жеңип кетет.

## АТЫ ЖОГОЛГОНДО ЖАР ЧАКЫРГАНЫ

Ат-Башыда Касым дегендин ашы «Көчпөстүн сазы» деген жерде болот. Ашта Абылкасымдын аты ээр токуму менен жоголот. Ошондо атын издеп жар чакырып айткан ыры.

Кең Көчпөстүн сазында,  
Эр Касымдын ашында.  
Жорго кара ат жоготтум,  
Жүгөнү бар башында.

Көрүп калган жан болсон,  
Айтып бергин жашырба.

Башындагы жүгөнү,  
Өрмө кайыш боз эле.  
Чаболону тартылуу,  
Басмайылы бош эле.  
Ноктосу кайыш чылбырдуу,  
Жүгөнү менен кошо эле.  
Жол жүргөндө чаалыкпас,  
Жорголугу созо эле.

Суулугу бар күмүштөн  
Басыгы артык жүрүштөн.  
Көрпөчөсү бар эле,  
Көркөмдөп тиккен күмүштөн.  
Көргөндөр айтып берет деп,  
Көөнүмдү үзбөйм үмүттөн.  
Төшөлүп жолго киргенде,  
Төшөк эле мингенде.  
Өбөлгөсүн беремин,  
Кокустан көрүп билгенге.  
Сүйүнчүгө беремин,  
Жанымдан сууруп он тенге.

Жоош эле жаныбар,  
Коё берсе качпаган.  
Жолго салып бастырса,  
Жоргосунан жазбаган.  
Жаныма жолдош болот деп,  
Жайы-кышы таптагам.

Анжиян эле ээрим,  
Төө тери менен каптаган.  
Куюшканы бар эле,

Ак кайыштан тасмадан.  
Көмөлдүрүк тагылуу,  
Күмүш, жезден чаптаган.  
Атымды таап бергенге,  
Он сом берем акчадан.

Буттары тип-тик казыктай,  
Жоргосу бар басыктай.  
Семиз эле жаныбар,  
Чөйчөгү бар кашыктай.

Колтугунда агы бар,  
Басмайыл өткөн тагы бар.  
Абайласаң ашыкпай.  
Буура булчуң саны бар.  
Тамгасы бар асыктай,  
Жашка толгон маалы эле,  
Сегиз асый ушул жай.  
Уурдап алсаң кайтып бер.  
Көрүп калсаң айтып бер,  
Белгилери ушундай.

\* \* \*

Улуулардан уккан кеп,  
Карылардан калган кеп.  
Кадимки Манас бабабыз,  
Бээжинге казат кылган деп.  
Алмамбет окко учуруп,  
Арбайып жөө калган деп.  
Азамат аттан айрылса  
Атаны кокуй арман деп.

Манасчы айткан санатта,  
Баштатан калган адатта.  
Кан Манас жөө калды деп,

Кабар жетип Таласка,  
Кайран энең, Каныкей,  
Тайбуурулду жетелеп,  
Барган дешет Манаска.  
Буурулду Манас алганда,  
Акканкыны салганда,  
Куюшканга куюшкан  
Куп келишип калган дейт.  
Чаболонго чаболон  
Чак келишип калган дейт.  
Басмайылга басмайыл  
Бап келишип калган дейт.  
Күлүктүгүн билгенде,  
Буурулду Манас мингенде.  
Кара мүртөс канкорун,  
Каткырыкты салган дейт.  
Угуп муну билген эл  
Ушуну кантип жалган дейт.

\* \* \*

Көпчүлүккө кошулуп,  
Калыптырмын кенебей.  
Кер жоргону жоготуп,  
Күйүп турам ченебей.  
Тайбуурулду тартууга,  
Алган дешет үмөтөй.  
Атын берип арбайып,  
Жөө калган дейт Семетей.  
Кара ниет Канчоро,  
Желдей учуп жеткен дейт.  
Как жүрөктүн тушуна,  
Далыга сайып өткөн дейт.  
Тоодой болуп канкорун,  
Тоголонуп кеткен дейт.  
Башын кесип аларда,

Кайып болуп кеткен дейт.  
Улуу-кичүү, жаш-кары,  
Ушуну кантип эскербейт.

\* \* \*

Ырчылар ырдайт жомоктоп,  
Байыркы болгон дастандан.  
Бала баатыр болуптур,  
Даңк, атагы таш жарган.  
Кан Курманбек атанып,  
Кыргызды бүтүн башкарган.  
Калмак менен кыргыздын,  
Кан согушу башталган.  
Башынан бери болгон иш,  
Кыргызга калмак касталган.  
Түн катып келип душманы,  
Түйшөлтпөй келип баскандан.  
Телтору ат жок мингенге,  
Намыз ойлоп жаткандан.  
Кооптонгон Курманбек,  
Кырк жигити көшөрүп,  
Кошо барбай качкандан.  
Атым жаман болду деп,  
Арман менен аттанган.  
Күнү-түнү Күрөң ат,  
Чарчабаган чапкандан.  
Жетип кырган душманын,  
Жоокер экен такшалган.  
Мына ушинтип акыры,  
Кан Курманбек баатыры,  
Аты баспай калган жер.  
Атаны кокуй армандыр,  
Атын таанып Дөлөн кан,  
Акырын аста барган жер.  
Кантсе да соо койбойм деп,

Куу найза колго алган жер.  
Кандайсың деп табалап,  
Карала ат менен сабалап,  
Как жүрөккө малган жер.  
Куу найзага чиренип,  
Курманбек жатып калган жер.  
Калмактын ханы Дөлөн кан,  
Ушинтип өчүн алган жер.  
Уламадан уккан эл,  
Ушуну кантип жалган дээр.  
Он сом берем сүйүнчү,  
Табылып калса Жорго кер.

\* \* \*

Кошо жүрүп уккамын,  
Жомокчунун кептерин.  
Койколоктоп күү чертип,  
Колуна алып чертмегин.  
Кооздоп күүлөп комузун,  
Улам оңдоп тепкегин.  
Табылды деп үн кошуп,  
Таскактатып черткенин.  
Ат жоголгон учурда,  
Ар кайсыны эстедим.  
Эскерип айтам азыраак,  
Элибиз айткан санаттан.  
Эрменкандын баласы,  
Энеси калмак тараптан.  
Кудайназар болгон дейт,  
Куучундап элди жадаткан.  
Жексур болуп ар убакта,  
Жээн болуп калмакка,  
Иниден ырыс талашкан.  
Табылдыга асылган,  
Жоготом деп жашыңдан.

Табылды ооруп жатат деп,  
Чалкалмакты чакырган.  
Таяке жээн болбойм деп,  
Табылдыны сомдойм деп.  
Талаада жаткан жылкысын,  
Ач бөрүдөй жайлайм деп.  
Эр Табылды жалгызды,  
Эгерим соо койбойм деп.  
Түн жамынып барган дейт,  
Табылдынын жылкысын,  
Түгөл тийип алган дейт.  
Ээлигип турган кырк буудан,  
Кошо кетип калган дейт.  
Эрте туруп Кардыгач,  
Желден мурун желген дейт.  
Аттарга жетип келген дейт,  
Жем баштыкта салынуу,  
Жийдеден жемин берген дейт.  
Арчатору күлүктү  
Жайдак минип келген дейт.  
Алып келип мына деп,  
Абасына берген дейт.  
Кыз да болсо Кардыгач,  
Туугандыгын билген дейт.  
Арчатору бууданды,  
Асемдеп токуп минген дейт.  
Атын минип Табылды  
Арсалактап күлгөн дейт.  
Айдалып кеткен жылкынын  
Аркасынан жүргөн дейт.  
Сакалын жулуп калмактын  
Азабын колго берген дейт.  
Атадан калган жылкысын  
Ажыратып келген дейт.



Акыры жүрүп ушинтип,  
Айгышкан жоосун жеңген дейт.  
Тамтандап ээси жөө жүрсө,  
Тапса атын кантип бербейм дейт.

## КАЧАК ТУРМУШУ

### I ҮРКҮН. ЭЛДИН КЫТАЙ ЭЛИНЕ КАЧЫШЫ

Ат-Башы менен Нарындан,  
Качабыз деп камынган.  
Атка минген жакшылар,  
Набактыга жабылган.

Какшаалда деп черикти,  
Качабыз деп жээликти.  
Моңолдор менен черикти,  
Бузабыз деп желикти.  
Он арча Тынымсейитти,  
Ошол элди кейитти.

Боогачы болуш, Садыры,  
Набактыга жабылды.  
Казак, кыргыз бу кезде,  
Кандай ишке кабылды.

Абдрай менен Чалбайды,  
Набак кылды андайды.  
Канетерин биле албай,  
Караңгы кыргыз далдайды.  
Эсенкул менен Шатенди,  
Качырып кетти баки элди.  
Даргага асты деп уктук,  
Касымаалы акемди.

Ажы менен Субанды,  
Аларга кылды убалды.  
Ыдыгына чыдабай,  
Аскер жыйып куралды.

Качып кетти деп уктук,  
Каракол, Пишпек дубанды.  
Далай көрдү биздин эл,  
Таалан менен буланды.

Болжоп айтам да бир кеп,  
Борукчу менен Надырбек.  
Кошуп айтам да бир кеп,  
Кочкордогу Надырбек.  
Черикчи менен азыкты,  
Ченебей тартты жазыкты.

Атаке эли сарбыгаш,  
Эки болуш тынайды.  
Ыдыгына орустун,  
Канеткенде чыдайлык.

«Салдат алам» деп айтып,  
Падышага керекке.  
Зардабы өттү эң жаман,  
Көл башында белекке.  
Барганынан келгенди  
Бапа менен желденди.  
Кыргын кылды залим деп,  
Нечен түркүн элдерди.

Казат кылып өлсөк деп,  
Каракол, Чүйлүк оолукту.  
Качып кетти деп уктук,  
Кабактагы Чолукту.

Казак, кыргыз кайран эл,  
Кандай ишке жолукту.

Апат кылды тим эле,  
Аскер жыйып коргонду.  
Ойрон кылды дүнүйө,  
Олутунда турганды.  
Көчүп кетти деп уктук,  
Көкүмбай менен Курманды.  
Казат кылып бадышага,  
Кара кыргыз булганды.  
Казак, кыргыз алачтан,  
Бул оруска карашкан.  
Качканында кайран эл,  
Акылынан адашкан.

Качып кетип кайран эл  
Каштек, Узун-Агачтан.  
Сонун качты кайран эл,  
Суусамыр менен Таластан.

Каркыра менен Кулжадан,  
Калын, журт чыдап турбаган.  
«Салдат алам» дегенге,  
Замананы булгаган.  
Какшаал жолдон суу тапшай,  
Далай адам кургаган.

Олуя-Ата, Меркиден,  
Одарылды беркиден.  
Кыргыз, казак тынч албай,  
Кытайды көздөй жөнкүгөн.

Пишкек менен Токмоктон,  
Бир даалайын окшоткон.

Безилдетип ыйлатып,  
Бечараны боздоткон.  
Эзелде тагдыр ушундай,  
Алда талаа козголткон.

Кайран бугу бузулду,  
Каракол менен Көлүнөн.  
Качып барып жай таппай,  
Какшаал менен чөлүнөн.

Жумгал менен Кочкордон,  
Журттун баары козголгон.  
Коркконунан далай эл,  
Кызыл өнү боз болгон.

Качып барып Турпанга,  
Бир жарым ай топтолгон.  
Беш жүз жылкы, миң койлуу,  
Бир карасы жок болгон.  
Илгеркисин ойлонуп,  
Ичи күйүп от болгон.

Кочкор-Ата, Жумгалдан,  
Козголгон киши кур калган.  
Олутунан ажырап,  
Далай адам муңданган.  
Барысы тагдыр иши экен,  
Байдасыз дүйнө шум жалган.

Кош терезе орноткон,  
Кобулдатып сомдоткон.  
Жасалгалуу үй калды,  
Жаннаттай болгон Чүй калды.  
Чырлуу доону түгөткөн,  
Чыр сынаган бий калды.

Кубакы деген бел калды,  
Куураган байкуш эл калды.  
Эли кетип энгиреп,  
Эки Кемин жер калды.

Байчечекей гүл калды,  
Мал отточу бүр калды.  
Баш кишиден кайрылып,  
Мамбетаалы, Дүр калды.

Элинин жыргал көңүлү,  
Эзилип бышкан өрүгү.  
Эң эле сонун Чүй ата,  
Сөзүмдүн жок төгүнү.

Ак буудайдан жармасы,  
Адырында алмасы.  
Ажырадык ошентип,  
Бузулгандын калбасы.

Алманын шагы ийилген,  
Адамы жибек кийинген.  
Атаке эли сарбагыш,  
Ажырады Чүйүнөн.

Тартма кийип бутуна,  
Таяк алып колуна.  
Чарчап жүрөт чаалыгып,  
Чаначын тартып жонуна.  
Алла-Таала кудайым,  
Сала көргүн оңуна.

Кытайдын тили кыжылдап,  
Кыргыздын дарты быжылдап.

Падышага карматпай,  
Кутулдук деп кымылдап.  
Акылы бар азамат,  
Кайта кетүү ыгын тап!

## II КАЧАКТАРДЫН КЫТАЙ ЭЛИНЕ БАРГАНДАГЫ СОҢКУ АЛ-АБАЛЫ

Кашкарлык сарт Турпанда,  
Кайгы кетпей унутарга.  
Жол-жобосу сарттардын,  
Жолдош экен пулу барга.

Кеч киргенде ойношуп,  
Кирет экен кумарга.  
Сый-сыпатын эгерде,  
Кереги жок буларга.  
Бору оорубайт эгерде,  
Боло турган убалга.  
Каадасы экен байланган,  
Касам менен кумарга.  
Канеткенде тынч алып,  
Журт болобуз буларга.  
Мата менен чепкенге,  
Байкуш кыргыз кубанба.  
Адилеттүү арыз алган,  
Улугу жок сурарга.

Адил улук дегени,  
Апийим экен жегени.  
Берекеси бир жалгыз,  
Аштыгынын кенени.  
Тамак үчүн сарттарга,  
Таанышууга келели.

Чеги арзан эгиндин,  
Чейрек экен ченеги.  
Орус эли тынчыса,  
Кайта кете берели.  
Киндик кесип, кир жууган,  
Жерибизге жетели.  
Айландырып жеткирсе,  
Кудуреттин чебери.  
Маңдайдагы шорунун  
Кетер бекен кебээри.

Эсен бекен биздин эл,  
Жети-Сууда калганы.  
Айланайын ал элдин,  
Аман болсун мал-жаны.  
Баш кошушар бекенбиз,  
Казак, кыргыз балдары.  
Ат-Башы, Нарын, Ысык-Көл,  
Аман болсун андагы.  
Сап болду деп угабыз,  
Сары орустун жанжалы  
Даяр болуп турарбыз,  
Жерибизге барганы.

Сапырылган заманга,  
Канетебиз таң калбай  
Элибиздин кейпи ушул  
Эшектен башка мал калбай.  
Эмки сөзүн какшаалдык,  
Эртең менен таңгандай.  
Акыйкаттап буларга,  
Айтышарга ал калбай.  
Аманыбыз кетели,  
Апийимге алданбай.  
Кайта кетер күн барбы

Кашкарлыкка жалданбай.  
Какшаалдыктын өкүмү,  
Доотай менен Анбалбай.  
Жалаа жаап курутту,  
Чын жеринен жамбы албай.

Өлгөнүнөн калганы,  
Кайта кетер күн болду.  
Өкүмөтүн бул элдин,  
Айта кетер күн болду.  
Кош-колунун эшекке,  
Арта кетер күн болду.  
Мусапырлык алыс жол,  
Тарта кетер күн болду.

Канетип киши унутат,  
Какшаалдыктын зордугун.  
Казып алган дүмүрдү,  
Тартып алган кордугун.  
Качактарга көргөздү,  
Какшаал эли чоңдугун.  
Жети-Сууга кетебиз  
Же кош аман болгунун.

Көрө албадык жакшылык,  
Көөнө Турпан, Аксыдан.  
Мал пулунан ажырап,  
Далай шордуу какшыган.  
Жай таппады качактар,  
Жаман менен жакшыдан.  
Жети-Суудан тилейбиз,  
Топурактын астынан.

Дубай салам жаздырам,  
Дуба деп элге айттырам.



Жети-Суудан кат келсе,  
Көнүлүмдү шат кылам.  
Кабар келсе бирөөдөн,  
Кара жанды карк кылам.  
Какшаал менен Турпанга,  
Кайрылбаска ант кылам.

Какыраган кара таш,  
Кайсы жерин жактырам.  
Аман барсам Жети-Суу,  
Той берип ат чаптырам.  
Таалай берсе кудайым,  
Тамашалап каткырам.  
Көк ала майдан шиберге,  
Конуш кылып жаткырам.

Барып жетер бекенбиз,  
Байчечекей шиберге.  
Көкүл-куйрук түйдүргөн,  
Күлүк жорго минерге.  
Казак, кыргыз Жети-Суу  
Качан жетем силерге.  
Качкан элдин кабарын,  
Кат жазгыла билерге.

Кайта кетер күн болду,  
Какшаал Чөлү, Тоюндан.  
Качкан элдин шору го  
Кара көзү оюлган.  
Таманынын териси,  
Ташка тийип союлган.  
Күнү-түнү Жети-Суу,  
Бир чыкпайсың оюмдан.  
Какыраган кара таш.  
Катуу багыт Тоюндан,

Күндүк жерге жүрө албай,  
Күлүк аттар чоюлган.

Кашкар менен Турпанда,  
Карды ачпасы чын экен.  
Жаңы шаар, көөнө шаар,  
Жарды, байы жок экен.  
Калак алып колуна,  
Талашканы бок экен.

Оң менен сол бузулган,  
Он алтынчы жыл экен.  
Бээжинге чейин бул элде,  
Бекер жери жок экен.  
Ат оурса андыган,  
Аласасы бок экен.  
Берекеси нан арзан,  
Карды жиндей ток экен.  
Там салуучу кедейдин,  
Тамандары чор экен.  
Бутундагы кийгени,  
Булгаарысы шор экен.  
Келишимдүү байларга,  
Кедейлери кор экен.

Бадышасы залимден,  
Байкуш кыргыз багынган.  
Ала-Тоонун арасы,  
Ат-Башы менен Нарындан.  
«Салдат алам» дегенде,  
Заманасы тарылган.  
Кара-Кочкор, Ысык-Көл,  
Качабыз деп камынган.  
Атка минген жакшылар,  
Абактыга жабылган.

Качканында кайран эл,  
Дүнүйөсү чабылган.  
Киндик кесип, кир жууган,  
Өз жеринен кагылган.

«Салдат алам» деп айтып,  
Падышага керекке.  
Зардабы өтү эң жаман,  
Көл башында белекке.  
Манаптарды жалдаган  
Баракелде демекке.  
Келимсектер кошулган,  
Букараны жемекке,  
Келимсектер келгенде,  
Кетти бизден береке.

Падышанын зордугу,  
Барган сайын ашынып.  
Келимсектер ошондо,  
Кедейлерге асылып.  
Сандыктын оозу ачылып,  
Салыктын баары чачылып.  
Сарбагыш менен бугуну,  
Сандалдырды качырып.  
Беделдин белин ашырып,  
Берекесин качырып.

Аялынан ажырап,  
Азаматтар бой калып.  
Кокту жерге маарашып,  
Короосу менен кой калып.  
Зардабы жаман экен деп,  
Санаасы менен ойлонуп.

Эли кетип энгиреп,  
Эки Кемин, Чүй калды.

Жабык башы саймалуу,  
Жасалгалуу үй калды.

Кочкор-Ата, Жумгалда,  
Короосу менен мал калып.  
Кош терезе салдырган,  
Кобулдаган там калып.  
Бугу, саяк, тынай журт,  
Качып кетти сандалып.  
Өлүктөрү көмүлбөй,  
Жатканына таң калып.

Бадышадан кутулуп,  
Кетебиз деп зарланып.  
Ажал жеткен кээ бирөө,  
Колго түштү кармалып.  
Өкүмүнө чыдабай,  
Өлтүрбө деп жалбарып.  
Байкуш кыргыз канетсин,  
Коркконунан саргарып.

Бугу менен сарбагыш,  
Бурулбастан тең кетти.  
Айлынын баары бузулуп,  
Ар бир түркүн эл кетти.  
Калың бугу сарбагыш,  
Кайрылбастан ал кетти.

Мал-булуна карабай,  
Нечен түркүн жан кетти.  
Ысык-Көл менен Чүйүнөн,  
Турпанга чейин журт кетти.  
Мал-булунан ажырап,  
Кара башын кутказды.  
Эки киши Турпандан,

Эшек минип учкашты.  
Салыктагы мүлк калды,  
Жыйылуу бойдон жүк калды.  
Малды-булду куугандар,  
Басып алып шүк калды.

Эл качканда энгиреп,  
Эгин калды басылуу.  
Кайнап турган жеринде,  
Казаны калды асылуу.  
Таңылчактын баарысы,  
Талаада калды чачылуу.

Башындагы улугу,  
Бадышанын зулуму.  
Кытайга качты тынч албай,  
Кыргыз элдин уругу.  
Жеринде калды Беделдин,  
Бээ-байталдын кулуну.  
Эли кетип энгиреп,  
Ит журтунда улуду.  
Бадышага ок атып,  
Байкуш кыргыз куруду.

Бакырларды жүдөттү,  
Манаптардын кылыгы.  
Аз келгенсип анысы,  
Асый алып шылыды.

Канаат менен Тезекбай,  
Калп жеринен кан болуп,  
Актар кысып келгенде,  
Акыл таппай дал болуп.  
Качып барып Турпанга,  
Кайран кыргыз кар болуп,

Өз жерине зар болуп,  
Өлүк көмөр жер таппай,  
Кытай жери тар болуп.

Тезекбай менен Канаатты,  
Теңдиги жок жаратты.  
Ошолор бузду далайды,  
Ошондо сүйлөп шарият,  
Адамды малга окшотуп,  
Алдына салып баратты.  
Беделде көрдүк биз шордуу,  
Адам көрбөс санатты.

Баатыр Шабдан балдары,  
Бардаңке менен ок атты.  
Мандайында тийүүчү,  
Жалгыз жоосун жоготту.

Октон пайда көрбөдүк,  
Ошентип жатып өлбөдүк.  
Кан майданга чыкканда,  
Өкүмүнө көнбөдүк.  
Аксы менен Турпанга,  
Анан кийин жөнөдүк.  
Тура албадык желденип,  
Турпанга бардык сенделип.  
Качабыз деп желденип,  
Кашкарга бардык сенделип.  
Ажырадык боз үйдөн,  
Алачыкты теңденип.

Тиккенибиз алачык,  
Тентигенде жарашып.  
Ар бир түрдүү адамдар,  
Акылынан адашып.

Кайсы бирин айтайын,  
Качып кетип баратып.  
Болуш, бийлер ошондо,  
Букараны жадатып.  
Өкүм менен кедейди,  
Өз колуна каратып.

Барып Турпан жерине,  
Манаптан чыктык баш бербей.  
Бала атага кайрылып,  
Кашык салып аш бербей.

Айлана көчүп жай таппай,  
Аксы менен Турпандан.  
Жети-Сууну сагынып,  
Жердеген киши мунканган.  
Шар аккан суу, көк шибер,  
Кыргыз уулу кунт алган.  
Көк ала майдан шиберде,  
Күмүш кемер курчанган.  
Турпандын тешик акчасын  
Жипке тизип журт алган.

Тешик акча колуна  
Кармап жүргөн мындан көп.  
Бир тыйынга жете албай,  
Зарлап жүргөн андан көп.  
Беремин деп калп айтып,  
Алдап жүргөн андан көп.  
Ууру кылып манапты,  
Жалдап жүргөн мындан көп.  
Калыс эмес бадышаны,  
Каргап жүргөн мындан көп.

Дүмүр казып отуна,  
Жак деп жүргөн мындан көп.

Түлкү кууп бүркүткө,  
Как деп жүргөн мындан көп.  
Куржун салып мойнуна,  
«Ак» деп жүргөн мындан көп.  
Кызды чейрек арпага,  
«Сат» деп жүргөн мындан көп.  
Жети-Сууну сагынып,  
Дат деп жүргөн мындан көп.  
Кайда барат ушундай,  
Жат деп жүргөн мындан көп.  
Малын берип жат жерге,  
Бак деп жүргөн мындан көп.  
Ууч эгин куржунга,  
Жыйнап жүргөн мындан көп.  
Улутунуп үшкүрүп,  
Бйлап жүргөн мындан көп.  
Кара жанын тындырбай,  
Кыйнап жүргөн мындан көп.  
Барган элин жан үчүн  
Сыйлап жүргөн мындан көп.

## КАЙРАН ЭЛ

Аксы менен Турпанды,  
Аралады кайран эл.  
Аш таба албай ашпозду,  
Сагалады кайран эл.  
Качып барып Турпанды,  
Каралады кайран эл.  
Жамбы берип жат элди,  
Паралады кайран эл.

Борук койго баа кылып,  
Бозо сатты кайран эл.



Кийип турган кийимин,  
Кошо сатты кайран эл.  
Боз үйүнө чырмаган,  
Чийин сатты кайран эл.  
Туш кийиздин саймалуу,  
Тышын сатты кайран эл.  
Эшекке арткан эгинге,  
Кызын сатты кайран эл.  
Белдемчинин кундузун,  
Сөгүп сатты кайран эл.  
Аркадагы чолпусун,  
Бөлүп сатты кайран эл.  
Арзан баага ал күнү,  
Көнүп сатты кайран эл.  
Камчы кылып кой тери,  
Өрүп сатты кайран эл.

Айдап барган алдында,  
Малын сатты кайран эл.  
Жууркан-төшөк калтырбай,  
Баарын сатты кайран эл.  
Ичеги менен бышырып,  
Карын сатты кайран эл.  
Кой сойгондо бир бөлүп,  
Санын сатты кайран эл.

Ыкласы Турпандан,  
Кайтып жүрөт кайран эл.  
Жети-Сууга дуба деп  
Айтып жүрөт кайран эл.  
Кош-колонун эшекке,  
Артып жүрөт кайран эл.  
Кор болгондун азабын,  
Тартып жүрөт кайран эл.

Жилиги жок, жөө жүрүп,  
Арыктады кайран эл.  
Качкан менен кутулуп,  
Бекинбеди кайран эл.  
Жалгыз кабат өлгөнүн,  
Кешиндеди кайран эл.  
Турпан барып тамакка,  
Жетинбеди кайран эл.  
Арык малдын жашыган,  
Этин жеди кайран эл.

Жети-Сууга канетип,  
Жетем деди кайран эл.  
Жай табалбай Турпандан  
Кетем деди кайран эл.  
Жүгүн артып эшекке,  
Бекемдеди кайран эл.  
Жети-Суудан туз буйрар,  
Бекен деди кайран эл.  
Маңдайдагы шорубуз,  
Экен деди кайран эл.

### **III. КЫТАЙ ЖЕРИНЕН КАЧАКТАРДЫН КАЙРА КЕЛГЕНДЕН СОҢКУ АБАЛЫ**

Оодарылды жеринен,  
Ону менен солубуз.  
Аксы жана Турпандан,  
Арылбады шорубуз.  
Алаканы жыртылды,  
Дүмүр казып колубуз.  
Жети-Сууга биз жетип,  
Арылар бекен шорубуз.

Беделдин бели какырап,  
Бер жагында чети ушу.  
Айтканда көңүл чыдабай,  
Ат-Башы, Нарын эки суу.  
Аман болсок барарбыз  
Чүй, Ысык-Көл, Жети-Суу.

Беделдин белин ашканда,  
Бейпайга түштүк ызы-чуу.  
Барып көрөр бекенбиз,  
Кочкор, Жумгал, Кызыл-Туу.  
Күңгөй-Тескей, Ысык-Көл,  
Өрдөк, чүрөк, каз, ак куу.  
Кайгыргандан ичкен аш  
Ичибизге жакпайт уу.  
Ойлогондо түтүндөй,  
Оозубуздан чыккан буу.

Кутулам деп качканда,  
Курган экен биздин эл.  
Кочкор-Ата, Кызартты,  
Кубакы менен Шамшы бел,  
Жыргачу элек ошондо,  
Жылкыдан минип кара кер.  
Кайтып көрөр күн барбы,  
Каракол, Пишпек кайран жер.

Киндик кесип кир жууган,  
Жерге жетер бекенбиз.  
Жаңы чыккан большевик,  
Жарды-жалчы ошондо  
Тенге жетер бекенбиз.  
Жайык талаа Сары-Чүй,  
Кенге жетер бекенбиз.

Кыргызды тагдыр кыңайткан,  
Кытай жакка качканда.  
Толкуганда төгүлдү,  
Дүнүйөсү ташканда.  
Жамы урият болду деп,  
Өз жерине басканда.  
Жетелешип жерине,  
Жетебиз деп шашканда.  
Келимсектер жер алып,  
Жолду тосуп жатканда.  
Далай шордуу кырылды,  
Тамга жөлөп атканда.  
Башы кесилди байкуштун,  
Балта менен чапканда.  
Келимсекке кер калбай,  
Келип түштүк капканга.

Малай болуп кедейлер,  
Келимсекти бай кылат.  
Өз жеринен ажырап,  
Калганына кайгырат.  
Качып келген кыргызды,  
Чөп сыяктуу айрылап.  
Алып келип өлтүрдү,  
Айры менен сайгылап.

Какшаал менен Турпандан,  
Кайра келдик тырмалап.  
Шору арылып кыргыздар,  
Кайсы күнү жыргамак.  
Көзүнөн-кан, жаш чыгып,  
Күнү-түнү ыйламак.  
Кырып жатат оторчу,  
Кылыч менен кыймалап.

Качып барып Турпандан,  
Кайта келдик жылыштап.  
Жалпы кыргыз уруят  
Жарыгына чыгышмак.  
Жерлерине элибиз,  
Жетип алып тынышмак.  
Оторчулар ошентип,  
Ойрон кылды кылычтап.

Таалайы жок биз шордуу,  
Талоонго түштү малыбыз.  
Келимсекке келбеди,  
Сөз айтууга алыбыз.  
Арманы көп биз шордуу,  
Азап тартты жаныбыз.  
Качак болуп аттанып,  
Кайта келдик барыбыз.

Калыс экен большевик,  
Кайсы күнү башкармак.  
Батракка көз салып,  
Багат деген кастарлап.  
Келери менен кууратты,  
Келимсектер басмарлап.  
Калыс өкүмөт кезиксе,  
Качкан элдер арызданмак.

Качып барып кытайдан,  
Кайта келдик камалып.  
Кайгыга түштү биздин эл,  
Камчы менен сабалып.  
Качабыз деп мал-булдан,  
Ажырадык таланып.  
Келимсектер кейитти,  
Эми кайда баралык.

Үйүбүздүн кейпи ушу,  
Өрт алган там карарып.  
Жылкы тийип, уй кармап,  
Оторчулар мал алып.  
Кара кыргыз кысылды,  
Кандай айла табалык.  
Оторчудан кутулуп,  
Кайсы жакка баралык.

Жакшылыктан үмүт бар,  
Келимсектен башкадан.  
Ат-Башыдан азыраак,  
Эл калыптыр качпаган.  
Тамак таппай качактар,  
Өлүп жатат ачкадан.  
Качканында кайран эл,  
Дүнүйөсүн таштаган.

Бул замана бузулду,  
Булут чыкпай чубалып.  
Бурганактап күн жаабай,  
Боп-боз болуп тунарып.  
Жамгыр жаабай абадан,  
Жердин жүзү кубарып.  
Ченеген экен тагдыр да,  
Чегирткесин чыгарып.

Бул чегиртке курусун,  
Боз адырдан тарта жеп.  
Бу заманды тарытты,  
Буудай менен арпа жеп.  
Ат-Башы менен Нарынды,  
Аңтарылтып анча жеп.  
Топурагын айлантып,  
Жердин жүзүн жанча жеп.

Бетеге менен шыбактан,  
Бирин койбой канча жеп.  
Азабы көп чегиртке,  
Айтып турса канча кеп.

Аштык, чөбүн корутуп,  
Ат-Башынын жерин жеп.  
Тегиз элин жутатты,  
Тескей тоонун теңин жеп.  
Дүнүйөсүн тарытып,  
Түз жеринин көбүн жеп.  
Адырмактуу тоо менен,  
Ашуу-аскар белин жеп,  
Күйүт салды чегиртке,  
Күңгөй тоонун көбүн жеп.  
Капа кылды чегиртке,  
Кара жердин өңүн жеп.  
Безилдетти чегиртке,  
Беде чөптүн көгүн жеп.  
Энтелетти чегиртке,  
Эл жайлоочу төрүн жеп.  
Азап салды дыйканга,  
Аштык менен чөбүн жеп.  
Айдап койгон аштыктан,  
Дан калтырбай тамам жеп.  
Мал оттоого жөн койбой,  
Мая менен саман жеп.  
Топурагын айлантып,  
Тоонун боорун жаман жеп.  
Аштык чөптөн бир теше,  
Көрө албадык аман деп.

Он алтынчы жылында,  
Былтыркыдан быйылда.  
Кыргыз, сарттын пейили

Каатчылык кыйында.  
Ачарчылык эң жаман,  
Эл чогулган жыйында.  
Жалгыз киши чай ичип,  
Эки сом элүү тыйынга.

Элүү тыйын чөп болду,  
Миң эле сомдук көп болду.  
Эгин таппай кедейлер,  
Малын союп жеп болду.  
Ачарчылык тарыхын,  
Айта жүрчү кеп болду.  
Качак эли бу кезде,  
Ачка өлөөрү эп болду.  
Качан болсо айтууга,  
Качкан жылы чек болду.  
Оторчунун кылганы,  
Кедейлерге кек болду.

Кадагы үч сом кол жетпей,  
Набат менен кант болду.  
Булду кымбат кармаган,  
Ногой менен сарт болду.  
Кымбатчылык кыргыздын,  
Жүрөгүнө дарт болду.

Кадагы чыкты үч сого,  
Кантты кантип чагасың.  
Бир козуга бир мата,  
Аран, сатып аласын.  
Ачарчылык болгондо,  
Ажырап малдан каласың.  
Аман болсоң бир кезде,  
Жакшылыкты табасың.



Бээжин барып кыргыздын,  
Берекесин качырды.  
Качып келип кыргыздын,  
Дүнүйөсү чачылды.  
Жалпы журтка пайдалуу,  
Жамы уруят ачылды.

Казак-кыргыз кедейлер,  
Капилет калба ушундан.  
Таранчы, татар, калмактар,  
Талабың болсо ушундан.  
Бай менен манап, төрөдөн  
Башынды ачып кутулсаң,  
Адамдын акын жемекке,  
Баштагыдай жутунсаң  
Түп тамырың соолот,  
Түрмөгө түшүп тутулсаң.  
Ырысыңды кесесин,  
Ынтымак кетип бузулсаң.  
Көрөсүң анда кордукту,  
Көпкүлөң тартып кутурсаң.

Жалпы тийди мына эми,  
Жамы урият жарыгы.  
Акырында тоюнду,  
Ачка менен арыгы.  
Баш кошушуп биригип,  
Бакыр кедей карыбы.  
Кедейлерге жетишер,  
Кеңеш өкүмөт жарыгы.

Качак эли Турпандан,  
Кайра келди жыйылып.  
Бакыр-кедей карыбы,  
Бальшевикке сыйынып.

Кедейди койду жайына,  
Келимсектер тыйылып.  
Бейпайга салган оторчу,  
Бели сынды кыйылып.

Чегирткеси жоголуп,  
Жердин жүзү онолуп.  
Жыргалы сонун Советтин,  
Жыгылганды коборуп.  
Көчмөн кыргыз боз үйлүү,  
Эл катары бололук,  
Кол кармашып эмгекчи,  
Эми жакшы конолук.  
Каатчылык жоголду  
Эми заман оңолду.

Ойго-тоого чөп чыкты,  
Орок өтпөй көп чыкты.  
Большевиктин өкүмү,  
Баарыбызга төп чыкты.  
Кедейдин жүгүн көтөргөн,  
Компартия лөк чыкты.  
Куу менен шум зулумга,  
Куйкалоочу өрт чыкты.

Баш көтөрбөй тим болду,  
Манап менен төрөсү.  
Чокойдон кедей ажырап,  
Бутунда резинке гөлөшү.  
Түлкү, суусар тебетей,  
Дукабадан төбөсү.  
Батракты көтөргөн,  
Бальшевиктин желөшү.

## ҮРКҮН

Казак, кыргыз боз үйлүү,  
Канетер экен ушундан.  
Түшүп кетсе чыгалбас,  
Түбү терең чункурдан.

Жакындан бери бузулду,  
Жаман болуп замана.  
Кыпчак менен кыргызды,  
Кыстап турат чамалы.  
Атка минген эрлерди,  
Алып барып камады.  
Түшсө зындан көрүнбөй,  
Түбү терең набагы,  
Кара кыргыз элеттин,  
Кетип турат амалы.  
Дунган менен таранчы,  
Таштап кетти калааны.  
Чексиз кыргыз бузулуп,  
Сапырылып тарады.  
Кандай болот аягы.

Кетирип орус кайратын,  
Калың журт көргөн пайдасын.  
Тобокел деп тапшырды,  
Бүтүн эле мал башын.

Кудайберген, Нурмамбет  
Кубаты кетип турган кез.  
Башка кыйын иш түшсө,  
Байдан жок дүнүйө жалган эч.  
Заман жаман бузулду,  
Зарланабыз эрте кеч.

Түбүнөн кызыр жөлөгөн,  
Токторбай менен Көбөгөн.  
Тынч албай Кочкор жеринен,  
Дүйнөсүн таштап жөнөгөн.

Ниязбек менен Борукчу,  
Бөлүп алган болушту.  
Бекчоронун балдары,  
Берендин уулу болучу.  
Тааныбаган жай жерде,  
Табалбай жүрөт олутту.  
Кудай салса пендеси,  
Көрөт экен кордукту.

Көчүп келди тияктан,  
Көл бугусу, саяктан.  
Кыдыр аке, Баатыркан,  
Кыргыздан эле акылман.  
Кыргыз, казак бузулуп,  
Кытайга качкан нечен жан.

Ысагалы, Сагындан,  
Даалай кеңеш табылган.  
Көл бугусу бузулду,  
Коркуп залим каапырдан.  
Байгазы, Көкө, Кекебай,  
Мусаапыр болду нечен ай.  
Балдары басып жөө келди,  
Байдасыз дүйнө экен ай.

Илик тамыр табышып  
Издеп барып таанышып.  
Көп бер ай деп бечара,  
Куржунга арпа салышып.

Алтын тапкан немедей,  
Сүйүнгөнү мындай көп.  
Анда оокатым калды деп,  
Күйүнгөнү мындан көп.  
Үмүт үзүп жанынан,  
Түнүлгөнү мындан көп.

Белин бекем кайратка,  
Байлап жүргөн мындан көп.  
Беш-алты уйун аксатып,  
Айдап жүргөн мындан көп.  
Малын берип жат жерге,  
Жайлап жүргөн андан көп.  
Ысык-Көл деп үшкүрүп,  
Зарлап жүргөн мындан көп.

Жаныбарым Ысык-Көл,  
Жайылган шибер нечен төр.  
Жаздын күнү мал тууса,  
Жалгыз козу өлбөйт төл.  
Айтып турам аныгын,  
Ишенбесең барып көр.

Ысык-Көл кайдан унутулат,  
Эстегенде улутунат.  
Айдама беде ал Көлдө,  
Ак жашыл тартып кулпунат.  
Энеден тууп эркин өскөн,  
Ээн талаа жерде өскөн.  
Адам болор бекен деп,  
Ат мингизип көрк көргөн.

Жөө басты кары, балдары,  
Кор болду журттун чанданы.  
Буркуратып ыйлаган,  
Бузулгандын зардабы.

Керилип басып буралып,  
Келиндер жүрөт муңайып.  
Тоосуна кантип чыгам деп,  
Чокоюн кийип кубарып.  
Кылчайып басып буралып,  
Кыздары жүрөт муңайып.  
Тамына кантип чыгам деп,  
Тартма кийип кубарып.

Тоосуна көнсөк жүрөбүз,  
Чокоюн кантип кийебиз.  
Оокатын кылып алабыз,  
Отунун кантип жагабыз.  
Оруп алган чөбү жок,  
Атты кантип багабыз.  
Эсебин эптеп билебиз,  
Эшегин кантип минебиз.

Адамдын жетпейт акылы,  
Ат жүрө албас такыры.  
Үч күнчүлүк жол экен,  
Мынакей деген жакыны.  
Боз топурак чандаган,  
Болот экен адыры.  
Таяк алып жөө баскан,  
Толуп жүрөт катыны.

Аштык айдап албаса,  
Ач болуучу жер экен.  
Ар түтүнгө бир киши,  
Баш болуучу жер экен.  
Кыяматтай кызыл чок,  
Жан болуучу жер экен.  
Узун аяк бодо мал,  
Аз болуучу жер экен.

Эр башына бир чокой,  
Парз болуучу жер экен.  
Эчки менен кой бакса,  
Бай болуучу жер экен.  
Эч нерсеси жок болсо,  
Кар болуучу жер экен.  
Адамдын бейли бузулуп,  
Тар болуучу жер экен.  
Бермек болуп жаңыдан,  
Береринде айныган.  
Ошонусу бул элдин,  
Осол экен абыдан.

Качып келдик жан үчүн,  
Карабадык мал үчүн.  
Кар болгон жок чериктер,  
Өз тууганы бар үчүн.

Көнүлүмдөн чыгарбайм,  
Чеш-Төбө ата жаныбар.  
Ат-Башы менен Нарынды,  
Жердеген адам сагынар.

Жаныбарым Ат-Башы,  
Жанында жакын шаары бар.  
Сатып алса базардан,  
Самагандын баары бар.

Жазында эгин салган жер.  
Жанынан аштык алган жер.  
Жаныбарым Ат-Башы,  
Базары жакын турган жер.

Мал сатарга базары,  
Барса жакын жанында.

Өлбөсөк барар бекенбиз,  
Ат-Башы менен Нарынга.  
Качып чыктык орустан,  
Кочкор ата, Жумгал, Чүй.  
Козголуп калдык олуттан.  
Ат-Башы, Нарын, Ысык-Көл.  
Айырдың эми конуштан.  
Кочкор ата, Жумгал, Чүй,  
Кош терезе ысык үй.  
Салып койгон тамдары,  
Атакенин балдары.  
Баарысына жар болуп,  
Баатыр Шабдан арбагы.  
Кармашкан жоонун колунан,  
Аман чыкты балдары.

Самүдүн, Кемел, Мөкүштү  
Урушуп орус өчүктү,  
Жыргап жаткан жеринен,  
Тынч албай тынай көчүштү.

## ЭЛ КАЧКАНДА

Казак, кыргыз алаштан,  
Элүү беш жыл падышага  
Букара болуп карашкан.  
Акырында кайран эл,  
Акылынан адашкан.  
Уруш чыккан эң мурун,  
Абалы Чубар агачтан.  
Каркыра менен Кулжадан.  
Казак менен кыргызды,  
Залим падыша бурдаган.  
Каптап аскер келгенде,



Калың журт чыдап турбаган.  
«Салдат алам» деген сөз,  
Замананы булгаган.  
Кочкор-Ата, Жумгалдан,  
Козголгон адам кур калган.  
Олутунан ажырап,  
Далай адам мунданган.  
Баарысы тагдыр иши экен,  
Пайдасыз дүйнө шум жалган.  
Кочкор-Ата, Жумгал, Чүй,  
Кош терезе ысык үй,  
Салып койгон тамдары,  
Иниси тынай, сарбагыш  
Атакенин балдары.  
Баарысына жар болуп,  
Баатыр Шабдан арбагы.  
Урушкан жоонун колунан,  
Эсен чыгып балдары.  
Иса, Мүдүн, Мөкүштү  
Урушуп залым өчүктү.  
Жыргап жаткан жеринен,  
Тынч албай жайнай көчүштү.  
Тегиричи жайдырган,  
Тегиз манат баркытка  
Туш кийизин сайдырган.  
Жасалгалуу үй калды,  
Жашыл чөбү кулпунуп,  
Жанаттай болгон Чүй калды.  
Чырдуу доону түгөткөн,  
Калыс кыргыз эл калды.  
Элинин жыргал көнүгү  
Эң эле сонун Чүй ата.  
Эзилип бышкан өрүгү,  
Ишенбесең, барып көр.  
Сөзүмдүн жоктур төгүнү.

Ак буудайдан жармасы,  
Адырында алмасы.  
Ажыратты ошондон,  
Бул залимдин калбасы.  
Алманын шагы ийилген,  
Адамы жибек кийинген.  
Залимден кыстоо келгенде,  
Атаке эли сарбагыш,  
Ажырады Чүйүнөн.  
Ойрон кылды бул залим,  
Олутунда турганды.  
Көчүрүп кетти деп уктук,  
Көкүмбай менен Курманды.  
Түбүнөн кызыр жөлөгөн,  
Токторбай менен Көбөгөн.  
Тынч албай Кочкор жеринен,  
Дүйнөсүн таштап жөнөгөн.  
Ниязбек менен Борукчу,  
Бөлүп алган болушту.  
Бекчоронун баласы,  
Берендик өзү болучу.  
Тааныбаган жат жерде,  
Табалбай жүргөн олутту.  
Көчүп келген аяктан,  
Көл бугусу, саяктан.  
Кыдыр менен Баатыркан,  
Кыргыздан эле акылман.  
Кытайга келдик нечен жан,  
Ысыгалы, Сагындан.  
Далай кеңеш табылган,  
Көл бугусу бузулду,  
Коркуп мына залимден.  
Энеден туулуп эрке өскөн,  
Ээн талаа жерде өскөн.  
Жөө басты кыргыз балдары,

Кор болду журттун чанданы.  
Буркуратып ыйлаткан,  
Бул залимдин залдары.  
Керилип басып буралып,  
Келиндер жүрөт мунданып.  
Ташына кантип жүрөм деп,  
Тартмасын кийип кубарып.  
Ташына көнсөк жүрөбүз,  
Оокатын кылып алабыз.  
Оруп алган чөбү жок,  
Малды кантип багабыз.  
Кенсиалар калды болуштан,  
Кочкор-Ата, Жумгал, Чүй,  
Козголуп калдык олуттан.  
Ат-Башы, Нарын, Ысык-Көл,  
Айрылдык асыл конуштан.

### ЧЕГИРТКЕ КАПТАГАНДА

Боз адырдан тарта жеп,  
Буудай менен арпа жеп.  
Мая менен саман жеп.  
Бетеге менен шыбакты,  
Неме койбой тамам жеп.  
Атаны кайран Жаңы Арык,  
Ачуусу келип кабарып.  
Аштыгы чыкпай үстүнө,  
Боз топурак агарып.

## ҮЧ ДООР

### ОРУС ПАДЫШАЛЫГЫНА КАРАЙ ЭЛЕКТЕГИ КЫРГЫЗ ТУРМУШУНУН БЫРЫ

#### I доор

Абалкы кыргыз адаты,  
Айтып жүргөн санаты,  
Калмак менен бирге өскөн  
Кара кыргыз жамааты.

Казак менен кагышып,  
Калмак менен салышып.  
Жылда күндө тынчыбай,  
Жылкы тийип алышып.  
Найзага колу карышып,  
Чабуул коюп жарышып,  
Көпчүлүгү күч менен  
Азчылыгын чабышып.  
Таштабактай кагышып,  
Талап-булап алышып,  
Илим-билим жогунан  
Ит-бөрүдөй кабышып.  
Көпчүлүгү зор болуп,  
Азчылыгы кор болуп,  
Кедейинин маңдайы  
Кере карыш шор болуп.  
Жазгы эгин айдабай,  
Жайында тынчып жайлабай,  
Маданият жогунда  
Баштагы элдин айбаны-ай.  
Чабуул чапкан коогасын,  
Жайлап-кыштап тоо башын.

Анда кыргыз билбеген  
Алгы-берги соодасын.

«Баатыр» дешип кыйынды,  
Баасын билбей тыйынды,  
Пайдасы үчүн оторчу  
Калаа салып жыйылды.

Калаа калкы катыкты,  
Кыргыз тузун татыкты.  
Сарт үйрөттү кыргызга,  
Соода менен сатыкты.

«Падышадай болгон» – деп,  
Балбай менен Ормон деп,  
Кан болуптур кыргызга  
Картыктай кан соргон деп.

Сарбагыш менен бугуну,  
Саяк, солто урууну.  
Монолдор, черик азчылык,  
Букара экен мунусу.

Сарбагыш, бугу жааты  
Залимдердин сааты,  
Кадимки ушул жааттык  
Калыптыр андан кааты.

Орустан мурун кандайдан,  
Ормон менен Балбайдан.  
Урукчулук күрөшү  
Калган экен андайдан.

Көбү азын жем кылып,  
Теңдик бербей кем кылып,

Манап менен баатырдын  
Кылган ишин эм кылып.

Манап менен баатыры  
Калкына туздай татыды,  
Букаранын баарына  
Тендик бербей акыры.

Эр өлтүрүп, кан төгүп,  
Каршылык кылган шарт өлүп,  
Байтал үчүн башын жеп,  
Баатырлардын арты өлүп.

Манап, «баатыр» – залим да,  
Киши берген калыңга.  
Байтал үчүн «баатырлар»  
Күйүп өлгөн жалыңга.

Бугу менен сарбагыш,  
Мурунтан берки ар намыс.  
Урукчулук күрөшү  
Ошолордон калган иш.

Мурунтан бери пул доолап,  
Эр өлтүрүп, кун доолап,  
Өткөн экен ошолор  
Найза кармап, жоо жоолап.

Жоокерчилик убагы,  
Кырк жылга чейин жубагы.  
Эмики болгон жааттык,  
Илгеркинин ылаңы.

Байыркы ушундай калк экен,  
Чыбык кыйган ант экен.  
Дин үйрөткөн кыргызга,  
Өзүбек менен сарт экен.

Ошолордун кылыгы,  
Убадасы-чыбыгы.  
Чөптүн бүрүн мал жеген,  
Аккан шар суу тунугу.

Бүркүтүнүн балдагы,  
Бөрү кууп алганы.  
Сары сайма шым кийген –  
Тоо текенин жаргагы.

Кылып өткөн кааданы,  
Саймалаган саадагы,  
Маданият жогунда  
Баштагы элдин нааданы.

Келиндери жүгүнүп,  
Башын ийип бүгүлүп,  
Жүгүнбөгөн келинден  
Келген жери түңүлүп.

Май чүпүрөк шам жагып,  
Мазар көрсө, таң калып.  
Бакшы менен молдого  
Байкуш кыргыз алданып.

Кылганынын залымын,  
Кыздан жеген калыңын.  
Айтып турса, ушундай  
Абалкынын тарыхын.

«Жыл маалына толду деп,  
Норустама болду» – деп

---

<sup>1</sup> / Ἰδοὺ δαὶ ἀ – «Аеафῦ æῦе», 30-ἰ ἀδδδδ ὀδῆὀδῆὀ δδδδδ .  
Аἰ ῦ «xἰφ Ἐὐæὐ» ääἰ ää δδδδδäf .

Мылтык атып асманга,  
«Кылган иши оңбу?» – деп.  
Калк чогулуп канчасы,  
Аластаган арчасы,  
Адат болуп таштабай,  
Келе жатат мынчасы.

Ар бир түрлүү бурулуш,  
Өзгөрүш менен кубулуш,  
Калктын көзү ачылса,  
Кала берет бул жумуш.

## ОРУС ПАДЫШАЛЫГЫНА КАРАГАНДАН КИЙИНКИ КЫРГЫЗ ТУРМУШУНУН ЫРЫ

### II доор

«Чыныбай менен Шабдан» деп,  
Чыныгы жакшы абдан» деп.  
Урукчулук күрөшү –  
Ошолордон калган кеп.  
Падышачыл орусу,  
Багындырган болучу.  
Ажыдаар сыяктуу  
Ай ааламды соруучу.

Бий, ыстарчын, болушу-  
Бечарага чоң ушу  
Кара таман кедейдин  
Кактап канын соруучу.  
Чырыснай<sup>1</sup> тобучу,  
Чыр-чатагы болучу.

---

<sup>1</sup> × ūđŭńí áé – «=đāçāŭ=áéí ūé» āāāāí î đōñ òèèèí áí àèŭí āāí ñ°ç, «øàøŭèŭø» āāāāí ì āāí èí è áèèèèđāò.



Добогерге<sup>1</sup> жоопкер-  
Тогуз берип коюучу.  
Падышачыл орустан,  
Бай-манап, бий, болуштан,  
Арызга келген кишиден  
Айып алган тогуздан.  
Падышанын касабы,  
Баары журтка азабы.  
Калп жеринен «тендик» деп,  
Элге ичирген касамы.  
Калк чогултуп, «дубан» деп,  
Карабаган «убал» деп,  
«Касам ич» деп колуна  
Карматуучу «куран» деп,

Манап, бай, бий, сот деген,  
«Кедейге тендик жок» деген.  
Иш башында олтурган  
Ыймам менен поп деген.

Бий олтуруп, болсо топ,  
Манап, байга балаа жок,  
Букараны ыйлаткан  
Балийса<sup>2</sup> менен кызыл чок<sup>3</sup>.

Ачылган журттун арасы,  
Бийлердин жеген парасы,  
Ак, караны ылгабай,  
Жапкан кара жалаасы.

---

<sup>1</sup> *Āīāīāāđ* – «āī āī āī đ» āāāāī n°ç, ēāēēøēì āāāāī ī āāī ēāā.

<sup>2</sup> *Āāēēēñà* – īīēēøēū āāāāī n°ç.

<sup>3</sup> *Ēūçūē ÷īē* – æāđāēēēēōçç āāøēāđōō īđāāī āāđŪī Ūī ÷ā-āāđī āī Ū, æāñīīē.

Барымталап мал алып,  
Касам ичип, жан алып,  
Калктын баары бузулган,  
Журт боло албай агарып.

Көк таштай көңүл тийгени,  
Ыстарчын, болуш, бийлери.  
Ат тарттырып, чапанды  
Айыпка алып кийгени.  
Ат менен чапан айыпка,  
Тендик бербей зайыпка,  
Өлсө дагы көз салбай  
Чолок, мунжу-майыпка.

Нар өлтүргөн пулдууга,  
Эр өлтүргөн кундууга,  
Арызын айтып ыйласа,  
Көз салбаган мундууга.

Бий, ыстарчын залымы,  
Журттан алган алымы,  
Манап, байга кул болгон  
Бакыр, кедей карыбы.

Бийлерге бүтүм тогуз ай,  
Күндө майрам, күндө той,  
Манап, байдын кылганы,  
Барымталап: «Карма!» ... «Сой!».

Калың малы – жүздөн кой,  
Катын албай, кедей бой.  
Кыз качканда – кырк жылкы,  
Кинегеде<sup>1</sup> бүтүм ой.

---

<sup>1</sup> *Ēēf āāā* – «ēf ēāā» āāāāf ī ḏōn ḏēēēf āf āēūf ḏāf . Ī ūf āā āzōzī  
+ ūāāḏūēūī , āēḏ āāçūēāāf ēēḏāī ḏē āēḏūī āēḏāḏ.

Эки-экиден төп алып,  
Манаптар катын көп алып,  
Кедейдин жалгыз катынын  
Башын ачкан жеп алып.

Кедейдин малын чачтырып,  
Катындын башын ачтырып.  
Бирлиги жок кедейди,  
Бир-бирине кас кылып.  
Эки тарап башташып,  
Бирин-бири ташташып,  
Жоо болушуп өзүнчө,  
Жок жеринен касташып.

Таш салышып кармашып,  
Куран кармап жандашып,  
Манап, байлар бир-бирин  
Пара берип алдашып.

Ыстарчын, элүү башы деп,  
Салыштырган ташы деп,  
Сайып алган жааты –  
Ошол элдин башы деп.

Жаатташып бешишип,  
Букараны эзишип,  
Томаяктын мойнуна  
Тогуздан мал кесишип.  
Элүү башы элүүсү,  
Эки тарап черүүсү<sup>1</sup>,  
Бөрү тийген короодой  
Букараны бөлүшү.

---

<sup>1</sup> *хадззһи* – егё.

Бечараны зарлантып,  
Бий-болушка алдантып,  
Чыгым салып кедейге,  
Манап, байга жалдантып.

Жардынын жалгыз атын жеп.  
Таманынын акын жеп,  
Кара таман кедейдин  
Казанынын башын жеп.

Бий, ыстарчын элин жеп.  
Кыбыраган жерин жеп.  
Малай менен жардынын  
Мандайынын терин жеп.

Оюнскей кемеңдер<sup>1</sup>,  
Өческебай дегендер<sup>2</sup>  
Анда «жакшы» болуучу  
Адам акын жегендер.  
Шабдан менен Чыныбай.  
Кыргызды эзген кылыгы ай.  
Жазында беш кой, күз он сом –  
Элден алган чыгымы ай!

Алык-алман эл берип,  
Бей-бечара сенделип,  
Чыныбай менен Шабданга  
Падышалык чен берип.

Чыныбай Шабдан чен алып,  
Багындырып эл алып,  
«Кан болдук» деп кыргыздын,

---

<sup>1</sup> *Ī pī nēáé eái áí ááð – aṇeāð (áí áí í úé)ēī ī áí äeðe ááááí è.*

<sup>2</sup> *<sup>a</sup> -áṇeáááè – ó÷aṇòēī áí é ááááí è.*

Канын соруп жеп алып.  
Байы менен манабы,  
Кедейге тийген залалы.  
«Тогуз мал» деп жабуучу  
Томаякка жалааны.

Жалпы кыргыз жапайы,  
Жабырлык көргөн далайы.  
Жаш агызып ыйлачу  
Жарды, жалчы малайы.

Капкан салган аңчысы,  
Эгин эккен малчысы,  
Жабырлыкты көрчү эле  
Жарды менен жалчысы.

Элүү башы, ыстарчын,  
Эл багынып кысталчу.  
Чыгым тартып букара  
Чындап сөөгү сыздачу.

Бечеранын билбеси,  
Безилдеген тилмечи:  
«Кедейди, манап, кулактап  
Моюнуна мин!» дечү.

Манап, байдын илдети –  
Акы жеген милдети.  
«Нике менен так – деген  
Байгамбардын сүннөтү».  
Бймам менен молдосу –  
Ошолордун жолдошу.  
Малы жокко-катын жок,  
Кедейлерди кордочу.

Букарага болбоочу,  
Кудуктай куйса толбоочу,  
Өлүктөн токуп ат алган  
Ыймамдардын олжосу.

Илгеркинин тарабы –  
Байы менен манабы.  
Падышанын колунда  
Ошолордун танабы.

Жандыралы, үйөзү<sup>1</sup>  
Жалпы журтгун мүнөзү.  
Төрөлөр менен генерал  
Ошолордун бүлөсү.

Ырамандын тукуму<sup>2</sup>,  
«Төрө» деген ушуну,  
Орусия журтуна<sup>3</sup>  
Болуп өткөн учуру.  
Падышанын тукуму,  
Байкап турсаң ушуну,  
Пайдаланып кедейден,  
Чагып жеген чучугу.

«Төрө» деген – ак сөөгү,  
Кыргыздан алган ат, төөнү,  
Кедейлерин багынткан  
Кейип<sup>4</sup> менен Маскөөнү.  
Падыша чоң «тоо» болгон,  
Башынан сыймык коборгон<sup>5</sup>.

---

<sup>1</sup> *Æaŋ aŋðæeŋ* – æaŋ aadŋ æðeyŋ ŋŋ eŋçŋ àðeàðe çe°çç-ðáçã.

<sup>2</sup> *Ūðai ai* – Ðŋŋ ai ŋa ðeéŋŋ óŋ àeòŋŋ æàðàð.

<sup>3</sup> *Ūðonëŋ* – Ðŋŋnëŋ aaaaŋ e.

<sup>4</sup> *Êæeèi* – Êeaa aaaaŋ e.

<sup>5</sup> *Êŋaiðaiŋ* – eàðeái aaaaŋ ŋ aai eaa.

Калыстыгы кеткенде,  
Акырында жоголгон.

Падыша – «тоосу» нураган<sup>1</sup>,  
Бары журтту сураган,  
Акырында падыша  
Аңтарылып сулаган.

Адамзаттын акысы  
Алкымына тыгылган.  
Акырында падыша  
Баш көтөрбөй жыгылган.

Ошолордон кутулган,  
Орус менен мусулман.  
Манап, төрө, ак сөөгү,  
Башы кетип бусулган.

Акылынан шашкандан,  
Ак падыша башкарган:  
Манап, төрө жоголду  
Башынан сыймык качкандан.

Падышасы жыгылып,  
Башынан кетти сыймыгы.  
Тап күрөшү күч алды-  
Кедейлердин кыймылы.

---

<sup>1</sup> / одааа! – ! одааа! аааа! è.

## 1916-ЖЫЛДАН ТАРТЫП 1926-ЖЫЛГА КЫРГЫЗ ТУРМУШУНУН БЫРЫ

### III доор

Беделдин белин сыдырып,  
Турпан менен кыдырып.  
Ачарчылык болгондо  
Өлүп калды кырылып.

Он алтынчы жыл болуп,  
Кыргызга кыйын сыр болуп,  
Падышасы жыгылып,  
Басылбаган чыр болуп.

Чарбадарын бүлдүрүп,  
Шылдың кылып күлдүрүп,  
Качкан элдин артынан  
Аскер кууп сүрдүрүп.

Төөгө жүктөп чөп алып,  
Ылоо, союш көп алып,  
Качкан элдин мал-мүлкүн  
Талап-булап жеп алып.

«Ат жабуу» деп кап алып,  
Ылоо, союш мал алып,  
Каяша айткан далайы  
Набактыга камалып.

Калктын баары таланып,  
Атан төөнү дагы алып,  
Падышанын төбөсү  
Барган сайын карарып.



Арпа, чөбүн жүктөтүп,  
Ала кийиз бүктөтүп,  
Актардын залым аскери  
Мылтык атып, «дүп» детип.

Аскер тосуп болжотуп,  
Атан төөлөр комдотуп.  
Аскеринин жолуна,  
Үй тиктирип оңдотуп.

Чарбаларды шордотуп,  
Малын талап кордотуп.  
Замбирек менен пилимот,  
Казарманга орнотуп.

Калган элди таап алып,  
Малы-мүлкүн чаап алып,  
Кыргызды камап кырганда  
Кызыл суудай кан агып.

Жалган ишти чын кылып,  
Кыргыздарды кырдырып.  
Кыямат күн болгуча,  
Унутпачу сыр кылып.  
Он жетинчи жылында  
Ошондо болду өзгөрүш<sup>1</sup>  
Өлгөнүнөн калганы  
Жакшылыкты көз көрүш.

Ошолордун коогасы,  
Ок атышып жоолашы.  
Тумандатып көргөзбөй,  
Уруяттын шооласы.

---

<sup>1</sup> *ᠴᠢᠨᠣᠳᠤ* – ᠳᠠᠠᠢᠶᠢᠷᠣᠭᠡ ᠠᠠᠠᠢᠶᠡ.

Каракчылар камынып,  
Кедейдин тонун жамынып.  
Баягыдай манапка,  
Байкуш кедей багынып.

Керенскейге барылып,  
Кедейдин баары зарылып.  
Кошо кирген төрөлөр,  
Кой терисин жамынып.

Керенскей чыккан чамынып,  
Уруят деп чаңырып.  
Уккан элдин баарысын,  
Кулак мээси жаңырып.

Караңгы түшүп аңырып,  
Жарык чыкпай жабылып.  
Качан тендик болот деп,  
Калктын баары сабылып.

Адамдын каны агылып,  
Замандын бары тарылып.  
Айры менен сайганда,  
Кыргыздын карды жарылып.

Ашып-ташып көбүрүп,  
Толгондо толкуп төгүлүп.  
Калктын баары кан жутуп,  
Кабыргасы сөгүлүп.

Адамдын каны акканда,  
Басмачы басып жатканда,  
Араң болду жакшылык

Агарып таң атканда.  
Ууру менен каракчы  
Кумар менен аракчы.  
Кедейлердин көзүнө,  
Тарта коюп сарапчы.  
Кедейди көзгө илбестер,  
Чинovníк менен тилмечтер,  
Туш-тушунда сурады  
Туура жолго кирбестер.

Аралашкан адамдар,  
Азуусу бар камандар,  
Өтүп кетти түрдөнүп  
Нечен түрлүү замандар.  
Мууну жок чабалдар,  
Муну билген амалдар,  
Турмушунан көрүндү  
Жакшы менен жамандар.

Ар бир түрлүү абалдар,  
Айтып жүргөн кабарлар,  
Болуп өттү боройлоп  
Бороон менен шамалдар.

Ээн талаа элчилик,  
Эң эле жаман кемчилик.  
Жаңы чарба саясат,  
Ошондо болду теңчилик.

Саясат сактык чарбасы,  
Ачылды көздүн пардасы.  
Жыйырманчы жылында,  
Адамдын кеткен аргасы.

Балшабектин<sup>1</sup> байлыгы-  
Баары журтка жайлыгы,  
Дүнүйөнүн жүзүнө  
Кеткен экен айдыны.  
«Баштагы ишиң чоркок деп,  
Партия болгун орток<sup>2</sup> деп,  
Адамзаттын баласы  
Бир туугандай болсок деп,  
Алдына чыгып озчу деп,  
Батырак менен кошчу деп,

Манап менен байлардын  
Өткөзбөй алдын тосчу деп.  
Аптабы айдай толсок деп,  
Адамдын баары орток деп.  
Кишинин акын жегенден,  
Комунисттер коркот деп.

Ачканда жолдун туюгун,  
Партия кошчу уюмун.  
Кыраткана кулуб ачкан,  
Кызыл байрак буюмун.

Бечет басып койгон кол,  
Бечарага ачкан жол.  
Баары журттун башчысы,  
Партия менен комсомол.

Башыбызга келген доор,  
Батыракты кылган зор,  
Жоон карын байлардын  
Жолун тосуп, жайган тор.

---

<sup>1</sup> *Αττιοαααε* – αααα ε.

<sup>2</sup> *Ιδδτε* – αεδαεεδδ αααα ι αα εαα αεοοεοοι ααοαο.

Кедейлерден кетти шор,  
Иш биле албай болгон кор.  
Туура жолдон адашса,  
Түшүп кетчү казган ор.

Сарамжалы дүйнөсү,  
Пальто, шинель, күрмөсү.  
Түбү терең, зындандай,  
Түшүп калса түрмөсү.

Жеринен айтып берейин.  
Жети-Суунун кедейин<sup>1</sup>.  
Алчы, таасы жыгылып,  
Чиге түшкөн эгейин<sup>2</sup>.

Алчыдан түшкөн чигесин.  
Абайласаң билесин.  
Акыл менен ойлонуп,  
Туура жолго киресин.

Кедейге өкмөт карашкан,  
Батракка бак ачкан.  
Баштык болуп далайы,  
Туура жолдон адашкан.

Айдаган эгин аштыгы,  
Адашып кетти баштыгы,  
Убалына калды да  
Урукчулук кастыгы.

Урукчулук жааты,  
Башына тийди сааты.

---

<sup>1</sup> *Æáðè-Ñóó* – aái aðaòèyèüè àð. *Æáðè-Ñóóàà Èàçàèñòàí àüí*  
aéðüí æaðèaðè æaí à Èüðāüçñòaí äüí òçí äçè ðaðaáü èèðááí .

<sup>2</sup> *Yáðééí* – að aaeüí aaaaí ì aai eaa aeòüèüí æaðaò.

Статья, закондон  
Иш билбеген кааты.  
Партия жолун биз билбей,  
Баштыгыбыз иш билбей.  
Жыртыгыбыз жамалса,  
Болобуз бир күн бүтүндөй.

Парт иш көлдү бүтүрбөй,  
Закүн билип күтүнбөй.  
Арманда болду кээ бирөө,  
Оозунун буусу түтүндөй.

Жармадай ичкен арагы,  
Жалпы журтка тарады.  
Чебердебей иш кылып,  
Ченовник, тилмеч, манабы.

Кызмат кылган адамы,  
Кыргызды кылган тарабы.  
Эки тарап баштыгы,  
Башка тийди залалы.

Сарбагыш, бугу, солтодон,  
Тарап чыккан ортодон.  
Күнө түшүп мойнуна,  
Жаатчылдар онтогон.

Солто менен тынайы,  
Суутынбаган ылайы.  
Таманынан тартылды,  
Тарапчылдын далайы.

Тарап бүтсө жан тынды  
Партия жолу артылды.

Букараны эзгендер  
Бучкагынан тартылды.  
Жыргады чарба дыйкандар.  
Закон менен мыйзам бар,  
Алчы, таасы жыгылып,  
Чиге түштү кытандар<sup>1</sup>.

Партияга кирилди,  
Туура жолу билинди.  
Туура жолдон чыккандар  
Тузакка мойну илинди.

«Баатыр» болуп чыккандар,  
Майын элдин сыккандар,  
Жөн тура албай бир-бирин,  
Буттан алып жыккандар.

Бирин-бири сүрөшүп,  
Кедейдин пулун үлөшүп,  
Тап сезимин тааныбай,  
Тарап болуп күрөшүп.

Адамдын акын алышып,  
Уруп токмок салышып,  
Тарап болуп бир-бирин,  
Буттан алып чалышып.

Жоболондуу жоолашып,  
Жоо болушуп доолашып,  
Кийин калган кедейге  
Орун бербей оолашып.

Кемунус берет күч колго,  
Кедейлер түшсө түз жолго,

---

<sup>1</sup> *Ευδαί* – εαί ἀδοοί οί αεδ οζδζ.

Партия жол көрсөтөт,  
Башыбызда чоңдорго.

Партия жолун тууралап,  
Бузуктун баарын кубалап,  
Жоолашкандын баарысын  
Жоопко тартып сурамак.

Капканга түшөт качаанак,  
Партия жолун тазалап,  
Кара жүрөк залымден  
Калк ыранжып<sup>1</sup> капалап.

Бузукка салды тыюуну,  
Токтотту элден жыюуну.  
Калың берип, мал алып,  
Зордук нике кыюуну.

Шыпылдаган шылуунду,  
Жоготту чыгым кылууну.  
Тарап баштап жүргөндөр  
Тамыры чирип куруду.

Алдап мандат алгандар,  
Айылга бүлүк салгандар,  
Боппоз болуп тим жүрөт  
Бошонуп иштен калгандар.

«Баатырлар» иштен бошонуп.  
Бекерге калып бозоруп,  
Тараптын баарын таштатып.  
«Башыбызды кошолук».

---

<sup>1</sup> *Ū ðaŋ æŋi* – eðaŋ æeŋ.



Тараптын баары ташталса,  
Бирлик жолу башталса.  
Тегизчилик доору,  
Болоруна аз калса.

Баары журттун бүлөсү,  
Кенештер бирлик күбөсү  
Байкап турса пайдалуу  
Балшебектин мүнөзү.

Мойнуна аркан сүйрөтүп,  
Асоонун баарын үйрөтүп,  
Үгүт менен насыйкат  
Эл ичине сүйлөтүп.

Бузуктун баарын жоголтуп,  
Букараны оңолтуп,  
Элге өзүнчө эрк берип,  
Республике кобортуп<sup>1</sup>

Жатып ичер чоң карын,  
Куулуп чыкты ол залым.  
Кеңешип билди жакшы экен,  
Кедейлерге жол барын.

Каракол менен Пишпекти,  
Калыс жолун иштетти.  
Калк ичинде бузукту  
Кайда экен деп издетти.  
Токмок менен Пишпекти,  
Толук кызмат иштетти.  
Тим жүрбөгөн бузуктун  
Тизесин байлап тездетти.

---

<sup>1</sup> Даңи́ оаеёеааа аеёа́ оУи́ аааа́ 1 аа́ еаа́.

Республике болот деп,  
Бузуктун баарын жогот деп,  
Закун менен Өкүмөт –  
Саптап койгон болот деп.

Тарапчылдар урушчу,  
Эки жаат курушчу.  
Эрк алганда жан тынды,  
Ишчи дыйкан жумушчу.

Жааттын баарын жапшырып,  
Кабыргасын капшырып.  
Бузуктардын баарысын,  
Бир корорго тапшырып.

Келгенде кедей онуна,  
Кемунис салган жолуна.  
Кер аяктар илинди  
К.П.Унун торуна.

К.П.У. кедей чебибиз,  
Байлаган бекем белибиз.  
Партия менен батрак,  
Баш кошучу элибиз.

Жазылса жарпы жадырап,  
Партия, кошчу, батрак.  
Манап, байлар жүдөсө,  
Кедейге кантип катылат.

Кан соруп кулак батырат,  
Токтосо күнө атылат.  
Баш кошпогон жаатчыл,  
Манап, байга сатылат.

Манап, байдын зулуму,  
Баштаган жаат уругу.

Тарапчылдын далайы,  
Тамыры чирип куруду.

Кедейге кылган жабыры,  
Манаптын кетти кадыры.  
Үзүлүп калса, эл жыргайт,  
Өзүмчүлдүн тамыры.

Өспөй кийин жылгандар,  
Өсүмчүлүк кылгандар.  
Тиштей албай тим болду,  
Тиши кыйрап сынгандар.

Бай теректей баркырап,  
Жарык чыкты жаркырап.  
Жаман жолдон коркушуп,  
Жаатчылдар калтырап.

Жакшы жолго сүрөтүп,  
Жааттын баарын түгөтүп.  
Адашкандын баарысын,  
Айдап ийди жүдетип.

Кагазга кат чийгендер,  
Кедейдин тонун кийгендер.  
Жүдетип жарды жалчыны,  
Жүрегине тийгендер.

Өзүнчө доор сүргендер,  
Өкүматмын деп жүргендер.  
Манап, байдын жаатынан,  
Партияга киргендер.

Мурун жетип камынып,  
Кой терисин жамынып.

Куулуп чыкты «баатырлар»,  
Бетине көө жабылып.

Баштакы доорун сагынып,  
Туура жолдон жаңылып.  
«Баатырлардын» далайы,  
Партиядан алынып.

Тузакка буту чалынып,  
Туура жолдон жаңылып.  
Күнө түшүп мойнуна,  
Набактыга жабылып.

Кынырды тезге бастырып,  
Айкын жолун аштырып.  
Кедейлердин бүтүмүн,  
Кенсаларга жаздырып.

Кыйшыктык баарын түзөтүп,  
Туура жолду күчөтүп.  
Бузук жолдун баарысын,  
Түзөтүүгө күзөтүп.  
Тазалады кебектей,  
Өткөздү далай электей.  
Туу көтөргөн алдында,  
Кызыл байрак желектей.

Республике кылганда,  
Бузуктун баары тынганда.  
Жадырап жарпы жазылып,  
Жандын баары жыргалда.

Биригип башын кошкондой,  
Алдына чыгып озгондой.  
Жумурткалап калат ко,  
Кой үстүнө боз торгой.

Жыргады жандын баарысы,  
Жашы менен карысы.  
Өз-өзүнчө эрк берген,  
Өкүмөттүн калысы.

Ургачы эркек аялы,  
Кызыл желек таягы.  
Тегизчилик доору,  
Болот экен аягы.

Тегизчилик эртеби,  
Жоголсо элдин тентеги.  
Ушу кезде жыргады,  
Ургачы менен эркеги.  
Кыргыздын баарын текшерип,  
Кызматчыны эскерип.  
Жарды, жалчы кедейге,  
Жакшылык тийчү кез келип.

Жоготту оор жүктөрдү,  
Жоолашканды бүткөрдү.  
Партая менен батрак,  
Баарысына күч берди.

Бейбаштык бели бүктөлдү,  
Мал, бул жыйып күткөндү.  
Далайын салды түз жолго,  
Данкы чыккан үптөрдү.

Зыян кылып жүрбө деп,  
Кармаласын түрмө деп.  
Кансоргучтун баарысы,  
Кантала менен бүргө деп.

Касташкан жоого күлкү деп,  
Карышкыр менен түлкү деп.

Сарамжалы саресеп,  
Казына кедей мүлкү деп.

Калк дүкени дегендер,  
Кардына жыйып жегендер.  
Курсагынан жарылды,  
Курч тырмактуу берендер.  
Жалмап сорчу жыландар,  
Курч тырмактуу кыраандар.  
Арылып эми басылса,  
Айыкпаган ыландар.

Урукчул ылаң арылып,  
Жегендин карды жарылып.  
Кедейлерге туура жол,  
Кемунистен табылып.

Кемуниске киришип,  
Кең жолду туура билишип.  
Илим менен билимге,  
Элдин баары тырышып.

Калктын көзү ачылып,  
Кан соргучка асылып.  
Тарапчылдын баарысы,  
Тарпы чыгып басылып.

Кезитке кээси жазылып,  
Кесирин элден качырып.  
Акыйкаттап көрсөттү,  
Айыбын жаппай жашырып.

Ала-Тоо менен Алайдан,  
Жарды жалчы малайдан.  
Кыргыз калкы теңдиги,  
Эми жетти далайдан.

Падышанын заманы,  
Манаптардын арааны.  
Кедейлерге салуучу,  
Жүрөгүнө жараны.

Жардылар көргөн жапаны,  
Жабырлык менен капаны.  
Бакырларга көп өткөн,  
Манаптардын катаалы.

Жапаларды көргөнбүз,  
Жабырлыкка көнгөнбүз.  
Азап тартып ал кезде,  
Ачкалыктан өлгөнбүз.

Балшебектин чыкканы,  
Манаптарды жыкканы.-  
Эрк өзүндө болду-деп,  
Эми кыргыз укканы.

Жарды-жалчы жадырап,  
Кордуктан кедей ажырап.  
Кедейлерге туура жол,  
Кемунустан табылат.

Баштагы заман-катаал жут,  
Балшебек – бизге куйган кут.  
Балаларга окуткан-  
Ыраппак менен инистут.

Жакын менен ыраактан,  
Маскөө, Ленинградтан  
Балдар окуп, көз ачат,  
Жанып турган чырактан.

Жакын менен алысы,  
Жалпы журттун баарысы.  
Кенештердин өкмөтү,  
Кедейлерге калысы.

Катын менен бой окшош,  
Карышкыр менен кой окшош.  
Тегизчилик негизи,  
Бийик менен ой окшош.

Жарды менен бай окшош,  
Жарма менен чай окшош.  
Акыр заман тегиздик,  
Асый менен тай окшош.

Такыр тыйды тентекти,  
Таяктачу келтекти.  
Уруятка чакырды,  
Ургаачы менен эркекти.

Кара ниет киши жок,  
Карышкырдын иши жок.  
Кой үстүнө боз торгой,  
Уяласа иши жок.

Телегейи тептегиз,  
Ач-арыгы сепсемиз.  
Чарбасы өскөн кедейдин,  
Тууп жатат малы эгиз.

Эрки менен көчтүрүп,  
Чарбаларын өстүрүп.  
Орун алып келатат,  
Тегизчилик сөз жүрүп.



Жылдан-жылга онолуп,  
Жыгылганды коборуп.  
Тегизчилик негизи,  
Акырында бололук.

Тегизчилик кылгызды,  
Тепки жеген кыргызды.  
Манап менен байлардын,  
Башынан багы жылмышты.

Төкөөрүн кайрып сынгызды,  
Окууга кедей тырмышты.-  
Адам бол! – деп үндөдү,  
Артта калган кыргызды.

Багын байлап «баатырды»,  
Азат кылып катынды.  
Жарыктыкка чыгарды,  
Жарды менен жакырды.  
Кемунус туура деп билем,  
Кедейдин иши жеткилен.  
Батыракты куткарды,  
Байдан жечү тепкиден.  
Жоготту кармап сойчуну,  
Канын соруп тойчуну.  
– Жырга! – деп үндөйт кемунус,  
Жылкычы менен койчуну.

Бутуна кийген чарыкты,  
Букара менен карышты.  
Акырында селбиди,  
Ачка менен арыкты.

Тоюндурду ачтарды,  
Тарбиялап жаштарды.

Тегизчилик доору,  
Болоруна аз калды.

Кичирейтти «чондорду»,  
Кедейге кожо болгонду.  
«Чондорго» кылды тең ата,  
Чоккойчон куур тондорду.

Кедейдин тилеп аманын,  
Тегиздеп жакшы, жаманын.  
– Жыргагын! – деп чакырды,  
Жынайлак кара таманын.

Сүйүнгөндөн кудайлап,  
Кара таман жынайлак.  
Бай, манаптын башынан,  
Багы кетти кыңайлап.

Жаңыдан кыргыз бөлүнүп,  
Жарыгы Айдын көрүнүп.  
Үстүбүздө жөө туман  
Ачылып кетти сөгүлүп  
Ар улут калк дубандан.  
Аптаномия куралган.  
Эрк алганда биздин эл,  
Эми чыкты тумандан.

Жарк этип күн ачылып,  
Жарыгы жерге чачылып.  
Маскөөдөн кыргыз бөлүнүп,  
Кенсаларга жазылып.

Кедейдин баары сүйүнүп,  
Кенсаларга үйүлүп.  
– Азат болду кыргыз – деп,  
Алтын менен чийилип.

Жакшылыгын жайганы,  
Кызыл желек байрагы.  
Эрк алганда биздин эл,  
Эми көрдү пайданы.

Окуп жатат балдары,  
Ак сакалдуу чалдары.  
Эркиндикти колуна,  
Эми кыргыз алганы.

Жаңы жапкан өргөөсүн,  
Жамандыкты көрбөсүн.  
Республике коңшулаш,  
Иреттеди өнгөсүн.

Казакстан, Өзүбек,  
Калкка нуска сөзү деп.  
Баарын жакшы караган,  
Балшабектин көзү деп.

Өргө айдачу күлүктөн,  
Өзүбек, тежик, түрүкмөн.  
Аз милдетти куткарды,  
Ар бир түрдүү бүлүктөн.

Арабасын жылдырып,  
Республике кылдырып.  
Аз улуттун баарысын,  
Эрк өзүндө тындырып.

Алыска колун сундуруп,  
Аз милдетти тундуруп.  
Аптаномия обулус,  
Республике курдуруп.

Жоготуп элдин кастыгын,  
Жолго салып баштыгын.  
Кыргызга сонун эрк берди,  
Көңүлгө алып аздыгын.

СССР тобу деп,  
Ленин чапкан жолу деп.  
Арылуучу ушу кез,  
Ар улуттун шору деп.

Кыргыз элдин кору деп,  
Бүтөлсүн жыртык тону деп.  
Кедейлери тең ата,  
Кичине менен чоңу деп.

Абалкы заман жебе деп,  
Адам акын жебе деп.  
Аз улутка көз салып,  
Көп улутка тене деп.

Адам акын алба деп,  
Айылга чыгым салба деп.  
Аз улутту сүрөдү,  
– Артта эми калба – деп.

Өкүмөтүндү карма деп.  
Өстүрүнөр чарба деп.  
Төгөрөккө көз салгын,  
Төрт түлүктүү малга деп,

Көрүп өнөр току деп,  
Курска барып оку деп.  
Кераякты жоготот,  
Кедейлердин соту деп.

Орто Азия бүйрөсү,  
Өстүргөн чарба дүйнөсү.  
Жалпы журтка билинди,  
Жаман жолго жүрбөсү.

Жогорулады жол түстөн,  
Республике Түркстан  
Кой жайылды кообу жок,  
Карышкырдан үркүштөн.

Баштагы кыргыз чети ушу –  
Паргана менен Жети-Суу.  
Баарыбызга бак берди,  
Балшебектин бети ушу.  
Камунис кедей жетеги,  
Алга басып кетели.  
Айыл көчүп мал баккан,  
Ала-Тоонун этеги.

Каракол, Ысык-Көл деген,  
Калыс элди бөл деген.  
Партиянын жолуна,  
Баары журтту көн деген.

Ат-Башы, Нарын, Каракол.  
Аптономия ачык жол,  
Жакшы жолго баштачу,  
Жаны өспүрүм комсомол.

Ууру менен кескилер,  
Урукчул жаман эскилер.  
Соо жүрбөгөн бузукту,  
Сотко берип кестирер.

Жаман жүрчү манапты,  
Жапырып мизин жадатты.

Жалпы журттан калтырды,  
Жарабаган адатты.

Баштагы заман шум эле,  
Манапка кедей кул эле.  
Карангы элди чайкаган,  
Калың мал менен кун эле.

Баштагы кыргыз жаралган,  
Барымталап мал алган.  
Бирдигинин жогунан,  
Букара болуп таралган.

Аксай, Соңкөл, Арпадан,  
Андан кыргыз таркаган.  
Башын кошту балшабек,  
Анжыян менен аркадан.

Балшабек жыйды чогултуп,  
Манаптын түбүн омуртуп.  
СССРга сым кагып,  
Тилгиремин согултуп.

Эриктүү кыргыз болдуруп,  
Бейбаштык баары жок жүрүп.  
Партиянын жолуна ...  
Баары журтту көндүрүп.

Өзгөрүш заман жылышты,  
Республике кылышты.  
Жааттык баарын түгөтүп,  
Эми кыргыз тынышты.

Манаптын белин сындырды,  
Эриктүү облус кылдырды.

Урукчулдун баарысын,  
Ушу кезде тындырды.

Өкүметти берип колуна,  
Кыргызды салды жолуна.  
Балшебектин мүнөзү,  
Баштады жолдун оңуна.

## ЛЕНИН

Маңдай жазы, балбан төш,  
Баатыр экен шерденген.  
Кайратынан кан өлдү,  
Кантип буга тен, келген?  
Калкты сактап куткардың  
Кандуу тырмак ченгелден.  
Казал кылып ырдайлы,  
Калк окусун дептерден.

## ЫРАКМАТ ТУУГАН ЭНЕГЕ

Бай-манапты кууганда,  
Советтик бийлик турганда,  
Компартия жол баштап,  
Кенен турмуш курганда,  
Баатыр Ленин атаны  
Бактыбызга тууган да.

Бай-манап пейлин бузганда,  
Байкуш элди кысканда,  
Падышанын коргонун  
Большевиктер бузганда,  
Баатыр Ильич Ленин  
Бак-таалай үчүн чыккан да.

Океан, деңиз жерден да,  
Өзгөчө бөтөн элден да,  
Октябрь таңы биз үчүн  
Өчпөстүн шамын берген да.  
Даанышман Ильич Ленин  
Таалайга бизге келген да.  
Караңгы кыргыз эл эле,  
Жерибиз тоолуу жер эле.

«Оокаттын жайын билбеген  
Энөө кыргыз» дээр эле.  
Мындай бейпил жай турмуш  
Болгон эмес дегеле.  
Лениндей баатырды  
Ыракмат тууган энеге!

## ЛЕНИН КОШОГУ

*(1-вариант)*

Алтын тондун жакасын,  
Аргымак аттын такасын,  
Айтканда чыгар жазылып  
Ардактуу Ленин капасын.  
Кейитип алды табийгат,  
Кедейлердин атасын.

Россияда тобундан,  
Ыйладык сенин жогундан,  
Сталин менен Калинин  
Кедейге башчы сонундан.  
Жарды-жалчы жаңылбайт  
Жасап кеткен жолундан.

Батырактын көңүлү  
Маскөөдө бар деп ток эле,



Паракор менен залимдин  
Башына тийген ок эле.

Кара таман кедейге  
Карк алтындай кен эле,  
Большевиктин журтуна  
Базар коргон чеп эле.  
Падышалуу өкмөттүн  
Жүрөгүндө чер эле.  
Европа менен Азия  
Айланасын ченеген.  
Большевиктин журтуна  
Баяналуу терегим.  
Кедейге берген белегин –  
Керене кызыл желегин.  
«Мээнеткечтер баш болуп  
Күчүн жыйсын» дегениң.  
«Шарык<sup>1</sup> калкы артта» деп,  
«Карангыда жатпа» деп,  
«Эл болушуп өзүңчө,  
Энчи алууну жакта» деп.  
Шам жаккандай көз ачып,  
Шарык калкы телчиген.  
Теңдик тийип колуна,  
Алган жыргал энчиден.  
Коммунисттин соңунан  
Бүт эмгекчи ээрчиген.

Бектер менен манаптын  
Берекесин качырдың.  
Коммунисттин жобосун  
Толук ишке ашырдың.  
Өнөрүң ишке ашылды,

---

<sup>1</sup> *Øaðuê* – ÷UāUØ āāāāī ñ°ç.

Жол-жобоң элге чачылды.  
Жоктоп айтам азыраак  
Лениндей асылды.  
Кубат экен кедейге  
Айтып кеткен оюнуз.  
Жалчыларга таптаза –  
Жасап кеткен жолунуз.

Казак, кыргыз кедейи  
Эркинге жетти колубуз.  
Алтымыш жашап өлбөгөн-  
А дагы биздин шорубуз.  
Кайгырабыз тобубуз,  
Эстегенде Ленинди,  
Эзилет биздин боорубуз.

Европа менен Азия  
Айланасын имердин.  
Айырбай улут тептегиз,  
Уруят<sup>1</sup> жайып жибердин.

Казакстан, Сибирден  
А дагы биздей жолду алган.  
Катарга кирип далайы  
Караңгы казак, кыргыздан.  
Ардактуу Ленин табылбас  
Авадагы жылдыздан.  
Кызыгышкан жоо болсо,  
Кылычын канга сугарган.  
Жоготууга душманды  
Кызыл аскер куралган.  
Кылганын көрүп турганда,  
Кылымдын баары кубанган.  
Кызыл аскер колуна

---

<sup>1</sup> *Одоуд* – үдөөл аеё.

Кызыл байрак туу алган.  
Жарды-жалчы кедейди  
Жарыкка үндөп чыгарган.  
Арабызда Ленин жок,  
Адамдын баары ыйлар кез.  
Ардагын санап Лениндин  
Ар кимдин өңү сары жез.

Жыйырма бири ушундай  
Кайгылуу болду жаныбар<sup>1</sup>  
Кара таман кедейге  
Кайгы түшкөн чагы бар.  
Большевикчил партия,  
Батыракты багып ал!  
Дүнүйөнүн кедейин  
Түз жолуна салып ал.  
Башчы болгон большевик,  
Батырактын баары бар.  
Көз салуучу кедейге  
Адил өкмөт дагы бар.  
Асыл Ленин бул күндө  
Арабызда болгон жок.  
Армандабыз, кедейлер,  
Алтымышка толгон жок.  
Кадырлуу Ленин өлгөнү-  
Кайгыртып ичке салды чок.

Көз салып, үндөп чакырдың,  
Күн чыгышта калкынды.  
Жоктоп ыйлап кайгырдык  
Жолдош Ленин асылды.  
Карангыны ойготуп,  
Колго берген талабын.

---

<sup>1</sup> *Агай Саад* – үй аабуу ааааа! ө.

Күн чыгышка тараткан  
Жаңы заман кабарын.  
Асыл Ленин жол баштап,  
Көрдүк жыргал заманын.  
Кекенишкен жоо болсо,  
Кетиребиз амалын,  
Жыргалга бүт жеткирген  
Калың журт кара таманын.  
Эркиндикке чыгарган  
Эзилген кедей адамын.

Башчыбыз Ленин соңунан  
Партияга биз кирдик.  
Жаңы заман жыргалын  
Жалпы эмгекчи биз билдик.  
Көсөм Ленин жолунда  
Күн чыгыш менен күн батыш.  
Таалайлуу кедей, ар жактан  
Кабар алып, сөз катыш.  
Каршы чыккан жоо болсо,  
Курал алып, ок атыш!

Батыракка белгилүү  
Бай-манаптын кастыгы.  
Кара кыргыз калкына  
Маданият аздыгы.  
Большевиктин калкына  
Компартия баштыгы  
Маданият ачылды,  
Бул жыргалга жеткирген –  
Улуу Ленин акылы.  
Жоктоп ыйлайт кедейлер  
Лениндей асылды.

Кедейлерге көп өткөн  
Бир кезде манап зардабы.

Бул кезекте кедейлер  
Манаптан өчүн алганы.  
Улуу Ленин жыргатып,  
Кубанды кыргыз аймагы.  
Өзү өлсө да, Лениндин  
Өрнөгү бизге калганы.  
Артта калган букара  
Азаттыкты алганы.  
Уруяттын чырагы  
Жер жүзүнө жанганы,  
Батырактын моокуму  
Багы ачылып канганы.  
Бай-манаптын ындыны  
Багы кетип өчкөнү.  
Ленинди жоктоду  
Оогандыктын<sup>1</sup> көчмөнү.  
Кадырлуу Ленин арадан  
Кайгыртып бизди өткөнү.  
Осуят айткан Лениндин  
Бизге кымбат сөздөрү.

– Башы ачылсын, – деп кеткен, –  
Мисирликтин<sup>2</sup> кедейи.  
Анык Ленин жолунда  
Дагы илгери жөнөйлү.  
Өрнөгү калды артында,  
Өлдү Ленин дебейли.  
Акыл менен дүйнөнүн  
Айланасын ченейли.  
Жаркырасын, жайнасын  
Ленин берген желеги.

---

<sup>1</sup> *ṭ ṭāāṭ* – Ḍāāāṭ ṇōāṭ āṢēōāḍ.

<sup>2</sup> *ṭ ēṇēḍēēē* – āāēṭ āōḍēē āāāāṭ ē.

Чарк айланды дүйнөнү  
Чакырган Ленин урааны.  
Батыш менен Чыгышта  
Жаркырайт Совет туулары.  
Жаңы уруят кызматын  
Жан-дил менен кылалы.  
Бай-манаптын калдыгын  
Баш көтөртпөй жыгалы.  
Социализм жолуна  
Ишибизди буралы.

Качан болсо эстейбиз  
Калк атасы Ленинди.  
Алып берди, кедейлер,  
Бай-манаптан кегинди.  
Кектүү төрө, чиновник,  
Кедейлерден женилди.  
Жыргалга Ленин жеткирди  
Жалпы кыргыз элимди.

Жардамын көрүп Лениндин,  
Жапаада кары жашарды.  
Катарга кошту жетилтип  
Артта калган начарды.  
Падышанын тушунда  
Батырактар эзилди.  
Көтөрдү Ленин кубаттап  
Жетим менен жесирди.

Арабыздан жоготту  
Элди жеген кесирди.  
Букаранын тукуму  
Мууну катып жетилди.

Өзгөрүштүн<sup>1</sup> уругу  
Бүт дүйнөгө чачылды.  
Калкты эзген манаптын  
Касиетин качырды.  
Жарыктыкка чыгарды  
Жарды менен жакырды.  
Жаны уруят жолуна  
Жолдош Ленин чакырды.

Ач-Арыкты Ленин  
Азык берип бакканы.  
Батыракка ээлетти  
Падышалык тактаны<sup>2</sup>.  
Манап, төрө, падыша  
Жоготту жана башканы.  
Жөн жүрбөгөн бузуктун  
Тилеги таштай катканы.  
Азат кылып кедейди,  
Алтын жагоо такканы.

Кедейлерге ээлетти  
Киев, Москөө калааны.  
Уруятка чыгарган  
Катын менен баланы.  
Кедейлерге бак берди  
Кеңеш өкмөт заманы.  
Жолдош Ленин көрсөткөн  
Жолу менен баралы.  
Баары тегиз ишке ашсын  
Лениндин талабы.  
Жолдош Ленин көрсөткөн  
Жолун таза тутканын.  
Маскөөдөгү законду

---

<sup>1</sup> *ca°θzσ* – daāī ēpōēy ī aāī ēnēī āā.

<sup>2</sup> Aēēēēēēē aēōCīī æaōāō

Батырактар укканын.  
Падышаны кедейлер.  
Баш көтөртпөй жыкканын.  
Жарды-жалчы бул күндө  
Жарыктыкка чыкканын.  
Кедейге кубат, жашасын  
Калинин менен Сталин  
Январдын айында  
Жалпы журт кара киебиз.  
Эртелеп өлгөн Ленинди  
Эстегенде күйөбүз.  
Кедей журту артыкча  
Коммунистти сүйөбүз.  
Батырактар талпынып,  
Партияга киребиз.  
Жолдош Ленин асылдын  
Осуятын билебиз.  
Компартия жашасын  
Кедейди дайым жактаган,  
Чакырып Ленин жолуна,  
Жанылыкка баштаган!

*1924-жыл.*

## ЛЕНИН КОШОГУ

*(2-вариант)*

Алтын тондун жакасы,  
Айтканда чыгар жазылып,  
Ардактуу Ленин капасы.  
Келинин менен Луначар,  
Кедейге сиздей жол ачар.  
Падыша-манап байчылар,  
Акылынан адашаар.  
Падышачыл, байчылдар



Кедейлерге жоо эле.  
Бальшевикке Ленин  
Барааның аскар тоо эле.  
Бйладык сизди таппастан,  
Брасый менен Капкастан.  
Жамгыр уят жатпастан,  
Кедейлерим баш кошуп,  
Күчүн жыйсын дегеним,  
Советский выластан.  
Сандалып жүрүп кутулдук,  
Николай деген жыластан.

### ЛЕНИН КОШОГУНАН

Эртелеп кеттин, дүйнөдөн,  
Элүү төрттүн кырында.  
Бир миң үч жүз кырк эки,  
Ижараттын жылында.  
Кайгырабыз артыкча,  
Казак, кыргыз чынында  
Элибиздин конушу,  
Эркин-Тоонун арасы.  
Эми кирди катарга,  
Эзилген кыргыз баласы.  
Калкыбыздын конушу,  
Кардуу тоонун арасы.  
Катарга кирди жаңыдан,  
Казак, кыргыз баласы.

## ЛЕНИНДИ ЖОКТОП БАТЫРАКТАРДЫН КОШОГУ

Алтын тондун жакасын,  
Аргымактын такасын,  
Айтканда чыгар жазылып  
Ардактуу Ленин капасын,  
Кейитип алды табигат  
Кедейлердин атасын.

Россияда тобундан  
Бйладык сенин жогундан.  
Жарды-жалчы жаңылбайт  
Жасап кеткен жолундан.

Батырактын көңүлү  
Маскөөдө бар деп ток эле.  
Баракор менен залимдин  
Башына тийген ок эле.  
Кара таман кедейге  
Карк алтындай кен эле.  
Балшабектин<sup>1</sup> журтуна  
Базар коргон чеп эле.  
Бадышалуу өкмөттүн  
Жүрөгүнө чер эле.  
Авганстан, Эренден<sup>2</sup>,  
Барансыя, Керменден<sup>3</sup>  
Бадышалуу өкмөттүн  
Кайсы бири тең келген.

Батырак деген журтуна  
Балапанча жем берген.

---

<sup>1</sup> *Áàèøàááèòèí* – Áóë æaðää æáí à ì Úí àáí àðU áí ëüøááèè  
ääí òçøçí çç êâðâé.

<sup>2</sup> *Yðáí ááí* – Èðáí àáí .

<sup>3</sup> *Áaðáí ñüý, Èaðí áí ááí* – Òðáí øèý, Áaðí áí èý ááááí è.

Душманга күчү-шерчелик,  
Кедейлерге дем берген.  
Башынан уруп жоготтун  
Бадышанын тамырын.  
Батырак менен көп өткөн  
Бартияга кадырын.

Жаурупа<sup>1</sup> менен Азия  
Айланасын ченедиң.  
Бадышалуу өкмөттүн  
Баарынан кам жебедиң<sup>2</sup>.  
Балшабектин журтуна  
Баяналуу терегим.  
Кедейге берген белегиң-  
Керене кызыл желегиң.

Мээнеткечтер баш кошуп,  
Күчүн жыйсын дегениң.  
Маскөөдөн буйрук жаздырдын  
Партия сыяз<sup>3</sup> чакырдын.  
Манап менен төрөнү  
Батыракка бастырдын.  
Бадышалуу өкмөттү  
Акылынан шаштырдын.  
«Кедейдин жолун кең чап» деп.  
Кеңештерге тапшырдын.

Падышачыл, байчылдар  
Кедейлерге жоо эле.  
Балшабекке, Ленин,  
Барааның аскар тоо эле.  
Бйладык сизди таптастан,

---

<sup>1</sup> *Æàððí à – Àãðí à.*

<sup>2</sup> *Ààðùí áí èàì æáááæ? – èí ðèí í àó? ááááí è.*

<sup>3</sup> *Нүүс – нүүсә ааааí н°с.*

Россия менен Кавказдан.  
Жумхурият колунда  
Жарды-жалчы жатпастан.

Өнөрүн калды, өзүн жок  
Артындагы калганга.  
Сап<sup>1</sup> балшабек журтунду  
Салып кеттиң арманга.  
Жарды-жалчы кедейге  
Жардам бердиң чанданга<sup>2</sup>.

Көзүңүз өтүп кетсе да,  
Күчүңүз калды жалганда.  
Пайда кылдың жеткирип  
Нечен түркүн жандарга.  
Кубат экен кедейге  
Коюп кеткен колунуз.  
Жалчыларга таптаза  
Жасап кеткен жолунуз.  
Кедей кыргыз, казагың –  
Эркинге жетти колубуз.  
Эки жылы чырмаган  
Илдет экен оорунуз  
Алтымыш жашап өлбөгөн –  
А дагы биздин шорубуз.

Кайгырабыз артыкча  
Кыргыз, казак тобубуз.  
Эстегенде Ленинди  
Эзилет да боорубуз.

Жаурупа менен Азия  
Айланасын имерген.

---

<sup>1</sup> *Nàì* – áçòèçè äääáí ì ààí èää.

<sup>2</sup> *xàí ààí àà* – è°í ÷çèçèè° äääáí ñ°ç.

Улут айырбай, тептегиз  
Хурият жайып жиберген.  
Кайгырбай киши калган жок  
Казакстан, Сиберден!<sup>1</sup>  
А дагы сизден жол алган  
Авганстан, Индыстан.  
Катарга кирди талайы<sup>2</sup>  
Карангы казак, кыргыздан.  
Ардактуу Ленин табылбас  
Абадагы жылдыздан.  
Жумхурият колунда,  
Жарды-жалчы тырмышкан.  
Карыл Маркис өрнөгүн  
Кедейлерге тургузган.

Бул дагы сизден жол алган  
Бухара менен Түркстан.  
Андан бери жыйналган  
Абалы Карыл Маркисден  
Гемназия Сибирден  
Кедейлер үчүн туулган.  
Каршы чыгыш падышага  
Казандан шондо куулган.  
Эзилген кедей калктарга  
Эрдиги шондо угулган.

Кыныдагы кылычтан  
Кызыл Аскер тырышкан.  
Бечара үзбөйт күдөрүн,  
Бендеден сендей чыгыштан.  
Эртерээк кеттиң дүйнөдөн  
Элүү төрттүн кырында.

---

<sup>1</sup> *Ñeááðááí* – Ñeáeðü.

<sup>2</sup> *Òaëaéü* – ääëaéü äääáí ñ°ç.

Бир миң үч жүз кырк эки  
Хижираттын<sup>1</sup> жылында.

Болшевиктин кайраты  
Кызыл аскер тыңында.  
«Кыйратам!» деп душманды  
Кылычы турат кынында.  
Айланышкан жоо болсо,  
Алдырбайбыз чынында.  
Дүйнө жүзү мээнеткеч  
Балшевиктин ыгында.  
Кызыгышкан жоо болсо,  
Кылычын канга сугарган.  
«Кыламын» деп душманга  
Кызыл аскер куралган.  
Кылганын көрүп турганда,  
Кылымдын баары кубанган.  
Кызыл аскер колуна  
Кызыл байрак туу алган.  
Жарды-жалчы кедейди  
Жарыкка үндөп чыгарган.  
Бадыша менен төрөнүн  
Башын кесип коркуткан.  
Жарды-жалчы кедейди,  
Жарыкка чык деп окуткан  
Манаптын барып мээсин  
Батыракка чокуткан.  
Батыракты кутказган  
Башынан көргөн мээнеттен!<sup>2</sup>  
Кара таман кедейге  
Казына мүлкүн ээлеткен.

---

<sup>1</sup> *Öææððàð – ì óñóèì àí ÷à æUë yñááè.*

<sup>2</sup> *Ì yŷf áððáí – yççäâ°í ááááí ì ááí èáá áéóÜéááí .*

Батыракка манаптын  
Башын жарып мээлеткен.  
Төбөсүнөн бек басып.  
Төрөлөрдү жөөлөткөн.  
Кызыл аскер жаштарды-  
Байчечектей гүлдөткөн,  
Партия менен батырак  
Байтеректей бүрдөгөн,  
Бай-манаптар, төрөлөр  
Батырактан сүрдөгөн.  
Бечара жалчы кедейди  
Бериштедей жүр деген.

Жарды, жалчы мээнеткеч,  
Жарыкка чык! – деп үндөгөн,  
Чарчабагын, мээнеткеч,  
Чапкан жолго кир деген.  
Маскөөдөн жазып пиргирам<sup>1</sup>.

– Балшевиктер бил – деген.  
Бай-манаптар табынан  
Баш көтөргөн ким? – деген.  
«Батыракка тийгендер,  
Түрмөгө жатсын тим» – деген.  
Баарысынан начар деп,  
Батыракты иргеген.

Сөзү таттуу Лениндин  
Кедейлерге аш болгон.  
Партиясы кемунис  
Балшевекке баш болгон.  
Кекенишкен душманга

---

<sup>1</sup> *ī ēdāēdāī – ī ōī ādāī ī ā.*

Кебелбес чоюн таш болгон.  
Турмуштун дагы туткасы  
Кемсомол деген жаш болгон.  
Мурунку өткөн башка элден,  
Букара менен Ташкенден.  
Бул замандын ээси  
Жаштар кызыл аскерден.  
Балшебекке башка журт,  
Кайсы жерде бас келген.  
Алтымыш Ленин жашабай,  
Акыры өмүрү аз келген.  
Батырак менен бартия  
Барына жарлык кат берген.  
Мурунку пикир жогунан  
Кемсомолго бак берген.  
Букараны куткарган  
Мурунку жырткыч чаяндан.  
Уруятка үлгү алган  
Ургаачы, эркек аялдан.  
Жанындагы кишидей  
Жарды-жалчы жай алган.  
Бадыша менен төрөнүн,  
Башын жарып былчыйткан.  
Палитический новий курс  
Акырында тынчыткан.  
Азаматты дегдетпей  
Аттын мойнун тердетпей.  
Тегиз кылган уруят  
Тизип койгон берметтей.  
Кеңеш менен өстүргөн  
Кедейлердин чарбасын.  
Кеткен соң Ленин дүйнөдөн  
Өрнөгү элди жалгасын.  
Манап менен төрөлөр  
Батырактан жеңилди.



Укканда чыдап туралбай  
Урматтуу жолдош Ленинди.  
Текөөрү болот темирди  
Тепкенин чайнап кемирди.  
Хуруяттын уругу  
Жер жүзүнө себилди.  
Элүү төрттө курагы,  
Эртелеп кеткен убагы.  
Караңгыга жандырган  
Карк алтындай чырагы.  
Толук журтту кандырган  
Тоодон аккан булагы.  
Кенеш менен жүргүзгөн  
Кедейлерге сурагы.  
Көлөкөлөп турарлык  
Күн чыгыштын чынары.  
Казак менен кыргызга  
Канаты алтын тынары.  
«Кадырлуу Ленин өлдү» дейт,  
Кандай ылаажы кылалы!  
Каршылашкан жоо болсо,  
Кан майданга чыгалы.  
Адамдын акын жегенди,  
Алкымынан сыгалы.  
Кырылышкан жоо болсо,  
Кыйратып ойрон кылалы.  
Ардактуу жолдош Лениндин  
Тизип кеткен планы.  
Мээнеткечтер бүт жыйып  
Бирлешели, туралы!  
Дүйнө жүзүн чакырып:  
– Бирлеш! – деген урааны.  
Куралышкан кедейге  
Кубат болот бу дагы.  
Бирликтен башка не дейли?

Бек ныгытып<sup>1</sup> кедейди,  
Өнөрү калды дүйнөдө,  
Өлдү Ленин дебейли.

Сонун болор тарыгы<sup>2</sup>,  
Суу агызган арыгы,  
Бүт дүйнөнүн жүзүнө  
Тийип турат жарыгы.

Балшеветтин баарына,  
Мээнеткечтин табына,  
Жарды-жалчы кубанат  
Жаккан Ленин шамына.  
Өзү өлсө да, Лениндин  
Өнөрү калды жаркырап.  
«Кетебиз, алга жүгүр!» деп  
Кедей калкы талпынат.  
Кара таман кедейден  
Каармандар бар чыгар.  
Бечарага бекзаттар  
Беттей албай тартынар,  
Колунан түштү китеби,  
Кожо, молдо, эшендин.  
Дарылфунун сабакта,  
Окуп жатат нечендер.  
Курап айтса табылат,  
Куюлушуп меселдер.  
Пураграма жайылды,  
Дүнүйөнүн жүзүнө.  
Кытай менен кылымдын  
Кыйшайбаган көзүнө.  
Байналминал үчүнчү<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> *Í úāúòúí* – èúñúèòúí āāāāí è.

<sup>2</sup> *Óāðúāú* – òāðúòú.

<sup>3</sup> *Àāéí àèí èí àè* – III èí òāðí àòèí í àè.

Баштаган Ленин кезинде.  
Бек ишенди, унутпас,  
Мээнеткечтин эсинде.  
Үйрөткөн Ленин кедейге  
Үчүнчү байналминалдан.  
Букара журтту куткарган  
Мурунтан көргөн залалдан.  
Батыракты куткарган  
Басылып жаткан тамандан.  
Урматы ашкан Лениндин  
Ушул акыр замандан.  
Кейибей киши калган жок  
Жакшы менен жамандан.  
Жыйырма биринчи жаныбар  
Кайгылуу келген кабардан.  
Күндү булут баскандай  
Жердин жүзү карарган.

Кара таман кедейге  
Кайгылуу кара күн болгон.  
Байрак алып көтөрүп,  
Жоктобогон ким болгон?  
Батырак менен партия  
Байрак алып топтогон.  
Атасы өлгөн калың журт  
Арман менен жоктогон.  
Бүт дүйнөнүн жүзүнө  
Ай баткандай окшогон.  
Кара кийди калың журт  
Кабары келип почтодон.

Кетип Ленин дүйнөдөн,  
Кедейге салды санааны.  
Калган соң ыйлап артында,  
Калың журт кийди караны.

Кейитип алды табийгат,  
Кедейлердин көсөмүн.  
Жер жүзүнө тараткан  
Кемүнүстүн уругун.

Бектер менен төрөлөр  
Бели сынып бүктөлүп,  
Кемүнүс кедей өкмөтү  
Кеңеш менен түптөлүп.  
Он биринчи сыязга  
Кайгылуу кабар кеп келип.  
«Кайран Ленин дүйнөдөн  
Өтүп кетти» деп келип.

Кеңештердин сыязы, –  
Кедейлердин уясы.  
Жолу таза журт үчүн  
Жолдош Ленин кыясы.

Баш болот журтка акыры.  
Партия орток баягы.  
Турмушка Ленин нускасы  
Тутка болот аягы.  
Урматтуу Ленин өрнөгү –  
Уруяттын таягы.  
Уруктатып өрнөгүн  
Жер жүзүнө жаялы.  
Туулгандан душманга  
Кылып келген кайратты.  
Жашасын деп мээнеткеч  
Жасап келген байракты.

Байрак алып колуна,  
– Балшевиктин тоюна  
Кел! – деп ураан чакырып.

Кедейдин салган жолуна.  
Хуруяттын уругун,  
Жер түбүнө зилдеткен.  
Уюштурган журт кылып  
Нечен түркүн миллеттен.  
Жер жүзүнүн кедейин  
Оң колуна сүрөгөн.  
Батырактан жалтанып,  
Бай-манаптар жүдөгөн.

Катарга кошуп далайын,  
Кара таман биткорду.  
Кара көзүн чокутту  
Карды салык сүткорду.

Кан соргучтун далайы  
Кара көзү челейди.  
Катарга кийрип чоң кылган  
Кара таман кедейди.  
Бекзаттардан арттырган<sup>1</sup>  
Бечара менен карыпты.  
«Адам бол» деп үндөгөн  
Артта калган шарыкты<sup>2</sup>.  
«Шарык калкы артта деп,  
Караңгыда жатпа деп  
Эл болушуп өзүнчө  
Энчи алууну жакта» деп.

Шам жаккандай көз ачып,  
Шарык калкты телчисин.  
Адам окшоп колуна  
Алып келсин энчисин.

---

<sup>1</sup> *Аддооуддәәл* – а°еә°л , аәдәәәәлүл е°о°дә°л аәәәл ì аәл еәә.

<sup>2</sup> *Оаддүе* – ÷үәүө аәәәл н°ç.

Кемунустун сонунан,  
Киши калбай ээрчисин.  
«Партия» деп бакырган.  
Батырактан чакырган:  
«Жаңы мүчө алсын» деп.  
Жарды менен жакырдан.  
Айткан жарлык атынан.  
Ардактуу Ленин артынан.  
Жубанышкан катынан,  
Жолдош Ленин атынан.  
Бектер менен манаптын  
Берекесин качырды.  
Кемунустун уругу  
Кедейлерге чачылды,  
Өрнөгүн ишке ашырды.  
Жол-жобосун азыркы  
Жоктоп айттым азыраак  
Лениндей асылды.

*1924-жыл*

## **КӨК ӨГҮЗ МИНИП МЕН КЕЛИП**

Көк өгүз минип мен келип,  
Көтөрмөнү ашып сенделип.  
Тойго келсем атайын,  
Өгүзүмө жем берип.  
Жыргатты мени балшевик  
Өзүмө кубат дем берип.

## **СОЮЗ КОШЧУ**

Союзга чилен мүчө алдың.  
Даража таап, күч алдың.  
Бай-манаптан өчүндү

Бир күндө, кедей, үч алдың.  
Союз кошчу аталып,  
Жарлык алдың, кембагал.  
Жарды туруп, кол сунуп,  
Барлык алдың, кембагал!

## КОММУНИСТТИК ПАРТИЯ

Кез келди, байлар, жатышка,  
Кенешке түк бир катышпа!  
Азыткыңды койбосон,  
Кетесиң күндүн батышка.  
– Тонуңду, кедей, кий деген,  
Калемди, жалчы, чий деген,  
Бай-манап, шылуун кулакты  
Дөңдү ашырып ий деген.  
Кара калк кызматчы<sup>1</sup>,  
Кан соргучту ыктатты.  
Бечаралар бул кезде  
Чыгым бербей тынч жатты.  
Байды айдап иштетти  
Бечара кылучу кызматты.

Билип ал, жарды, баркыңды,  
Байкап кара артыңды.  
Билесиңби илгерки  
Байдан көргөн дартыңды?  
Угулуп турат канча кеп,  
Журтту алды балшабек.  
Кызыл аскер душманга  
Сокку берди канча көп.  
Жам уруят ачылып:

---

<sup>1</sup> *Еада еаеё – үсёеааі үі ааё÷ёеаё.*

«Жарыкка чык» деп чакырып,  
Кыянат кылган душмандын  
Кыйласы кетти атылып.  
Байлар менен манапка  
Пайдалаш болуп сарт<sup>1</sup> чыгып,  
Эмгекти жарды көп көргөн  
Эт менен сөөгү жанчылып.

Малды малай багуучу,  
Байлар уктап жатуучу.  
Казыналык жумушка  
Кембагал, кедей баруучу.  
Аны менен тынч койбой,  
Раамат чыгым салуучу.  
Бирден уюн саттырып,  
Кедейден чыгым алуучу.

Койчу келсе талаадан,  
Коюн байлар санаган.  
Кокустан козу жоголсо,  
Койчуну кокуйлатып сабаган.  
Караңгыдан чыгарбай,  
Кан соргуч болчу Никалай.  
Падышалык бузулду,  
Байлардан жарды кутулду.  
Ар кайсы Союз, облус,  
Ачылса сыяз, чогулуш,

Ичибизде жок болду  
Илгерки манап «чонубуз».  
Агарсын биздин көөнүбүз,  
Аман болсун кемунус.

---

<sup>1</sup> | ūī āā nī ī āāāāāēāāāē āēōūī æāāāō.



Кеммунисттик партия  
Келди журттун баарына.  
Окуу, билим үйрөткөн  
Элет кыргыз калкына.  
Советский власты  
Сактаган Кызыл Армия.  
Түбөлүккө башкарат  
Кеңеш өкмөт, партия.

## **БАЙ-МАНАП**

*(Декламация)*

Бай-манап,  
Малын санап.  
Беш тыйын түшсө,  
«Бер» деп кычап.  
Бай-манап өткөн,  
Учтуу тырмак,  
Сөөккө жеткен.  
Туруп чалкалап,  
Уруп талкалап.  
Ошондо тургансың,  
Кедей, башыңды калкалап.

## **КЕСЕЛ КЕДЕЙДИН АРМАНЫ**

Жалбарамын жараткан,  
Ай-ааламды тараткан.  
Жаны ооруган кишини,  
Соонун көзүн караткан.

Жайлыктын алды таза экен,  
Жанга оору кас экен.

Жаны таза жүргөндө,  
Жардымын деген мас экен.

Тазалык дөөлөт чоң экен,  
Ооруган киши кор экен.  
Аман болсо алты сан,  
Андай байлык жок экен.

Чокой кийсем майрыгын,  
Жаман чапан айрыгын.  
Айыгып кетсем арман жок,  
Ден соолук экен байлыгым.

Ак жарманын катыгы,  
Кымыздын келбей татыгы.  
Жол жүргөндө тынчы жок.  
Жорго басык атымын.

Келтирсе кадыр кезекти,  
Минер элем эшекти.  
Айыкканда арман жок,  
Капка терсем тезекти.

Жараткан кылса себепти,  
Мага берсе себепти.  
Ачыгып ичсем арман жок.  
Арпа жарма кебекти.

Ак тон кийсем жылуулап,  
Аргымак минсем сулуулап.  
Айыга элек чагымда,  
Жарашпады бул убак.

Басканда белим сынгандай,  
Мусапыр оору кылгандай.

Бадыша болгон оорудан,  
Малайлык таза жыргалдай.

Кубатымды кетирди,  
Акыл менен эсимди.  
Жардымын мен деп кылыпмын.  
Таза чакта кесирди.

Бастырбай бутту талытты,  
Жаш кезимде карытты.  
Арманым жок айыксам,  
Бутума кийсем чарыкты.

Онтогон оору жаманын,  
Тиледим жандын аمانын.  
Кайтып келер күн барбы,  
Ден соолук кезде заманым.

Ачылар бекен кабагым,  
Кеселден кетти амалым.  
Ачыкканда арман жок,  
Жыңайлак жүрсө таманым.

Колумдагы таягым,  
Дүнүйөнүн баянын.  
Дартка берчү дабаны,  
Жараткан менден аядың.

Кутулбайт бенде казадан,  
Арманы жоктур таза адам.  
Дабаа тилеп дартыма,  
Тилек кылам, жасаган.

Дабаа берсе дартыма,  
Жашым отуз алтыда.

Өтүп кетсем дүйнөдөн,  
Сөзүм калсын артыма.

Кутулсам дарттан кубат кир,  
Куураган сөз кызыл тил.  
Кусадар болдум оорудан.  
Курбуларым окуп бил.

Табийгаттын балаасы,  
Арылса элдин арасы.  
Белден бекем жабышса,  
Бенденин барбы чарасы.

Дарыландым неченге,  
Тапталдым ушул кеселге.  
Асыласың кантейин,  
Артта калган бечелге.

Алыс кылдың жакынды,  
Адаштырдың акылды.  
Айыкпастан жүдөтүп,  
Мендей шордуу жакырды.

Сыздатасың сөөгүмдү,  
Саргартасың өнүмдү.  
Акылымды жөн койбой,  
Алагды кылдың көңүлдү.

Кедейлер тилейт өмүрдү,  
Кечинен бер деп өлүмдү.  
Арман кылат соо жүрүп,  
Ушу сөзүм төгүнбү?

Болду эми мага жабышпа!  
Басып бутум барышка.

Айыгамын деп турам,  
Ажырап сенден калышка.

Басып жетсем алыска,  
Минсем жылкы чалышка.  
Ушу кезде менден тын,  
Сексендеги абышка.

Айыksam калам жашарып,  
Ошондо моокум басалык.  
Арманым жок дүйнөдө,  
Айыгып кетсем тазарып.

Ден соолук бөлүм кеңештен,  
Өлүп калам дебестен.  
Айыктыр деп өтүнөм,  
Кресной кирестен.

### ДЕН СООЛУК

Ден соолук кезди чынында,  
Теңебепмин тыйынга.  
Күчөдү оорум чыдатпай.  
Былтыркыдан быйыл да.  
Калганым ушул болдубу,  
Катыша албай жыйынга.  
Кайрылып жардам сурадым,  
Кызыл крест уюмга.  
Кейиштүү кесел дартынан  
Кетмек болдум Кыргызга.  
Мындан башка аракет,  
Калган жок менде кылууга.

## КАРТОШКА

Кашкулакта чериктин,  
Картөшкөдөн майы бар.  
Кармай калса булт берген.  
Кандай тамак жаныбар.

## КҮҢ ЖИЛИК

Эки түгөй күн жилик,  
Ар мүчөдөн кем жилик.  
Кошуп тартты карынды,  
Конурбай молдо таарынды.  
Сорпо келди чөйчөккө  
Айта кетем көчөккө.

## КҮНӨМ САНОО

Орозакун, Буудайчы,  
Омбудан келген кудайчы.  
Бир жол менен жүрө албай,  
Болосуң кээде удайчы<sup>1</sup>.  
Тас Буудайчы дамбылда,  
Чаар китеп болгон алдында.  
Шаркыратып маани айткан,  
Шарыяттан тандың да.  
Кедейлердин тушунда,  
Кемунис боло калдың да.  
Шарыят менен закондун,  
Кимиси сенин жадында.

---

<sup>1</sup> *Ооаае÷и – ааеаае÷и ааааі і ааі еаа.*

## ТҮРМӨДӨГҮ БИР

Жыргалдыкта жүргөндө  
Туз татышып антташкан.  
Пикирди бирге коюшкан,  
Бир адамдай болушкан.  
Жамандык башка түшкөндө  
Кабар жок бир да курдаштан.  
Аркасын салып кетти го  
Акмактар, айтышкан антка турбастан.

## БАЗАР

Тоок базар, мал базар.  
Чочко базар, дан базар.  
Кеп билбеген наадандар  
Акчага жанын алмашар.

## НАСААТ БИР

Теректин түбү тыт болот.  
Жаман адам кырс болот.  
Каарына алганда,  
Ак жайдын күнү кыш болот.  
Акылсыз адам ойлонбой,  
Ар кандай ишке туш болот.  
Акылы жок ургаачы,  
Алтымышка чыкканда  
Аземденип кыз болот.  
Акылман болсо алганы,  
Азамат көөнү куш болот.  
Акылсыз болсо алганы,  
Азамат ичи бук болот.

## АРАЛАШ ТЕРМЕ

Баары сөздү жоготуп,  
Башынан айтып берейин.  
Бала-бакыра, кыз-кыркын,  
Жашынан айтып берейин.  
Эс-акылы кирбеген,  
Балдардан айтып берейин.  
Эрине теңтуш болбогон,  
Салбардан айтып берейин.  
Ардактаган жанга өлчөп,  
Атындан айтып берейин.  
Абийири жок урушчаак,  
Катындан айтып берейин.  
Айткан сөзү кайраттуу  
Барган сайын курчуган,  
Же кемпирден айтып берсемби?  
Каз элечек зыңкыйткан,  
Же келинден айтып берсемби?  
Өзү жаман, түйдөк чач,  
Же кыздардан айтып берсемби?  
Ар кыялы жакпаган,  
Же балдардан айтып берсемби?  
Айткан сөзү нускалуу,  
Же карыдан айтып берсемби?  
Эрине теңтуш болбогон,  
Же баягы салбардан айтып берсемби?  
Келиниң жаман болгон соң,  
Келте ооруган дарт өйдө.  
Алтымыш атан төөдөн,  
Жалгыз өркөч пил өйдө.  
Жетеси жок бычактан,  
Жулкуп жесе тиш өйдө.  
Айласыз алтоо болгончо,  
Адемиден бирөө өйдө.



Жер үстүндө жандардан,  
Баарысынан киши өйдө.  
Жигитти мээнет чырмаса,  
Алганы жаман бир болот.  
Келинди мээнет чырмаса,  
Кайненеси кас болот.  
Кедейди мээнет чырмаса,  
Аштыгы чыкпай аз болот.  
Баланы мээнет чырмаса,  
Башы жара таз болот.  
Кызды мээнет чырмаса,  
Атасынын төрүндө,  
Көп олтуруп кор болот.  
Тузду мээнет чырмаса,  
Талкы чыгып шор болот.  
Бедери жок торкодон,  
Бек токуган мата өйдө.  
Бек семирген кунандан,  
Арык да болсо ат өйдө.  
Медери жок туугандан,  
Бек кармашкан жат өйдө.  
Кулан кууп бел ашса,  
Куп семирген кунандан,  
Арык да болсо ат өйдө.  
Кубаты жок туугандан,  
Кол кармашкан жат өйдө.  
Сан малдуу сараң байлардан,  
Сарамжалдуу март өйдө.  
Алдында акын сайраса,  
Санаты кетпес бөпбөөдө.  
Алдында агаң бар болсо,  
Каухар чырак шамга тең.  
Устаттан сабак алсаңыз,  
Алма, шекер, балга тең.  
Катының жаман болгон соң,

Айыкпаган дарт менен тең.  
Уулун жаман болгон соң,  
Апийимчи сарт менен тең.  
Кызың жаман болгон соң,  
Ит ичкен арам аш менен тең.  
Келиниң жаман болгон соң,  
Керексиз жаткан таш менен тең.  
Агаң жаман болгон соң,  
Атышып жүргөн кас менен тең.  
Иниң жаман болгон соң,  
Арак ичкен мас менен тең.  
Кыямдуу ишти өткөрүп,  
Кыркка чыкса жаш менен тең.  
Жакшы жаман катындын,  
Тарыхын жазам билгенден.

## ЭРКИН-ТОО

Элибиздин конушу –  
Эркин-Тоонун арасы.  
Эми кирди катарга.  
Эзилген кыргыз баласы.  
Элиме эркин нур чачты  
Лениндин баанасы.  
Эмгек кылса, береке  
Чүйдүн сары талаасы.  
Кош кара атка чектирген-  
Арабасы, чанасы.

Калкыбыздын конушу –  
Карлуу тоонун арасы.  
Катарга жаны кошулду  
Кара кыргыз баласы.  
Калкыма жарык нур чачты

Коммунисттин баанасы.  
Жайлап, кыштап тоо башын-  
Көчмөн кыргыз каадасы.  
Керектүү шаар эл үчүн  
Бишкек, Токмок калаасы.  
Каалаганын таап алат  
Кара кыргыз баласы.  
Жердеген жанга жагымдуу  
Жемиши жерге төгүлгөн.  
Ар жыгачтын башынан  
Аяктай алма көрүнгөн.  
Ал келип жыйнап ала албай,  
Алчасы жерге көмүлгөн.  
Арпа, таруу, алтын дан  
Ак буудай чыгат эгинден.  
Ар тешеден кеминен  
Алтымыш бут дан берилген.  
Ачка жан келип тоюнган  
Айтылуу Токмок, Кеминден.

Каалаган адам казып жейт  
Картөшкөдөн майы бар.  
Көнүлдү такыр калтырбайт  
Канча жесе жаныбар.  
Коон, дарбыз, бадыраң,  
Капуста, пыяз дагы бар.  
Кымбат баалуу кызылча  
Кант татыган даамы бар.

Ашкабак, сабиз, бүлдүркөн,  
Ар түрлүү жемиш баары бар.  
Берекелүү кең Чүйдүн  
Баа жеткис бийик наамы бар.

Жаныбарым Ысык-Көл,  
Жайкалган шибер нечен төр,

Жаздын күнү мал тууса,  
Жалгыз улак өлбөйт төл.  
Жалган десен сөзүмдү,  
Сонундукка барып көр.  
Кекилик, чил, бөдөнө,  
Керүүлөрдө быкылдап,  
Сай-сайында сууларда  
Сазан балык чылпылдап,  
Балыкчы кедей бай менен  
Укугун коргоп тыкылдап,  
Кызыл түлкү көргөндө  
Кынжыда тайган кыңкылдап,  
Керилип көлдүн жээгинде,  
Келин-кыз жүрөт шыңкылдап.

Каз, өрдөк сүзүп канкылдап,  
Канаты күнгө жаркылдап,  
Токоюнда тоту куш  
Тунжурап уктап салкындап,  
Бозум түлөк шумкар куш  
Бөксөсүндө шаңкылдап,  
Тоосунда элик бакырган,  
Токойдон күкүк чакырган,  
Бастырып аң ууласа,  
Бастек корооз атылган.

Жүнүн салып мамыкка,  
Этин туздап катырган.  
Кызыгы сонун Эркин-Тоо,  
Кымызын төрдө сапырган,  
Ысык-Көлдү жердеген-  
Бапа менен белеги.  
Байлыгына жараша  
Бал түшүргөн челеги.  
Кекилик, чил, бөдөнө,

Кедейлердин жегени.  
«Айланасы Ысык-Көл  
Ачка болбойт» дегени.  
Кара кыргыз калкына  
Ысык-Көлдүн кереги.  
Байсоорун менен Каракол  
Базарынын кенени.  
Баарысына илинди  
Октябрдын желеги.  
Эркин-Тоонун арасы-  
Мал жайылган боз адыр,  
Сүрөк бээси төлдөгөн.  
Сүт кымызы көлдөгөн  
Соң-Көл менен Суусамыр.  
Байтал бээси төлдөгөн,  
Бал кымызы көлдөгөн,  
Короосуна кой толуп,  
Кокту менен өрдөгөн.  
«Жараштырып айтты» деп,  
Жалган ойлор көрбөгөн.  
Жазында малы төлдөсө,  
Жалгыз улак өлбөгөн.  
Кочкор-Ата эң сонун  
Кышкы малдын аمانы ай,  
Кызыл мунар Кызарттын  
Жаздын күнкү шамалы ай.  
Кызыгып эл жердешет,  
Шамалына карабай.  
Чарчабастан мал баккан  
Чарбадардын амалы ай.  
Тулпар чыгат жылкыдан  
Туяктары чарадай.  
Уйлар чыгат Кочкордон  
Эмчектери баладай.  
Тоолору турат томсоруп,

Анткени, өспөйт карагай.  
Кочкордун эли көрбөгөн  
Тал, теректен бөлөктү.  
Көңүл ачып көрүп кел  
Кара-Кужур, Төлөктү.

Конуш, өрүш малга жай  
Конур-Өлөң, Ала-Баш.  
Кыштоо малга эң сонун  
Кара-Кужур, Кара-Саз.  
Зоок кылуучу бир жайлоо  
Солтон-Сары, Соку-Таш.  
Кызыкпагын чөбүнө  
Кыш болгондо кайра кач.

Эриккенди жазарым,  
«Эркин-Тоо» деген казалым.  
Эркин-Тоону жердеген  
Эл үчүн арнап жазамын.  
Эзилген кыргыз баласы,  
Эми ачылды базарың.  
Мээнетин, кетпейт бекерге  
Эмгектенип жашагың!

Кызыктуу жерин ырдадым  
Кымбаттуу Кочкор-Атанын.  
Эскерсең эстеп жүрөрсүн,  
Курбу-курдаш катарым.  
Ат-Башы менен Нарынды  
Жердеген адам болуп мас,  
Ат такалап минбеген  
Жеринде жок жалгыз таш.  
Кара сууну бойлошуп,  
Каркылдап учат өрдөк, каз.

Эчки теке жайылган  
Эркин-Тоонун таштары.  
Канат кагып зыпылдап,  
Каркылдап учкан каздары,  
Тээп терек селкинчек  
Кыз-келиндин жаштары,  
Ит агытып, куш салган,  
Боз балдардын маштары.  
Кызыгышып ойногон  
Кыз-келиндин күлүшү.

Кымыз жыйнап, той берген,  
Кочкор сойгон үлүшү.  
Боз үй тигип, бээ байлап,  
Борум менен жүрүшү.  
Жүгөн менен куюшкан  
Шырыктаган күмүшү.  
Айлыбыздын конушу  
Ак-Сай менен Арпада,  
Көчсө конуп шиберге,  
Көрсө кумар таркаган.  
Калк чогулуп, той берген  
Казы менен картадан.  
Кол куушуруп, кой сойгон  
Мейман келсе канча жан,  
Биринин этин бир жешип,  
Анан кийин таркаган.  
Ала-Тоолук кыргыздар  
Бардыгы сонун март адам.  
Эркин болду эл үчүн  
Ала-Тоонун элеси.  
Абасына адамдын  
Таза өскөн денеси,  
Боз үй тигип, бээ байлап,  
Суу боюнда желеси.

Кой сүтүнөн бышырган  
Курут жайган сереси.  
Кадырлуу ырды «Күйгөн» – деп,  
Кайни менен жеңеси.  
Жерге да, элге бак берди  
Балшебектин кеңеши.

Жердебесе, чынында,  
Жердин сырын билеби?  
Ак-Сай менен Арпанын  
Байчечекей шибери.  
Байкап турсан, кубулжуп,  
Кызыл-жашыл ирени.  
Беттен сылап буруксуп,  
Соккон желдин илеби,  
Баш кошолук, батырак,  
Туура жолго кирели.  
Бирдиктүү бол деп чакырат  
Балшебектин тилеги.

Берметтей тунук булагы,  
Бетинде кийик улагы.  
Бел курчоодон оролуп,  
Бетеге, шибер тулаңы.  
Кубулжуп жашыл көк болгон  
Түрдөнүп жердин ыраңы.  
Тоосунда сайрап улары,  
Теминип куштун кырааны,  
Жердеген адам бул жерди  
Таркабайбы кумары?  
Эркин-Тоонун башынан  
Эми ачылды туманы.  
Бардык жерге угулду:  
– Жоготтук, – деп, – зулумду –



Батырактын урааны.  
Аң ууласаң адырдан,  
Ат-Башы менен Нарындан,  
Ар бир түрдүү илбесин,  
Каалаганың табылган.  
Аксай менен Арпаны  
Көрбөгөн адам сагынган.

Жайлоого ошол эң сонун  
Жаңы-Жер менен Тарагай,  
Жаккан оту карагай.  
Жабык бою кар түшөт  
Кыштын күнкү жаманы ай.  
Мал бактырган зордуктап,  
Букараны манабы ай!  
Азап тартса кыйналып,  
Ал-жайына карабай,  
Азыркы өкмөт адамды  
Алдейлеп сүйөт баладай.

## АТ-БАШЫ

Адырында туланы,  
Айрылып чыккан шыбагы,  
Ак-Сай менен Ат-Башы  
Ат семиртер ыраны,  
Ар кайсы жерден жыбылжып,  
Агып жатат булагы.  
Жаныбарым Ат-Башы  
Жаннатка окшош сыягы.

Жеринде жок жалгыз таш,  
Жердеген адам болгон мас.  
Өйүз-бүйүз талаасы,

Ортосу шибер өндүр саз.  
Токоюнда кыргоолу,  
Топтошуп учат өрдөк, каз.  
Жанында жакын шаары бар,  
Сатып алса, базарда  
Самагандын баары бар.  
Сарамжалы бир кыйла  
Жардынын кылган камы бар.  
Тоосунда четин, карагай,  
Токоюнда талы бар.  
Оюн-тоосун карасан  
Ошол жерде малы бар.  
Жаныбарым Ат-Башы,  
Андай жер кайдан табылар!





**АБДЫКАЛЫК  
ЧОРОБАЕВ**

*(1896-1979)*



*Акын Абдыкалык Чоробаев 1896-жылы Нарын областынын Ак-Талаа районунун Куртка айылында туулган. Октябрь төңкөрүшүнө чейин замандын запкысын тартып байларга жалчы да болуп жүргөн.*

*1914-жылы Анжиян шаарыдагы диндик медреседен алты ай окуп, арабча кат тааныган.*

*1920-жылы Ташкенттеги мугалимдерди даярдоо курсун бүтүп келип, 1925-жылга чейин башталгыч мектептерде мугалим болуп иштеген. Ошондой эле айылдык кеңештин төрагасы болуп советтик кызматтарда да эмгектенген.*

*Акындык нусканы, өрнөктү Тоголок Молдон алган. 1925-жылдан тартып акындын шакирти жана жардамчы-катчысы болуп, анын айрым бир чыгармаларын кагаз бетине түшүргөн. Тоголок Молдонун көзү өткөндөн кийин да эл арасынан акындын бир топ чыгармаларын чогулткан. Токтогул жөнүндө да көптөгөн материалдарды жыйнаган. Ошону менен бирге элдин түгөнгүс казынасы болгон элдик ырларды, жомокторду, макал-лакаптарды, учкул сөздөрдү, эпосторду жыйноодо да зор эмгек кылган.*

*Кыргыз ССРинин Илимдер Академиясынын тил адабият, тарых институту уюштурган этнографиялык экспедицияга кошулуп, институттун фондусуна элдик мурастарды тапшырса, Улуттук тарых музейине кыргыз элинин эски үлгүдөгү ти-*

ричиликке керектүү бир топ буюмдарын да чогултуп өткөрүп берген.

Тоголок Молдонун шакирти болуу Абдыкалык Чоробаевдин ырга болгон шыгын ого бетер арттырган. Ошол кезден баштап бирин-экин ыр жазып жүрсө да жарыялаган эмес, ошондуктан адабият майданына кечирээк аттанган.

1940-жылдан баштап республикалык, областык, райондук газет-журналдарга ырлары чыгып, Жазуучулар Союзуна мүчө болуп кирген.

Акындын чыгармачылыгына саресеп салсак негизинен үч тематиканы көрөбүз. Биринчиси, өзү басып өткөн коомдогу тарыхый окуяларга таасирленигени, экинчиси ажайып кооз жаратылышты, туулган жерин сүрөттөгөн ырлар топтомун. Үчүнчүсү, негизги чыгармалары кыргыз баатырларынын тарыхый-көркөм галлерейасын жаратып түзүүгө арналган.

Акындын өзү басып өткөн тарыхый окуялар да төрт баскычты камтыйт. Биринчиси, Октябрь төңкөрүшүнө чейин замандын запкысын тартып байларга жалчы да болуп жүргөн эл турушун чагылдырган «Өткөндүн кайгысы», «Арман», «Кызыл чокко капталдым», «Жети эрдин өлүмү» ж.б. чыгармаларын айтсак болот. Экинчиси үркүндөн кайткандан кийинки Азаттык алган күндөн тартып жаңы заманды, эркин эмгекти даңазалаган «Азаттык», «Улуу Ленин», «Сага урмат», «Азат аял» ырларын мисалга алсак болот.

Үчүнчүсү, Улуу Ата мекендик согуш мезгилинде советтик адамдар өздөрүнүн каражаттарынын эсебинен самолет, танка жасоо үчүн жардам беришкенде тылдагы акын Абдыкалык Чоробаев да демилгечи болгон жана «Ким үчүн», «Бек туралы туу түбүндө», «Кубалай көр, балдар» «Тылдагы Карым-

шак» ж.б. ырлары аркылуу да чакырык жасап, согуштагы жоокерлерге дем бергенге аракеттенген. 1945-жылы совет өкмөтү тарабынан согуш мезгилинде материалдык жардам көрсөткөндүгү үчүн «1941-жылы тылда сиңирген эмгеги үчүн» медалы менен жана Кыргыз ССРинин Жогорку Советинин Ардак грамотасы менен сыйланган.

Төртүнчүсү 60–70-жылдары Совет өлкөсүнүн өнүгүп бара жатканына жана илим менен билимдин өскөнүнө, космокко совет адамы учканына, ажалдан арачалаган врачтарга чын дилинен кубанганын «Миң рахмат», «Кантип барды ракета», «Самолётто баратып» ж.б. ырлары аркылуу берсе, Бейпил турмушту сүрөттөгөн «Үй алганда», «Топурагыңды кучактап», «Нарындагы кийим тигүү фабрикасында», «Мына сонун». «Үн алышып», «Көп жаша» ж.б. бир топ ырларын жараткан.

Ошондой эле жыргал заманда жаштарды тарбияга чакырган «Силер жаштар», «Барктагыла эмгекти», «Санат термеси», «Турбайбы», «Ой балдар», Келгиле жардам берели», «Адатпы», ж.б. ырлары бар.

60–70 жылдары акын орус, чех, болгар жазуучулары менен тыгыз байланышта болуп поэзия жаатында алар менен биргеликте кеңеш доорун даңазалаган эмгектерин газета-журналдарга жарыялап турган. Коңшулаш казак, тажик, өзбек элдеринин чыгармалары менен да таанышып турганы «Куш келгиле» ырында чагылдырылат.

Ошондой эле акындын дагы бир тематикасы арноо ырлары десек болот. Устаты катары Тоголок Молдого, Токтогулга, Калыкка, Осмонкулга, Карамолдо Орозовго, Муса Баетовго Жумамүдүн Шералиевге, Аалы Токомбаевге Мидин Алыбаевге арнаган ырлары да бар.

*Акындын балалык кезден эле ырга болгон ышкысын киндик каны тамган туулган жеринин кооздугу козгогондой. Ал кезде айта албаса да алар кийин ырга айланган окшойт. Ага мисал «Чубатма», «Тогуз тоо», «Чоң Нарын», Көңдүк жыгачтары», «Көл сонуну элимде», «Арашан» ж.б. ырлары аркылуу кыргыз жеринин көркөмүн чагылдырган.*

*А.Чоробаевдин чыгармалары негизинен кыргыз элинин тарыхын чагылдырууга, анын ичинен эл эркиндикти биринчи орунга койгонун баса белгилеп, каармандык, жоокердик, баатырдыгын көсөтүүгө арналган. Алардын ичинен да акын тарыхый каармандарга кайрылган «Тайлак баатыр», Жаңыл Мырза», «Алп Тобок», «Жети эрдин өлүмү» поэмаларын атасак болот, ошону менен бирге бул поэмалары акындын акындык чыгармачылык жүзүн ачкан негизги чыгармалары десек болот. Бирок биз аталган поэмаларды көлөмдүүлүгүнөн улам жана «Эл адабияты» сериясынын томдугуна киргенин эске алып бул жыйнакка киргизе алга жокпуз. Негизинен акындын ырларына басым жасадык.*

*Абдыкалык Чоробаевдин чыгармалары өз учурунда жарык көрүп да турган: «Жаңыл Мырза» – 1957, «Тайлак баатыр» – 1959, «Ырлар жыйнагы» – 1964, «Жети эрдин өлүмү» – поэма, 1966, «Тандалган чыгармалар» – 1976, «Токсон суроо» (ырлар, поэмалар) – 1986-ж, «Тайлак баатыр» (экинчи басылышы, балдарынын каржылоосунда) – 2002-жылы жарык көргөн.*

СОЛТОВАЕВА Клара





## КӨЛ СОНУНУ ЭЛИМДЕ

Мал киндиги Соң-Көл деген сонун көл,  
Жарашыктуу жасагандай форум көл.  
Жылгалардан жылып аккан суулары,  
Токсон түрлүү гүлдөр өскөн, корум, төр.

Төрт бурчунда төрт район жайлаган,  
Түмөндөгөн, түрүлгөн мал айланан  
Эркин оттоп, эт менен сүт мол берип,  
Желпилдетип жениш туусун кармаган.

Катыш чөбүн кайберени оттогон,  
Аркар, кулжа алар кумда топтогон.  
Капкан алып, карышкырын жоготуп,  
Аңчысы жок мылтыктарын октогон.

Каз, өрдөгү каркылдаса көлүндө,  
Уялаган балапаны жээгинде.  
Карап туруп рахатка батасын,  
Жер сонуну, көл сонуну элимде.

*1960.*

## БУУДАЙ

Өмүргө азык бу дүйнөгө таралды,  
Курсант кылат, кубандырат адамды.  
Баа тең келбес алтын экен, эзелтен,  
Бакыр кылат, балтаң, кылат заманды.



Сенсиз өтпөй таң-тамаша жыргалы,  
Сенсиз болот ачарчылык кууралы.  
Сууга акпас, жерге түшсө чирибес  
Миң дан болуп өсүп чыгат бир даны.

Коромжусуз түшүм жыйнап алалы,  
Күздүк айдап, толтуралы талааны.  
Буудай байлык, буудай өмүр, дыйкандар,  
Буудай менен коммунизмге баралы.

Кары-жаштар бир-бириңин артынан,  
Жыйын-терин убагында камчылан.  
Аткарсаңар жети жылдык планды,  
Атак кылат Кыргызстан калкынан.

1963.

## ЖҮГӨРҮ

Кылыч оюу<sup>1</sup> жабык баштын түрүндөй,  
Муунак-муунак сөңгөгү түз жүлүндөй.  
Шуушаң бутак, теке мүйүз жалбырак,  
Кайда жүргөн Тянь-Шанга көрүнбөй.

Боору толгон, жибек чоктуу дан алган,  
Даны акактай тизген өндүү кадалган.  
Шоодураса жел тийгенде ыргалып,  
Жүгүнгөнсүйт, уялгансыйт адамдан.

Көркү сонун көлөкөсү гүл жыйнап,  
Токой десем топ-топ болуп бүр байлап.  
Атчан киши араласа көрүнбөйт,  
Арбыталы, асырайлы көп айдап.

---

<sup>1</sup> *Ευθεία* = *ίπρος* – *ευδαίσις* *ί* *δ* *ί* *αι* *αι* *ο* *ει* *ει* *α* *ει* *ο* *ζ* *δ* *ζ*.

## КЫМЫЗ

«Кырма кызыл» деген дары кымызым,  
Көрөңгөсү көлдөй толкуйт, ырысым.  
Күкүрт болуп, көбүк чертип ачыган,  
Кымыз барда бөлөк ачкыл курусун.

## АРАШАН

Туу аркардын баш, шыйрагын куйкалап,  
Арка мойнун кошо салат мурдараак.  
Таң атарда чий көбүктү тазалап,  
Капкак бекийт, жел чыгарбайт думбалап.

Аста кайнап басылбаса кечкече  
«Арашан» деп жылдыз толо эт жесе.  
Анын кандай пайдасы бар ооруга  
Же бирөөлөр ден соолуктан кечпесе.

1962.

## КАНТИП БАРДЫ РАКЕТА

Бир «жезкемшир» айда болот дечү эле,  
«Жаркырайт дейт анын жалгыз көзү эле».  
Андан коркпой кантип барды ракета?  
Же кармаган мылтыгы жок өзү эле.

Дүйнө укту дүнкүрөгөн бир добуш,  
Асман көктүн мейкининде жортобуз.  
Таныркады ай бетинде бар болсо,  
Жомоктогу «жалгыз көздүү желмогуз».

Эми минтип ракетаны учурду,  
«Жезкемпирдин» түнөк жайы бузулду.  
Жерден туруп айдан алган кабарын,  
Ким мактабайт, жемиши мол учурду.

Ай ааламга, жер жүзүнө көрүнүп,  
Жашай берсин илим жолу өнүгүп.  
Асмандан да тынчтык деген үн угуп,  
Желмогуздар жерге кирсин көмүлүп.

1962.

### УУЛУМА

Ошо кезде, жазгы жышаан убакта,  
Сен төрөлдүң кымкарланган бубакта.  
Бйлаганың баркыраса, бой эрип,  
Сүйүнчүлөө жакшы угулду кулакка.

«Март жаңырып, күн жылыйт»-деп кечинде  
Бир топ адам сөз кылганбыз, эсимде.  
Күн да жылып, мен да жылып ат койдум,  
Эсен-аман жүргүн элдин ичинде.

Улгайганда сени көрдүм бу күндө,  
Уктай албай туруп жүрдүм түнүндө.  
Ата данкын, эне сүтүн актай көр  
Эл менен жер дайым турсун дилинде.

1945.

### КАРКЫТТАГЫ ЗАМАНАМ

Көкөлөп учуп бүгүн мен,  
Күнгө барып келдимби.  
Көпчүлүк эл сыймыктанса,

Күч-кубатка дем кирди.  
Түшүмбү же өнүмбү дейм,  
Көнүлүм толкуп бөлүндү.  
Алтымышка дагы алтымыш,  
Кошулгандай көрүндү.  
Эл алдында бүгүн минтип,  
Эки илтик көрдүм өмүрдү.

Бийик тоолуу Тянь-Шанды,  
Туулуп өсүп жердедим.  
Айткым келди бүгүн мага,  
Бакты-сыймык келгенин  
Каркыттагы карылардын,  
Калам кайрат эмгегин.

Мына бүгүн канат күүлөп,  
Шайыр сүйлөп элиме.  
Ысык салам ага, жеңе,  
Жеткинчектер, иниме,  
Уул, келин, куттуу конуш,  
Куртка-Терек жериме.  
Жердин көркү, элдин мүлкү,  
Соң-Көл ата көлүмө.  
Ак-Сай, Арпа, Алай жакта,  
Алтын өзөк жердеги.  
Ак пахталуу, кызылчалуу,  
Чүй, Фергана чөлдөгү.  
Чалкып жаткан керме тоолуу,  
Кенен Ысык-Көлдөгү.  
Ак калпактуу кыргызыма,  
Алкыш жетсин мендеги:  
Бүгүнкү күн, жаңырган үн,  
Карыңардын майрамы.  
Кадырлады, билди баары,  
Кыргызстан аймагы.

Эл кубантып, дагы-дагы,  
Нечен-нечен ыр жазам.  
Карыдым деп, убайым жеп,  
Карап жатып албастан.  
Үнүм бийик, көккө тийип,  
Жаңырганда сүйүндүм.  
Толкунданам, урматы үчүн  
Бу юбилей күнүмдүн.  
Өркөн өсүп, өмүргө дем,  
Мүрөк сууга чөмүлдүм.  
Алтымышка жашым чыгып,  
Айды карай элирдим.  
Аргымактай арыш таштай,  
Аргый-аргый жүгүрдүм.

Менин сыям-Октябрдын,  
Тамчысынын тамчысы  
Менин тилим-адабият,  
Майданынын камчысы.

Жарык күнгө алып чыкты,  
Лениндин ачкычы.  
Үнүм бийик, жолум улук,  
Бул-адамдын бактысы!

## **КУБАЛАЙ КӨР, БАЛДАР**

Соолгон душман тим жатпай,  
Согуштун отун үйлөдүн.  
Түркүгү болом дедиң го,  
Түбөлүккө дүйнөнүн.  
Кабырга сөөгүм сөгүлүп,  
Кан жыттанды күндөрүм...

Сала көр балдар думшанга  
Заман акыр түндөрүн.  
Кызыталак Гитлердин  
Ачкан көзүн тирнегин.  
Кубалай көр зынданга  
Кутурган иттин жиндерин.

## БЕК ТУРАЛЫ, ТУУ ТҮБҮНДӨ

Аттаналы, жазгы жарыш  
Социалдык алга барыш.  
Фронт үчүн-элим үчүн,  
Мол түшүмдү камдап алыш  
Асыл тукум мал төлдөтүп,  
Ат аргымак тандап алыш.  
Айыгышкан фашисттерди  
Атакалап байлап алыш.

Калк намызы мойнубузда  
Карап жатпа кары-жаштар.  
Кайрат менен иштегиле,  
Как жарылсын кара таштар  
Соко тишин бүлөтөлү,  
Жерди кардай жиретели,  
Ак ниеттүү колхозчулар,  
Атты семиз түлөтөлү.  
Баба дыйкан-быйыл күзгө,  
Ак буудайды күрөтөлү.

Кел карылар, байбичелер,  
Күчүнөрдөн күдөр үзбө.  
Азыр аккан чеке терлер,  
Алтын болсун коңур күздө,  
Кел эмгекчи-аял, эркек,

Кетмен мизин матыргыла,  
Жердин жүзүн дүнгүрөтүп,  
Женишти эрте чакыргыла.

Кызыл аскер кыраандарым,  
Кыргын салып жемиргениң.  
Көрөбүз биз, угабыз биз,  
Фашист көргө көмүлгөнүн.  
Бек туралы туу түбүндө  
Белди байла келиндерим!

### КИМ ҮЧҮН?

Улуу Ата Мекендик согуш мезгилинде советтик адамдар өздөрүнүн каражаттарынын эсебинен самолёт, танкалар жасоо үчүн коргоо фондусуна жардам беришкен. Карыя акын ал демилгечилердин бири болгон.

Кол тийбес ыйык эл үчүн,  
Ата мекен жер үчүн,  
Ак булутту жиреткен,  
Учкучтарым сен үчүн!  
Баатыр Кызыл Маршалдар  
Атышып жүргөн эр үчүн:

Айланып учуп жүрсүн деп,  
Акыйкат үнүн билсин деп.  
Ант урган итти талкалап,  
Ааламдан айдап сүрсүн деп.  
Тим жүрбөгөн Гитлерди,  
Тизгинин барып кыйсын деп,  
Жылгалар толсо жыланга  
Шыпырып жылас кылсын деп;

Эмгегимден ак ниет  
Самолёт куруп минсин деп,  
Фронтко тартуу жибердим,  
Кыраандар күчтү жыйсын деп,

Азык-түлүк мүлк-абад,  
Аскерлерге жөнөсүн деп,  
Тылдагы биздин демилге  
Женишке кубат берсин деп,  
Жалпы журт сени чакырдым,  
Катарыма кирсин деп...

1944.

## САМОЛЁТТО БАРАТЫП

Көтөрүлдү самолёт,  
Көк шумкардай өңдөнүп.  
Абаны тилип ойкуштап,  
Асмандын жолун өрдөдүк:

Заматта келип биз аштык  
Сары-Булак, Долонду.  
Айланып учуп олтуруп,  
Асманга барып кономбу?  
Же калкыган бойдон кубулуп,  
Каркыра, турна боломбу?

Карай-карай көз талды,  
Каналдын учу башталды.  
Орто-Токой оргуштап,  
Жайнап суусу басканбы?  
Көк, жашыл тартып ой-тоолор,  
Мактанып карайт асманды.  
Аңкып жаткан талааны,



Гүлдөтүп колхоз жатканбы?  
Жаанды көктөн тилебей,  
Жамгырды жерден чачканбы?

Закымдай болуп өттүк биз  
Сары-Өзөн, Чүй талаадан.  
Алты минут өткөндө,  
Антип-минтип арадан.  
Ысык-Ата, Арашан,  
Жайлары сонун көрүндү.  
Тоого «бейиш» куруптур  
Түшүмбү же өңүмбү?!  
Таалайыма кубанам,  
Эки илтик көрдүм өмүрдү.  
Он Бир-Жылга, Окторкой,  
Үстүнөн өттүк көрүнөт.  
Булутту жарып бүлүнтүп,  
Сүзгүлөп өттүк көрүнөт.  
Көзүм менен көргөндү,

Жазбай койсок эп бекен?  
Ушунун баарын урматтуу эл,  
Укпай койчу кеп бекен.  
Карачы мобу самолёт,  
Кайкып учса каркырайт.  
Калай десем жаркырайт,  
Агарган күмүш дагы эмес.  
Алтын десем сары эмес,  
Ойлоп муну чыгарган.  
Оңой илим ал эмес.

Илгери мындай жок эле,  
Араба, чийне көп эле.  
Кирээ тарткан жүргүнчү,  
Иштеткени төө эле.

Бей-бечара кетүүчү.  
Таяк кармап жөө эле.  
Жөөнү андыган талаада,  
Карышкыр менен чөө эле.  
Жол жолоочу начарды,  
«Жеп кетиптир» дээр эле.  
Өксүгөн кыргыз жетилди,  
Октябрдан бери эле.  
Качан эле кыргыздар,  
Асмандап учкан эл эле.  
Компартия жеткирген,  
Ушул күн... Жыргал тура дегеле!

Мокогонду курчутуп,  
Чыңап күндө бүлөгөн.  
Артта калган көчмөндү,  
Алга карай сүрөгөн.  
Компартия жашасын!  
Үзүлгөндү улаган,  
Жыгылганды тургузуп,  
Мокогонду чынаган.

1956.

## ТОПОС ЖӨНҮНДӨ СӨЗ

Баргамын Ат-Башыга айылчылап,  
Кызыктым, топостордун жайын сурап.  
Айдасам тостурбады, карматпады,  
Алыстан, мойнун буруп үркүп турат.

Сааганда булак-булак сүт бергени,  
Урунса төө катары күч бергени.  
Мингенде аттан калбай атырылган,  
Тийчү эмес мурун колго иштермени.

Курутун серелерге жайганына,  
Таң калам уюп калган айранына.  
Туягы чийбейт экен, кирбейт экен  
Улактар ойноп чыкса каймагына.

Кырдан-кыр кагындарга жайылганы,  
Кыйкырган бороондорго кабылганы.  
Бороондун алдын тосуп, күндүр-түндүр,  
Ыландан, оору дарттан арылганы.

Карышкыр кайгын жүрүп жолукса эгер,  
Качат дейт караанынан тооруша албай.  
Жаз, кышты ылгабаган, эң чыдамдуу,  
Жарыктык сүттүү, эттүү-бүт эле май.

Топостун кыл арканы кымбат буюм,  
Кыл менен кыйкырышкан бороон-куюн.  
Корошон чыйрак өсүп үзүлбөгөн,  
Кырк жылы пайдаланган кыргыз мурун.

Семизин этке берсе сегиз жүз кил,  
Болот дейт эң зорлору, кээси-миң кил.  
Бийик жер Соң-Көлдөн да жайыт берип,  
Алууга колхозчулар болгон дилгир.

1956.

## АЯЗ АТА МЕНЕН СҮЙЛӨШҮҮ

Арча жыттуу Аяз ата,  
Сизди балдар тосуп чыкты,  
Жылаажындуу кооздолгон,  
Алдыңызга ёлка тутту.

Жаркыраган жаңы жылды,  
Куттукташат ырдап ырды.

Кубанычтуу кадыр түндү,  
Урматтайсың ойноор күндү.

Чилде түштү, мезгили кыш,  
Кирпик кыроо, муруту муз.  
Барып келдиң кайсы жакка?  
Төргө өтүңүз Аяз ата.

Аппак сакал Аяз ата  
Биздин үйдө бака-шака,  
Түнөбөсөң болом капа.  
Өтүңүзчү өйдө жакка.

Алас-алас, күүгүм талаш,  
Тостук сизди, тостук адат.  
Жайнап турат жакшы тамак,  
Бул күндөрдө бейпил канат.

Куш келипсиз жаңы жылым,  
Биздин өмүр кылым-кылым.  
Ай ааламдын канатында  
Сенин ырың, менин ырым.  
Жаңы турмуш илебинен,  
Душман үйү бырын-чырын.

1962.

## МУРУН КАНДАЙ ЭЛЕ

Жалал деген анжыяндык экен деп,  
Өрүк, мейиз, алма берип кетер деп  
Бала чакта үмүт этип келчү элек  
Белге жоолук курчап байлап, бекемдеп.  
Жердин аты ал заманда Чек эле  
Чек жердеген сейрек кыргыз эл эле.

Ат такалап, таран тартып Көк-Арттан  
Эшек баккан кирекечтер көп эле.

Жалал аке бак-даракты көбөйтүп,  
Коон эгип, турган жерди көгөртүп.  
Алма, өрүк, жүзүм, анар, алчага,  
Чектеги элди, жер-жемишке бөлөнтүп.  
Базар болду турган жери-Абад деп  
Эл айтышчуу наамы буга калат деп.

Ошон үчүн Жалал-Абад аталды,  
Мындан кийдик жибек, шайы чапанды.  
Ирээл аттуу от араба келгенде  
Таң калганмын кармап улам жакамды.

Бала чагым карын чач бар башымда  
Көкүл сактап бешке толгон жашымда.  
Ак-Талаадан атам-энем ээрчитип  
Алып келген эсте турат, азыр да.

Үстү ачык кыдырата дубалдан  
Бешикчеде жабуу кымкап тубардан.  
Жаан-чачын нөшөрлөгөн убакта  
Кырларынан дубалдары куланган.

Сур теспелүү, селдесинде түрү бар  
Жайнамазда Мединанын гүлү бар.  
Ак чапандуу сүлкүлдөгөн шайыктар,  
Келген элге бата берчү миңи бар.

Дүкөрт менен самайымды кайчылап,  
Кыркканында топуракты чапчылап,  
Ызаланып ыйлаганым эсимде  
Эки беттен көздүн жашы тамчылап.

Андан бери жарым кылым өткөрүп  
Буга чейин жер-сууларды көп көрүп.  
Эми келдим даңкы чыккан курортко...  
Кыш кийимди самолётко бөктөрүп.

Ошондогу Аюу-Булак бар экен,  
Агып жаткан аяк жагы шар экен.  
Жер алдынан ого бетер оргутуп,  
Ооруга да, тазага да дары экен.

Ийри-буйру дубал тамдар жоголуп,  
Мизилдеген жол болуптур оңолуп.  
Айланасы арча дарак түнт экен  
Жайы-кышы саясында бололук.

Имараттар алда кайдан таанылган  
Катар-катар, үстү-үстүнө салынган.  
Көңүл сергек, чекем тердеп шаттанып  
Ырдап койсом үнүм бийик жаңырган.

Үшүчү элем жел тийгенде чыйрыгып  
Мындай дарттан нечен адам арылган,  
Ден соолугум бороонду да тоотпой  
Картайганда калың болду кабыргам.

Мына курорт тамашаң таң атырган  
Күндүзүндө күлкү күндү батырган.  
Тогуз түрдүү тамактарын ичип жеп  
Ар улут эл, алыс менен жакындан.

1962.

## КӨНДҮК ЖЫГАЧТАРЫ

Асмандагы акчечек  
Аябай чыккан өөнүнө.  
Арча, кайың, тереги,  
Карагай ээлеп төрүнө.

Кайберени аралап,  
Ыргайын шамал желпиди.  
Кураны черден ышкырып,  
Кубалап калат телкини.

Бака терек, долоно,  
Сар жыгачы сайында.  
Жийдеси жыттуу гүл ачкан,  
Июнь-июль айында.

Табылгысы түнт болгон  
Кекилиги күрп болгон  
Аса-муса, чаршеси,  
Чекендеси жык толгон,

Алтыгана, чийеси,  
Адырында жыш болгон.  
Дөдөмөл, Көндүк деп угуп,  
Көрбөгөндөр бук болгон.

Жердеп турган элине  
Жемиштүү жыгач туш болгон.  
Карагаты, согону  
Бадалында жыш болгон.

1952.

## МЫНА ЭМИ

Көп дартка дабаа тапчу илими жок,  
Ал кезде кыргызымдын билими жок.  
Корошон «ак дары» деп жылан берген  
Ал оору алты ай жаткан жылышы жок.

Эгерде боло калса «котон жара»  
Эң эле коркунучтуу ошол жара.  
Кык менен, сымап менен, күкүрт кошуп,  
Ыштаган түтүнүнө жана-жана.

Буларды айыктырар чара кайда,  
Табыштар «ырымдашкан» издеп, пайда,  
Олжону алдап алып кете берип,  
Ооруга болуучу эмес эч бир айла.

Мына эми бардыгына берип жардам,  
Врачтар жан кыйнаган дартты алган.  
Ак халат кийген жандар тегеректеп,  
Кессе да тамчылабайт бир тамчы кан.

Өмүргө шерик болуп окуп чыккан,  
Врачтар илим алып озуп чыккан.  
Ал адис кыргызымдын уландары,  
Өлчүнү тирүүлөргө кошуп чыккан.

1962.

## ЧУБАТМА

*(Тогуз-Торо жөнүндө).*

Ырдын аты чубатма,  
Жакшы угулса кулакка?  
Кантип кулак тозпойсун,  
Агып турган булакка.



Ителгинин жүнүндөй,  
Дептеримди наарлап,  
Жаза берсем, окучу,  
Көңүл бөлгүн баарлап  
Болот калем ойнотсом,  
Форум менен жорголоп.  
Сызгырылып учунан,  
Сыя сыгып шорголоп,  
Тарыхта калчу аңгемем,  
Далай элге сындалат.  
Темир мала тарткандай,  
Тегиздетем жылмалап.  
Жолун таап окуса  
Жол жоргодой суйсалат:  
Биринчиден чубатам,  
Тогуз-Торо катмарын.  
Элге кандай пайдалуу,  
Өзөндөрдүн аттарын.  
Агыны катуу Көк-Ирим  
Таштар агат калдырап.  
Бурулуп тийген жерлерин,  
Бута атымдай жар калат.  
Төө өркөчтөн түрүлүп,  
Кечүү бербей зар кылат  
Кирип турган мезгилде  
Каттай албай жалдырап.  
Жээгинде түнт токой,  
Тереги бүр жалбырак.  
Кабат-кабат зоокалар  
Капчыгайы заңгырап.  
Капталында карышып,  
Карышкыр жүрөт каңгырап.  
Суусары оттоп жайылган,  
Сүлөөсүнү деги бар.  
Кара чаар кабылан,

Илбирси төлдөп абыдан.  
Зоокасында жайнаган,  
Чөөлөрү арбын барыдан.  
Каманы жүрөт бадалда,  
Аюулар жүрөт төр-төрдө  
Күрөбөс менен Көлтөрдө.  
Эчки-теке зоосунда  
Каракыр, Казык тоосунда  
Калжайган зорлор ошондо  
Кайберен уусу-Тозордо.  
Салбырынчы, мергенчи,  
Шыралгасын байланса.  
Карала барчын бүркүтү  
Кабактан учуп айланса.  
Калтарын алып буйткадан,  
Аңчылар көөнү жайланса.  
Улары тоодон ышкырып,  
Булбулу сайрап безенип  
Тоо-тоонун башын күн чалса  
Чийеси кызыл бур салса.  
Ак чечек, кайың асмандап  
Чытырман токой катмарлап.  
Ышкыны чыгып ыргалган,  
Арчалар карап кырлардан  
Айрылбайт адам жыргалдан.  
Карагаты бөксөдөн,  
Кымыздыгы көктөгөн  
Чиесин терип жемекке,  
Кыз-келиндер дегдеген.  
Согону кумда түптөгөн,  
Соорусун гүлүн үзбөгөн,  
Балтырганы баш алып,  
Колоту миндеп, жүздөгөн.  
Аркар оту, боз ынач,  
Ак кийиктер тиштеген.

Алгы менен чыраш бар,  
Ак кодолу-күчала,  
Аппак болот чүштөдөн.  
Чечекти жайлоо бытбылдык,  
Чакыр-Корум, Күрөбөс,  
Туура-Кайың, Үйрүм-Баш  
Жазбай койчу жер эмес.  
Бала кезде жүргөн жер,  
Бастырып ойноп күлгөн жер.  
Кунан, тайды минген жер  
Куушуп ойноп жүргөн жер  
Ойноп огон канган жер  
Оюндун туусун жайган жер  
Алты бакан селкинчек  
Ай жарыкта салган жер  
Октябрь таңы келерде,  
Ошондо тозуп барган жер.  
Кыргыздын далай уланы,  
Кызылдан желек алган жер.  
Аны үчүн кантип унугам,  
Ойногон сулуу өзөндү  
Уругу кыргыз өз элди.  
Көк-Дөбө менен Кызыл-Суу,  
Кымызы балдай эмеспи.  
Чарбасы жайлап семирсе  
Бордоку баккан дебеспи.  
Шамалдуу кыр, Нышанды  
Калдама ашуу белести.  
Атагы зор Көк-Артка  
Кайсы тоолор теңешти?  
Катын жаңгак чүкүрү,  
Кымыздык менен балжууран.  
Күнгөй-тескей дебестен,  
Гүлкайыр, элик балтырган.  
Эчкилери кемирген,

Эркин оттоп семирген,  
Антарылган май болуп  
Кайда оттоду дедирген.  
Күндө үч убак саадырып  
Челек-челек сүт берген.  
Улагын сойсо май жөргөм  
Түргөн жендей бүктөлгөн.  
Кой куйругу жарылып,  
Козголбой өлөт ордуна.  
Жамаган менен айыкпайт  
Сойбосо кантип мал кылам?  
Мал семирп эт болсо,  
Этинин көбү май болсо  
Элинин көөнү жай болсо  
Ичкени кызыл чай болсо  
Кийгени жибек шай болсо  
Мингени чалыш ат болсо  
Барлыгына бак консо  
Аты жакшы Бычанга,  
Көчүп барып калк консо.  
Орчун жайлоо Ор-Казган.  
Оролуп конуп күзүндө.  
Ой-Кайыңдан эңкейип,  
Көшөгөнүн түзүндө.  
Чарбага аңыз оттотуп  
Короого койду токтотуп  
Жылкыны жайып жылгага  
Оторлотуп жоктошуп.  
Уйларды салып копого,  
Тай букалар козголоң,  
Жетеленип ноктодом.  
Саан уйлар барысы,  
Санжабы менен тизилген.  
Сары май алып тонналап  
Саап турган кишинден.

Мына Тогуз-Тороонун,  
Жакасына келейин.  
Жар жамаат уккула,  
Жамгырдай ырды себемин.  
Көк-Арттын бою гүлдөсө,  
Кекилик учуп бур жесе,  
Келишкен мейкин талаага,  
Трактор келип дүр десе,  
Кара жерди кантарса  
Караган чийди антарса.  
Үрөндөр жерге себилсе  
Сокоосу жерди жемирсе,  
Конур салкын күз менен,  
Түшүмү арбын дедирсе.  
Калаган чийдей эгини,  
Ат көрүнбөйт кээ бири.  
Айдың талаа Шалаты,  
Атайдын бою Кара-Таш  
Талды-Булак, Доржуга  
Аштыгы чыгып ыргалып  
Буудайынан сулусу,  
Сулусунан арпасы  
Шаа жетпеген капчасы.  
Буудайынан таруусу,  
Эшилген кызыл алтындай  
Берекелүү анысы.  
Эгин эмес жеке эле,  
Дагынкысы дагычы?..  
Бейиштен чыккан дешчү эле  
Биз көрбөгөн мобучу:  
Орустан кенен жайылды  
Дарылыгы өзгөчө,  
Адамга майдай жагычу  
Дарбызынын даамычы?  
Коону койдой союлган,

Көтөрсө кол чоюлган  
Ширеси сонун бал татыйт,  
Тоюнбаган тоюлган.  
Чондугу кучак казандай,  
Көтөрүп адам баса албай  
Жарса кызыл манаттай,  
Таттылыгы набаттай.  
Бадыраны, сардеги,  
Семичкеси табактай.  
Коён-Токой, Чарабай,  
Жүгүнүп турат ыргалып  
Жүгөрүсү баладай.  
Картошкасы көп болот,  
Бир түбүнөн кап толот  
Айдаганга бак конот.  
Чыйыр куурай чымындык,  
Талаасы кооз кулпунат.  
Гүлкайыры гүлдөрү  
Жыты жыпар буркурап.  
Аттары сонун барыдан  
Аргымагы жулкунат.  
Күлүктүн баары ошондо  
Үртүк жаап тумчулап.  
Кара-Мурза, Аскаалы,  
Кара-Коюн баш жагы,  
Жер сериси Дөдөмөл,  
Сары-Булак, Асманы.  
Көркү сонун барыдан,  
Эмгекчи элге жарашкан,  
Илгери бу жерлерди,  
Эки манап талашкан.  
Касымбек менен Чоюбек  
Карсылдашып сабашкан.  
Тезек, Тагай кор болгон,  
Чоюбеги зор болгон.

Ошол заман курусун  
Олжо-буйла мол болгон.  
Дөдөмөлдү талашып  
Таабалдыны сабашып,  
Манаптан ыдык өткөн соң  
Кедейлердин жаны ачып.  
Октябрдын келерин,  
Жолун тосуп карашып.  
Эли тынган акыры  
Манаптар кеткен адашып.  
Октябрь берген чачыла,  
Жемишин жерден талашып.  
Дөдөмөл жердин сереси  
Түзүндө нечен дөбөсү,  
Дөбөгө чыкса көрүнөт,  
Бир далай тоонун элеси.  
Бээ байланса жарашкан,  
Бетегелүү белеси.  
Так отуз күн турса да,  
Такырайбайт желеси.  
Көрдүм эле башында,  
Тогуз карыш карларын.  
Терезеси жаргактан,  
Тегирмендей тамдарын.  
От жакалай отурган  
Ойноо майда балдарын.  
Капчыгай, кокту тарда эле  
Калкы алсыз жарды эле,  
Көпчүлүгү байларга,  
Малай болуп алды эле.  
Жол жолоочу, жүргүнчү  
Арандан эптеп кончу эле.  
Азыраактан жандыгы  
Жайылгансып жүрчү эле.  
Бүйүрмө чокой, кийик тон,

Баарысы тегиз кийчү эле.  
Үркөрдөй болуп эчки, кой,  
Үнкүрдө болчу турагы.  
Эми көрсөң көбөйгөн,  
Эгизден тууп, улагы.  
Кой короого батпаган,  
Күлүгүн күндө таптаган.  
Аттары асман тиктеген  
Арпаны жара тиштеген.  
Азык-түлүк тоютун,  
Машинелеп иштеген.  
Чатырдай аппак там болгон,  
Чар тарапка даң болгон.  
Сасык-Кайын, Кош-Булак,  
Өрөөнүнө мал батпай  
Азоолору карматпай.  
Оокаттуу болуп элдери  
Жыргатты совет жергени,  
Чыгып жатат ар жерден  
Алтын, күмүш кендери.  
Үй ичине жагылган,  
Шам болуптур күйгөнү,  
Машиналар көбөйүп  
Таштаган экен чийнени,  
Түшкөн экен колуна,  
Кемпирдин темир ийреги  
Тери тондор жоголуп,  
Чий баркут экен кийгени.  
Кой короодо ыңкыган,  
Жылдырып айдап жылкыдан,  
Аргымак чыкса тукуму,  
Даңаза кылып сыртынан.  
Маданият турмушун,  
Куруп алган кезеги.  
Арык чаап чоң сууну



Буруп алган кезеги.  
Дөдөмөлгө чоң колхоз  
Турук алган кезеги.  
Радио сайратып  
Угуп алган кезеги.  
Аргымактан күлүктү  
Чаап турган кезеги.  
Арбын эмгек күндөрдү  
Таап турган кезеги.  
Асыл тукум зоот мал,  
Айдап турган кезеги.  
Атагы чоң Соң-Көлдү,  
Жайлап турган кезеги.  
Жакшы наам улапа<sup>1</sup>  
Алып турган кезеги.  
Мал күтпөгөн мал күтүп  
Эгин айдап дан күтүп.  
Тоо байлыгы өзгөчө  
Өзөнгө кырчын тал бүтүп.  
Талда булбул сайраган,  
Бой эриткен шаң бүтүп.  
Бактыбызга жараша,  
Барпырап жылдыз шам бүтүп,  
Шамдан жарык шаңкайып,  
Асмандагы ай бүтүп,  
Айдап жарык күн бүтүп  
Күн шоокуму нур бүтүп  
Нурда балкып жашаган  
Бактысы бар эл бүтүп,  
Элим эркин ойногон,  
Тянь-Шандай жер бүтүп.  
Жерден таап ар түрдүү  
Алтын, күмүш кен бүтүп,

---

<sup>1</sup> Oèàì à – ñóé.

Илим-билим өстүргөн  
Лениндей ар бүтүп!  
Мына Тогуз-Торонун  
Касиетин сындасын.  
Укканымды ырдадым,  
Уккандар да ырдасын.

1946.

## ТОКОМ ЫРААЗЫ БОЛСУН

*(Юбилей күнүнө)*

Булбул элең Токтогул,  
Санжабтуу сөзүң тизилген.  
Санат ырың жазылып,  
Чубаган баскан изинден.  
Көзүңдү көргөн акындар,  
Үлгү алган кызыл тилиңден,  
Өзүң өлсөң артыңда,  
Өткүр сөзүң тирилген.  
Таланттуу кыргыз элине,  
Тарыхың толук чийилген.  
Тамашаң арбын көп эле,  
Ташып аккан дайрадан,  
Эл чогулган жерлерде,  
Элирип тынбай сайраган,  
Муңкандырып адамды,  
Булбул элең шаңдаган.  
Туу түбүндө элирген  
Тулпар элең талбаган.  
Ырдын кени түгөнбөй,  
Ичинден оргуп кайнаган.  
Тогуз жылы туугандын,

Тобун көрбөй зарлаган.  
Эр жүрөк элең өмүрдү  
Көпчүлүккө арнаган.

Андан кийин жаркырап,  
Октябрь таңы туулган.  
Жаркыны болуп Лениндин,  
Боштондук күнүң угулган.  
Падышанын тушунда,  
Башыңа түштү чуулган.  
Арманда болуп айдалып,  
Аркага колун буулган.  
Азаптуу күндө арман жаш,  
Ак бетине жуулган.  
Анда бир айткан сөздөрүң,  
Адамга башка угулган.  
Жазгы жаан нурга окшоп,  
Жамгырдай болуп куюлган.  
Урматтуу күнгө кезигип,  
Учтун го Токо туурдан.  
Ал үчүн сени жоктойбуз  
Кары, жаш, кыз, уулдан.  
Күлкүң күндү батырган,  
Тамашаң танды атырган.  
Бак-таалайың ачылган,  
Кадырман элең акындан  
Булбул элең таңшыган.  
Аттанып чыктың жашыңдан  
Уламалуу сөздөрүң  
Урулуу элге казынаң.  
Казынаң оозу ачылды,  
Кагазга баары жазылды,  
Калкың угуп ыраазы  
Кайран Током асылды.

Куттуктаймын тоюнда  
Толкундуу бийик үнүндү,  
Кастарланып булбулум,  
Кадырың элге билинди.  
Ушу бүгүн бизге арман,  
Укпадык кызыл тилинди.  
Эмгеги бүгүн бааланып,  
Өлгөн Током тирилди.

Ылгады айткам сөзүңдүн  
Оор, женил салмагың.  
Жолунду жолдоп улантат,  
Жазуучу акын балдарың.

Кылым бою унутпайт  
Кыргызстан аймагың.  
Комуз чертип кош кайрык,  
Түрлүү күүндү чалганың.  
Айтпай журттун баары укту  
Током, ыраазы болсун арбагың.

*1940.*

## **БУЛБУЛУМ ОРДЕН АЛГАНДА**

Торгойдой тилди сайраткан,  
Тоголок Молдо булбулум,  
Туу түбүндө күчөгөн,  
Тулпардан озгон дулдулум.  
Кубанып көңүл жаркыган,  
Куттуу болсун бул күнүн.

Колума калем кармадым,  
Куттуктап сизге арнадым.

Карысан да чыңалып,  
Кайратындан тайбадың.  
Ошончолук ырыңдын,  
Оор-жеңил салмагын  
Баалап көрүп өкүмөт,  
Атагыңды жайганын,  
Айткым келди туралбай  
Ардактуу орден алганын.  
Сексенге жашың чыкканда,  
Сейил күтүп ырдадың.  
Ынтымакка кол созуп,  
Ырыстуу болду жылдарың.  
Ошон үчүн кубанып,  
Куттуктап сизди турганым.

Кыргызстан өткөрөт,  
Кыйла кызык тоюңду.  
Артыңызда акын көп,  
Айткандары орундуу.  
Дагы мындан көбөйтүп,  
Жазарсың көзгө толумдуу.

Аман болсун советтин,  
Алтын туулуу желеги,  
Башыбызда партия  
Саялуу чынар тереги.  
Калк атасы Калинин,  
Карыянын белеги.  
Ордениңиз кут болсун!  
Кадырың тоого теңеди.

## АЙ КОМУЗУН

*(Карамолдо Орозовдун  
туулганына 80 жылдыгына)*

Черткенинде токсон түрлүү кубулган,  
Шаңкылдаган, шаңдуу күүлөр угулган.  
Ай укмуш ай кереметпи, сыймыкпы,  
Күү төгүлгөн, үн куюлган муунундан.

Ай комузун... адам болуп сүйлөгөн,  
Кээ бир кезде күлүк чуркайт дүрбөгөн.  
Торгой десем сандугачбы, булбулбу?  
Адам тургай чымчык жокко билбеген...

1963.

## КАЛЫККА КАТ

Айылчылап келгенмин,  
Кетмен-Төбө багытка.  
Салам дуба ырдадым,  
Сагынышкан Калыкка.  
Маалым эле атагың,  
Жалпы Сары-Камышка.

Эки күн болду келгемин,  
Кош-Музоодо, Көлдөмүн.  
Өмүрзактын үйүндө,  
Сыйын көрүп-төрдөмүн.  
«Кожо-Сойду», «Котур-Суу»  
Айыл ичин өрдөдүм.  
Ат арытып, эл таанып,  
Арасын көрсөм жергемин.

Көркүнө чыгып Тер-Жайлак,  
Арчасы өсүп бүр байлап.  
Алысындап киеси<sup>1</sup>,  
Чыккан экен гүл жайнап.  
Катыша элек тууганды,  
Араладым жер чайлап.

Кабарың бештен белгилүү,  
Кетмен-Төбө, Жумгалга,  
Конуп калды деп уктум  
Бор-Кемикте тууганга.  
Жол-жобонду билгизип  
Жолугуштук мындайда,  
«Кедейкандай» жомогун»  
«Курманбектей» ыр кайда?  
Кайрылып тизгин бура кет  
«Кайдуулаттын» айлына.  
Туугандарың жиберди  
Ат коштотуп алдына...

Аты жакшы Суусамыр,  
Жумгал ата жериңиз.  
Курман-Кожо, Күлжыгач,  
Уялуу журт-элиңиз  
Аман-эсен жатабы  
Андан айтып бериңиз  
Чачырайт алтын шилекей  
Чанкаган элге кебиңиз.  
Сагыңдым Жумгал атаны  
Сай күлүк чыккан жаканы.  
Оңолдубу, жок бекен,  
Ой-Кайыңдын татаалы:

---

<sup>1</sup> *Ēēānē* – āzēāzē ōñzī āzēōzī āēō ōzōzī.

Алты жолу каттадым,  
Ат жетелеп кыйбаттан  
Аран өтүп секиртип,  
Айрылат адам шыйрактан.  
Кожомкул аман бар бекен,  
Ат көтөрүп туйлаткан.  
Алп күчүн жумшап эл үчүн,  
Көкө-Мерен капчыгай  
Жол чыгарган буйгаттан.

Көкө-Мерен шырылдан  
Кызыл куму куюлган.  
Кыйма-чийме, Кыйыктан,  
Кийиги койдой чубурган.  
Согону кумда түптөгөн,  
Соорусун гүлүн үзбөгөн.  
Балтырганы баш алып,  
Ышкыны буудай ыргалган.  
Тууган жериң антарып,  
Үнүңдү уксак Жумгалдан.

Көпчүлүк каалайт, бир келип  
Көнүлдүн кирин жуугунун.  
Куп саламат жүрөбү,  
Куйручуктай куудулум.  
Ажатын ачкан шайыры,  
Ак калпак кыргыз уулунун.

Кайран Багыш Манасчы  
Каркыбарым эссенби?  
Калың кедей тобуна,  
Баркы барым эсенби?  
Жомок айтса чарчабай  
Кызыл тили безенди...  
Төмөнкү элден бир бала,



Жүргөн элең ээрчитип,  
Жакшынакай ырдатып,  
Жаш кулундай телчитип.

«Күлүк Сары кунан» деп  
Жылкынын атын коюпсун  
Кабарын уксам бир нече  
Жыйындарда болупсун,

Аны кайда калтырдың,  
Жолдош кылбай жанына.  
Болгон элем ыраазы,  
Айтканынын баарына.  
Толуп кеткен келген эл  
Токтомуштун тамына.

Кайран «Сары кунанды»  
Кайрылып ырын угамбы?  
Жамап айтса сабаткан,  
Өзүнөн алып сабактан.  
Эл жатарда ырдаса  
Эртең менен таң аткан.  
Эргүүлү бар жаагы жок,  
Айтканында тагы жок.

Кулмамбет барбы, ал кайда?  
Комуз чертип балдарга.  
Токтогулдан калган күү  
Эсине салып чалдарга.  
«Сары баршы», «Миң кыял»  
Таңшытат беле, жок беле?  
Кыл тырмаган жетпеген  
Кара күүгө мыкты эле.  
Ат-Башы, Нарын, Жумгалдан,  
Тогуз-Торо, Кабадан,

Ат арытмак илгертен,  
Калган ата-бабадан.  
Ошон үчүн келип кет  
Ырларыңдан төгүп кет  
Эңсеп турат ар адам...

1928.

### ОСМОНКУЛ АКЫН ЖЕТИМИШ ЖАШКА ЧЫККАНДА

Атагы бийик Сон-Көлдөн келдим,  
Абасы таза, төр-төрдөн келдим.  
Ак шыйрак тоолуу, Беш-Көлдөн келдим,  
Аты жакшы Көл-Төрдөн келдим.  
Арпа, Ак-Сай аскардан келдим.

Ат-Башы менен Нарындан келдим,  
Аты уйкаш эгиз шаарымдан келдим.  
Абалап учуп, закымдап келдим  
Ай, жылдызга жакындап келдим.  
Алтымыш ашып, артыңдан куба,  
Осоке сизди, такымдап келдим.

Толкундап бүгүн, той берген күнүн  
Куттуу болсун, дагы өмүр сүрүн,  
Кубулсун кошо комузга күүң,  
Жетимишке жетимиш жашың,  
Өмүргө, өмүр кошулган күнүн!  
Комузу колдо жоргодой эрип,  
Акындык күчтүү Осмонкул дедик.  
Ошон үчүн мунетип сизди,  
Куттуктадым алыстан келип,  
Жолдошчулук жол ушу деп  
Жолугуп турам саламым берип...

Картайдым деп токтолуп калба,  
Калкың үчүн кадам бас алга  
Күкүрттөй күчө, угуттай кайна  
Эч качан солбойт, ырларың дайра.

Жетимиш эмес токсон бешин,  
«Мырза чыкма» толкуган кезин  
Томдорду жазып, ырда да ырда  
Басылып турсун жыйнагың жылда.

1958.

## ТАЙ КҮЛҮК

*(Муса Бает уулуна).*

Биздин Муса тай күлүк  
Мусадай болот кай күлүк?  
Табышы тоону жаңырткан  
Чарчабаган сай күлүк.

Гармонундун боосун,  
Оң ийнице илгиниң.  
Бир азыраак эс алып,  
Чай ич, үйгө киргиниң.  
Тегеректеп көп балдар  
Тиктеп турат бир-бирин  
Чертип көрчү комузду,  
Чинги-динги, динги-дин...

## ЖАКЫПКА ЖООП

Ж а к ы п:

Аксакал Абдыкалык  
Саламат келдиңизби, барып?  
Москвага кетипсиз,  
Кызматыңыз жагып.  
Бир күн түнөп, сөзгө канып  
Жолуга албай, атайы барып.  
Мен сизден, сураарым тарых:

Ата-тегиңизди жазып  
Мага берсениз, машинкага басып!  
Окуп жүрөйүн, көңүлдү ачып,  
Сиздин сөзгө, болдум ашык.  
Урааныңыз ким, улутуңуз ким?  
Белгиңиз ким, элиңиз ким?  
Ушуларды сурайын ачык.  
Катты жазган иниң Жакып,

Ж о о п:

Иним Жакып, болбой жашык,  
Сураганың дурус тегимди такып:  
Жаратылган, каным кыргыз,  
Кубаары-заным кыргыз  
Кең Тянь-Шань жерим кыргыз.  
Кутум бар-сыймык,  
Урааным Компартия, улутум кыргыз,  
Билбейсинби, эмгиче  
Белгим, беш жылдыз!

## КОШОК

*(7-январь 1942-жыл, аза күтүү митингесинде)*

Кайран маркум Байымбет,  
Өттүн жарык дүйнөдөн.  
Түнөктөгү булбулдай,  
Миң кубултуп сүйлөгөн.  
Кызыл тилиң барында,  
Кызматыңда бирге элем.  
Бир мен эмес калайык,  
Угуп толкуп дүр деген.

Калды сөзүң артында  
Калың кыргыз калкыңда,  
Бааласам кантип чак келет.  
Батманды кызыл алтыңга.

Аябай сөзгө сугартып,  
Акылдан-акыл чыгартып.  
Үйрөттүн эле жашымда,  
Үлгүндү берип кубантып.  
Урматтуу булбул устатым,  
Урматтаймын кылайтып.

Кичи пейил, чорт кыял,  
Кишиден чыккан тулпарым.  
Тамашаң таңды атырып,  
Талыкпай топко чуркадын.  
Курама тууган эл элек.  
Кутманы болдуң Куртканын.  
Токсонго чукул жашадың  
Торко болсун турпагың.

## МИДИНДИ ЖОКТОО

Узун болбой өмүрүң,  
Мезгилсиз болуп өлүмүң.  
Укканда чоочуп кейидим,  
Өлүмдөн калып көңүлүм.

Кырк эки жашың кыйын курч,  
Кылыч тийсе кыйылгыс.  
Толгон китеп ыр калды,  
Томкорулгус, жыгылгыс.

Тоодой томдор бүткөнчө,  
Топурак басты быйыл кыш.  
Тарыхта турат сакталып,  
Тартуулаган сыйыңыз.

Жүрөгүң өткүр, өзүң курч  
Ак албарстан саптуу уч.  
«Ак чүчтү» жаздың а да курч,  
Аңгеме айтсаң жана курч.

Каламың болот, кара курч,  
Кагаздан окуп калабыз.  
Казалыңдын мазмуну,  
Калемпир кошкон кара мурч.

Кайран Мидин өзүң жок,  
Кайгырсак кайдан табабыз.  
Кара жердин алдынан,  
Канетип сууруп алабыз?

Бирок да нускаң артында,  
Сакталат кыргыз калкында.  
Ар качан эстен чыгарбай,  
Арнадым ырым маркумга.

1962.

## БИЗ КАНТИП ОКУГАНБЫЗ

«Алиппе» деп, жазган калак жыгачка  
«Такта катты» колго берген убакта.  
Тил да чоочун, кагаз да жок, кыйналып  
Молдолордо болгон элем «суракта».

Андагы окуу санаа менен күн өтмөк  
Балак алса дене боюн дүр этмек  
Фарсы тилди айта албаса урушуп,  
Баса калып тилди толгойт килектеп.

Балак деген эптүү жыгач бала урчу,  
Жини келсе камчы менен дарра урчу.  
Дарра деген кум шыкаган булгаары  
Уруксаты шарияттан алынчу.

Жүз камчы жеп дене бою жарадар  
Шарияттын өкүмүндө санадар  
Дин башкарган казы<sup>1</sup> калан<sup>2</sup>, муфтига<sup>3</sup>  
Каяша айтса жүйө сөзү жана бар.

Ал жүйөсү: окутарда баланы,  
Ата-энеден бөлүү экен амалы.  
«Сөөгү сизге, эти бизге» дедиртип  
Антка такап, мына булар сабагы:

Ыткы-ызгы, айын-гайын<sup>4</sup> үйрөткөн  
Тилди толгоп татаал сабак сүйлөткөн.  
Билалбаса ашкеби деп токмоктоп,  
Жаш балдарды көк бөрүдөй сүйрөткөн.

<sup>1</sup> ÊàçÛ – ñî ò.

<sup>2</sup> Ê à ë à í – ñî ò æàðäàì ÷ÛñÛ.

<sup>3</sup> Í ó ò è – ÷â÷çç÷ èì àì (÷îçó).

<sup>4</sup> Õaì ààèàð (Òaðñ÷à).

Түштү жоруп түнөп берет дем салып,  
«Сакайдың-деп-саат-сабыр, илдеттен»  
Союш алат, тонду кьет сукулдап,  
Ал үйүндө кайдан эле тим жаткан.

Диндин жолу алды-артынды туюктап  
Салган болчу мойнубузга сыйыртмак.  
«Усул кадим»<sup>1</sup> түн түшүрүп балага,  
Эзген антип эркиндик жок кыйыктап.

Андан башка толуп жатат кылыгы,  
Дүнүйө алган ырым менен жырымы.  
«Кийиз китеп»<sup>2</sup>, Рысалыны» колдонгон  
Чыкты мына молдолордун былыгы.

Ал учурлар баштан өттү бир элес,  
Таяк жеген жалгыз эле мен эмес.  
Кайда болсо кара<sup>3</sup> тигин молдосу  
Ура берчү, урганы да кеп эмес.

Ак селделүү ала чапан улама  
Алаканын жайып турат дубаага.  
Чилтен окуп, чаргап кирсең бир канча  
Илим ээлеп жетесиң дейт мудаага.

Азим шаар Анжиянга баргамын  
Окуймун деп токмогуна кангамын.  
Дамбылданын ыскаарына чыдабай  
Алты айдан соң качып кетип калгамын.

---

<sup>1</sup> *Óñö èààèì* – òàðñ òèèè ì áí áí èí èááí í áí í àèí .

<sup>2</sup> *Èèèèç èèðáí àáí yèàè ýçááí çāçð, æá áí èááí ñí èèðáí òèí àòù ðùñàèà*

<sup>3</sup> *Èáðà òèèèí* – æñðàèí àòù.



Тогуз-Торо ошо кезде турган жер  
Кембагалдын көөнүн өргө бурган жер.  
Жемиш жерден, ырыс берген элине  
Зарылдарга салтанатын курган жер.

Бечарага боорун ачкан боштон жер  
Буурсун куруп кош өгүздү кошкон жер.  
Миң тогуз жүз он жетинчи жыл келип  
Бийик белден Октябрды тоскон жер.

Мына эми айыл сайын мектебим  
Окуп-окуп адистикке өткөнүн.  
Даңкы чыгып алты баатыр бу кезде  
Көрдү аалам космоско учуп жеткенин.

1962

## ЖУРҮ, АК КЕЛИН КАЧАЛЫ

Кыз чагында сырдашып,  
Кысып көздү ымдашып.  
Көрдүк жаштык жыргалын,  
Көңүл ачып ырдашып.

Убада кылдык жыл өттү,  
Баштан канча түн өттү.  
Таң атып, күн чыгарда,  
Сени кимдер жөнөттү?

Төшөгүң калып, өзүң жок,  
«Карга салган изиң жок».  
Сонордон карап таппадым,  
Элесиң калып сөзүң жок.

Таалайы тайкы мен белем,  
Таштап койчу сен белең.

Тартып сүйүү азабын,  
Так алты жыл сенделем.  
Өткөн айдын онунда,  
Качалы десем болбодуң.  
Кадырлашым, ашыгым,  
Кайда кетип шорлодуң?

Баш айланып маң болуп,  
Сөз айта албай дал болуп.  
Сурайын десем айбыгам,  
Эшик-төрүң тар болуп.  
Байга барып байландың,  
Балапан элең айландың.  
Тосуп барсам суу алсаң  
Токмогун жеймби айбандың?

Тилимди алсаң көчкөндө  
Бөлүнүп чыгып жолго сал.  
Кайраттанып желдирип,  
Камчыңдын боосун колго чал  
Тартпайлычы убайым  
Бир коктуда бугайын.  
Чылбырына чырмалып,  
Бир качалы жубайым.

Кызыл-тазыл көч калсын,  
Жүк жүктөгөн төө калсын,  
Кой айдаган жөө калсын.  
Кемпир калсын, чал калсын,  
Келе жаткан мал калсын.

Карай-карай каш талсын,  
Качкан бизден башталсын  
«Кармайбыз» деп союлчан  
Куугунчулар аттансын.

Көрөй-көрөй көз талсын  
Көчкөндөр бизге көз салсын.  
Көп болсо бизге кылары,  
Кууп жетип өчтү алсын.

Кармаса мени кармасын,  
Как чокумду кандасын.  
Жапаа чегип жүргүчө  
Жаратылган жанды алсын.

Жүрү, ак келин, качабыз,  
Донуздун белин ашабыз.  
Тогуз-Торо басабыз.  
Көк-Артка казан асабыз.  
Боору жазы Анжиян,  
Барып анда батабыз.  
Шаар эли шаанилүү  
Эмгек, күчтү сатабыз.

Ак айтамын сүйдүм мен,  
Азабыңа күйдүм мен.  
Ашык отун башыма  
Алда кандай үйдүн сен.  
Ой ак келин ашыгым,  
Арыктадым, жашыдым.  
Аксыйган чалда жүргөнчө  
Азатын тиле башыңын.

Эгизге чыккан жекенсиң,  
Экинин бири экенсиң.  
Эркиндик алып, эртерээк.  
Эзилип ойноор бекенсиң?

Көл боюнда жекенсин,  
Күнүнүн бири экенсиң.

Гүлгүн жашың өткөрбөй,  
Күлүп ойноор бекенсин?

Тилиңе тилди кошоюн,  
Тил алсаң жолуң тозоюн.  
Сүйгөнүн алды дедиртип,  
Тентушуман озоюн.

Сүйгөнү жок, теңи жок,  
Сен ургаачы жаралган.  
Каттагандан жооп бер,  
Эч болбосо шамалдан.

Күн сайын уруп союлдап,  
Күйөөнүздүн касабы.  
Сай сөөгүндү сыздатпа,  
Эрк эшигин ачалы,  
Жүрү, ак келин, качалы.

1917.

### **КОШ, ТАМЕКИ!**

Биздин элде ардактуу эле Ынамжан  
Анын үйү арылбаган тумандан.  
Папиросту буркуратып оозунан,  
Көк түтүнү созолонуп чубалган.

Сүрү болот «чыштай» кийим кийгендик,  
Түбүн сурап тартуудан да иймендим.  
«Бу тартканым өзү төрө папирос,  
Алматыга барып жүрүп үйрөндүм».

Деди дагы түбүн берди Ынамжан  
Же менде бир акыл жокпу кылайган?

Кызыгыпмын «тартпаганда не кылам,  
Кыз-келиндер карап турса буралган».

Оюм айтгы: төрө тартчу эмени,  
Үйрөнгөнүң бир өнөр го дегени.  
Ошол күндөн сонун көрүп тартыпмын  
Ушул быйыл аз калыптыр жегени.

Күндөн-күнгө күрсүлдөймүн жөтөлүп,  
Тонна жүктү жүргөндөймүн көтөрүп,  
Кекиртегим ышка толуп көк заңкар,  
Өбөктөймүн өңү-башым көгөрүп.

Уктай албай күнү-түнү жатпадым,  
Кышылдаймын жанды жакшы бакпадым.  
«Стажыма» отуз беш жыл толгондо,  
Кош тамеки, тартпай сени таштадым.

1951.

## ООЛУКМА

*Сатира*

*(Аялы күйөөсү экөө)*

- Айлык алдыңбы?
- Алдым-алдым.
- Канакей акча?
- Колуна тийди канча?
- Жанымда жок,
- Кассага салдым,
- Накта беш жүз алдым.
- Эмне дейт?
- Тапкын арбын,
- Талаада калгыр!

Мен жана магазинге бардым,  
Товарларга көзүмдү салдым,  
Сонун пальто бар экен.  
Саат алтыдан калбайлы,  
Давай акчаны,  
Албаса болбойт андайды?  
– Ал эмне пальто экен?  
Баасы канча экен?  
– Ой... Сен аны сураба,  
Дүкөнчү менен бүттү убада.  
Эмине акыраясың?  
Каршы болгон турасыңбы буга да?  
– Жок-жок, каршы эмесмин,  
Кантип каршы болоюн,  
Бирок, акча аз эле...  
– Эмине үчүн аз?  
Дүкөндү карай бас!  
Оозунду куу чөп менен аарчыба  
Акчаны көп тап...  
Баасы үч миң,  
Ичи шайы, жакасы булгун,  
Аны алып бербесең эле,  
Менден ажырайсың кургур.  
– Э ботом, үч миңди кайдан табам?  
Карыздап кимден алам?  
Айлыгым бир миң болсо,  
Топтолот үч айда аран.  
Беш бала менен сен,  
Кийесинер, ичесинер,  
Айлык алган жалгыз мен,  
Жети баш кишиден ашпайт,  
(десе да укпайт, эрин аябай кактайт)  
– Бала-салаа... демексиң,  
Буларды тууган мен эмесмин,  
Моминтип жемексиң...

(деди да бир тепти...  
Эң кичүүсү Темирбекти)  
Чапчый кармап,  
Энеси өлгөн балдарды  
Жуткан жүрөт жалмап...  
Оозунан «кара ит кирип, ак ит чыгат».  
Аябай кармап,  
Буулугуп басылбай,  
Жолдошун айдап,  
Кассадан барып,  
Акчасын жалмап  
Чөнтөгүнө салмак,  
«Алмак болдум» деп,  
Ар кимге жардап.  
Анан пальтосун майлап.  
– Ой! Сөзгө келчи,  
Убада кылалы колунду берчи.  
Бүгүн же эртең,  
Айылга жетсем...  
– Кой-кой-кой, укпайм,  
Антпе мени собулап  
Оюң бар го мени кодулап:  
Бүрсүгүнкү базарга күтпөйм,  
Давай алып бер бүгүн,  
Бүгүндөн калсаң менден түнүл.  
Алып бербесең чыгам...  
(Дейт да оолугат,  
Бу качан соолугат?)

1956 .

## КЫЗЫЛ ЧОККО КАБЫЛДЫМ

Мингеним Ташболоттун кара кери  
Жетекте Корчу акенин «Ала-Бели».  
«Ала-Белди» Бектенге берип келет,  
Тил алгыч илберинки бала-деди.

Корчу акем бакылдаган кара сакал,  
Мактаса кете бердим аяш атам.  
Эртерээк жетейин деп этек жайдым,  
Үстүмдө жамачылуу жаман чапан.

Атай суусу Көк-Артка куюшунда,  
Күмбөзү Баракандын так ушундан.  
Алдыман чаап чыкты эки киши,  
Чочудум аттын оозун бурушунан.

– Ой, бала, токтоп тургун аттан түшүп,–  
Дегенде чымын жандан күдөр үзүп.  
Салам айтып, кол куушуруп түшүп турдум,  
Түрү суук чакчарылат көздү сүзүп.

Акендин тебетейи кызыл манат,  
Асынган кылычы бар кызыталак.  
Кызыл чок-Камбар деген ушул экен,  
Кылчылдап камчы менен калды сабап.

Жанында полисей бар чен тагынган,  
Чыкты дагы бир топ киши ар жагынан.  
Бардыгы ат минүүчү, киши уруучу,  
Сакта кудай мобулардан машаягындан.

Тоголотуп эки атты жыгып кетти,  
Чапанымды ичмекке жулуп кетти.  
Оолжуган оңбогурлар ай-кою жок,  
Онтотуп талаа жерде уруп кетти.



\* \* \*

... Ээр-токумду көтөрүп,  
Эс аламын жөтөлүп.  
Камчы тийген бетим ай,  
Ачышат, сыздайт этим ай.  
Белим, ийним ооруду,  
Согончогум жооруду.  
Бүт кабыргам кыйрады,  
Буюрбасын ыйманы.  
Алда кайран колум ай,  
Камчы тийген жонум ай.  
Кызыл чоктой кайнады,  
Мына минтип шорум ай.

– Кийсе кызыл тебетей,  
Формосу го дечү элем.  
Минген аты казнанын  
Жоргосу го дечү элем.  
Сыпаалардын алдында  
Жолдошу го дечү элем.  
Көрсө кызыл чогуңду,  
Кактап койчу неме экен  
Колдон келсе, таманга  
Таптап койчу неме экен...

1916.

## ҮМӨТААЛЫНЫ ҮМӨТААЛЫ ЖАЙЛАПТЫР

Атасы баласынын атын койгон,  
Сүйүнүп төрөлгөндө эчки сойгон.  
«Үмөтаалы болсун» – деп бата кылып,  
Этти жеп, эл тарады бешик тойдон.

Өзгөнгө он жатакчы айыл конду,  
Кезектеп мал кайтаруу дайым болду.  
Баягы кембагалдын жалгыз уулу  
Атага эш, айылында шайыр болду.

Ал бала тура турсун ойноп-күлүп,  
Козу-улак, музоо айдап чыбык минип.  
Шол тапта Ормон уулу Үмөтаалы,  
Өтүптүр кедейлерге салып бүлүк.

Айтайын кыял менен жоруктарын,  
Акмак болуп бир жолу оолукканын.  
Калганы толуп жатат ал канкордун,  
Арбын го жаза берсе мунун барын.

Кыскасы жиндегенде бирди кылат,  
Бир күнү бир топ аял өрмөк курат.  
Жыйналган үй менеи бир кыз-келин бар,  
Муну угуп Үмөтаалы дөнгө чыгат.

Капшыттан чампан<sup>1</sup> оозун калды сунуп,  
«Тарс деди кулак тунуп иттер улуп.  
Кимиси ичи жаман, иши чала  
Ошого тийсин» – деди ырым кылып.

Ал топко береке» деп маша<sup>2</sup> баскан  
Зоогу ошол экен кишини аткан.  
Өзүнүн аялына тийген дешет,  
Сөөлөттө кымыз чайкап ичип жаткан.  
Кол шилтеп «катын өлсө камчы сап» деп,  
Үмөкөң кесирленип тетир баскан.

---

<sup>1</sup> *xai i'af* – i ŋeðŋeðŋi ðòŋ.

<sup>2</sup> *i ðà* – i èeðáí è èŋí =ŋé ðòðááí à=a ðàí èð.

Бир күнү Үмөтаалы жолго чыккан,  
Жортуулчу ал кездерде элге душман.  
Баратып бир өзөндө ат чалдырып,  
Кыйкырган бир аялдын үнүн уккан:

– Бери тос, козуларды айдагын – деп,  
Көгөн тарт, жамыратпай байлагын – деп.  
Каралдым. кечке жүрдүң оюн ойноп,  
Кайдасың, Үмөтаалы ардагым, – деп,

Чакырган Багдагүлдүн үнүн укту,  
Желпинип тигил канкор басып чыкты.  
Бу кандай, менин атым, айткан катын,  
Деди да наркескенин<sup>1</sup> жерге сукту.

– Бир эле Үмөтаалы мен боломун,  
Неге мен эки жакка тел боломун,  
Оозунда катындардын жүрө берип,  
Хан башым, кара болуп кем боломун.

Ата-эне жашын төгүп ыйлап ийди,  
Уулунун жарым кашык канын сурап.  
Ал канкор үтүрөйүп кулак какпай  
Шылтоого кан ичкени араң турат.

Жалбарып миң жалынса болбой жатып,  
Канкорун жаш баланы тырпыратып  
Кынынан кылыч сууруп кыңгыратып,  
Кантип даады?.. Мууздады чыркыратып:

– Ме сага, жарты кашык каның – деди, –  
Тозуп ал чөйчөгүнө баарын, – деди.  
Мыкаачы канжар мизин шиберге аарчып,  
Жардынын жалгызынын жанын жеди.

1958.

---

<sup>1</sup> / *ādēānēāf* – ēūēū+ōūī .

## НАМАЗ ОКУТАНДЫН ОЮ

Аз болгондо алты жүздөй киши эле,  
Айт өткөрүп, намаз окуп тизелеп,  
Ак селделүү «чон имамга» уюду,  
Акыркысы бата кылып бүтө элек.

Ошо кезде эки сопу, бир молдо,  
Колунда бар боз трайке ат дорбо,  
«Намаз акы, битириңер дагы бар  
Болот,-деди,-тайгак кечүү, тар жолдо».

Эки колдоп ат дорбону ачканда  
Элдин баары акча салды «бисмилла».  
«Периштелер желөмөлөп жүрөт – деп,  
Арши, алла, алтынчы кат асманда.»

– Кантип колдойт битир жыйнап бергенде?  
Ал периште көктө болсо, эл жерде.  
Көңүлү айнып, көзү акыйды сопунун,  
Көп акчага көз жүгүртө келгенде.

Эртесинде ошол эки «сопу» адам,  
Бут чалыштап, араң басты үч кадам.  
Бири кыйын, бири орто мас экен,  
Кечке жуук үйлөрүнө кетти аран.

Желөмөлөп шайы жогун көтөрүп,  
«Тайгак кечүү, тар жолдордон» өткөрүп,  
Эки сопу ошо бойдон жоголду,  
Жүрөт бекен асман жакты текшерип?

1956.

## ИМИНЖАН ТИРИЛДИ

Элге дайым «Чеш-Дөбөнүн» мазары.  
Ага жакын Ат-Башынын базары.  
Туулуп өскөн жери болчу мурунтан  
Иминжанга өткөн дарттын азабы.

«Шиш пайгамбар» түнөө кылган жайы деп,  
Бул «мазарды» балам барып тайы деп,  
Ата-энеси алты жылы үгүттөп  
«Колдойт экен олуялар аны» деп.

Бир күндөрдө оору болуп Иминжан  
«Азиздердин» түнөөсүнө сыйынган.  
Чокусуна күндө чыгып чаалыгып,  
Акырында сыйынуусу тыйылган.

Күндөн күнгө дарт ашынып, антигип  
Мууну жок, басалбады телчигип.  
«Шиш байгамбар» тартса болбой колунан,  
Жаза басып бели дагы мертинип.

Суук экен деп ашай берди «беш бармак»,  
Бешөө турмак кошо кетти «шест бармак»  
Эгер өлсө «о дүйнөгө» мактанып,  
«Күндө-күндө жедим этти» деп бармак.

Чыдабаса «английски соль ичип»,  
Аз болгондо араң алты жолу ичип.  
Айла кетип, жиңкин соолуп турганда,  
Көздү аңтарып, бардап-бардап жумганда.

Больницага «Тез жардамы» жеткирди,  
Чындап нээти шум өлүмгө бурганда.

Кайдан-жайдан дегендейби өлүмдү,  
Өлүм турса кантип ачат көңүлдү.  
«Ак болотнай оронгон көп периште»  
Иминжандын көзүнө элес көрүндү.

Колмоколдоп көтөрүшүп кетти деп  
Коштошуптур аялы жер тепкилеп.  
Мындан башка эч нерсени билбеди  
Не болгонун туйган да жок эт жүрөк.

Алты врач тегеректеп караса  
Ич-кардына дарттын баары тараса.  
Ашынганда сойбоско да болобу  
Балаа турса боор менен жанаша.

Ичин жарып, дартын алып таштаган,  
Тамырларга кан жүргүзө баштаган.  
Ичектери ирип-чирип үзүлсө,  
Улаштырган, секин-секин астадан.

Сезгениптир кумалактай таш чыгып,  
Иминжанды жемек экен аш кылып,  
Көз көрүнөө алып калган ажалдан,  
Кереметпи? – Унутулгус жакшылык.  
Ташын алып, тазалаган заңдарын,  
Таң каламын жаны тирүү калганын.  
Ичиндеги оору сырын таапсың,  
Чоң рахмат, врачтарым, балдарым.

Мына эми Иминжаным тирилди,  
Дарты жуулуп, мүрөк сууга киринди.  
Дагы-дагы өнөрпостор өнүксүн,  
Жашасың дейм советтик зор илимди.

1962.

## ӨТКӨНДҮН КАЙГЫСЫ

(Үзүндү)

Кайгыны баштайм болуштан  
Кеткемин көчүп конуштан.  
Мал оокатты алганда  
Мага кимдер болушкан,  
Келди бир күн ал «улук»  
Кыштын күчү кычырап.  
Кирген буура сыяктуу  
Биздикине тушугат.  
Карыздар экен атабыз,  
Бересеси жүз теңге.  
Опустап малды каттаган,  
Песирдин акы үч теңге.  
Бир жүз үч сом тууралу  
Каптап кирди мал жанды  
Бизде көп мал жок эле,  
Айылга салды жаңжалды.  
Төөнүн төрт кесим<sup>1</sup>,  
Асый болду алты сом,  
Жууркан-төшөк, ун-талкан,  
Он-он беш жарты сом,  
Жамаабыздан көп кетти,  
Жыйырмадай бодо мал.  
Ээлери баары чуркурайт,  
Чуру чуу болуп аламан,  
Боор эт менен тең экен.  
Сүтү сүрөк кара мал  
Эл талашса болбоду.  
Болуштук закон ушундай,  
Сыздатты жамаа-тууганды  
Ынтымак турат бузулбай.

---

<sup>1</sup> 0°до éañèì – аед аһиё, аед аиøòù, аед ёóí àí , аед ðаé.

Адамды санаа саргартып,  
Алты убак күндө жалбартып,  
Ушинтип бизди күйгүзгөн  
Үч жылы толук сандалтып.  
Жерди таштап көчкөнбүз  
Жергебизден безгенбиз.  
Кутула албай салыктан  
Көздүн жашын төккөнбүз.  
Алыскы Тогуз-Торого  
Айласыздан кеткенбиз.  
Ажыратты батымды  
Атам мискин бакырды.  
Тентип келип бу жерде,  
Байга башым чагылды.  
Алты кою өлгөндө  
Бай салды заман акырды.  
Жара-жара чапты бейм  
Жаргак кийген такымды.  
Бул жабырдан сабыркап  
Уялганым бир кайгы,  
Ууру кылган эмеден  
Суралганым бир кайгы.  
Эки манап кагышса  
Эл бузулуп чабышса,  
Эрегиштин саатынан  
Тентип жүрөм алыста.  
Ошондогу улукка  
Жете албаймын барышка  
Бул себептен кайгымын,  
Башымдагы наалышка.  
Калпа, ажыга багынган  
Бир миң түтүн эл болсо,  
Ошончо элдин ичинен  
Менин башым кем болсо,  
Тентиди деп ушакты



Учуруп турган жел болсо,  
Болот эле биздерге  
Белдүү киши дем болсо.  
Үшкүрөсүң айла жок  
Ичиң толгон муң кайгы,  
Бөөдө кайгы тим кайгы,  
Мына ошолор турбайбы.  
Таалай баштан куласа  
Тайдын күчүн сураса  
Такымы тердеп калат деп,  
Такыр бербейт кунаса,  
Дөөлөт баштан куласа,  
Төөнүн күчүн сураса  
«Түртүп иттен чыгарып»  
Төмөн карайт кунаса.  
Канаттуулар түшпөйбү  
Жайган адам торуна.  
Торго башым түшө элек,  
Чалына элек боштомун,  
Түшпөгөндө кантет деп  
Көңүл бурат досторум.  
Ошон үчүн быйыл мен  
Кайгыны ичке топтодум.  
Бу казалым эл үчүн  
Капа болгон мен үчүн  
«Кабыргадан кармаган,  
Капталган туюк жел үчүн»,  
Үч кайгы деп чыгардым  
Ичим толгон күн үчүн.  
Ооруп жүрүп айыккан  
Көргөн жарык күн үчүн.  
Жакындаба жаманга  
Опаасы жок адамга,  
Кейиш башка түшкөндө  
Келбейт экен саламга.

Эстесем кетпейт оюмдан  
Мелтиреген Соң-Көлүм,  
Биздин айыл отурчу  
Тепши менен бел төрүн,  
Канеткенде унутап  
Өзөндүү булак төр-төрүн.  
Канкылдап сүзсө жарашкан  
Казы менен өрдөгүн,  
Соң-Көлдүн тескей жагында  
Кум белден түшкөн сайында  
Таш тулга койгон эр Манас  
Кошуну менен бир кезде  
Түнөп өткөн жолдору,  
Арбагына сыйынып  
Анда бир күн түнөдүм.  
Эс оогондой энди реп  
Кайгы баскан жалганда  
Жалгыз эле менби деп,  
Ашып түштүм ар жакка,  
Кызыл белес кыядан  
Кейиш ырды жазууга  
Келе калды буямам.  
Кызырдан үмүт үзгөмүн  
Кызарттан ылдый түшкөмүн.  
Кыбыланы бет алып  
Бейитти бирден тиктедим.  
Кырк кыз өлгөн жер имиш  
Түнөгөндө күтпөдүм.  
Кыз да болсо кыркы тен  
Кыргыздын «шейит ардагы»  
Мундуу болгон өзүмө  
Тиеби деп жардамы  
Тиймек турмак жок белем  
Шейит кыздар арбагы.  
Оорлоду жонумда,

Жокчулуктун салмагы  
Кайда барам билбеймин  
Айрылды жолдун тармагы.  
Ак-Чийди бүтүн жердеген  
Алты ата азык балдары,  
Ошолордон бир адам  
Атам менен дос эле  
Жалантөш аттуу балбаны.  
Колунда бар киши экен  
Анча-мынча чарбалуу.  
Күчүн мин деп ат берди  
Аябай тийди жардамы.  
Арылгандай окшоду  
Абыкеңдин арманы.  
Аяш атам ат берсе  
Болбоюмбу жайдары.  
Бирок куйрук сыздатты  
Ээри жок аттын жайдагы.  
Чалып миндим ээгинен,  
Сөзүмдө жок жалганы.  
Келе жатсам жол бою  
Жараштардын аймагы  
Килемчеде жыш экен  
Батпай жуурат, айраны,  
Көрөңгөсү көл экен  
Кымыз менен каймагы,  
Укурук алган жылкычы  
Ууру экен деп кармады.  
Такыган соң аябай  
Таппай калдым айланы.  
Кайта кайгы куралып  
Келет бейм капкайдагы.  
Ак элем десем жайдак ат.  
Ээгинен чалган кайран ат,  
Ушунусу далил го

Уурулукка айланат.  
Бийге түшсөм дагы мен  
Колу-бутум байланат.  
Дедим дагы зарылдым,  
Албарстыдай жалындым,  
Кайгыларга момунтип,  
Кайта-кайта кабылдым.  
Береби кудай тилекти  
Белимден шорго малындым.  
Эптеп андан кутулуп  
Колума алып дептерди,  
Бир аңгеме жаздым мен  
Оомат баштан кеткенди,  
Арманды элге тараттым  
Азиз баштан өткөндү.  
Кош эми деп, аке деп  
Жылкычыдан кутулуп,  
Коркконум ошо болучу  
Колундагы укурук.  
Калпакты берип жалаң баш  
Кеттим араң кутулуп.  
Кочкор-Ата, Баба-Ата  
Мазарларга карата  
Маңгилерче баратам,  
Дагы кызык тамаша:  
Чаар-Арчанын боюнда  
Аккан суунун оюнда,  
Учурады бир адам  
Таягы бар колунда.  
Кызыр ушул экен деп,  
Кубулуп окус кетер деп,  
Алда кайдан алаптап  
Этек, женим далаптап,  
Оро-пара, маңдайлаш  
Утур чыгып астыман

Улам жакындаганда,  
Учурадым таштын башынан,  
Салам айтып кол берип  
Бармактарын ушалап<sup>1</sup>  
Сөөкпү же этпи деп  
Бир сүйүнгөн экемин,  
Кайгы баштан кетти деп.  
Кызыр эмес киши экен  
Таягы бар кайыңдан,  
Качып чыккан эме экен  
Каймак уурдап айылдан  
Кызыр деген кайда деп  
Капа болгон жайымдан,  
Тирүү кызыр жокко деп  
Ой ойлонуп бир кайгы.  
Керт башыма ушинтип  
Келген болчу көп кайгы...

1916.

## КАРЫЛЫК

Карасаң жаштын бары улук,  
Кыйла жыл басып арыдык.  
Өзгөчө демөөр, дем менен,  
Өтүүдө биздин карылык,  
Кырчын жаш калды арт жакта,  
Кылкылдап көөнүн жай кылып,  
Калчылдап турса курган жаш,  
Карылык келсе кайгырып.  
Эселек бала күндөрдү,  
Эстесем кандай сонун чак.

---

<sup>1</sup> *Ààdì àé 00àèîî* – 0èàì Ù0dà èùçùdàù ààdì àé0àí èàdì àì 0ààí Ùé0.

Эрдемсип бир кез турчубуз,  
«Томкоруп тоону омурсак».  
Ал кездер өттү зымырап,  
Карааны көзгө илинбей.  
Калдайган жаштын артында,  
Карылык келди билинбей.  
Кудурет келсе көп жашоо,  
Бул деле адам бактысы.  
Катмарлуу жылдар ичинде,  
Канчалык алыс акты суу.  
Шарпылдап турду тынбастан,  
Бөксөрбөй деңиз көк ирим.  
Өзүнчө даңктуу изи бар,  
Өмүрдүн мындай көбүнүн.  
Көп катмар басып мен келдим,  
Жылдарды артып кыйладан.  
Жашоонун бийик чокусу,  
Карылык урмат-сыйласаң.  
Өзүмдү аска зоо сезип,  
Бийиктеп көккө теңелем,  
Аталап сүйкүм үн менен,  
Колумду кармайт неберем.  
Кыйла өмүр сүрүп адамдык,  
Кыйыры калды көп күндүн.  
Эки доор баштан өткөрүп,  
Көп жашап дагы көп билдим.  
Шооласы күндөй жаркырап,  
Заманга дагы кез келип.  
Боосунан кармап бактынын,  
Турмуштун каарын сезбедик.  
Байкасаң карап оболу,  
Жашоодон кызык болобу.  
Калтыратчу бир кезде,  
Турмуштун соккон бороону.  
Тоготпой өмүр тозонун,

Толукшуп турган чактыбыз.  
Карк кылган башты азаттык,  
Карылык биздин бактыбыз.  
Карганда өйдө туралбай,  
Бир кезде айткан арманын.  
Аша кечип жашоодон,  
Араң жан болуп калганын.  
Көп жашап көөнү агарбай,  
Калжайып сөөгү шалдырап.  
Опоосуз дүйнө деп койчу,  
Эки көзү жалдырап.  
Кайгырып муңа чегүүчү,  
Тартканда мындай азапты,  
Карылык кандай неме,-деп  
Кардыгып көздөн жаш акты.  
Дарманы келбей иштөөгө,  
Артыкча менин башым,-деп,  
Жатамбы деп кейүүчү,  
Алдына койгон ашын жеп.  
Арманын айтып карганда,  
Бир кезде жүрсө зар ыйлап,  
Карачы кандай замана,  
Карысын баары кадырлап.  
Жүргөндө топтун ичинде,  
Урматтап туруп кол берет.  
Тартынып жөөлөп өтүүдөн,  
Ызааттап сага жол берет.  
Эреркеп бейпил заманга,  
Билимдүү өсүп балдарың.  
Көргөндө көөнүң карк болсо,  
Зор ызаат экен карганың.  
Кумарым канбай жашоого,  
Ааламды кезип келгим бар.  
Жыргалдуу заман койнунда,  
Жыргалды дагы көргүм бар.

Жашоонун нугу ушундай,  
Жыл барат суудай агылып.  
Өмүрдүн бийик чокусу,  
Өрнөктүү өтсүн карылык!

1976.

## ТУУГАН ЖЕР

Бабалардан калган жер,  
Киндик каным тамган жер.  
Алты бакан селкинчек,  
Ай жарыкта салган жер.  
Кадам шилтеп, кас туруп,  
Ойноп кумар канган жер.  
Андан өсүп телчигип,  
Чекеден тер тамган жер.  
Жыты аңкып буркурап,  
Көк тулалдар кулпунат.  
Жан-жаныбар барысы,  
Тирчиликке умтулат.  
Жер төшүнө көгөргөн,  
Көк асманын кымтылап.  
Мемиреген бейкутта,  
Каңдай бакыт тынч убак.  
Алтын нуру чачырап,  
Күн жарк этип ачылат.  
Кутман жерим көрктөнүп,  
Көрсө кумар жазылат.  
Эрке желге теңселип,  
Турат дайым баш ыргап.  
Тууган жерге тамырлайт,  
Саябандуу жашыл бак.  
Такшалдырып талантты,  
Талпындырып канатты.



Адамзатка тууган жер,  
Улуу сыймык жаратты.  
Бул дүйнөгө көз жарып,  
Сенден алгам сабакты.  
Ошондуктан кымбатсың,  
Тууган жерим ардактуу.  
Шоола чачып калкына,  
Тууган жерим жаркыра.  
Көтөрүлткөн көңүлдү,  
Касиетиң бар тура.  
Айтса акылман сөз жетпейт,  
Түр-келбетиң тартууга.  
Ачкан сенин багыңды,  
Коммунисттик партия!

1960.

## ЫРЧЫ ТОРГОЙ

(Ж. Шералиевге)

Тыңшап көрсөк ырчы торгой авазын,  
Көңүл эргип, бир кумардан канасың.  
Тутандырып канча адамдын ышкы отун,  
Обондору жаңырткан тоо, талаасын.

Бар турпаты чулу талант уюган,  
Канаттуу ырды ким тажамак угуудан.  
Адамзаттын жан жыргалы өңдөнөт,  
Кайрыктары миң бир таңшык угулган.

Кереметпи, булбул үндүү сайраган,  
Күү ташкынын уккум келет кайрадан.  
Жаратылыш зор күчүнө мемиреп,  
Жан сезимин таштап коёт кайра адам.

Нагыз талант ташкын болуп агылган,  
Жүрөк кылын термелтүүгө шашылган.  
Не деген бул жаратылыш сыйкыры,  
Томуктай жан, тоодой күчтү батырган.

Бир ташкыны дайра болуп агылсын,  
Сен сезимде күйгөн алоо жалынсын.  
Черт комузун, ырдап койчу Жумаке,  
Тоо жаңырткан ыр кайрыгы жаңырсын!

1963.

### ТОПУРАГЫҢДЫ КУЧАКТАП

Ырыскылуу кутманым,  
Сагынып жерин Куртканын.  
Моокумум канбай тирликте,  
Абасын кере жуткамын.

Адырлуу тигил белесте,  
Бардыгы турат элесте.  
Тойпоңдоп жүргөн балалык,  
Орошон курак эмеспи ээ.

Өткөрүп жаштык сайранын,  
Шоокумун тыншап дайранын,  
Кучагында эркелеп,  
Жаш кезде күлүп жайнадым.

Кучагыңдан чыкпадык,  
Өзөктө жалын шык жанып.  
Өмүрүм менин сен, Куртка,  
Турасың жашоом жыттанып.

Жашоомдо дайым ардактайм,  
Андыктан сени ызаттап.

Өлсөм да бирге жатармын,  
Топурагыңды кучактап.

1961.

## КЕЛ, ИШТЕЙЛИ

Чоңойгомун өрүшү кең эл менен,  
Аты Куртка Ыман, Чоро жердеген.  
Көрүп туруп өзгөрүлгөн өрөөндү,  
Кубангандан менин чекем тердеген.

Кербен тартып жыл артынан жыл барат,  
Өмүр өтүп, жигит курак улгаят.  
Маашырланып эмгекчи элдин күчүнө,  
Карыялар о, бали,-деп жылмаят.

Жеппирейген жапыз там жок андагы,  
Дүркүрөтүп өстүрүшкөн чарбаны.  
Озуп чыгып, социалдык мелдеште,  
Кандай жениш кызыл тууну алганы.

Бали рахмат, баарыңарга балдарым,  
Коммунизм төрүн карай чамдадың.  
Эрдик күчү кайраттантып дем берди,  
Эрме чөлдү багындырып алганың.

Темир тулпар кең талаада алкынат,  
Жер томкоргон күчтүүлөрдүн алпын айт.  
Азаматтар баар тапкан эмгектен,  
Эл алдында кабагы ачык жаркырайт.

Бирин калбай жапырт туруп эр-бүлө,  
Гүлдөтөлү чарбабызды, келгиле.  
Эмгек менен жаратылган аймактын,  
Жадыраган түр-келбетин көргүлө.

Кең талаага темир тулпар минип кел,  
Тууган жердин зоболосу бийиктээр.  
Жүрөктө от, колдо каруу барында,  
Кел, иштейли тартынбастан жигиттер!

1960.

### БУЛ КҮНҮҢ

Азыркы заман казалын,  
Аянбастан жазамын.  
Элди эзген байлардын,  
Бердик белем азабын.

Кедейлер жетип жыргалга,  
Бакытка колун сунганда,  
Кубанып турам бүгүн мен,  
Келип ушул Жумгалга.  
Жалпы кедей-жалчылар,  
Ачылды белем бактыңар.  
Башыңарга кут болсун,  
Жыргалдуу конуш тактыңар!  
Кубанычтуу бул күнүң,  
Багыңда сайрап булбулуң.  
Турганда ушул мезгилде,  
Салтанат, сайран кургунун.

Бакыттын оту жагылды,  
Эңсегениң табылды.  
Ырыс алды ынтымак,  
Көкөлөт кедей табыңды.  
Бек карма бийик туунду,  
Атагың алыс угулду.  
Эсирген бизде манаптар,  
Арабыздан куулду.

Тартынбастан кел, иште,  
Чамдагын улуу женишке.  
Төрт түлүк батпай ыңкысын,  
Бетегелүү өрүштө.

Жаркылда, кедей жатпагын,  
Эмгектин калпып каймагын.  
Жашыл тулаң кулпунуп,  
Жаркылдап турсун аймагын.

Унутуп кезин кайгынын,  
Чөлдөргө сууну жайгынын.  
Кызыл туусун Кеңештин,  
Көкөлөтүп сайгынын.

Кубанычтуу бул күнүн,  
Кедейлер эми билгинин.  
Жаңы заман кут болсун,  
Бейкутта өтсүн тирлигин!

1929.

## СОЛДАТТАН КАТ

Ардактуу аба, аманбы?  
Алыстан айтам саламды.  
Сагындыңбы абаке,  
Солдатта жүргөн балаңды.

Байымбет менен бир жүрүп,  
Башынан күчтүү талабың.  
Баяндап жүрөт дешчү эле,  
Байыркынын кабарын.  
Алсам деп сизден нусканы,  
Азыркы менин талабым.

Үйрөтсө деп ырыңдан  
Үмүттүү жаштар талпынган.  
Алтымыш жашың белгилеп,  
Урматты көрдүң калкыңан.  
Ошону угуп сүйүндүм,  
Талантың аба артылган.  
Солдатың сизден көп тилейт,  
Унутпай бизди эскерип,  
Берет деп дайым үмүткөр,  
Бир сабын мага эстелик.

Ж о о п:

Иничегим Тезекбай,  
Жазасың ырдап саламды.  
Миң бир эки рахмат,  
Бираазы кылдың абанды.  
Кайда болсоң аман бол,  
Жазып тургун кабарды.  
Көрбөсөк да жаныңда,  
Жар-жоролор аманбы?  
Бардыгына айтып кой,  
Менден дубай саламды.

Мында экенде билинбей,  
Тим эле жүргөн бала элең.  
Балтыр этиң толо элек,  
Балапан кырчын тал элең.  
Чырпыгың өсүп жетилсин,  
Чынар болуп көкөлөп,  
Чымчыктай жаш баласың,  
Чырымтал жүнүң өсө элек.

Мен да сендей чагымда,  
Байымбетке сынатып,  
Алда канча ырымды,  
Алдына салгам чубатып.

Жатык тилде ыр менен,  
Жазганыңа кубанам.  
Түшпөсүн калем колундан,  
Ушул болсун убадан.  
Курал алып, эл коргоп,  
Чек араны сен коргоп,  
Солдаттын ыйык милдетин,  
Аткарып тур жакшылап.  
Ал милдетти бүткөн соң,  
Келесиң бир күн жаркырап.  
Азыр биздин өлкөдө,  
Жанып турат шам чырак.  
Тийбеген жер калган жок,  
Октябрь нуру тамчылап.

Бүгүн да сенин убагың,  
Кармаган колдо куралың.  
Кийин болор түбөлүк,  
Тууган жериң турагың.  
Ошондо болот каламың,  
Ыр жазуу болсо талабың.  
Курал болот эмеспи,  
Калам, сыя жарагың.

Заңгыраган кош кайрык,  
Үн чыгарган абаның.  
Иничегим болсо деп,  
Өзүнө ушу саламым!

...Абасы менен баласы,  
Үн алышсын заңгырап.  
Жаза бер да, ырдай бер,  
Талантыңды чындай бер!

1956.

## КӨП ЖАША

Заман жап-жаш, сен да жаш,  
Кадырлуусун карылык.  
Сен бар жерде сый урмат,  
Сен бар жерде бары улук.

Ызатташып турушат,  
Кайсы жерге барбагын.  
Өтүңүз деп жол берет,  
Садагасы балдарым.

Көз талдырып көчөлөр,  
Шаардын чыгат форуму.  
Көңүлүмдү азгырат,  
Сонундардын сонуну.

Мен аларга таңыркап,  
Болом канча алагды.  
Жол башчыбыз партия,  
Мына ушундай жаратты.

Куттуу болсун бул күнүм,  
Урмат сыйга тенеген.  
Эргий түшөт карт жүрөк,  
Аталаса неберем.

Ата мындай өткүн деп,  
Көрсөтүшөт жолумду.  
Автобуска мен кирсем,  
Бошотушуп орунду.

Уул-кыздарым ардактап,  
Урматтасан атаңды.  
Көп жаша деп мен дагы,  
Сылап коём сакалды.



Чыны мындай адамга,  
Изат көрүү бул бакты.  
Сен таалайлуу карылык,  
Балдарына урматтуу.

1977.

### **СИЛЕР, ЖАШТАР**

Кыргыз элде мурда мындай болбогон,  
Бүгүн минтип бакты-сыймык орногон.  
Силер жаштар, эмгек менен энчилеш,  
Аталардын улуу жолун жолдогон.

Бардык жерде шаңдуу эмгек кыймылы,  
Улан-кыздар мекенимдин сыймыгы.  
Кең ааламга атып чыгат көкөлөп,  
Эр көкүрөк Барчындары, Туйгуну.  
Иштегиле тоо-талааны жаңыртып,  
ГЭСтер куруп, дайраларды багынтып.  
Эрме чөлгө жан киргизет күчүнөр,  
Жердии бетин жашыл кымкап жамынтып.

Силер жаштар, Мекенимдин тиреги,  
Жер жүзүндө тынчтык болсун тилеги,  
Компартия деминерге дем берип,  
Ата Журт деп согуп турган жүрөгү.

1965.

### **БАРКТАГЫЛА ЭМГЕКТИ**

Кыргыздар айткан мындай кеп:  
Жакшыга жакшы жанашат.  
Жанын багып жай табаар,  
Түз жолунан адашат.

Уста менен дос болсон,  
Бир кескенин аларсын.  
Ууру менен дос болсон,  
Бир балээге каларсын.

Улуунун сөзүн урматтап,  
Көңүлгө бек түйгүлө.  
Саябандуу жашыл бак,  
Ынтымактуу үй-бүлө.

Үйрөнүп өнөр жаш чактан,  
Эмгекти барктап сүйгүлө.  
Талбай окуп, көп билип,  
Алга чамдап баскыла.  
Бой жеткенде барынар,  
Ааламдын сырын ачкыла!

*1960.*

## **БИЗДИН АЙЫЛ БАЛДАРЫ**

Техника тетигин,  
Билип алган турбайбы.  
Болот тулпар алкынтып,  
Минип алган турбайбы.  
Биздин айыл балдары.  
Эпкиндүүлөр эмгекте,  
Иштеп артта калбаган.  
Агызып терин чекенин,  
Жаз жарышта чамдаган.  
Биздин айыл балдары.

Жашылдантып аймакты,  
Сууну чөлгө бурушкан,  
Эмгек менен жаркылдап,

Шаң-салтанат курушкан  
Биздин айыл балдары.

Суктандырып адамды,  
Ар өнөрдү билишкен,  
Колдо тизгин бек кармап,  
Аргымагын минишкен.  
Биздин айыл балдары.

### УКМАК ТУРМАК КӨРДҮМ

...Бийик, мелжип беш жеринде марасы,  
Бир-биринин жүз метрдей арасы.  
Бекем орноп, бери толгоп зым тартса,  
Бей-жай Нарын баш ийгенин карачы.

Асмандаган алты жерде марасы,  
Аралында чоюн түркүк, карачы.  
Ар биринин башына зым чатылган,  
Агын дайра өтүп жаткан арасы.

Айгыр-Жалдын сеңиринен артыла,  
Жол салынып, чыйыр түштү калкыма.  
Оболтодон кылым-кылым эл жашап,  
Мекенимдин ким жетиптир баркына.

Эски өкүмөт пайда кылбай жалпыга,  
Мына эми, Нарын дайра жаркыра.  
Түркүк болгон бул ааламдын тиреги,  
Туюк жолго эшик ачкан партия.

Аты Куртка, Ыман-Чоро жердеген,  
Мен чонойдум уялуу журт эл менен.

Киндик каным тамган айыл, куттуктайм,  
Муз көпүрө жоюлган сон жергемен.

Сүйүнгөндөн менин чекем тердеген,  
Эл тилеги орундалсын дембе-дем.  
Коммунизм улуу жолго бет алып,  
Көп жашасын компартия сен менен!

1960.

### САНАТ ТЕРМЕСИ

Жок болбосо бар болбойт,  
Кадырды билбес жар болбойт.  
Өнөрүң болсо өргө чап,  
Өнөрлүү адам кар болбойт.  
Эргүүсүз жүрөк козголбойт,  
Эсептешкен дос болбойт.  
Эр жигит туусу жан жолдош,  
Алдынан тосуп кош колдойт.  
Камгактар учат жел менен,  
Дыйкандын күнү жер менен.  
Жүрөктүн болот демөөрү,  
Калдайган караан эл деген.  
Ырыстын алды ынтымак,  
Ынтымак болсо тынчымак.  
Сөзүңдү билбес бирөөгө,  
Кор болбо бекер сыр сурап.  
Бүркөлсө булут түнөрүп,  
Ал эмес турган түбөлүк.  
Күнүмдүк эмес алдыда,  
Турмушту ойлоп жүрөлүк.  
Жадырап-жайнап жаз келет,  
Соң-Көлгө ак куу, каз келет.  
Бой тарткан сулуу кыздардын,

Кыялы абдан наз келет.  
Кызгалдак чыгат адырга,  
Окшошуп кызыл жалынга.  
Жан жолдош дайым сыйлашып,  
Жеткиле урмат-кадырга.  
Жолдоштун жеткин баркына,  
Жолдоштук деген алтын баа.  
Теригип жөн жай иш менен  
Жолдоштун көөнүн катырба.  
Кан-жаныбыз бир дешкен,  
Тойпоңдоп өскөн бир кезден.  
Кападар кылып курбуну,  
Ачуу сөз айтпа билбестен,  
Алыстан көрө өз артык,  
Укканга жүйөө сөз артык.  
Сыйлабас сени бирөөгө,  
Умтулба, бекер көз артып.  
Күн батса, кайра таң атат,  
Жарык нур шоола таратат.  
Ак жерден бекер жалаа жаап,  
Болбосун, жүздө кара так.  
Ар ишке жаштан канык бол,  
Түнөрбөй түндөй, жарык бол.  
Карылар чыкса алдыңан,  
Сунгунуң турбай, барып кол.  
Кыянат болбо эгерим,  
Кыянат болбо дегеним,  
Айтууга арзыр адам бол,  
Акылын угуп эненин.  
Досунду каска алмашпа,  
Айыгышкан кармашта.  
Калкалап жанын жылт койгон,  
Адамдар болот ар башка.  
Өз элиң болот сыр дана,  
Өз элиң күйөт бир гана,

Өзүндөй эле эл ичээр,  
Өзөндүн суусун булгаба.  
Мындайда билет кимди ким,  
Жүрөктө сырды билгинин.  
Төрөлгөн кутман жер ушул,  
Кесилип, сенин киндигин.  
Андыктан, кутман жерди сүй,  
Ата журт, Мекен элди сүй.  
Алпештеп баккан жан уяң,  
Алмашып жатка бергис үй.  
Жөлөгүң тууган өз элин,  
Терлери тамган чекенин.  
Кадырлап дайым өстүрөт,  
Өзүңдү бир боор мекенин.  
Кызмат кыл карууң барында,  
Жергенди сүйүп кадырла.  
Кылчайбай өтүп, күн келер,  
Турмуштун учкул шарында.  
Жок болсо бир бар болот,  
Жигитке жөлөк жар болот.  
Жашоонун жолу ар кандай,  
Бирде кен, бирде тар болот.  
Сүйкүмү артып караган,  
Бейпилдик күндө ар адам.  
Жаштыктын кийип түспөлүн,  
Жылдызга, Айга, ааламга.  
Жарашып ушул заманга,  
Жаштарым умтул, бар алга.  
Данкынар бийик угулсун,  
Жылдызга, Айга, ааламга.  
Бактынар улуу баарыңын,  
Уккула, сөзүн карыңын.  
Эр жигит сыны эмгекте,  
Арттырып мекен кадырын.  
Насыят терме жазганым,

Силерге арнап жаштарым,  
Жадырап турсун дайыма,  
Бүркөлбөй бийик асманьң!

1975.

### АЛДЕЙ, АЛДЕЙ

Алдей, алдей ак бөпөм,  
Ак бешикке жат бөпөм.  
Жыл маалына жеткенде,  
Басып кетчи бат бөпөм!

Атаң кеткен кой жайып,  
Кечте үйгө келет го.  
Көккө тойгон кой-эчки,  
Челектеп сүт берет го.  
Алдей, алдей ак бөпөм,  
Чукуранбай жат бөпөм,  
Бир өзүнө жарашат,  
Күлкү менен шат бөпөм.  
Куру-бекер ыйлаба,  
Апакенди кыйнаба.  
Алдей, алдей, ай бөпөм,  
Уктабадың кыйлага.  
Уктап кетчи бат гана,  
Апакенди кыйнабай,  
Алдей, алдей, алдей ай,  
Эс ала кой, ыйлабай.  
Ат жалында чыrm этет,  
Улуу тоодо жылкычы.  
Алдей, алдей, алдей ай,  
Келди бөпөм уйкусу.  
Бешигинди терметип,  
Алдей айтып жатканда.

Экөөбүздү шыкаалап,  
Жылдыз карайт асманда.  
Алдей, алдей, алдей ай,  
Уйку деген татты окшойт,  
Түн терметип экөөбүз,  
Таң сөгүлүп, атты окшойт  
Алдей, алдей, алдей ай...

1958.

### ОЙСУЛ АТА

«Маң-маң-маң-маң, маң баскан,  
Чуудаларын чаң баскан.  
Бир өркөчүн чом баскан,  
Бир өркөчүн ком баскан.  
Алабата аймаган,  
Тилин тикен сайбаган.  
Чөк дегенде бук деген,  
Тизесин жерге бүктөгөн.  
Ойсондогон жаныбар,  
Ойсул Ата малым бар»  
Пайдасы тиер адамга,  
Айта турган жагы бар:  
Күчтүүлүгү башкача,  
Көргөн адам мактаса,  
Чуудалары буладай,  
Кийсең кийим уядай.  
Төөнү барктап багышат,  
Буйлаларын тагышат.  
Чурулдаган топ балдар,  
Мен минем деп жарышат.

1960.



## ТУРБАЙБЫ

Бадырайган топ жылдыз,  
Айдын көркү турбайбы.  
Чатыраган ак өргөө,  
Жайдын көркү турбайбы.

Желедеги кулундар,  
Бук болгондой жулкунат.  
Бетегелүү көк тулаң,  
Жел аргыга кулпунат.  
Чикит ойноп чабышып,  
Жүрөт балдар чуркурап.  
Топ-топ балдар, топ балдар,  
Ырыс алды ынтымак.  
Сергек болуп чыйралып,  
Баарың эрте тургула.  
Шаңга бөлөп жайлоону,  
Шайыр оюн кургула.  
Көтөрүлүп көңүлдөр,  
Кандай сонун табият.  
Ой, ой балдар! Ой балдар,  
Кел, тебели, Шабият.

Оюнкараак жаш балдар,  
Келечегиң ойлогун.  
Кереметтүү жерибиз,  
Керме тоону бойлогун.  
Шиберине оонагын,  
Керүүсүндө ойногун.  
Алагды болуп ар ишке,  
Көп унутчаак болбогун.

Ата-эненин тилеги,  
Балдар аман жүрсүн деп.

Ойнойсунар кеч кирсе,  
«Кара коюм», «дүмпүлдөк».

Көнүлүнөр шат болуп,  
Учурунар кубанаар.  
Ат чабыш да, жөө жарыш,  
Улам бири уланаар.

«Кара келин», «көз танмай»,  
Ким чыгарган мындайды.  
Кыт-кыт күлгөн күлкүлөр,  
Сонун болот турбайбы.

Жай саратан күнүндө,  
Ойноп-күлүп жыргайлы.  
Таза аба, салкын төр,  
Жайлоо сонун турбайбы!

1958.

## ОЙ БАЛДАР

Ой топ балдар, топ балдар,  
Жүрөгү от шок балдар.  
Эч нерседен тайманбай,  
Учурунар чок кармаар.

Акылды ойго түйгүлө,  
Чын турмушту сүйгүлө.  
Ардактайбыз балдарды,  
Биз Советтик үй-бүлө.

Ой боз балдар, боз балдар,  
Ынтымактуу дос балдар.  
Бекер күндү өткөрбөй,  
Акылга акыл кош балдар.

Көп иш күтөт алдыда,  
Талбай билим алгыла.  
Сан илимпоз жаштарым,  
Барың алга баргыла.

Окууда жок деле чек,  
Ай-жылдызга теңешет.  
Жадыраган жаш балдар,  
Силер биздин келечек!

1961.

### АДАТПЫ

Төбөдөн суу куйдурут,  
Келген элди буй кылат.  
Ичкен ашын төктүрөт.  
Жаман айтып сөктүрөт.  
Чыр салса элди тепкилеп,  
-Жарайсың,-дейт өпкүлөп.  
Атасы ага кубанат,  
Жакшылыкпы бу адат?

Айтуусу эмес өнгөнүн,  
Өзүм муну көргөмүн.  
Ойносо ойлоп ойносун,  
Жакшы эмес бул жосун.  
Билбейм кимге жагарын,  
Бул кыялы баланын.  
Туура үйрөтүп ата-эне,  
Келечегин карагын.

Ага көндүм адатпы,  
Айта берип, жадатты.  
Силерге калп, мага чын,

Кыйынсың деп баласын,  
Ылдам өйдө тургун дейт,  
Апандын чачын жулгун дейт.  
Сабаттырат энесин,  
Кара, мунун кеңешин.

1961.

## ТОКСОН СУРОО

(ҮЗҮНДҮ)

Калка казал жазмакка  
Каламды колго алгамын.  
Кайта-кайта имерип,  
Сыяга учун малгамын.  
Сайма түрүн көрсөтүп,  
Сагызган изин салгамын,  
Ителгинин жүнүндөй  
Дептеримди наарлап,  
Кагаз көркү кат болуп,  
Карала кылып чаарлап,  
Болот калам ойнотсом,  
Боорум менен жорголоп,  
Сызгырылып учунан,  
Сыясы ээрчип шорголоп,  
Курсагымда жамак сөз  
Жатпасын деп корголоп,  
Кайта-кайта токтобой  
Каламдын учу жүгүргөн,  
Колго имерип карасам,  
Козголуп ичтен күбүлгөн,  
Ойгономун жазууга

Тандын үрүл-бүрүлдөн,  
Чер жазылып чыкпайбы,  
Как жарылып жүлүндөн.  
Ташып жатат акындык,  
Аккан суудай жылгалап,  
Темир мала тарткандай  
Тегиздетем жылмалап...

## ҮН АЛЫШЫП

Он жетинчи жыл үстөмдүк курганда,  
Боштондуктун жолун ачып турганда,  
Улуу Октябрь жемиш багын көгөртүп,  
Мүрөк суусун бардык жерге бурганда,

Куруп салдык айыл сайын мектебин,  
Окуп, окуп адистикке өткөнүн.  
Буга далил алты баатыр данкталды,  
Көрдүк алар космоско учуп жеткенин.

Таң калдык биз өнөр билген жаштарга,  
Учуп жүрөт «алтынчы кат» асманда.  
Андан ары чалгынчылар кетишти,  
Чолпон жылдыз, Алтын Казык, Марстарга.

Эски турмуш, сасык тумоо арылып,  
Майып болгон жай жайында камыгып.  
Орус тили, орус жазуу өнөрү,  
Жүз жылдыкта бизге сыймык, жаңылык.

Түптүү журт деп биздин элдер кол созгон,  
Алдын ала учурашып, жол тоскон.  
Көрбөй сырттан атын уккан кыргыздар,  
Шаар куруп өзөндөргө орношкон.

Дос туруптур Европадан чакырып,  
Койну кең эл кучагына батырып.  
Боорлошуп, доорлошуп моминтип,  
Барган сайын бакты жолу ачылып.

Жүз жыл бою аралашып эл болдук,  
Шаарыңарга шаар кошуп бир кондук.  
Бир жакадан баш чыгарып, бирдикте  
Коммунизм доорун көздөй жолдондук.

Үнүңөргө үн алышып, үн коштук,  
Тил жатыгып, тилиңерге тил коштук.  
Маданият, адабият өнүгүп,  
Ынтымак зор, ырыңарга ыр коштук.

### КУТМАНЫМ

Кыргыз эли кетеринде чачылып,  
Орус келген ынтымакты чакырып.  
Боорлошуп, доорлошуп калганбыз,  
Барыбызга бакыт жолу ачылып.

Бирге чыгып, чоң казатта утканым,  
Октябрдын кызыл туусун тутканым.  
Өрүшү кең, өрнөгү зор, койну ачык,  
Орчун орус уюткулуу кутманым.

### КУШ КЕЛГИЛЕ

Алтын өзөк Тянь-Шанда  
Жашап турган кыргыз элден,  
Эл карысы жана менден,  
Урматтуу уул Турсун-Заде,  
Чын жүрөктөн ысык салам!

Тянь-Шандын бийик тоосун жердеген,  
Ак калпактуу кыргыз деген эл менен,  
Аралаштың-мына дидар канымет,  
Азиз мейман,  
Сиздер менен  
Биз кенен.

Көрбөй сырттан атын уккан туугандар,  
Ал заманда катнаш жолду бууган бар,  
Падышалык өкүмөттүн тушунда,  
Баш коштурбай туш-туш жакка куугандар.

Феодалдык бийлик доор кезинде,  
Хандар эзип, кармап алып жешинде,  
Казак кайың саап, кыргыз Ызарга  
Кирген дешет, бул сөз элдин эсинде.

Ошондогу качкан кыргыз бөлүгү,  
Тажик менен бирге жашап көнүдү,  
Бир бирине ажырагыс достукта,  
Мухабаттуу бирдикте өтөт өмүрү.

Тажик кыргыз тилдерине тил кошкон,  
Улут айырбай пикирлерин бир кошкон.  
Октябрдын эркиндиги астында,  
Азат дешип, үндөрүнө үн кошкон.

Сиздердин тил биздерде да сакталды,  
Казал дейбиз, Хафиз, Бедил дастанды.  
Чар тарап деп төл сөз кылып алганбыз,  
Батыш-чыгыш, түндүк-түштүк жактарды.

Сиздерди да көрсөк дедик эңседик,  
Көркүн ачат көк шиберим теңселип.  
Абу али, Рудакинин, Бедилдин,  
Китептери бизге дагы тең шерик.

Атыңарды билбеген жок кыргызда,  
Ырынар да үн жаңыртат турмушта.  
Ошол ырлар муундарга калуучу,  
Өзүнчө эле кайталангыс бир нуска.

Тоодон чыккан мөңгү суулар шарпылдап,  
Дайра болду, дениз толду калкылдап.  
Тажик менен кыргыздардын суусундай,  
Оргуп турса чыгармалар ташкындап.

Биз дайыма аралашып жүрөбүз,  
Кызыл туулуу советтик үй-бүлөбүз.  
Сиздерде тоо, биздерде тоо бийиктен,  
Булут айдап, канаттуу ат минебиз.

Бадахшанда, Жерге Талда, Памирде,  
Кайда болсо кыргыз тоолуу жагында.  
Малды баккан, абийир тапкан баатыр эл,  
Суусамырда, Арпа, Соң-Көл, Нарында,

Ысык-Көлдө, Көк Ойрокто, Алайда,  
Бычан, Ак-Сай, Ор-Казганда мал анда.  
Түштүгүндө алма жыгач, өсүмдүк,  
Түндүгүндө жер-жемиш көп, бары анда.

Мына сарпай, кыргыз наамы ак калпак,  
Жарашыктуу бап келишкен чак калпак.  
Бир боор элдин улапасын белегин,  
Берип туруп меймандарды атказмак.

Чын жүрөктөн сүйүшкөндүк мухабат,  
Келгендерге алкыш жана рахмат.  
Көңүл кушу-ысык достук,  
Коммунизм жолуна оздук.



Сиздер менен бирге өтүүгө,  
Кадам шилтеп, колду создук.  
Канат сермеп асманга учтук,  
Мубарек болсун көңүл куштук.  
Көп жашасын компартия,  
Алып берген бизге тынчтык!

1962.

## ТОГУЗ ТОРО

Бала кезде жүргөн жер,  
Бастырып ойноп-күлгөн жер.  
Тартышмакты күчөтүп,  
Тай кунанды минген жер.  
Алты бакан селкинчек,  
Ай жарыкта тепкен жер.  
Дөдөмөл менен Атайга,  
Төрт жылы туруп кеткен жер.  
Коён-Токой, Тагайга,  
Конуп-түнөп өткөн жер.  
Талааны куру таштабай,  
Таруудай айдап сепкен жер.  
Суу бойлото жээктеп,  
Жер жемишин эккен жер.  
Андагы Коён-Токойго,  
Ак туйгун конуп-учпаган.  
Он жетинчи жылында,  
Көп солдат келип кыштаган.  
Ийри-буйру аң-чөнөк,  
Траншей казып таштаган.  
Казарма деп ан үчүн,  
Солдаттар курган там үчүн,  
Аталып калган түбөлүк,  
Кызыл Аскер шаң үчүн.

Коён-Токой жоюлуп,  
Тоюнбаган тоюнуп,  
Шаар болуп баратат,  
Кызыл туулар коюлуп,

Жемишин жайып атайын,  
Жеримди бир аз мактайын.  
Төрт жылы таткан насибим,  
Тузунду минтип актайын.

Коонун койдой союлган,  
Көтөрсө кол чоюлган.  
Чондугу менен ширеси,  
Түк бир кетпейт оюмдан.

Дарбызы жарса манаттай,  
Таттылыгы набаттай.  
Күн карама дечү элек,  
Көрүнүшү табактай.

Сарбегин жеп кемирип,  
Карагат тоодон терилип.  
Жүгөрүнүн дүмбүлгө,  
Боп боз болуп семирип.  
Тарсылдаган бала чак,  
Тай кунандай элирип.

Алгы менен чырышты,  
Кап-кап кылып алчу элек.  
Кызыл-Суу, Туура-Кайыңга  
Батпай кетчү бал челек.  
Ошол кез кетпейт эсимден,  
Кайран эл анда эзилген.  
Ал заманда эрки жок,  
Кишен бутка бекилген.

Дөдөмөл жердин сереси,  
Төрүндө нечен дебөсү.  
Бээ байласа жарашкан,  
Бетегелүү белеси.  
Белести бүт ээлеген,  
Сары Иван болчу жердеген.  
Чеп машина тырмоону,  
Биз ошондон көргөнбүз.  
Токмок, Бишкек калаада,  
Төөгө жүктөп келгенбиз.  
Сонун көрүп ошону,  
Чөбүн тырмап бергенбиз.

\* \* \*

Кара Коюн, Сары-Булак, Аскалы,  
Табылгыты, Манас Үнкүр баш жагы.  
Жыланаң бугу улуу тоого чыгууга,  
Түгөнбөгөн коктулардын катмары.  
Мына булар бет алдынан көрүнөт,  
Каргалык да, Көк-Арт ашуу жактары.  
Жапан чыккан алма, жаңгак, жийде бар,  
Кылдоодогу шагы ийилген бактагы.  
Каначууда кара суусар кени бар,  
Кайың арча, караңгы токой чери бар.  
Баш адашат басып жургөн аюудан,  
Кара чаар, кабылан жолборс, шери бар.  
Жырткычтарды атып алчу атайы,  
Сыйлык алган адис мерген дагы бар.  
Кымбаттуудан сөөк сүлөөсүн, калтарын,  
Каалагандар эл аралап келип ал.

Ургаачыдап өөк сырттан чыккан жер,  
Түбөлүккө кол кармашып келип ал  
Аял-эркек аралашып мал багып,  
Аман сактап эгиздетип төлүн ал.

Суусу соолбос алтын чөйчөк жер ушу,  
Эгин айдап, жемишин жерден терип ал.

\* \* \*

Шамалдуу кыр, Олжо жайлоо жүргөн жерим,  
Көркү бар Көк-Дөбөдөй тайпаң белим.  
Буларга көпөстөрдүн коюн багып,  
Элдерим кургабаган маңдай терин.  
Кызыл-Суу, Кара-Булак, Туура-Кайың,  
Конгонбуз ошолорго барып айыл.  
Ал кезде соодагерлер ээлеп алган,  
Чөбүнүн казган эле тамырларын.  
Кожоюн, эл башкарган манаптары,  
Алардан алып турган оттун майын.  
Мына эми эркин жайлоо, тунук сууга,  
Колхоздор багып жатат калың малын.

\* \* \*

Аты суук Зындан деген катмарларды  
талкалап,  
Мизилдеген жол курулду, чар тарап,  
Алтын чөйчөк Тогуз-Торо жеримди,  
Айткым келди алты жолу кайталап.  
Кара-Көөнүн Кабак өөнүн артыла,  
Автомобиль аралады калкыма,  
Илгертеден кылым-кылым эл жашап,  
Мекенимдин ким жетиптир баркына.  
Суусу мүрөк тоого түнөп тараган  
Туш-тушунан аккан жаңы каналдан.  
Баш Колбоору, көк ирим суу,  
Көк-Арт, Атай жаралган.

\* \* \*

Анын барын дайра Нарын,  
Коштоп алып жөнөгөн.

Жарып өтөт батышында,  
Жазы Кетмен-Төбөдөн,  
Кара Көлдө капчыгайдын башынан,  
Токтогул ГЭС туура байлап бөгөгөн.  
Мен элүү жыл мындан мурун,  
Андан бери жарым кылым,  
Тогуз-Торо жерде элек.  
Аскасы бар ак кар жаткан,  
Көк-Арт ашуу белде элек.  
Андан чыгып, атты минип,  
Алты күнү жол жүрүп,  
Фрунзеге араң жетип,  
Турбай жатып калчу элек,  
Төрт аяктап жөрмөлөп.  
Эми минтип, булут түртүп,  
Бир сааттык арасы,  
Эт бышканча жетип келген,  
Эр немени карачы.  
Фрунзенин, Казармандын,  
Аралашты абасы.  
Канаты бар ат мингизген,  
Жаны жокко жан киргизген,  
Компартия биздерге,  
Ал учурду айткым келди,  
Эмки жаштар сиздерге.  
Жибек шайы, өнөр жайы,  
Күндөн күнгө өрчүгөн.  
Жаргак кийген жакыр элим,  
Жибек менен көлпүгөн.  
Чарба малдар эркин оттоп,  
Кунан тайлар мөңкүгөн.  
Арпа, Соң-Көл, Алай, Ак-Сай,  
Суусамырдын көркүнөн.  
Суктандырат колхозчулар,  
Малды баккан темпинен.

Малы төлдөп, жуурат көлдөп,  
Коңур күздө береке,  
Саан уйлардан ашып-ташып,  
Каймак толду челекке.  
Эмгегинен баатыр болуп,  
Чыкты чынар терекке.  
Көргүлөчү Марусаны,  
Жалын салды жүрөккө.  
Бакты-сыймык келип конду,  
Туурубузга түнөккө!

### БЕШ КӨЛДҮН АЙМАГЫ

Бийик тоонун этегинде өзүнчө,  
Көлдөрү бар, беш жеринде бөлүмчө.  
Арча, кайың кыдырата тиккендей,  
Курбу-курбу тектири бар түзөңчө.

Ал жер-Беш Көл, башка-башка аты бар.  
Кайберен көп ажалдуусу атылаар.  
Төрт түлүк мал оттогонго пайдалуу,  
Боору жазы, канча болсо батырар.

Тоолорунда карагайы, кайыны,  
Мал жаздатат колхоздордун айылы.  
Зоосу бийик көккө тийип тургандай,  
Үстү салкын, айыл кончу жайыгы.

Ал конуштун аты жайлоо жакшына,  
Бугу, Марал мекен кылчу астына.  
Зындан деген агын суулуу чункур бар,  
Кайың чыккан бир биринен артыла.

Сырты күнгөй миндеген мал кыштоочу,  
Бул күндө бош колхоздордун бактына.

Жер ээлөөчү кожоюндан ажырап,  
Куттуу конуш Тогуз Торо калкына.

## МУРАС

Жашка дагы, сөзгө дагы канбадым,  
Бу да бакыт көптү жашап калганым.  
Карылардан калпып алган санжыра,  
Эми менден силерге өтсүн, балдарым.

Канча доорду адам баштан өөткөрүп,  
Сөз казнасы кемибеген бөксөрүп.  
Жашоо барда өлбөйт тура сөз деген,  
Ал сөз менен биз тамырлап көктөдүк.

Ал сөздөрдө каухар бар, таш да бар,  
Оор тагдыр, мөлт деп аккан жаш да бар.  
Сөзгө канбай, сөзгө муюп тургансыйт,  
Тоо боорунда салаңдаган аскалар.

Кебин угуп санжыргалуу карынын,  
Эске салып өткөн күндөр тарыхын.  
Дале сөзгө канбоочудай кумарым,  
Бүгүн өзүм сексен ашкан карымын.

Бекер калып калбасын деп бул аңыз,  
Карылардан угуп жаздым уламыш.  
Эл оозунан жыйнап алган ар бир сөз,  
Ал байлыгым, бир мен үчүн кубаныч.

Ошондуктан элдик сөздөр жазганым,  
Калк арасы менин бийик асманым.  
Өткөн күндүн элеси деп сезгиле,  
Жаңыл Мырза, Тайлак баатыр дастанын.

Ал карылар санжыра сөз кеп билген,  
Сактап калып акыл эске көп билген.  
Кат-сабаты жок болсо да биздерге,  
Төгүп-чачпай бул энчини жеткирген.

Даңазалап өткөн өмүр эрдигин,  
Көксөп келген адамзаты теңдигин.  
Билем десең кыргыз кандай болгонун,  
Тарыхына көз чаптыра бергинин.

Мен чонойдум Куртка, Терек жер менен;  
Ыман, Чоро уюткулуу эл менен.  
Жолугуп мен карыларга наабаттуу,  
Кубангандан чекем нымшып тердеген.

Алар айтат бабалардан калганды,  
Баатырларды, аңыз кылган балбанды.  
Өткөн ошол теңдиги жок заманда,  
Ал гана эмес журтка бүлүк салганды.

Алар айтат: зергер чебер уздарды,  
Пери затты, акыл ойчул кыздарды.  
Өнөрлүүнү, сынчы, ырчы-акынды,  
Аял тууган жетик өөк сыртганды.

Жомоктотуп Алпкаракуш, бүркүтүн,  
Адам деген жоготпогон үмүтүн.  
Эр канаты айтылуу бир тулпарды,  
Баяндашат зерикпестен күнү түн.

Кары сөзүн кийинкилер уласын,  
Бир бирине жараштырып кынасын.  
Жеткирсем деп мен кыламын далалат,  
Өзүңөргө бабалардын Мурасын.



## МЫНА СОНУН

Мына сонун, тоонун боорун  
Көзөп өтүп тоонун жолун,  
Туш-тушунан чыгарды.  
Өйүз-бүйүз Достук аттуу,  
Турак жайлар куралды.  
Мурун бул жер капчыгайдын оозу эле,  
Шамал бороон өксүбөгөн,  
Адамзаттын жоосу эле.  
Учу-кыйрына көз жетпеген,  
Улан аттуу Чаяндынын тоосу эле.  
Ал капчыгай аталган,  
Аты суук,  
Шайтан көпүрө орду менен  
жоюлду,  
Ат-Башы ГЭС деген наам  
50 жылда коюлду.  
Эми минтип, кыроо кирпич,  
Бир киши жок.  
Жылуулук.  
Чоюн түркүк, отту бүркүп,  
Жаркыраган сулуулук.  
Суу күчүбү, кереметпи?  
Танаптары курулуп,  
Ааламга бүт наамы тарап,  
Областым Нарындан  
Асман мелжип, а,  
Имараттар салынга алты кабат.  
Суусу мүрөк, тоого түнөп,  
Сактагыч көл табылган.  
Эрме чөлгө, ээн жаткан талаага,  
Жамгыр сээп ого бетер жамаага.  
Туш тушунан канал казып,  
Кургак жерлер көгөрдү.

Куланакка суу жайылып,  
Жашылдантты өрөөндү.

Арпа, буудай аштык чөптүн,  
Түшүмүнө бөлөндү.  
Ат-Башы ГЭС наамы менен,  
Кайра жаңы төрөлдү.  
Калган сууну Нарын дайра,  
Коштоп алып жөнөгөн.  
Жарып өтөт батышынан,  
Жазы Кетмен Төбөдөн.  
Кара-Көлдө капчыгайдын башынан  
Токтогул ГЭС туура байлап бөгөгөн.  
Капчыгайдан ашып-ташып,  
Адамга да, жерге да,  
Шарапаты тийди эми,  
Аңкап жаткан чөлгө да.  
Компартия техниканын  
Мокогонун чыңаган.  
Караңгыны жарык кылып,  
Эки тоону улаган.  
Көп жашасын өнөрпоздор,  
Көрүп буга кубанам.

## НАРЫНДАГЫ КИЙИМ ТИГҮҮ ФАБРИКАСЫНДА

Бара жатып ие тартты чылбырым,  
Көрөйүн деп иштегендер кыймылын.  
Кире калсам өндүрүштүн ичине,  
Берип жаткан үч келинге сыйлыгын.

Сураштырсам ал келиндер бычмачы,  
Кийим бычкан оймоктуунун устасы.

Окутканда машыктырып иштеткен,  
Илим менен техниканын нускасы.  
Байыркынын иш үйрөткөн өрнөгү,  
Тепчип, кайып, басма сайып көнгөнү.

Ал заманда техниканын жогунан,  
Таар жаргак, айрылганын жөрмөдү.  
Жүн-жүбүрдөн жип чыйратып ийирип,  
Бүтчү араң бир айда бир көйнөгү.

Салыштырсам аны менен эмкини,  
Асман жердин ортосундай кемчили.  
Өнүктүрүп, өөрчүтүп бул ишти,  
О келиним, күчөтүпсүң темпини.  
Сөз сурайын келинерчи бер жакка,  
Тээ экөөнүн мен болоюн төркүнү.  
Сүйлөшөйүн дыркырактар көп экен,  
Тетиктерин баса турчу беркинин.

К о й с у н:

Ылдам-ылдам кыймылдайлы, бүтөлү,  
Чымыркансак чынында иш түтөбү.  
Бир минуттун токтолушу кыйын иш,  
Биздин мезгил кечиккенди күтөбү?

С у р о о:

Чогулупсун оймоктуунун уздары,  
Тетиги экөө ким дегендин кыздары?  
Аты-жөнүн айтып берчи угайын,  
Ар жагында кызыл жоолук бурчтагы?

К о й с у н:

Ал эженин аты-жөнүн айтайын,  
Орден алган, элге журтка дап-дайын.  
Наамы чыгып атак алган Токтокан,  
Токтоно албай толкунданат ар дайым.

Устат болуп бычмачылык жактардан,  
Кийим тигип, көптөн бери такшалган.  
Планынан алда канча ашырып,  
Процентин жүз жыйырмага аткарган.

Тигиниси аты жакшы Дүйшара,  
Сиздей картка калпак бычат үч талаа.  
Ордунда иштейт эки колу төрт колдун,  
Аны менен мактана алат бүт калаа.

С у р о о:

Айып көрбө сөз сурадым укканы,  
Фабриканын тандалмалуу уздары.  
Кесиндисин нар жагына таштады,  
Карап турсам кайчыларын бурчтагы.  
Ошолордон өзүнөргө калабы,  
Өөн-төкүн, булуң менен бучкагы?

К о й с у н:

Андайларга кол салганда болобу,  
Тазаланган өндүрүштүн душманы.  
Кесинди алган жаманатты курусун,  
Башынан жок, колубуздун «туткагы».

...Бали, рахмат келин-кыздар силерге,  
Кийиминер жылуу болсун киерге.  
Өрчүй берсин фабрика уздары,  
Кыргызымдын кылдат колдуу кыздары.

## ЖАҢЫ ҮЙ АЛГАНДА

Эзелтеден ата-баба көрбөгөн,  
Энчини алдым чатырчалуу өргөөдөн.  
Ойдо жокту берип турса жыргатып,  
Көтөрүлүп, санаа төрдү өрдөгөн.

Кабат-кабат үстү-үстүнө салынган,  
Ырдап койсом үнүм бийик жаңырган.  
Шамал түгүл бороон келсе жел өтпөйт,  
Картайганда калың болду кабыргам.

Компартия берген үйгө мөн кирдим,  
Үй таба албай ал заманда телмирдим.  
Мына эми көңүл эргип эрте-кеч,  
Жазмачылык иштериме эргилдим.

### АЗАТТЫК

Бардык улут, журттарын,  
Азат кылган кутманым.  
Бутка салган чынжырдын,  
Боосун үзүп сындырдың.  
Мээнет кетпей жетимден,  
Келе электе Октябрь,  
Кишен бутка бекилген.  
Чоңоюп малга сатылган,  
Башына нокто катылган.  
Төрттүн бири болгондор,  
Токол атка конгондор,  
Зар ичине толгондор,  
Салбар атка конгондор,  
Келди мына теңчилик,  
Жам журуят кеңчилик.  
Өттү баштан азап күн,  
Каарланган касап күн.  
Мына минтип нур тийип,  
Аялдарга азат күн.  
Өттү кетти шум заман,  
Аялдарга тул заман.  
Эркин заман, бул заман,  
Эргий турган гүл заман.

## КОЛХОЗ ЗАВОДУ

Атакталган алыскы элге дүнү бар,  
Усталары укмуштуудай сүрү бар.  
Өздөштүрүп, чебердикти көрсөтүп,  
Черепица завод үчүн үйү бар.

Үйгө кирсем жошо жатат боёктой,  
Сакталыптыр сапаттарын жоготпой.  
Цемент кумга себелетип кызартып,  
Өң бериптир жошолорун коротпой.

Бири кызыл, бири жашыл, сары, көк,  
Катар-катар жыйган экен саны көп.  
Темир десем курбу-курбу тактадай,  
Такта десем таң каларлык жагы көп.

Чертп койсо чыныга окшоп зыңылдайт,  
Тиктеп турса көз тайгылып, жымындайт.  
Муну жапса кылым бою колхоздун,  
Тамы урап, тамчы болуп, жыгылбайт.

*1960.*

## ЭЛИБИЗДИН ТАЛАБЫ

Кашар салды бир колхоздо ондогон,  
Мурун мындай жаңылыктар болбогон.  
Жердин аты Куртка деген чоң өзөн,  
Жердеген эл жемиш менен тойлогон.

Малга, жанга тоют берген береке,  
Кызылчадан сүтү толуп челекке.  
Ую, кою камсыз болуп багылып,  
Калың малдын келечеги мынаке.

Кашка жолдун катарында Көр-Булак,  
Асты башат, үстү кашат жол булак.  
Жаркыраган сонун жайлар болуптур,  
Буга окшогон ээн жаткан он булак.

Айдалыптыр көп жылдык чөп жүгөрү,  
Бул аймактар тоюткордун жүрөгү.  
Көрөңгөлүү жуурат көлдөп, мал төлдөп,  
Бетке тиет берекенин илеби.

Эми биздин элибиздин талабы,  
Казылса дейт Нарын суудан каналы.  
Көрктөндүрүп көчөлөрдү жемиштер,  
Өнүп турса алма, өрүк дарагы.

1959.

## РАХМАТ, МАЛ БАККАНДАР

Мен көрдүм кыштоолорду опурулган,  
Тулаңы кара кыяк, оту жыргал.  
Колхоздун малы семиз, эли сергек,  
Жазга деп үнөм менен чөптү жыйган.

Түшүнттү бир карыя маани-жайын,  
Жайытка кайтарылган колхоз малын.  
Кызыл үй, медпункттар, китепкана...  
Уктурат радио ар күн сайын.

Деди да үй жагына баштап барды,  
Отурду баян кылып баккан малды.  
Мезгилден аман сактап, төл аларын,  
Ишентет иштеп абийир тапкандарды.

Бул өзү Ак-Талаанын Ажыкайы,  
Учкан бейм айбатынан кардын баары.  
Жыл кара, «эгиз кара», тегиз кара,  
Орто-Сырт, үстү Чойкап талаалары.

Ал кайрат Ажыкайда жалгыз болбос,  
Ат-Башы, Нарындан да нечен колхоз,  
Бары тең дуулдашат мелдеш коюп,  
Байкасам ынтымак бар, достук-жолдош.

Рахмат, мал баккандар барынарга,  
Ишенем, жеңдирбессин; быйыл карга.  
Семиртип, башын сактап, төлүн алып,  
Белгилүү барарынар улам алга.

1962.

## БҮР БАЙЛА

Киндик каным тамган жер,  
Ойносо оюн канган жер.  
Мезгилдер өтүп алмашып,  
Балалыгым калган жер,  
Өзүндө өтүп тирлигим,  
Жетимиш өтүп барган жер.

Тулаңың желге кулпурат,  
Жыпарың анкып буркурап.  
Азуусун кере чайнаган,  
Аргымактар жулкунат.  
Кыз жигиттер бой керип,  
Солкулдап турат гүл бурап.  
Көк кашка тунук сууларың,  
Өзөндө агат шылдырап.  
Өзүндө өтүп күндөрүм,  
Карылык өмүр сүргөмүн.



## САРЫКУНАНГА

Кемен Төбө турагың,  
Ал жайыңды сурадым.  
Амансыңбы эл сүйгөн,  
Шаншыган Сарыкунаным.  
Эл тааныйт сени атыңдан,  
Алтынсыңбы катылган.  
Оозундан чыккан ырларың,  
Булактай оргуп атылган.  
Кездешкен элек мурун да,  
Тээ отузунчу жылында.  
Маңызы чыгып турчу эле,  
Бал татыган ырында.

Кары-жашы тен, угуп,  
Бүт калайык эл угуп.  
Ооздугун кемирип,  
Аргымактай элирип...  
Арзып келген канчалар,  
Санжыргаңа берилип.  
Көз салып турчу келин-кыз,  
Кер-Маралдай керилип.

Чечендин сенсин, чечени,  
Кызыл тилин безеди.  
Көргөндө сени элестейт,  
Ак таңдай Калык кечээги.  
Кылымдын доошу угулган,  
Кыргызга айткан ырыңдан.  
Көөдөнгө агып жаткансыйт,  
Жылкычы ыры «Шырылдан,».  
Калайык көөнүн бурган көп,  
Сен ырдап жүргөн «Курманбек».  
Сарыкунан эмес тим эле,

Тан калат элдер буудан деп.  
Түгөнбөйт элдик дастанын,  
Күн батып, тандын атканын.  
Сездирбей тартат эл көөнүн,  
Курманбек досу Ак канын.

Досту достой сүйдүргөн,  
Көнүлгө барын түйдүргөн.  
Ажырабас дайыма,  
Элиң менен бир дүйнөн.  
Ырдасан үнүң кубулат,  
Ыр дайрасы чубурат.  
Ала-Тоонун шаңшыган,  
Жанырыгы угулат.  
Касиет бар ырында,  
Чертилген комуз кылында.  
Сакталып калар көөнөрбөй,  
Кылымдардан кылымга.

Андыктан ырдаар кезегин,  
Торгойдой болуп безегин.  
Сарыкунан үнү угулса,  
Ырчыны анык сеземин.  
Сайрасан, тынбай сайрагын,  
Кызыл тилиң кайрагын.  
Кургүштөп чыккан ырларын,  
Агымындай дайранын.



## ПОЭМАЛАРЫ

### ӨТКӨН КҮНДӨН БИР ЭЛЕС

Эзелтеден тутумдаш,  
Кедейлердин киндиги.  
Каардуу өткөн заманда,  
Бузулбагаң бирдиги.  
Жарты нанды бөлүп жеп,  
Бир-бирине күйүшкөн.  
Алдамчыны жек көрүп,  
Эмгекти барктап, сүйүшкөн.  
Эриш-аркак дайыма,  
Суукка бирге тоңушкан,  
Ысыкка бирге күйүшүп,  
Азапты тарткан болуштан.  
Бирине-бири боору ооруп,  
Тагдырды бирге көрүшкөн,  
Эзелки өткөн заманда,  
Кайгыны бирге бөлүшкөн.  
Бай-манаптан запкы жеп,  
Аргасыз чыдап турушкан,  
Көр оокаттын айынан,  
Жалданып жумуш кылышкан.

Айтайын эми баяндап,  
Окуяны балдарым.  
Бай-манаптар кутуруп,  
Элге мүшкүл салганын.  
Жеринен безип эл үрксө,  
Кыйын болду журтка да.  
үркөрдөй эле эл калган,  
Ушул биздин Курткада.  
Залимдиги ашынып,  
Кедейдин далай башын жеп.

Болуштугун өткөргөн,  
Андагы манап Касымбек.  
Шылтоо таап жок жерден,  
Көрүнгөнгө чуу кылат.  
Айласын таппай турганда,  
Мындайча кабар угулат:  
«Шынаарлашкан кедейлер,  
Жүрүшкөнү башкача.  
Не деген жорук болучу,  
Алар каршылаша баштаса –  
Дешип амал ойлошот,  
Бузмакка кедей арасын,  
Тез аранын ичинде,  
Мындай жардык тарасын:  
Баарыңар сөздү уккула,  
Жашың менен карыңар,  
Бул болуштун жардыгын,  
Жакшылап назар салыңар.  
Бүгүндөн баштап айылда,  
Чоочун жандар болбосун.  
Адашып жүргөн селсаяк,  
Үйүңөргө конбосун.  
Самтыраган жан багар,  
Башка айылдан келбесин.  
Ким кондурса андайды,  
Жулуп алат келлесин.  
Кууп чыккыла, иттерди,  
Айылга жакын жолотпой,  
Күлүн көккө сапырат,  
Бул сөздү койсо тоготпой.  
Кедейлерге жеткирген,  
Мына ушундай кабары.  
Чачты тике тургузуп,  
Айылга тез тарады.  
...Ушул кезде үч адам,

Кашкардан качып келаткан.  
Элдин көрүп түрпөтүн,  
Алар абдан болот тан.  
Коноруна үй эмес,  
Бир жан алик албады.  
Желмогуз, – деп – бу кайдан  
Жолотпостон каргады.  
Жакындабай кет дешти,  
Тынч элге салып дүрбөлөн,  
Селсаяк эмес бул күндө,  
Тууганды адам сүйбөгөн.  
Жүрөбүз араң жан багып,  
Кооганы салба бекерге.  
Киймибиз жыртык, курсак ач,  
Тентиген кимдер чет элде?  
Айласы кетип качкындар,  
Ар үйгө барса бурулуп,  
Баарысы айтат мындай деп,  
Андан да чыгат куулуп.  
Сүрүлүп чыгып, жай таппай,  
Ачкадан эрди кеберсип.  
Мелтиреген бийик тоо,  
Көрөрүң ушул дегенсип,  
Кубалайт иттер арсылдап,  
Жаагын баспай авалап,  
Моокуму канат карсылдап,  
Манаптар ичтен табалап.  
Тентип жүрүп тоо-ташта,  
Көрөрүнөр ушул деп,  
Жугундукор силерди,  
Уруп кетсин кусур деп,  
Байлар каргайт кедейди,  
Жазыгы жок кылдай да.  
Кайда барат тентиреп,  
Эркиндик издеп мындайда.

Кашкардан кайткан жер издеп,  
Бир боорлош кыргыз кайда деп.  
Ала-Тоого биз жетсек,  
Ушул болор пайда деп.  
Ойлогон ойдун бири жок,  
Коогалуу күнгө туш болду.  
Андан да шорду катырган,  
Кычыраган кыш болду.  
Киерине кийим жок,  
Ичерине аш да жок.  
Жардам берип буларга,  
Жакшылык кылар башка жок.  
Эскертип мурда айтылган,  
Киргизбей айыл четине.  
Кубала деп куугунду,  
Салган элдин эсине.  
Ошондуктан бардыгы,  
Каардуу сөздөн чочулап,  
Короо-жайын бекитип,  
Кеткиле деп олтурат.  
Аз калды окшойт шордуулар,  
Жашоо күнү бүткөнү.  
Ошентсе да кембагал,  
Бир-бирине түтөбү?  
Ыса деген бир малай,  
Жаш балдары чыркырап,  
Кыштын күнү капшыттан,  
Шамал согот ыркырап.  
Кайырчы болуп качкындар,  
Мындайча дейт буркурап.  
– Адамзаты силерде,  
Кайда кеткен ынтымак.  
Үч ай, үч күн жол жүрүп,  
Арып ачып келебиз,  
Жазыксыздан союл жеп,

Талкаланды денебиз.  
Адам деп бизди бирөө да,  
Санай турган түрү жок.  
Ажал жетип, күн бүтсө,  
Карай турган түрү жок.  
Айланайын калайык,  
Кайда кеткен пейлинер?  
Сагынып, журтка келди элек,  
Куусанар да мейлиңер.  
Тууган жерди көргөнгө,  
Ток пейил турат көөнүбүз.  
– Киндик кан тамган бул жерге,  
Эми калсын, сөөгүбүз.  
Жалдырап мында турабыз,  
Андан башка арга жок.  
Бут шилтенбейт басууга,  
Же болбосо ал да жок.  
Денибизди ит-куш жээр,  
Бизди бир шордуу дегиле.  
Кыбыратып жарыкка,  
Жаратпай койсо эмине?!  
Арып-ачып, жол басып,  
Аман келген элине.  
Кор болуп жүргөн алтын баш,  
Булар бир шордуу дегиле.  
Кулак салып тургула,  
Качкындар айткан кебине.  
Жаратканга жалбарып,  
Жашабай койсок эмине?  
Айланайын, ээ курбал,  
Кыбырарга дарман жок,  
Баш паанек издеп келебиз,  
Башка арга калган жок.  
Кадырлашар көп тууган,  
Бири да кабыл алган жок.

Жерибизди көрдүк кайрадан,  
Эми өлсөк арман жок.  
Карап турсак өзүндү,  
Жаш аялмет экенсин.  
Тамак-аш деле дебейбиз,  
Бир кондурар бекенсин?  
Жалооруй карап өзүнө,  
Жалдырап турат көзүбүз.  
Адамгерчилик кылып кой,  
Биз сулар жалгыз өтүнүч!?  
Анда Ыса кеп айтат,  
Кембагалдарга кайрылып.  
Башынан өткөн иштерге,  
Туталанып кайгырып.  
– Сурасанар жайымды,  
Өзүнөрдөй бечара.  
Капа болбо элдерге,  
Бул сүйлөшүлгөн ич ара.  
Манаптар ойлоп чыгарган,  
Ошолордун бүтүмү.  
Колдон келсе кедейди,  
Чайнашмакчы бүкүлү.  
Букарада не арга,  
Айткан сөзгө баш иет.  
Төрөлөрдө калбады,  
Же адамдык касиет.  
Жек көрдү кылып элдерди,  
Бир-бирине кайраган.  
Тил кайырган жан болсо,  
Жазыксыздан жайлаган.  
Карангычылык турмуш да.  
Баарына чыдай беребиз.  
Эшигинде сагалап,  
Өлбөстүн күнүн көрөбүз.  
Жалооруп турган моминтип,



Жаңылбасам мен эгер,  
Карааны учуп каректен,  
Жер сагынган беленер.  
Кайда болсо кембагал,  
Ит-кушка сөөгү таланып.  
Кордукту баштан өткөрүп,  
Чор болот таман карарып.  
Көрүп турам силерди,  
Жазыксызбыз дегенсип,  
Ачкалыктын айынан,  
Эрдинер кеткен кеберсип.  
Жакынсып келген беленер,  
Тууганынар-бул элге.  
Мен деле жарды адаммын,  
Окшогон өзүм силерге.  
Кооганы башка түшүрүп,  
Кордукту көрдү адамдар.  
Эмгегим менен күн көрөм,  
Тырнактай эки балам бар.  
Манаптар бизди тукуруп,  
Өлмөк белек өл десе.  
Кедей менен кедейди,  
Туурганы башкача.  
Кайгыны баштан өткөрүп,  
Кары-жашы тең азып.  
Болбогула кападар,  
Букарада не жазык?  
Ажал жетип, күн бүтсө,  
Өлсөк бирге өлөрбүз.  
Запкысы болсо баш ийип,  
Ага да чыдап көрөрбүз.  
Ырыскысы түгөнбөс,  
Жер үстүндө тирүүнүн.  
Оокаты менен жан сактап,  
Жүргөн адам биримин.

Жарды-жалчы бечара,  
Өз жанына тең эмес.  
Бөлүнүп алып башкадан,  
Жан сактаган мен эмес.  
Кел туугандар, төрүмө өт,  
Байласа мени байласын.  
Жер үстүндө бир жандын,  
Табарбыз акыр айласын.  
Ыса кедей аларды,  
Түшүрүп алды үйүнө.  
Кембагалдар жай алды,  
Кубаныч батпай сүйүнө...  
Түшүнүшүп бир-бирин,  
Берген даамын татышты.  
Ыраазы болуп Ысага,  
Ал күнү түнөп жатышты.  
Айыл ичинде андыктан,  
Шыбыр-күбүр кеп тарайт.  
Качкындарды бул Ыса,  
Кондуруптур деп тарайт.  
Басылып жатып калбастан,  
Касымбек укту бул кешти.  
Араң турган ач бөрү,  
Кедейге көөнүн зилдетти.  
– Бол жигиттер, турбастан,  
Байлап алып келгиле.  
Дөөгүрсүгөн Ысанын,  
Катыгын колго бергиле.  
Ылдам атка мингиле,  
Ал акмакка жеткиле!  
Кулагы керен куу кулдун,  
Башын жара тепкиле.  
Буйругум болот бул менин,  
Бол, жигиттер баскыла!  
Самтыраган акмактын,

Күлүн көккө чачкыла!  
Көк-ала кылып тепкилеп,  
Жадыга башын баскыла.  
Тил албаса муунтуп,  
Сыйыртмакка аскыла!  
Өзүм ак сөөк тукуму,  
Сөзүм эки болбогон.  
Запкыны берип ушундай,  
Ысаны минтип кордогон.  
Жигиттери ал сөзүн,  
Баштан-аяк угушту.  
Айткандан да эселеп,  
Ысаны сабап урушту.  
Жан соогалап жүгүрөт,  
Үйрүлүп түшүп алганы.  
Чучуктай болуп чыңырып,  
Чыркырады балдары.  
Жигиттер ага болбоду,  
А кылганы оңбоду.  
Селсаяктарга жан тарткан,  
Сенсиңби деп кордоду.  
Бети-башы айрылып,  
Кызыл ала кан болду.  
Запкы жеген бей күнөө,  
Ысага бары таң болду.  
Касымбектей заң талак,  
Эки колун байлатып.  
Байкуш шордуу Ысаны,  
Жиберген дейт айдатып.  
Бул Ысага калың эл,  
Боор оору деп жалбарды.  
Чыдабаска кордукка,  
Мындан башка ал барбы.  
Жаш балдар калды чыркырап,  
Атадан тирүү айрылып.

Аман болсо бир күнү,  
Кабар алаар кайрылып.  
...Коломтону кучактап,  
Тамагы жок ач калды.  
Атасынан айрылып,  
Эки бала жаш калды.  
Элдин баары кейиди,  
Кеткенде, Ыса чуркурап,  
Эресеге жеткирер,  
Эл ичинде ынтымак.  
Бирин бири калкалап,  
Бирине бири эш болот.  
Деги өлүмдөн сырткары,  
Бололу аман деп коёт.  
Жарды-жалчы баарысы,  
Жашы менен карысы,  
Чоңоёр балдар деп калды,  
Билинбей жолдун алысы.  
Өзөктөн чыккан өрт жаман,  
Билбей урар кусурду.  
Көрө албастар барынан,  
Калк арасы бузулду.  
Эки жакка кеп ташыйт,  
Жылып баскан ушакчы,  
Ак жеринен Ысага,  
Салдырды бейм тузакты,  
Үй-жайынан айрылып,  
Кеткенге жүрөк сыздады,  
Адил сөздү айтууга,  
Бир дагы адам чыкпады.  
Ошол бойдон ал кедей,  
Айлынан кеткен сүрүлүп.  
Жарыктыкка жашоодон,  
Биротоло түнүлүп...  
Таштап кетти аргасыз,

Өмүрлүк жар алганын  
Чыркыратты Касымбек,  
Атасыз кылып балдарын...  
Алтын баш аман болсун деп,  
Тирүүдөн адам түнүлбөйт,  
Алсыздары кор болуп,  
Алдуулары күшүрлөйт.  
Азапты тартып ушундай,  
Жокчулуктун айынан,  
Оокатын кылып от жаккан,  
Көргөнү тигил байынан.  
Тендиги жок кедейди,  
Көгала койдой сабачу.  
Бузукулар журт бузган,  
Алардын канган табасы.  
Бул кедейдин башынан,  
Бир эле өткөн жоругу.  
Жазыксыздан кор болгон,  
Далай адамдардын момуну.  
Ата-бабаң кечээки,  
Көрбөгөндү көрүшкөн.  
Улуу орус кол берип,  
Конушун тапкан өрүштөн.  
Шиши толгон бий болуш,  
Минтип ичи жарылган.  
Бактысын ачып Ленин  
Кедейдин шору арылган,  
Бир кезекте Касымбек,  
Башына бүлүк салганын,  
Айттым эле Ысанын,  
Балдары жетим калганын.  
...Эки бала чоңоюп,  
Ордун баскан атанын.  
Окел менен Турдубай,  
Баянын кыска айтамын:

Атасындай эзилтип,  
Бактысыз кылбай аларды.  
Жергесине кыргыздын,  
Октябрь таңы агарды.  
Бойго жетип толукшуп,  
Эки азамат тең өстү.  
Өкмөтүн Кеңештин,  
Колдоп чыккан эмеспи.  
Бири дыйкан дан, бакса,  
Бири малчы мал баккан.  
Эр азамат болушту,  
Эмгеги менен жан баккан.  
Большевиктин иши үчүн,  
Өрттөн дагы тартынбайт,  
Өмүр бою колхоздо,  
Иштеп келет, бир тынбайт.  
Атасынын өткөргөн,  
Күндөрүн алар кеп салат.  
Ушул заман кут болсун,  
Бактыбызга деп калат.  
Жетимдерди жетилтип,  
Үзүлгөнү уланып,  
Келечек биздин балдар дейт,  
Таалайлуу күнгө кубанып.  
Ушундай кезге туш болгон,  
Ырыстуу элдин баарысы.  
Окел менен Турдубай,  
Сыймыктуу айыл карысы.  
Ичерине ашы жок,  
Кордукту көрсө бир кезде,  
Ырысы көлдөй толкуган,  
Турмушун көргүн бул кезде.  
Жарды-жалчы кедейдин,  
Шору минтип арылган.  
Кайда болсо токчулук,

Ак төөнүн карды жарылган.  
Жаркыган кези эмеспи,  
Арылып ичте кайгы-мун.  
Эл үчүн иштеп жатабыз,  
Арттырып колхоз байлыгын.  
Улуу Октябрь нур чачып,  
Азаттык таны агарды.  
Атактуулар чыгышты,  
Арттырып эмгек арымды.  
Өлбөгөн жан ушинтип,  
Суу ичет алтын аяктан.  
Тукуму өсүп жалчынын,  
Улуу Октябрь таны аткан.  
Же болбосо жетимдер,  
Жетилмек эле каяктан.  
Ичер суусу түгөнүп,  
Жарыгы өчүп бараткан.  
Чор баскан кедей тукумун,  
Канатына калкалап,  
Улуу Орус курду бейм,  
Жергебизге салтанат.  
Жыргал заман жаркыган,  
Элиме үлпөт кургузду.  
Жок болуп такыр кетерде,  
Кайра берди турмушту.  
Балдары эркин ойногон,  
Кийгени шайы кырмызы.  
Бакытка бийик жол баштап,  
Алдейлеп турат кыргызы.  
Көрдүнөрбү Ысанын,  
Артында калган балдарын.  
Эмгектен баар табышып,  
Гүлдөтүп келет чарбагын.  
Суудай агып турмуш да,  
Өткөн күн бизден алыстайт.

Азаматтар бүгүнкү,  
Бир биринен калышпайт.  
Бай, кедей аты жоюлуп,  
Шорунан небак арылып,  
Жыргал заман тушуна,  
Кез келди ушул карылык.  
Эмгек менен эр жетип,  
Белдүү адамы чарбанын.  
Турдубай, Окел бай жашайт,  
Эркелетип балдарын.  
Жай-кышы малды багышат,  
Көл-Төр менен Соң-Көлдө,  
Чарбанын артат байлыгы,  
Төрт түлүк анкып төр-төрдө.  
Элүү жылда эл жаңы,  
Жаңыртып минтип эл өстү.  
Өткөн заман, шум заман,  
Кордукту кылган эмеспи.  
Каркыттады замана,  
Жашы менен карыны.  
Багыттады чоң жолго,  
Октябрдын жарыгы.  
Карап турсаң айылда,  
Билимдүүнүн баары бар,  
Бул заманга туш болгон,  
Элимдин тоодой багы бар.  
Түпкү атабыз кор болсо,  
Чыгарды белем эсени.  
Ыраазы болуп заманга,  
Элимдин жыргап жаткан кезеги.  
Урматтуу болду карылар,  
Ушундай күнгө кез келип,  
Ата-баба бир кезде,  
Өткөнүн айттым эскерип.  
Элим алга барууда,



Келечекке умтулуп,  
Көз көргүс болуп өзгөрүп,  
Айылым барат кулпуруп.  
Көп жашасын Октябрь,  
Бак-таалай берген адамга.  
Тынчтыктын туусу бек болсун,  
Жарашкан жыргал заманга.

## АСАН-КАЙГЫ

Эсептесек биз аны.  
Жүздөгөн жыл толуптур.  
Элден чыккан көрүнүп,  
Акылмандар болуптур.  
Уламадан улайбыз,  
Токтогулдай ырчыны,  
Акылы тетик баарына,  
Толубайдай сынчыны.  
Кулак салып угуп тур,  
Карыялар кеп айтат,  
Ошолор менен бир катар,  
Жашаган адам деп айтат.  
Өзү жалчы Асанды,  
Жазайын анда казалды.  
Башынан өткөн ишине,  
Менин да ниетим тазарды.  
Ким эмне ойлоп жатканын,  
Көз караштан билчү дейт.  
Букара калың журт менен,  
Ирегелеш жүрчү дейт.  
Мителерди жек көрүп,  
Ак эмгекти сүйчү дейт.  
Жан-жаныбар баарысын,  
Тегиз байкап турчу дейт.

Ошондуктан Асандын,  
Кете берген тынчы дейт.  
Колу жеткен иш болсо,  
Бар жардамын кылчу дейт.  
Жаалы калың журт менен,  
Кубанса бирге кубанып,  
Кайгырса бирге кайгырып,  
Жүргөндүгү бул анык.  
Азап менен тозогун,  
Баарысын баштан өткөрүп.  
Каарына чыдаган,  
Ал турмушту өткөрүп.  
Эл ойлочу Асанды,  
Телмирет деп неликтен?  
Же кыларга иши жок,  
Адам эмес эриккен.  
Байкап турат абайлап,  
Агарып таң атканын.  
Ар бир чыккан Күн менен,  
Тирлик өтүп жатканын.  
Калыс эмес неликтен,  
Бул дүйнөнүн теңири,  
Капа болуп өзүнчө,  
Ага да Асан кейиди.  
Кылган иши бузулду,  
Байлардын кетип пейили.  
Эмнеликтен адамзат,  
Ак-караны ылгабайт.  
Букаралар эзилген,  
Көздөн жашы кургабайт.  
Суроо салып өзүнчө,  
Аны да Асан ойлонот.  
Тынчы кетип, уйку жок,  
Таң азандан ойгонот.  
Асан аяйт телмирип,

Мелтиреген көктү да,  
Бетегени жерде өскөн,  
Тебеленген чөптү да.  
Күздө кайткан сапарга,  
Асмандагы Кууну да,  
Өзөндө аккан сууну да.  
Калыстыкты как жарып,  
Сөздүн айтат туурасын.  
Тоноп алса ичи ооруйт,  
Күздө төөнүн чуудасын.  
Бул Асанга кейиштүү,  
Эмчек эмген бала да.  
Какыраган эрме чөл,  
Суу жетпеген талаа да.  
Аянычтуу көрүнөт,  
Сынган талдын чырпыгы.  
Кайда түнөйт болду дейт,  
Кышта тоонун чымчыгы.  
Кумурска жесин деп турат,  
Нандын майда күкүмүн.  
Тагдырына боор ооруйт,  
Жар таштагы үкүнүн.  
Ата байкуш негедир,  
Жарыкчылык көрбөдүн?  
Жазмышына баш ийип,  
Карангыга көнгөнүн?  
Ичи ачышат ойлонуп,  
Адатындай бул Асан.  
Бардыгына бүт кейийт,  
Баштан аяк сурасаң.  
Жан-жаныбар баарысы,  
Жер турагың жай кылып,  
Тенсиздикке дүйнөдө,  
Асан жүрөт кайгырып.  
Камылгасыз адамга,

Киерине тону жок.  
Төрт туяктуу жандарга,  
Кармарына колу жок.  
Жан-жаныбар баарына,  
Кейип жүрүп, бат арып  
Эл ичинде кетиптир,  
Асан-Кайгы аталып.

\* \* \*

Күндөрдүн бир күнүндө,  
Кыш мезгили кычырап.  
Долуланган бороону,  
Кар тозонун учурат.  
Бул не деген кыянат,  
Каатчылык болобу?  
Кыш чилдеде кычырап,  
Улуй берди бороону,  
Асан-Кайгы көз салат,  
Айланага кыштагы.  
Ойлой берип бардыгын,  
Жүрөгү ооруп сыздады.  
Кара-Коонун түздөрүн,  
Улуу тоонун баштарын,  
Ат жиретип өтө алгыс,  
Көрүп кардын басканын.  
Аны көрүп азыр да,  
Зээни кейий баштады.  
Кайда барып жашынган,  
Курт-кумурска жаздагы?  
Жердин бети жайында,  
Бардык жанга жай белем.  
Кайда кетти куурагыр,  
Жүнү тайкы кайберен?  
Жан бүткөндүн баарысын,  
Жакын сезген өзүнө.

Кардан башка эч нерсе,  
Чалдыкпады көзүнө.  
Тоо, токойлор, чөп дагы,  
Карга калган басылып.  
Олтурат болду куу түлкү,  
Кайсы жерге жашынып?  
Айбанатка азуулу,  
Караган чер, жай белем.  
Жем болдубу аларга,  
Маныроо өскөн кайберен?  
Кыбыраган тирликти,  
Баардыгын ойлоду.  
Азап жеген бул жашоо,  
Купулуна толбоду.  
Карап туруп асманды,  
Бүркөлбөй улам ачыл дейт.  
Ырайымсыз жааган кар,  
Лапылдабай басыл дейт.  
Жер үстүндө жашаган,  
Аясаң тирүү жандарды.  
Учуруп кет, ак карды,  
Ийилтпей кайың-талдарды.  
Телмирип турган табият,  
Бул сөзгө чочуп селт этти.  
– Болгун, ылдам, кач, кар! – деп  
Асан-Кайгы жер тепти.  
...Ызылдаган шамалдан,  
Бардык жандар калтаарып.  
Учуруп жатты бороону,  
Агарган карды аңтарып.  
Уйгу-туйгу кар учуп,  
Ышкырык шамал башталды.  
Кара-Коодон кар эмес,  
Сапырылтат таштарды.  
Караган көзгө ишенбей,

Бардык адам таң калды.  
Асан-Кайгы ойлонот,  
Жер үстүндө жандарды....  
...«Кач, кар! кач, кар!» деп жатып,  
Карды койбой учурган,  
Аталып аты калган дейт,  
Кара-Кочкор ушундан.  
Уламадан угулган,  
Элде.ушундай кеп калган.  
Бардыгын тегиз ойлогон,  
Асан-Кайгы деп калган.  
Кара-Кочкор аталып,  
Кыш ызгаары токтогон.  
Жерде өскөн чөптү кар баспай,  
Жаныбарлар оттогон,  
Жан-жаныбар мал үчүн,  
Жакшы жайга айланган.  
Аны көрүп Асандын,  
Көңүлү тынчып жайланган.

\* \* \*

Укканда Асан-Кайгынын,  
Таңкалткан шумдук жагы бар.  
Тирликке тилеп ырайым,  
Дагыңкысы дагы бар.  
...Ырайымсыз замандын,  
Жок болуп турса тендиги.  
Кимдерге керек деп айтат,  
Кара жердин кеңдиги.  
Асан-Кайгы кептерин,  
Калың эл муюп уккан дейт,  
Адатындай аттанып,  
Алыс жолго чыккан дейт.  
Көргөндө Асан-Кайгыны,

Бардык эл көөнү кенелди.  
Багыт алып жөнөдү,  
Атактуу Алтын-Эмелди...

\* \* \*

Ачуу, таттуу турмушту,  
Эли менен бир көрөт.  
Ачылса Күн ачылат,  
Бүркөлсө Күн бүркөлөт.  
Жер үстүндө жалпыга,  
Кадырман адам көз салат.  
Асан-Кайгы айткан деп,  
Мына; мындай сөз калат:  
«Куйругу жок, жалы жок,  
Кулан байкуш кантти экен?  
Боорунда буту жок,  
Жылан байкуш кантти экен?  
Кыш чилдеде камы жок,  
Салып койгон тамы жок,  
Жок дегенде аштыкка,  
Камдап койгон даны жок.  
Мал багарга алы жок,  
Шордуу байкуш, багы жок:  
Көзү башын көгөрткөн,  
Көгөн байкуш кантти экен?  
Курт-кумурска үйү жок,  
Көргүлүктү көрдүбү,  
Кычыраган кыш келсе,  
Байкуштар,  
Ажал жетип өлдүбү?  
Жанын сууда жашырган,  
Жаян байкуш кантти экен?  
Колун алган бооруна,  
Коён байкуш кантти экен?  
Жай албаган тирликте,

Жан-жаныбар кантти экен?  
Асан-Кайгы неликтен,  
Боору ооруп антти экен?..  
Асан-Кайгы сөзү деп,  
Түшүрбөй ооздон эл деле.  
Боорукерлик жактарын,  
Даназалайт эмнеге?!  
Оозунан угуп көп жүрдүм,  
Агала сакал карынын.  
Ойлорун таап келеби,  
Адамзаты баарынын?..

### КОНОЙ, ШУРГУЙ ЖОРУГУ

Мурдагы Кокон хандары,  
Мадалихан, Малахан.  
Андан кийин Шералы,  
Такка минген а дагы.  
Анын уулу Кудаяр,  
Андан кыргыз тажаган,  
Улуу орус келгенде,  
Карматпай жүргөн качаган.  
Билгениндей мыкаачы,  
Адамды кыйнап жеп келген.  
Куртканы бойлоп чөп куруп,  
Мааразык аттуу бек келген.

\* \* \*

Бегинин кылган кордугун,  
Белгилеп өтөм зордугун.  
Боштондо жүргөн кыргызга,  
Мойнуна салган боолугун.  
Боолукту үзгөн Конойдун,



Жазайын обур-кобурун.  
Көргөндөр жок, уккан бар,  
Балбандардын жоругун.  
Ошо кезде бар экен,  
Коной, Шургуй чал экен.  
Айры-Төштүн алдына,  
Жыгылбай жүргөн чагы экен.  
Бир күнү бир төө суу издеп,  
Баткактуу жерге тыгылып,  
Батыш калган турбайбы,  
Салмактуу эме жыгылып,  
Шоргоонун түшкөн чатында,  
Былкылдактын сазында.  
Шургуй анда төмөнкү  
Кууганды, Актатырда.  
Андан Шургуй келгенче,  
Төөнү сууруп бергенче,  
Картаң Коной бакыртып,  
Өркөчтөн тартты термелте.  
Ыкшап сууруп алганда,  
Көптө кирди дарманга.  
Тегеректеп сонуркап,  
Күлкү болду балдарга.  
Ал өнөрүн Мааразык,  
Угаары менен чакыртат,  
Кокондуктан көчмөн эл,  
Калган болчу жатыркап.  
Коной балбан ошентип,  
Кармалды бектин колуна.  
Чоң күчүнө кызыгып,  
Тартам деди бооруна.  
Куртканын беги Мааразык,  
Көчүрүп эркесиз Конойду.  
Бөрк ал десе баш кесчү,  
Желдет кылыш оңойбу?

Муршабдардын алдында,  
Кайра түрүп этекти,  
Курулай күчүн таш жарат,  
Желдет бол деп кекетти.  
Желдеттиктин мааниси,  
Адамды дарга астырат.  
Кыйла элдин алдында,  
Кылыч менен чаптырат.  
Колу бутун буудуруп,  
Узунунан жаткырат.  
Же алкымдан, же белден,  
Жады менен бастырат.  
Же болбосо ийнине,  
Темир казык кактырат.  
Элди жыйнап каратып,  
Кылыч мизин жалатып,  
Кызыл камчы кызталак,  
Кылчылдатып сабатып,  
Көз көрүнөө «жан алгыч»,  
Зынданына каматып,  
Орду терең каздырат,  
Элди камап жаткырат.  
Же болбосо мергенге,  
Бута коюп аттырат.  
Же ор казып киргизип,  
Сыйыртмакты илдирип,  
Жазалачу аялды,  
Шиш мамыга мингизип,  
Башын сайып кадага,  
Өпкөсүн чабат садага.  
Өлүктөрдү ташыткан,  
Адамга чеккен араба,  
Ортолукка чогулат.  
Элде сулуу кыз болсо,  
Жорго, күлүк чыгаан ат,

Алгыр туйгун куш болсо,  
Мунун баары алынат.  
Бектерине туш болсо,  
Күткөн малдан секет деп,  
Молдосуна жыйнатат,  
Камчылатып далайды,  
Желдеттери кыйратат.  
Көчмөн элдер аргасыз,  
Заманасы куурулат.  
Күнөөсү жок кан төгүп,  
Кылыч кындан суурулат.  
Кудаяр хандын өкүмү,  
Кайсы күнү бузулат,  
Деген тилек элде бар,  
Жоголсо деп зулумат.  
Желдеттин жайын уккан соң,  
Эркиндик шартты бузган соң,  
Ачууланып эр Коной,  
Алдына келген окшот,  
Мааразыкка кайыр айтып,  
Делебеси козголот.  
Мына-мындай деп айтат,  
Бектин сөзүн тосмолоп:  
– О, Мааразык бегим-ай,  
Уккун айткан кебими-ай,  
Бу кездеги адамдын,  
Чоңу болсом жаралган.  
Төөгө тете күчүм бар,  
Кыйла жерге таралган.  
Ошон үчүн сен мени,  
Чакыртыпсың көргөнү.  
Кебетем бул карасаң,  
Отурганым молодой,  
Күрөшө албай качышат,  
Балбандын баары жолобой.

Курсагым бар очоктой,  
Кармашканды бошотпой,  
Тырпыратып жыгамын,  
Мөрөйдү үстүм кыламын.  
Ушу кебетемди сен,  
Жек көрсөтүп кыргызга,  
Желдет кылгың келеби,  
Эми мага тырмышпа,  
Деди дагы эр Коной,  
Өзүнүн күчүн жыйнады.  
Токулуу атты ыргытып,  
Тосуп алгын, ме,-деди,  
Селкилдетип ыргаса,  
Омкорулду тереги.  
Күчүн байкап Мааразык,  
Эмине кылып иет деп,  
Муршаптарды кыйратып,  
Кол салып мага тиет деп,  
Коркуп, кече качыптыр,  
Аккан Нарын дайрасын.  
Коной калды Курткада,  
Эч кандай таппай айласын.  
Аты суук желдетти,  
Мансап көрүп алганча,  
Жараткан кудай мени алсын,  
Күнүм сага калганча,  
Деди да Коной көчүптүр,  
Кара-Тоо башы туюк деп,  
Чаяндынын ичине.  
Бекинсем кайдан кууйт деп,  
Адам барбас ээн экен,  
Көчүп барып жай кылган,  
Хан өкүмү кыйын го,  
Жумгалдан антип айрылган.

Мааразык кетип Коконго,  
Ордосунан козголду.  
Абтабача ордуна,  
Журт сурап көөнү кош болду.  
Чыгарып ордон бошотту,  
Келдибек менен Осмонду,  
Кызын алып түгөнгүр,  
Акыреттик дос болду.  
Үч жылы сурап Куртканы,  
Бу да кетип жок болду.  
Бир нече жыл ошентти,  
Куртка коргон чеп болду.  
Жорго күлүк, туйгун куш,  
Кыздарды баштап жеп койду.  
Баатыр Коной жалгыз үй,  
Чаяндыны кыштаган.  
Ат-Башы менен Нарындын,  
Атыр желин жыттаган.  
Айланасы туюк деп,  
Кокон кайдан кууйт деп,  
Шыңгыма болду жаздоосу,  
Кара-Тоо болду күздөөсү.  
Он, он бештей кою бар,  
Минерине аттын чоңу бар.  
Саарына бээси бар,  
Жүктөөрүнө төөсү бар.  
Адам көзүн карабайт,  
Төрт түлүк малдын кээси бар,  
Шыңгыманын токойго,  
Суунун бою жаркырап.  
Булбулу таңшып үн салып,  
Күкүгү зейнеп чакырат.  
Жийдеси жыттуу гүл жайнап,  
Алысын чөбү түр жайнап.

Тоосунда улар, кекилик,  
Торгой сайрайт тил кайрап.  
Көчүп барып эр Коной,  
Ошо жерге туш болду.  
Кокондуктун жоругу,  
Көкүрөккө муз болду.

## ШУРГУЙ ТОЮНГА КЕТКЕН

Тоюндагы чоң багыш,  
Калдыр этек Найманга,  
Аш берет деп атактап,  
Кабарлап Шургуй балбанга,  
Ат таптаган саяпкер,  
Күлүгүн алып ал кеткен.  
Эл башкарган манабы,  
Аттуу, тондуу, бай кеткен.  
Ат үстүнөн эңишип,  
Же сайышып жеңишип,  
Мөрөй алып келгени,  
Таңыркатып ал элди,  
Чоң багышты көргөнү  
Жөнөп кеткен эл менен,  
Соң-Көл ашып бел менен.  
Кармашкандан жыгылбай,  
Шургуйду эч ким жеңбеген.  
Бирде атчан, бирде жөө,  
Кээде минип атан төө,  
Ал кезде да, эми да,  
Адамдын чонунун наамы дөө.  
Беш-алты күн жол жүрүп,  
Мерчемдүү жерге жетишкен.  
Ак-Сайга булар барганча,  
Аш тарап, эл кетишкен.  
Арманда болуп эл кайтты,

Күлүктөрдү арам тер басты.  
Кайра тартып аргасыз,  
Шургуй балбан жөө басты.  
Жолдоштордон айрылып,  
Ат-Башыны жай кылып,  
Арпа менен Ак-Сайдын,  
Тузун татты кайрылып.  
Майда-чайда аш болсо,  
Балбан чыкпай байге алат.  
Турмушу кыстап жыргабай,  
Жүргөнүнө арданат.  
Эки жыл туруп мындан да,  
Эл болбой черик тууганга,  
Кетемин деп келатат,  
Туулуп өскөн Жумгалга.  
Олдоморду ашканда,  
Жанууда булак жактарда.  
Ал кезде ээн айыл жок,  
Курсак тоюп жатканга.  
Ачка болгон Шургуйга,  
Буюрган насип табылаар.  
Жалгыз үй бою көрүндү,  
Жайылган бир аз малы бар,  
Ага Шургуй сүйүндү,  
Алкым жакка жүгүрдү.  
Кууш экен капчыгай,  
Чуркап келип түйүлдү.  
Сууну көргөн адамдар,  
Бүткөн бою дүркүрөйт.  
Калдыр-кулдур таш кулап,  
Капчыгайда күркүрөйт.  
Аттап өтүп кечинде,  
Жалгыз үйдү тууралап,  
Жаткандан соң бир козу  
Аламын деп уурдап.

Аны кактап жеп алып,  
Эртеси өтмөк дайрадан.  
Күчүнө чиреп кечем дейт,  
Суу кирип сайга жайнаган.  
Ат-Башы менен Нарын суу,  
Кошулушкан жеринде,  
Кашатчанын алдыңкы,  
Токой жагы жээгинде.  
Шыңгыманын боюнда,  
Жылга болгон кобулда,  
Ууру төгүн болот деп,  
Конойдун жок оюнда.  
Козуларын, койлорун,  
Көгөн тартыш байлачу.  
Эшигинин алдына,  
Экиден союп камдачу.  
Көгөнүнүн жанына,  
Коной өзү жатыптыр.  
Ууз ичип ныксырап,  
Алп уйкуга батыптыр.

## ШУРГУЙ КОРООГО КИРДИ

Ит үрдүрбөй, билдирбей,  
Ай асмандан батканда.  
Келип чечти көгөндү,  
Коной уктап жатканда.  
Туюп калып ууруну,  
Сойлоп жылып кол сунуп.  
Такасынан тутумдап,  
Жаткан бойдон бой сунуп  
Кантип чечип жатасын,  
Деди дагы бек кармап.  
Козголуп көрчү көрөйүн,



Козуну ташта деп кармап.  
Ал кездеги өтүгүн,  
Үпүкө дейт бир түрүн.  
Бийик така салынчу,  
«Кош ою» дейт жип түрүн.  
Шургуй чечип көргөндө,  
Козуну алып жөнөгөн.  
Мүдүрүлбөй ал кетти,  
Колтуктары шар этти.  
Така калды колунда,  
Ууру өзүнүн жолунда.  
Күчтөрүнө бали деп,  
Уккандарга сонун да.  
Ити бурдап тарткылайт,  
Ажылдайт да аркырайт.  
Жанына жакын жолотпой,  
Токто десе тоготпой,  
Жетсем жыга чабам деп,  
Колдо союл короктойт.  
Алды туюк капчыгай,  
Кайда бармак эле деп.  
Коной кууп баратат,  
Козуну ташта келе деп.  
Айткан тилин албады,  
Арыштап кадам салганы,  
Каткырып күлүп шылдыңдайт,  
Карматпай Шургуй балбаны.  
Секирип чыкты өйүзгө,  
Коной калды бүйүздө.  
Колтуктап алып козуну,  
Аттап кетти шайтаным.  
Элге, журтка дайындап,  
Бул жоругунду айтамын.  
Шайтансыңбы, ким элен,  
Кайдан келген неме элен.

Капчыгайдан аттаган,  
Кандай шайтан сен элең?  
Деген үчүн ал жерге,  
Көпүрө салып тар жерге,  
Карагайды сундуруп,  
«Шайтан көпүрө» деп койгон.  
Коркунучтуу капчыгай,  
Наам алышы эп болгон.  
Өйүзүнө чыккан соң,  
Үндөрүнөн таанышып,  
Кайта аттап ал келип,  
Коюн-колтук алышып,  
Кучакташып көрүшүп,  
Курсагынан өбүшүп,  
Алмак салмак көрүшүп,  
Алкымынан өбүшүп.  
Амандыкты сурашып,  
Үйдү карай чубашып,  
Таяке-жээн балбандар,  
Такадан күчтү сынашып,  
Шургуйдун ашка кеткенин,  
Коной укпай башынан,  
Эки жылдан бери бир,  
Издеп келбей жазында,  
Деп таарынып тагасы,  
Жиберген экен карачы.  
Кокондуктун бектерин,  
Конойду алып кеткенин,  
Шургуй укпай жүрүптүр,  
Ошончолук эзгенин.  
«Шайтан көпүрө» атагын,  
Эмгиче айтып келген жер.  
Таң калып адам көргөн жер.

\* \* \*

Эми кандай кез келди,  
Жер да бүгүн өзгөрдү,  
Тоо койнунда жаңырган,  
Сонундарды көз көрдү.

### «КӨРҮНЧҮ»

Эс алып мен  
Нарын суунун боюнда,  
Балалыгым түшүп оюма,  
Билбепмин күндүн батканын,  
Убакыт өтүп жатканын.  
Ээн талаада жалгыз  
Калып кала жаздадым.  
Бул жерде  
Чоң-Арык кыштагынын  
эски нугу бар.  
Дагы кызык дагы бар.  
Барың тыңшап угунар.  
...Эми чоң жолго  
жетүүгө камынып,  
Чепкенимди  
    желбегей жамынып,  
Баратсам,  
    бир караан көрүндү,  
Мени жалгыз жүргөн,  
Дубанабы деди окшойт,  
Ээн жерде жүргөн ак уруп.  
Ал негедир,  
    Чоң жолго чыгууга батынбай,  
Жок дегенде  
кылчайып койбой  
    а тургай,

Азыр эле келатканын  
баамдап тургам,  
Камчыланып атын жай.  
Каргаша тийдиби заматта,  
Мени карап да койбой  
ээн талаага калтырып,  
Зымырылып чаап жөнөдү,  
Минген атына камчы уруп.  
– Ээ, ки-ши! деп кыйкырдым,  
Андан башка ал барбы,  
Көпчүлүгүн тааныбай да калам,  
айылдагы балдарды.  
Же тиги киши  
кызуу болуп алганбы,  
Үстөккө-босток чаап жөнөдү,  
Созолонуп чаң калды...  
Жолукпастан жан адам,  
Жөө айылга жөнөдүм,  
Көрө албадым,  
жанагы атчандан бөлөгүн.  
...Эки бутум тартылбай,  
араң жетип айылга,  
Биринчи эле жолуктум,  
Шоопур иним Калыйга.  
Шашып-бушуп калдактап,  
Конок камын көрөт түнөөгө,  
Анан колун жаңсап, жатты бирөөгө.  
Үйгө мейман келип калды,  
Силер эле, бара бергиле түлөөгө!  
Э, ал эмне түлөө? – деп,  
Кайрылып калдым буларга.  
Тээ, Чоң-Арыктагы  
Мүрзөнүн жанынан,  
Көрүнчү көрүнүптүр Миярга.  
– Артыман сая кууду, – дейт,

Анан тилимди бууду,-дейт  
кат жазып түшүндүрүп аялына.  
Кепинин сүйрөп келатыптыр  
ал арбак,  
Элдин уккан кабарында.  
Бир эт бышым убак болду,  
Үйүндө  
Сөз сүйлөбөй жыгылып,  
Молдо чакырып  
түлөө өткөрүп жатат  
Элдин көбү жыйылып...  
О, бечара, – дедим  
Менин боорум ооруп,  
Табият сырлары көп жаралгандан,  
адам адам болуп.  
Жаратылыш да мин, түркүн кубулат.  
Анан кээде эл ичинде,  
Ушундай опурталдуу сөздөр угулат.  
А күнү ал жерде түнөп калдым,  
Эртеси мен көрүп келейин,-деп  
Миярдыкына бардым.  
Үйгө кирип баратып,  
Артка бурулсам, жалт карап,  
Короодо аса байланып, турат  
Кечээ күүгүмдө  
таанып калган чабдар ат.  
Үй бүлөсү дүрбөп, түлө берип,  
Эми кудай жолун жатышыптыр даярдап.  
Оор дем алат Мияр да.  
Байкап көрсөм аярлап.  
Эки молдо эки жакта,  
Деле калбай жан-алы,  
Ырас «жазуучу» да келип калыптыр,  
Бу да жөн адам эмес,  
Садаганы чабалы,

Деп молдолор күбүрөп,  
Алакан жайып, бата тилеп,  
Касапчылар мал союуга,  
Билектерин түрүнөт.  
Убал сообун, ойломок беле,  
Ошентип кечээтен бери,  
Беш койдун экөө союлду.  
«Садага, секет, түлөө берилбей  
Арбактар козголо баштады», – деп  
Экинчи молдо чоюлду.  
Үй бүлөсүнөн секет алууга үлгүрдү.  
Үйдүн ичи бака-шака,  
Анан аздап,  
Миярга да тил кирди.  
– Барбардигер,  
О, кудай! сакта жалгызымды – деп  
жалынат энеси.  
– Мына арбак колдогону ушу, – деп  
Көнүл жайлап,  
Молдолордун да бүттү кеңеши.  
– Оң жакта да периште,  
сол жакта да периште!  
Эми бул адамдын,  
тез сакайышын тилесеңер,  
Көп аянбастан,  
Садага, секет бериште.  
Аралжы болсун үчүн жанына,  
Болгонунун барын  
аябады энеси,  
Жалгыз баласына жалына.  
Анан кулак төшөдүм,  
олтуруп ушул үйдө мен,  
Миярдын сөзүнө  
түшүндүрүп сүйлөгөн:  
– Кечээ күүгүм талаш,

кеч кирген,  
Шек санабай,  
    келе жаткам эч кимден,  
Бир карап ойлодум,  
    адам го жүргөн, мал жайып,  
Анан мүрзөнү жаңыртып,  
    артыман кууду,  
    арбайып...  
Келме келтирүүгө  
араң үлгүрдүм,  
Биринчи көрүшүм  
    мындай сыйкырды.  
Чаап жөнөдүм, чет менен,  
А тиги эле озондоп,  
– О, ки-шии! – деп кыйкырды.  
Эсимди жоготтум,  
Түгү чыгып,  
    кеткен окшойт бетимдин.  
Бир карасам  
    ал арбак...  
Жамынып  
келе жатыптыр, кепинин.  
О, шумдук, кудурет,-деп  
Бардыгы жакаларын карманды.  
Же молдолор  
    баарынын башын,  
Айландырып алганбы?  
Мен болсо  
    дароо түшүндүм  
Иштин жайын,  
сүйлөшүп жатып  
– Сен арбак деген  
Ал менмин!  
Бул сөздү угуп  
    жалдырады бечара.

Бирөөлөр мени мыскылдап,  
Каткырышты ич ара.  
– Чарчаганда  
ак кементайымды арта салынып,  
Кол шилтеп,  
кыйкырып,  
ала кет, – десем,  
Болбодун, жалынып,  
– О, ки-ши! – деп кыйкырдым  
ал тургай, ала кеткин!  
Ток-то!  
ара жолдо калтырбай.  
Сен алды-артыңды карабай  
чаап кеттиң,  
Карыгандык кылып,  
алыс жол эмеспи,  
Эл жатаарда  
айылга аран жеттим...  
Арбак эмес эле, ал Мен,  
Кабыргалар кайышып,  
бүгүн да ооруп турам,  
Олдо онбогон карылык...  
Дегенимде уу-дуу күлүштү  
үйдүн ичи жарылып,  
Эй, Мияр эсинди жый,  
Коркконго кош көрүнөт болбогун!  
Эл каткырып уу-дуу,  
Ындыны өчүп барат Молдонун...







**АБДРАШИТ  
БЕРДИБАЕВ**

*(1916-1980)*



*Акын Абдрашит Бердибаевдин чыгармалары менен таанышканыбызда анын талантына, эркине, талбаган эмгекчилдигине суктанбай коё албайсың. Себеби алты айлык кезинде азиз болуп эки чырактан ажыраса да тагдырдын мындай оор сыноосун жеңе билип, темирдей бекем эрки менен, табигый шыктуулугу менен талбаган эмгеги менен ары татаал акындык өнөрдү аркалап келгенине таңданбай койбойсуң;*

*Жашоодо адам деген атым кайсы  
Замандын улуу жолун сыйлабасам.  
Калдым деп көз жогунан көптөн артта  
Тагдырга кай бет менен доомат артам –*

*деп майыптыкка доомат артмак турсун адам атын сактап калууга, элге кызмат кылууга көздүн жогу бөгөт эмес экендигин айтуу менен тескери-синче бардыгын эмгек жеңерин «Калемиме сыр» ырындагы төмөнкү саптары аркылуу чагылдырган:*

*Калемим бизде дагы ар-намыс бар,  
Эринбей эмгегиндин майын чыгар.  
Кубантып майыптыкты эмгек жеңсин,  
Кез жетти поэзия тилин табар*

*Акын ыр сабын, ыр түйүнүн көңүлүндө токуп жүрүп качан гана бышкан кезде айтып берип жаздырып кагазга түшүрткөн экен. Акын калем кармап жаза албаса да калем шарттуу түрдө ко-*

лундагы таяк экенин «Таяк» ырында төмөндөгүдөй баяндайт

Ар күнү таягымды колума алам.  
Адашпай жүрө турган жолду табам.  
Кыдырып тоо, талааны эрким менен  
Көңүлдүү гүл бакчалуу жерге барам.  
Көркүнө ушул гүлдү салыштырып,  
Тизилтип ак кагазга сайма саям.  
Эрикпей ар бир сабын утур карайм,  
Көркүнө көрүп туруп көз тайгылган.  
Окуган бул сөзүмө ишене албас,  
Таягым-колумдагы өткүр калем

Албетте акын гүлдүн көркүн көзү менен эмес көөдөнү менен туя алган. Деги эле Абдрашит Бердибаев бала кезинен эле баамчыл, куйма кулак, зирек болуптур. Бир укканда эле адам аттарын, жер-суу, ал тургай малдын аттын жаттап калчу экен. Адамдарды сүйлөп жаткан үнүнөн ким экендигин жазбай таанучу. Уккан ырлардын сөзүн, обонун дароо жаттап алуучу. Ошондуктан 11–12 жашында добра, комуз үйрөнүп, аны коштоп ырдай баштайт. Айыл ичиндеги оюн-зооктордо, жыйындарда, аш-тойлордо жаттап алган ырларын аткарып жүрөт. Айрым учурда жамактатып да ырдай калчу болот. Карыялардан элдик ырларды, уламыштарды, эпосторду ынтаа коюп көп угат. Эзгөчө акындар, куудулдар, манасчылар, комузчулардын талантына суктанып, алар менен баарлашкысы келип жүргөндө 30-жылдары эл аралап келген Калыктын шакирти Сары Кунан акынга жолугат. «Деги менин тушоомду Сары Кунан чечти. Атайы шакирт болуп жанында жүргөнүм жок. Бирок ар кайсы жерде ырдагандарын уктым. Андан акындыктын таалимин алдым. Сары Кунандын өнөрү мага

кындай жукту. Ал эмнени айтса, ошону кас-калыбы менен бузбай алып калууга жетишим жана комузду да өркүндөтүп так чертүүгө машыктым»,<sup>1</sup> – дейт.

Акын радиодон берилген ыр-күүлөрдү көп угат. Патефондон Осмонкул, Калык, Алымкул сыяктуу төкмө акындардын ырларын, элдик күүлөрдү угат. Газета-журналдарга жарык көргөн ырларды окутуп угуп, бир тобун жаттап да алат. Аларды эл аралап ырдап, эпостордон үзүндүнү айтып жүрөт. Бирин-экин ырлары республикалык газеталарга жарык көрөт: 1938-жылы «Кызыл Кыргызстан» газетасына «Фрунзем» аттуу ыры, 1939-жылы «Кыргызстан адабияты жана искусство» журналына «Конституцияга», «Майыптыктан», «Убада», «Октябрдын 24 жылдыгына», «Биздин колхоз» аттуу ырлары жарыяланат.

1940-жылы концерт коюп келген жеринен Осмонкулга жолугуп, төкмөлүк талантына тамшанат, таалим алат. «Атка минер» деген акындын өз ырын аткарып берет. Экинчи жолу Осмонкул менен 1943-жылы кездешип ыр менен төгүп айтып учурашат. Кыраакы акын Осмонкул Абдрашиттин мурдагыдан бир далай өсүп, ырга ынтызаары ого бетер артканын ырга салып айтып эки көзү жок азиз болсо да атагы таи жарган Чөжө акынды мисалга алып көңүлүн көтөрүп, талантынын бүрдөп өсүп келе жатканын айтып, талантын жалпы журтка таанытарын, ырга шыгын такшалтарын төгүп ырдап Абдрашитти ырдын төрүн карай үндөйт.

1944-жылы Осмонкулдун демилгеси менен Кыргыз мамлекеттик филормонияга солист болуп кыз-

---

<sup>1</sup> Ааааааа А. Оаі ааеі аеаә. Одоі қа, 1976, 114-аао.

матка алынат. Ошондон тартып Абдрашит талантын ар тараптан толугу менен ачканга аракет кылат. Себеби Кара Молдо, Калык, Осмонкул, Саякбай, Жумамүдүн, Молдобасан, Алымкул, Ысмайыл, Шаршен сыяктуу залкарлар менен чогу иштешип алардан таалим алды жана аталык, агалык камкордук көрдү, алар Абдрашитти сүрөөгө алып, колдоп турушту. Абдрашит ал кесиптештерине арнап: «Устатыма», «Өнөр өлбөйт», «Алымкул менен жолугушуу». «Кара Молдону эскерүү», «Заманымдын Гомери», Ысмайыл Борончиевдин 60 жылдыгына» «Портретин көрбөдүм» ырларын жараткан.

Чындыгында акын Абдрашитти колдоого, камкордукка алган, шыгына шык кошуп, шарт түзүп турган тең укуктагы совет доору болду десек жаңылышпайбыз. Акын да заманга болгон ыраазылыгын ар бир ырында айта алган жана чыгармачылыгындагы күрдөөлдүү негизги темасы да ушул болгон. «Добуш берем мекенге», «Ыраазымын», «Өнөр», «Малтабар», «Алтын булак», «Гүл сунган кыз» «Таяк», «Калемиме» «Адамдарга ачык кат» «Балалык мезгилдеги кабар», «Камкор адам», «Убадамды актаймын» ырларында өзгөчө баса көрсөткөн. Ал эми «Менин жолум», «Менин компаниям», «Үн», «Мен түшүмдөн адаштым» аттуу ырларын советтик доорду курган деп Ленинге арнаган. Эл достугун даңазалап дагы «Менин өлкөм», «Орус эли», «Орус ыры», «Жаша Кыргызстан», «Москва» ырларын жараткан.

Улуу Ата Мекендик согуш учурда дагы согушка бара албаганына өкүнүп калемин найза кылып душмандын жүрөгүнө сайгысы келет. Мекенди ырлары аркылуу коргогусу келген: «Агама кат», «Тылдын гвардеецтери», «Кыргыз дивизиясы менен кошто-

шуу», «Эненин узатуу сөзү» «Майыптыктан» ырларын жараткан жана ал ырлары 1949-жылы алгачкы ырлар жыйнагына киргизилген.

Филармонияда солист болуп, чыгармачылык топ менен республиканын ар тарабын кыдырып жүргөндө жана адан кийин да эл турмушу менен кенен таанышып аларды ырга салган. «Кызылчачы келиндин ыры», «Батма», «Сырга» деген ырларынан сырткары дагы тема койбостон чабандарга, кызылчачыларга, фермадагы жумушчуларга жалпысынан эмгек күжүрмөндөрүнө арнаган ырлары арбын. Ошону менен менен катар акын коомдогу терс көрүнүштөрдү да сүрөттөгө алып, сындап: «Чечен сөрөйгө», «Базарчыга суроо», «Акбай досунан сурады», «Кошоматчы, ушакчы», «Коёр бекен?», «Боз кой жана боору таш чабан», «Ат менен Атыкай» сыяктуу чыгармаларын жазган.

Акын эл арасында айтылып жүргөн легендаларды да ырга салып «Уруу жана кемпир», «Ак ниет менен кара ниет» чыгармаларын да жараткан. Анда айкөлдүк менен ырайымсыздыкты мыкты ачып берет. Ушул эле идеяны «Эне сөзү» поэмасында да таасын чагылдырган. Айтмакчы, акын поэма жаратуунун үстүндө да алгылыктуу иштеген. «Ак чака», «Кең Чүй», «Чүй баяны», «Менин элим», «Коңгуроо» поэмаларын атасак болот.

А.Бердибаев акын катарыда гана эмес ырчы-обончу, аткаруучу катарында да белгилүү. Акындын обондуу ырлары: «Сынга сыпат толгондо» (Музыкасы А.Малдыбаевдики) «Жүрөгүмдүн сырын ук» (музыкасы Ж.Шералиевдики), «Батма» (музыкасы Эгинчиевдики) «Селкиге кат», «Турсункан» (музыкасы М.Абдраевдики) «Түшүмдө», «Менин өлкөм» (сөзү, обону да өзүнүкү) ырлары өз убагында калкка кеңир белгилүү болгон.

*Акындын ырлары жыйнак болуп өз убагында жарыяланып да турган. Биринчи «Ырлар жыйнагы» У.Абдукаимовдун баш сөзү менен 1949-жылы жарыкка чыкса, экинчи «Ырлар» жыйнагы 1958-жылы басмадан чыгат. Орус тилинде да: «Я доволен» (1958), «Утренний зов» (1963) жыйнагы чыккан. Андан сырткары: «Коңгуроо» (1962), «Тандалган чыгармалар» (1966) «Адамдарга ачык кат» (1969), «Даңктаймын сени Кыргызстаным» (1973), «Тандалмалар» (1976) жыйнактары жарык көргөн Акын 1980-жылы дүйнөдө кайткан.*

*СОЛТОВАЕВА Клара*





## АТА ҮНҮ

Эрмектеп комузумду үйдө отурам,  
Көңүлдү минге бурат күлүк санаам.  
Шыңгырап радио тилге кирип,  
Баштады берүүлөрүн Москвадан.

Левитан кең дүйнөгө кабар салды  
Сүйлөйт деп, элдин ээси зор акылман.  
Угулуп коңур үнү кулагыма  
Элестеп, нур шооласы чачыраган.  
Сөзүнүн ар тамгасы таалай жолу –  
Калкына бакыт нуру жалтыраган.

Акылман, ою терең, улуу атам  
Элинин таалайына жаратылган.  
Сөзүнө денем ээрип, жүрөк толкуп,  
Илинген портретин сыйпалагам.  
Ашыкмын дидарына, ата сенин,  
Көрсөм ээ жүзүндөгү белгилерин.

Дүйнөнүн мин бир түркүн кубулушун,  
Көрбөгөн мен бир азиз<sup>1</sup> небереңмин.  
Ар дайым жүрөгүмдүн тереңинде,  
Элиңе урмат менен айткан кебиң.  
Түгөнбөс өмүрүмдүн казынасы,  
Сен бердиң шыбагама ырдын кенин.

---

<sup>1</sup> Асәс – ао æадаа е°снꞥс, нī еоѠ аī еоо ì ааī енēī аа.



Кайгы жок шаттык жыргаал, күлкү-оюн,  
Карачы бүгүнкүдөн эртең сонун.  
Көтөрүп көңүлүмдү эркелетип,  
Сылаган маңдайымды сенин колун.

Береке, байлык, марттык, адилеттик,–  
Бардыгы элең сүйгөн сенин доорун.  
Сен бердиң эркин, жыргал замананы,–  
Көңүлгө ырлар келет улам жаңы.  
Кубаттуу алда канча көздөн жарык,  
Оо ата! Өзүң берген бакыт шамы.

Бөлөнүп кубанычтын кучагына,  
Жуулду бешенемден кайгы тагы.  
Жагымдуу жанга кубат мээримдиң бир,  
Үнүңдү уккум келет дагы дагы.  
Бизге күч, душманга сүр ата үнү,–  
Өмүргө өмүр кошкон турмуш күнү.  
Сталин бар көзүм бар, таалайым бар,  
Элге эркин черте берем сайран күүнү.

## СЫРГА

Суу аккан сулуу жылгадан  
Субайын бөлүп жыйнаган,  
Аскалуу тоону жаңыртып,  
Обонун созо ырдаган –  
Кайкыдан түшүп келаткан  
Колхоздун кызы Сыргажан.

Кулундары сур болгон,  
Кунандары кур болгон.  
Жылкысы өсүп миң болгон  
Бакканы он беш жыл толгон,  
Сыймыгы болгон малынын,–  
Сыргажандай ким болгон!

Бороондуу түндө буйукпайт,  
Жамгырдуу күндө жабыкпайт.  
Жайын ойлоп күн мурун  
Жайытын издеп чабыттайт.  
Эр мүчөлүү Сыргажан,  
Эр жигиттен калышпайт.

Карачы Сырга кайратман  
Кышкысын семиз кыштаткан,  
Жайкысын айдап откозот  
Жайлоонун төрү муздактан-  
Адырдан ылдый түйүлтүп,  
Азоосун минип туйлаткан.

Жолуктум быйыл жайында  
Эсебин алып жылкынын  
Эртели-кеч жанында,  
Берекенин булагы –  
Беш жылдыктын камында.  
Өлкөбүз сүйүп мактансын,  
Өрүшкө жылкың батпасын.  
Чабабыз улуу майрамда  
Сырганын миңген кашкасын.  
Терин алып суутуп,  
Саяпкер абам мактансын.

## УБАДАМДЫ АКТАЙМЫН

Ырыска элим чырмалып,  
Жер бети күлүп нурланып,  
Жыргалга баткан элимди  
Ырдагым келди үн салып.

Эки көзсүз болсом да,  
Эркин калам кармаймам.

Эл үчүн эмгек кылууга  
Эринбеймин, талбаймын.

Баатыр жүрөк, курч кайрат,-  
Убадамды актаймын.  
Күндө өскөн элимдин  
Көп жыргалын мактаймын.

Комуз чертип шандантып,  
Эркин тилим сайратып,  
Таалай үчүн ырдаймын,  
Ыр ширинин ылгаймын.

Кыялым учат асманга!  
Бул турмуш кызык жаштарга.  
Социалчыл элимдин  
Бардык иши бүт эркин.  
Ырысым бар, эрким бар,  
Тыңша, талаа, акынды!  
Сталин бар-көзүм бар,  
Күндө берет акылды.

## КЫРГЫЗ УУЛУ

Арнап жаздым – бул ырымды  
Терең ойчул агама.  
Эмгегинди көкөлөттү  
Адилеттүү замана.  
Шандуу шайыр кыргыз эли,  
Ыраазысың балаң;  
Билим менен себеп тапты  
Айыкпаган жараңа,  
Кылдат союп көп адамдын  
Дартын алып ичинен,

Профессор наамын алды  
Алтын баалуу ишинен.  
Кыргыздан да чыкса экен деп  
Айткан элең далайың;  
Мына бүгүн профессор  
Кыргыз уулун карагын.  
Көп адамды сактап калган  
Арбап турган өлүмдөн,  
Сыймыктанып эмгегине  
Иши менен көрүнгөн.  
Миң сандаган терең алкыш  
Кыргызстан элинден;  
Алгаласын дагы дагы,  
Иши ишке улансын.  
Көңүл толкуп, комуз күүлөп,  
Куттуктаган кубанычым;  
Агатайым дагы алса экен  
Академик атагын.  
Элин сыйлап урмат кылат,  
Узун өмүр жашагын.

## КӨЛДҮН КӨРҮНҮШҮ

Энсеп жүргөн Ысык-Көлүм кайдасын? –  
Келсем сонун салкын ава жайдасын.  
Мелтиреген, түбү терең Ысык-Көл,  
Сен тилейсиң элибиздин пайдасын.  
Бууракандап күүлөнөсүн, Ысык-Көл,  
Күүлөнө бер, толкундай бер, таша бер!  
Энчибизден эч ким сени ала албайт,  
Сени сүйөт, сени ардактайт кыргыз эл.  
Сени көрүп сагынганы жазылды  
Жоону жеңген жолборс жүрөк жигиттер.  
Айланасы жаркыраган седептей,

Мунарланат чокусунга көз жетпей, –  
Асман менен айкалышкан аскасын  
Ак мөнгү ээлейт эзелтеден кар кетпей.  
Кандай сонун көз кайкыган кең мекен,  
Күнгөй-тескей, жер соорусу сенде экен.  
Толкунуна кошо толкуп, кубанып,  
Экилентип, эчен кайрып күү чертем.  
Тоо койнунан толгон кендер табылган,  
Көйкөлтүп жер көк тукаба жамынган.  
Бугу, марал, эчки, теке, кулжасы,  
Шагырашып чубап өтөт шагылдан.  
Ат бойлогус күркүрөгөн нечен суу,  
Баары келип, көлүм, сага багынган.  
Тескейинде чер токойлуу карагай,  
Туш-тушунда жалсалгалуу капчыгай,  
Баштан аяк араладык баарысын  
Эсеп жеткис малга да бай, данга бай,  
Карап турсам касиет көп көлүмдө,  
Пейли кенен береке бар элинде,  
Денге соолук кубат берген адамга,  
Курортун бар өмүр кошкон өмүргө,  
Кең Ысык-Көл, дагы нечен сырын бар,  
Мүнөт сайын сыр кулпусу ачылар.  
Билим менен өркүндөтүп өнөрдү  
Өрөөнүнө шаар салат кыргыздар.  
Элим жапырт майданында эмгектин  
Эмгекчи элге эртели кеч эрмекмин.  
Ушунчалык ырыс толгон заманда  
Ысык-Көлүм көркүндү ырдап бермекмин.

## БАТМА

Атын билип Батманын,  
Жүрөгүмө сактадым.  
Карап туруп кубандым,

Казандай чым чапканын.  
Сугара бер ылдамдай,  
Суу кубаты пахтанын.  
Эсептесем алты айда  
Беш жүз эмгек тапканың.  
Береке бар жүзүндө,  
Бейилинди мактадым.  
Барып көрдүм атайы  
Батмажандын чарбагын.  
Көлөкөсү көңүлдүү  
Сен өстүргөн алманын.  
Берекенин булагы  
Бешененден тамган тер,  
Ырыскынын энеси  
Сен иштеген мейкин жер.  
Адал эмгек болбосо,  
Эне сүтү ташабы.  
Эмгек этсең эринбей,  
Жер алтынын катабы.  
Жүз центнер жыл сайын  
Түшүм алган пахтадан,  
Сендей баатыр төрөгөн  
Заманама мактанам.  
Зор атагын өлкөмдүн  
Ай ааламга жар салам.  
Ырдын аты биринчи  
Сен болосуң Батмажан.

## КЫЗЫЛЧАЧЫ КЕЛИНДИН ЫРЫ

Кызылчам жайнап өнгөндө,  
Жанынан чыкпайм көргөндө,  
Кургалат жалкоо энчиден  
Кумшекерин бөлгөндө,

Эчтеме тийбейт колуна  
Эмгекке акча бергенде.

Керилбей баскын, жеңеке,  
Келгиле бери, эжеке,  
Эринбестен иштейли,  
Эмгекте бар береке.  
Суу жайылып келатат,  
Сугаралы эмесе.

Күжүрмөн иштеп, курбулар,  
Гүлдөтөлү талааны;  
Кымындай чөп калтырбай,  
Кылдаттык менен багалы.  
Асылын көрүп эмгектин,  
Арбын түшүм алалы.

Социалдык жарышта  
Эмгек менен жеңели.  
Казуусун эрте бүтүрүп,  
Кант заводко берели.  
Өзүбүз баккан кызылча  
Өлкөнүн болот кереги.

## АГАМА КАТ

Удаалашып бир уядан төрөлгөн,  
Ис калтырып бир бешикке бөлөнгөн.  
Бир эненин кучагында эркелеп,  
Бирге өсүп, бир дарактан көгөргөн,-

Сенсиң менин аскар тоодой салмагым,  
Сенсин, менин медер кылган ардагым.  
Тик качырып, тишин чагып душмандын,  
Жеңиш менен алгаласың майданың.

Эсен-аман жеңиш менен көрүшсөк,  
Бул дүйнөдө болбос менин арманым.  
Ойлоп келсем оттой жанат жүрөгүм,  
Көрүшкөнчө көөнүм чөгөт жүрөмүн.  
Сүйгөн агам кайсы күнү келет деп,  
Кабарыңды күтүп жүрөт түгөйүң.  
Батыштагы согуш кыйын билемин,  
Берер бекен биздейлердин тилегин!  
Сапарыңдан жеңиш менен келгиниң,  
Бир жатындаш, медеп кылган тилегим.  
Кайратың мол, кармаганың автомат,  
Каарыңдан душман сүрдөп жалтанат.  
Желдет гитлер жер жүзүнөн жоголуп,  
Бизде болот кубанычтуу салтанат.

Касиеттүү менин алтын булагым,  
Баатыр кыргыз туулуп өскөн турагың.  
Жоодон коркуп намысыңды алдырба,  
Асмандаган алгыр бүркүт кырааным.

Төрөлгөндөн таалайың бар башынан,  
Билим берип баккан совет жашыңдан.  
Сени эскерип бир боор иниң кат жазат,  
Туулуп өскөн калың кыргыз калкынан.

Майдандагы бирге жүргөн жаштарга  
Шаттык менен бир катымды окуп бер.  
Жазган катым сага дагы күч кошсун,  
Канкорлорго сокку үстүнө сокку бер.

## ЭНЕНИН УЗАТУУ СӨЗҮ

Каралдым, садагасы, кулунумсун,  
Коргоого баратасың ата журтун.



Майданда кадам артка чегинбестен,  
Кубаттуу Тууган жердин сакта кутун.

Тиледим, балам сени, элиң үчүн,  
Эр жигит элге аябайт бардык күчүн.  
Элиңе эмгек менен эрдик көрсөт,  
Унутпай актайм десең эне сүтүн.

Кадалган кашка тишим, кара көзүм,  
Төрөлдүң бир уядан жалгыз өзүң.  
Өстүрүп, балам сени, тарбиялап,  
Коргоого жөнөтмөкмүн өлкөнү үчүн.

Жол ачты улуу Сталин таалайына,  
Жаркырап чолпон жылдыз мандайында.  
Кылымдар кыргыз эли жеткен эмес,  
Жыргалдуу мындай сонун аткан танга.

Алмакпы мекениңди багындырып,  
Уятсыз ууру гитлер жүзү кара,  
Энем десең сөзүмдү эки кылба,  
Тапшырдым буйругумду, кош, садага.

Гүлдөгөн Ата-мекен жериң кымбат,  
Күн санап өскөн кыргыз элиң кымбат.  
Унутпай эне сөзүң эсиңе тут,  
Эл үчүн кызмат кылыш – жогорку урмат.

## МАЙЫПТЫКТАН

Мен туулдум он алтынчы жылында,  
Быйыл турам аскер барар чагымда.  
Жаш таланттуу таалайымды кемитип,  
Ай эки көз, мени салды кыйынга.

Эл камы үчүн жер чегине барбадым,  
Колго жарак, түрдүү курал албадым.  
Эрким барда энем мени узатпай,  
Ай эки көз, түбөлүккө кармадың.

Барсам деймин алыскы чек арага,  
Өлкөм үчүн жаным курман садага.  
Жалтанбастан жоо бетине ок атып,  
Каршы турсам кандуу согуш майданда.

Ворошилов значогун тагынып,  
Кызыл сакчы посто турсам чамынып,  
Эки көздөн бошко чыгып тилегим,  
Эртели кеч үйдө отурам зарыгып.

Кызыл жака, боз шинелди кийбедим,  
Жаркыратып болот танка минбедим.  
Атырылып учуп чыгып асманга,  
Көктө сызып, самолётчон жүрбөдүм.

Ак санабас арамзаада душманга  
Так үстүнөн алгырт куштай тийбедим.  
Жаркыраган ушул сонун дүйнөнүн.  
Миң кубулган миң кызыгын көрбөдүм.

Элим үчүн талбай кызмат кылууга  
Бассам турсам ар убакта ойлоном;  
Түпсүз санаа, терең ойго чөмүлүп,  
Түн жармында уктай албай толгоном.  
Бирок мендей миң, миллион жаштар бар  
Кызыл чегин талбай сактап коргогон.  
Мен өлкөнүн баатыр жүрөк баласы, –  
Майыптыкка болбоюнчу нааразы,  
Дилим менен сезем, билем; сөзсүз курч –  
Так душмандын жүрөгүнүн найзасы.

## КЕЧИРИП КОЙ, АКЫН ДОС

Атыңды укканыма көп жыл болду,  
Ар жерде акын делип жомоктолду.  
Бул китеп автор эмес котормо<sup>1</sup> деп,  
Көңүлүм эч убакыт толбой койду.

Кең көчө асфальт менен бара жаттым,  
Көрүүгө культмагтын оозун ачтым.  
Жыйылган китептерге көз чаптырып,  
Чет жактан бир жаңылык китеп таптым.

«Көлөмү аз, бул кандайча баасы кымбат,  
Тандана сатуучудан калдым сурап;  
Акырын билер билбес жылмайды да;  
«Агатай, алыңызда, оку кылдат».

Куп дедим, баасын төлөп, алып кайттым,  
Көп турбай үйдү көздөй сапар тарттым  
Жыбырап жылдыз жайнап чыккан кезде  
Акырын жай баракат бетин ачтым.

Автору ким болду экен деп карасам,  
Мен ыраазы болбогон баягы, акын.  
Бйладым, бир толкудум, бир кубандым,  
Анткени бир сөзү бал, бир сөзү алтын.

Эридим эрке кызды сүйгөн өндүү,  
Суктанып өбө жаздап кайра тарттым.  
Окудум эчен-эчен ойго баттым,  
Кучактап жүрөгүмө бекем бастым,  
Турмушту эчен түркүн элестеткен,  
Энсеген лириканын изин таптым,

---

<sup>1</sup> *Օր ըստ Ժողովապետի* – «Այլ զայն ըստ ընտրելի չափսի արարած».

Түшүнбөй жеңил ойлоп жүрүптүрмүн,  
Анымды кечирип кой, замандашым.  
Бул кылым ал кылымга тартуу кылсын.  
Турмуштун дагы терең сырын жазгын.

## ТОКТОГУЛ

Токтогул, акын элең анык даана,  
Бір дасаң ким ыраазы болбойт сага.  
Татыктуу, татынакай ширин сөзүң,  
Тарбия келечекке берди мага.  
Эсирип элди эзген бай, манапты  
Жалтанбай ыры менен бетин ачты.  
Токтогул эл күлүгү, таң булбулу –  
Эл үчүн аянбастан эрк талашты.  
Акындын ар бир айткан сөзү алтын  
Бір даган элдин мунун, эл кубанчын,  
Унутпай асыл сөзүң кымбат балап,  
Урматтайт түбөлүккө совет калкын.  
Акындын сөзү терең, тили чечен, –  
Токтогул өлгөн эмес, тирүү экен.  
Ар күнү акындарга аралашып,  
Турмуштун улам жаңы сырын чечкен.

## ЖАРЧЫ БОЛГОНДОГУ ЫР

Ардактуу калың туугандар,  
Ак тойго келип тургандар!  
Силерге айтар жарым бар,  
Жарыма кулак салыңар.  
Кары дебей жаш дебей,  
Калбай уккун баарыңар!

Ордолуу кыргыз тоюна  
Он алты союз эл келди.  
Дүбүртүнө кыргыздын  
Дүйнө жүзү термелди.  
Таалайлуу кыргыз элимдин,  
Танданып турат калың эл,  
Тамашасын көргөнү.

Ысык-Көл, Нарын, Тянь-Шань,  
Ош, Жалал-Абад, Алайдан,  
Келишимдүү кең жайлоо  
Кетмен-Төбө, Таластан  
Күлүк ат, балбан, эр камдап,  
Тойго келди далай жан.

Азыр баатырлар чыгып сайышат,  
Баатырлардын колунда  
Бакандан найза кагышат.  
Балбандар чыгып күрөшүп,  
Багалектен алышат.  
Булчуну бука мойнундай,  
Буудандар чыгып жарышат.  
Арандай оозу ачылып,  
Ак көбүгү чачылып,  
Айлампаны айланып,  
Жорголор жорго салышат.  
Кара барчын бүркүттү  
Капыстан карышкырга айытат.  
Күркүрөп барып алганда  
Көргөндөр аң-таң калышкан.

Тойго келген калың эл  
Топ кызыкка канышат.  
Карчыга менен кыргыйга  
Камдаган кыргоол, өрдөк бар,

Касиеттүү илимде,  
Кааласаң мындай эрмек бар.  
Упай атуу, ордо атуу,  
Дагы толуп жаткан өрнөк бар.

Тоодой бийик ат минип,  
Эки балбан энишет,  
Алты кабат үзөңгү.  
Үзүлгөнчө тебишет.  
Акыны сайрап кыргыздын  
Адамдын көөнүн эритет.

Таластын эли апкелди,  
Таасын баатыр Текени,  
Оңой олтон эр эмес,  
Оторду айта кетели.  
Тянь-шандык, Таластык  
Беттештирет экөөнү.

Өчүккөндү өлтүргөн,  
Каршыкканды кантарган.  
Аламын деп келгенди  
Ат үстүнөн антарган.  
Жумгалдан келди аксакал,  
Жашап калды бир катар,  
Карыса да күч жыйнап,  
Сайышка түшөт бул сапар.  
Баатыр Манас келбеттүү,  
Сакалы суйдаң берметтүү,  
Алмамбеттин түрүндөй,  
Айтылуу Чубак сүрүндөй,  
Элге маалым Кожомкул,  
Бу да келди балбанга,  
Күрөшпөгөн балбандар  
Каласынар арманда.

Баатырдыгы Сайкалдай,  
Баштатан жүргөн байкалбай  
Балбандыгы Жаңылдай.  
Чоюн булчуң от жүрөк,  
Алп мүчөлү момундай,  
Кыздан балбан Рыскан-  
Бу да келди карасам,  
Күрөшүүгө тең келип,  
Ким чыгат буга аялдан?

Көз жетпес бийик асманга  
Кылга байлап асканда  
Салаңдаган жамбаны  
Мергендер чыгат атканга;  
Жигиттер жатат камынып,  
Торпоктон көкбөрү тартканга;  
Кылчайбай жигит качырып,  
Кыз кууп келе жатканда,  
Кызыгына булардын  
Кыйкырасың шашканда,  
Жалпы кыргыз элинен  
Жарчы болдум айтканга.

## **ЖҮРӨГҮМДҮН СЫРЫН УК**

Жашчылык деген эмне? –  
Жүрөккө түшкөн из калат.  
Эсинден кетпей ар дайым,  
Элеси бийик күч калат,  
Көнүлгө салып далайды,  
Көзүңдөн бал-бал от жанат,  
Жомогуң терең сыр болуп,  
Жоругуң ойдо бүт калат.  
«Сагындым, жаным, сагындым,

Сапарда жүрүп багындым:  
Акыркы жолу кетерде  
Аттиң ай неге таарындым?»  
Жалооруп, жашың имерип,  
Жазыгым жок, деп, жалындың,  
Эмне үчүн менин ичим тар? –  
Ортодо терең сүйүү бар  
Аз күнү сени көрбөсөм,  
Боло берем кусадар.  
Ишенсем да айткамын:  
«Ар түрдүү иш учурар.  
Башканын түшүп торуна,  
Балким көөнүн бузулар».  
Кыялымды толкутат  
Кызарып күндүн батканы,  
Өзгөчө ойго калтырат  
Өзөндө суунун акканы.  
Эчен түйүн сыр чечкен,  
Эсиндеби бактагы.  
Айласыздан болчу эле,  
Агарып тандын атканы.  
Ыксыз жерден кыйнадым,  
Ызаланып ыйладың.  
Аны унутуп заматта,  
Ардактадың сыйладың.  
Бул жаштыктын кызыгы,  
Бул сүйүүнүн ысыгы.  
Кантер айла табалбай,  
Каным кайнап кызыды.  
Жылдызың ысык, сөзүң от,  
Жүрөгүмө тийген ок.  
Таарынчыңды сурадым,  
Сүйгөнүмдө кадик жок.



## ФРУНЗЕ

Атактуу, данктуу Фрунзе, –  
Кыргызстан борбору.  
Өнөрдүн күйүп чырагы,  
Өчпөс туусу орноду.  
Күзгүдөй болуп жаркырайт,  
Бул борбордун жолдору.  
Жолдорунда ызгытып,  
Автомобиль ойноду.  
Минишкен кыргыз балдары  
Ушундай сонун жоргону.  
Эки кабат, үч кабат  
Үйлөрү сонун салынган.  
Ичине кирсең зангырап,  
Кызыл-тазыл сайынган.  
Түндө жүрсөң күндүздөй  
Электору жагылган.  
Көчөнүн ар бир жеринде  
Радио тагылган.  
Кызылдан жагоо байланып,  
Кыздары өсүп жаңырган.  
Кары дебей, жаш дебей,  
Билимге баары камынган.  
Жаштары эркин талпынган,  
Таланты күндө артылган.  
Өнөрпос, учкуч, инженер  
Чыкты кыргыз калкынан.  
Техника өсүп, иш арбып,  
Түрдүү завод салынган.  
Көк асманды жаңыртып,  
Гудоктору бакырган.  
Чертилди шаңдуу комузум,  
Чечилди ички добушум.  
Фрунзени куттуктайм,

Атактуу борбор болушун.  
Ырыска баткан элдердин  
Кызыл туусу желпинген,  
Көп жашасын Сталин  
Бул турмушка жеткирген.

### ЖЫТТАГАНДА ГҮЛҮНДҮ

Топ бактын аркы жагында  
Толукшуп Ысык-Көл жатат.  
Айлуу түндө кең мейкин,  
Аралап жүрсөн чер жазат.  
Жумшак аба жел согуп,  
Айлана жымжырт магдырап.  
Кубулжуп булбул тил безеп,  
Кулактын курчун кандырат.  
Уялыңкы жер карап,  
Унчукпай көпкө тунжурап,  
Ачылбай сырдын кулпусу,  
Арадан өттү көп убак.  
Ант менен сунуп шербетти,  
Алтыным нечен сыр чечти.  
Таасири күчтүү жашчылык,—  
Толкуну жүрөк терметти.  
Жыттаганда гүлүндү,  
Жаркырап тийген ай күлдү.  
Алыстан чачып шоокумун,  
Агарып супа тан, сүрдү.  
Толкунуң жүрөт көңүлдө,  
Эстелик болуп түбөлүк  
Элесиң калды өмүргө.

## ТҮШҮМДӨ

Суюлуп жылдыз бириндеп,  
Суу ылдый шамал дирилдеп,  
Айылдын алды терең сай,  
Ташыган өзөн күрүлдөп,  
Өзөндү бойлоп келатсам,  
Алдымдан чыктың күлүндөп.  
Сыдырым соккон жел менен,  
Саамай чачың сөнсөлет,  
Жанымда турсаң буралып,  
Жалындайт жүрөк энтелеп.  
Жароокерсиң өзгөчө  
Жаш баладай эркелеп.  
Эзилип сүйгөн жалжалым  
Эсимде, дедиң, ар дайым.  
Эсен болгун жаным, деп,  
Ийилип колдон кармадың.  
Белегим сага ушул, деп,  
Белестин гүлүн арнадым.  
Аңгыча чочуп ойгонсом,  
Өнүм эмес түш экен  
Капилеттен көргөн түш  
Каалаган селким өзү экен.  
Унутпай эстеп жүргүн деп,  
Урматтап айткан сөзү экен.

## УНУТПА

Коңур күз, салкын аба, айлуу жарык...  
Терең сыр терип чечкен түндү унутпа.  
Кечеки таарынычты тең кечишип,  
Кыйышпай ич ысыган күндү унутпа.  
Тамчылап тал-талына көздүн жашы,

Кол кысып, кош деп берген гүлдү унутпа.  
Дениздей кош жүрөктү толкундаткан,  
Музыка миң кайрыган күүнү унутпа.

## ТАЯК

Авакем берип кеткен алтын таяк,  
Чыгамын тоо башына сени таяп.  
Татаал жол, тайгак кечүү, тар кыядан  
Таягым алып өтөт кылдат аяп.

Ар күнү таягымды колума алам,  
Адашпай жүрө турган жолду табам.  
Кыдырып тоо-талааны эрким менен,  
Көңүлдүү гүл бакчалуу жерге барам.  
Көркүнө ошол гүлдү салыштырып,  
Тизилтип ак кагазга сайма саям.  
Эрикпей ар бир сабын утур карайм,  
Көркүнө көрүп туруп көз тайгылган,  
Окуган бул сөзүмө ишене албас,  
Таягым колумдагы өткүр калем.

## СЫЙ

Сый деген өзү назик, жолу кылдат,  
Сый деген адам үчүн жогорку урмат.  
Бир көрүп пейлиң менен кылган ызаат,  
Ошол күн биздер үчүн өтө кымбат.

Чоң атаң сыйлык кылып берген алма  
Кетпестей жүрөгүмө салды тамга;  
Балам деп улуу башын кичүү кылган  
Айтамын миң ыракмат ак сакалга.

Эң сылык илберинки мүнөзүндү  
Чынында теңебеймин көп адамга.  
Карындаш, кат жазды деп айып этпе,  
Кол кыстым, көрүшкөнчө кош садага.

## СЕЛКИГЕ КАТ

Океандай мелмилдеп  
Оюмда терең, сыр жатат;  
Көздөгөн ойго жетпесе  
Көңүлгө терең муң батат,  
Өзүндөн күткөн тилегим  
Билбеймин качан ишке ашат.

Санаага терең чөмүлүп,  
Сагынып-жаздым бул катты.  
Жүрөктү бийлей чын сүйүү,  
Жалындатып сыздатты.  
Өмүрлүккө сыйлашып,  
Өткөрөлү кызматты!

Жазылган каттын ичинде  
Жалыны бар демимин.  
Жете билбей кадырга  
Жеңил баалайт дебегин.  
Унутпаска шерт кылып,  
Убадамды беремин.

Турмуштун тунук дайрасын  
Толкутуп бирге кечели.  
Таалайга жеңил карабай,  
Түйүнүн бирге чечели.  
Гүлгүн жаштык өмүрдө  
Таранган куштай өсөлү.

## КЕЛСЕМ ЖОКСУҢ

Ар күнү көз илинип уктап кетсем,  
Колгуктап гүл бакчада жүргөн элем.  
Өзүмчө кубанчымды купуя айтып,  
Сүйгөнүм барсам тосуп чыгат дегем.

Келдим да, тынчым кетип, чыдабадым,  
Кеч убак, көчө бойлоп сапар алдым.  
Апкаарып эмнегедир эт жүрөгүм,  
Ашыгып дарбазадан кирип бардым.

Акырын уялыңкы мүнөз менен:  
Кайда, деп жөнүндү айтып, суроо салдым.  
Бир жаш кыз салам берип, башын ийди,  
Жүрөккө «жок» деген сөз октой тийди.  
Томсоруп бир аз туруп жолго түштүм,  
Атайы келгенимден таппай ийги.

Ошентип, күткөн үмүт текке кетти,  
О тагдыр жүрөгүмө ууну септи...  
Эзилип эт жүрөгүм эмнегедир,  
Көзүмдөн берметтей жаш мөлт-мөлт этти.  
Сен үчүн канча кайгы тартсам дагы,  
Ишенбейм жалган дээрсин чындык кепти.

Кантейин, ишенбесең амал барбы,  
Жаркырап жаңы чыккан айга айтам.  
Айланып майдын түнү дагы келер,-  
Жалооруп сен узаткан таңга айтам.

Мендеги өзгөрүлбөс бир мүнөзүм:  
Түз жолду бурмалоодон уяламын.  
Ал жолду бузбас киши бузганына  
Бир жактан уялам да, таң каламын.

# АДАМДАРГА АЧЫК КАТ

## БИРИНЧИ ГЛАВА

Өтүнөм чын оюмду каламымдан:  
Пайдалан заман берген абалыңдан.  
Көп болду шыгым түшүп кармабадым,  
Өксүбө тобокелчил кадамыңдан.  
Жай-кышы алма жыттуу ырлар бышсын,  
Каламым, сенин бүчүр сабагыңдан.  
Жетелеп бак базарын аралаткан,  
Баштайын ырларымды адамдардан.

Мени билген, мени көргөн.  
Кагылайын бардык адам.  
Сенин назар салганыңа.  
Миң мертебе канааттанам.  
Алты айымда көздөн калдым,  
Мен силерсиз кайда барам.  
Басаар жолду, барар үйдү  
Жетелетпей кайдан табам.  
Эй, адамдар кызматың ак,  
Баалабаган пейлим сараң.  
Чоң карыздар экенимди  
Улгайганда сездим араң.  
Ачык катты кеч баштадым,  
Бу күнөөмдү мойнума алам.  
Оору-кордук, жоктук-зардык,  
Өлүм-мундук,  
Ушул үчөө каргаша,  
А дегенде алек кылды,  
Улам бири жармаша.  
Ыза мыкчып тебелемек,  
Адам тартып албаса.

Чолок болсун, дудук болсун,  
Дүлөй болсун көз көрөт.  
Көп турмуштун кубулушун  
Көз алдынан өткөрөт.  
Алдыдагы шартты байкап,  
Ар кыялы өзгөрөт.  
Ар адамдын түрүн көрүп,  
Акыл менен текшерет.  
Көзү жоктор тамашаны  
Көөнүнө алып шектенет.

Ой үйрөнүп, жол үйрөнүп,  
Өзгөрттүм мен мүнөзүмдү.  
Ажыратып сезе билдим,  
Адам сенин күрөшүңдү.  
Маңдайымдан көбү сылайт,  
Ушунчалык сүйөсүңбү?  
Адам деген атыңарга  
Ашыктыгым билесинби?!

Мына ошентип, адам, сага  
Кичинемден аралаштым,  
Аттай арка-медер болуп,  
Ач-тогума каралаштын.  
Башым тартуу ал десем да  
Бир карызыңа жарабасмын.  
Сен көрсөтүп дасторкондон  
Түркүн-түркүн даам таттым.  
Үшүтпөстөн калкаладың  
Келген кезде бороон-чапкын.  
Өрт-жалыңдан, киргин суудан  
Өзүң менен өткөөл таптым.  
Өмүрүмдүн туткасы сен,  
Өз колунда таалай-бактым.



Ала-Тоодой бел кыламын  
Адам сенин карааныңды.  
Алаканга күндө салып  
Уксам деймин кабарыңды.  
Саат сайын өпкүм келет  
Сенин сүйкүм ажарыңды.  
Сергек кылып көңүлүмдү,  
Сен ачкансың кабагымды.  
Кеч үйрөнүп, кеч түшүндүм  
Акыл-насаат сабагыңды.  
Айда тилейм, күндө тилейм,  
Адам сенин амаңыңды.

Бала чакта биринчи ирээт  
Ырдаганды тапшырдың.  
Көзөмөлдөп, так көрсөтүп,  
Комуз кылын тактырдың.  
Ойду-тоону аралатып,  
Жер таанытып бастырдың.  
Алып жүрүп каныктырып,  
Ар бир ишке маш кылдың.

Балалык чак кандай сонун,  
Эмнелерге барбадым.  
Беш салаамдай билүүчүмүн  
Мал Табардын аңдарын.  
Балдар менен башка үйчүмүн  
Кара жолдун чандарын.  
Кошулушуп, алар менен  
Коон уурдоого баргамын.  
Жыйган коонго сакчы болуу  
Менин берген жардамым.  
Акча, буюм, төрт түлүк мал,  
Жок, жок, уурдап албадым.  
Ушак айтып, кошоматтап,  
Элге бузук салбадым.

Бир адамдын мени кордоп,  
Кемсинткенин билбедим.  
Санай берсем сан жете албайт,  
Адамдардан билгеним...  
Окуучуга мисал кылып  
Кээ бирлерин иргедим.  
Моокум канып, жыргап тыншайм  
Дүйүм куштун тилдерин.  
Адам айтып, шартка карай  
Кийим ылгап кийгемин.  
Тамгаларды жатка билем,  
Бирок чийим чийбедим.  
Катарындан орун берип,  
Дайым алга үндөдүн.

\* \* \*

Эске салам энекемин  
Эң бир аяр бакканын.  
Тентек экем тынчыбаган,  
Билбейм кандай сактадың.  
Отко күйгөн, темир тилген,  
Денемде жок тактарым,  
Эсейгенде эмгегимдин  
Бир ууч даамын татпадың.

Балдар менен араладым  
Жемиштердин саптарын.  
Жөөктөрүн баамдап билдим  
Кызылчанын, пахтанын.  
Дениздердин, океандын,  
Айттың тоонун аттарын.

Оюн коюп жүргөн жерден  
Осокемди тапкамын.  
Ошо жылы ак эмгектин

Босогосун аттадым.  
Шейше түздү жыйырма бир  
Артисттердин составын.  
Оюн коюп араладык  
Кыргызстан катмарын.

Ат мингенбиз, жөө жүргөнбүз,  
Куржундарды салына.  
Көзү жок деп четке түртпөй  
Көңүлгө алчу дайыма.  
Кирпигиме кир жугузбай  
Бүт карашчу алыма.  
Кыйыр сөздү айттым бекен  
Кызуу келип каныма?  
Ачык катта өтүнөмүн,  
Кечиргин деп баарыңа.

\* \* \*

Ал эмне экен?  
Айтып бер деп,  
Ар киминди кыйнадым.  
Көргөнүңдү түшүндүрүп,  
Көңүлүмдү кыйбадың.  
Түсү барбы деген элем  
Кокту менен жылганын.  
Жада калса суроочумун  
Кумурсканын жылганын.  
Бекер башты оорутпа деп,  
Бирин эрөөн кылбадың.

Антпегенде кантет элем,  
Ишенемин адамга.  
Майып болсун, мунжу болсун,  
Адам менен адам да.  
Адам сага таянамын

Баратканда ажалга.  
Адамдарды адил кылган  
Ыраазымын заманга.

Ленин менен эл болбосо  
Мындай таалай көрөмүнбү.  
Кунары жок адам болсом,  
Кур кыялга чөгөмүнбү.  
Күнүм, айым, жаным адам,  
Күндө көрөм керегинди.  
Ишенишпейт кай бирлери:  
– Алтымышка чыгасыңбы?  
– Таасын чыктым алтымышка,  
Тамаша деп турасыңбы?  
Айтпай жүргөн жүрөгүмдүн  
Анык сырын угасыңбы?  
Ооруганда дары кылам  
Адам сенин кубатыңды!  
Ачуу-таттуу, оор-жеңил,  
Түйшүгүмө чыдаган.  
Турмуш үйүн тургузганда  
Кирпичтерин кынаган,  
Көөрүк бассам, балка чапсам,  
Соко тишин чыңаган,  
Кайкалатып дыйкандардай  
Кантип эгин чыгарам?  
Кулак байлап, арык казып,  
Кантип сугат сугарам?  
Кандай өтөйм карызынарды,  
Уялам да, уялам.  
Жайы, кышы жайытка айдап  
Малды кантип бага алам?  
Чалгы кайрап, кулач керип  
Чөптү кантип чаба алам?  
Ойдогудай тутандырып

Отту кантип жага алам?  
Кирпич куюп, ылай басып,  
Үйдү кантип жаба алам?  
Кана, айтчы, адам, сенин,  
Кай ишине баралам?

Адам ачты, партия ачты,  
Менин таалай багымды,  
Бала жыттап, эркелетип  
Баш кошулуп жанырды.  
Ак, караны айкындаткан  
Артык сүйөм агымды.  
Адам кылган адамдарга  
Аябаймын барымды.  
Алтын үчүн азгырылып,  
Булгабаймын арымды.  
Таалайлашым, адамдарым,  
Тартпаса экен жабырды.  
Оюн шоокто, кечелерде,  
Салтанаттуу майрамда.  
Театрда, клубдарда,  
Жана башка жайларда.  
Калкым каалап ырдай турган  
Шартым келе калганда,  
Апкаарыймын дене дүр деп,  
Аттангандай майданга.  
Коштоп үндү мукамдантып  
Комуз келет жардамга.  
Нечен түркүн ырга салам  
Денем кысып калганда.

Мактап ырдайм малчыларды  
Малды кандай бакканын,  
Дыйкандардын, усталардын  
Өз ишине маштарын.

Ар номерде кулак чалат  
Ар ким алкыш айтканын.  
Алка-шалка тер төгүлүп,  
Арбый берет таскагым.

Тост арнашат атайылап  
Узун өмүр сүрүүмө.  
Чын ниеттен тилек тилейт  
Аман-эсен жүрүүмө.  
Ыраазымын эже-синди,  
Ага менен иниме.  
Кез болгону бул эмеспи  
Кемтиги жок дүнүйө.

Биринен да уга элекмин  
Кемчилсин деп жериген.  
Эки көздүн жоктугуна  
Эминеге теригем.  
Ак шумкардай чабыттаймын  
Адамдардын деминен.  
Ар убакта бой сергитем  
Ала-Тоонун желинен.  
Бал татамын кары-жаштын,  
«Бали!» деген кебинен.  
Калкым сүйүп кадырласа  
Кантип артка чегинем

Комуз, калем колумдагы  
Кызмат кылаар куралым.  
Ага кошуп кабыл ал деп,  
Жүрөгүмдү сунамын.  
Бура тартпай башты тосуп,  
Буйругунду угамын.

Көз ачкандан күнү бүгүн  
Бир адамда кегим жок.

Жарым кылым жашаганда  
Жалган сүйлөөр кебим жок.  
«Ачык катта» адамдарга  
Отчет берген жерим жок.  
Туулгандан бирге жашап,  
Адам менен келемин.  
Комуз үнү, калем тили,  
Менин берген белегим.  
Айтайынчы окуучуга,  
Ачык каттын себебин,  
Адам тузун, ак кызматын  
Актаар бекен дегемин.

Адам колу аяр кесет  
Наристенин киндигин.  
Ошондуктан адам заты  
Аяйт тура бир-бирин.  
Ач көз, зулум бүт дүйнөгө  
Жүргүзөм дейт бийлигин.  
Калайыктын канын соруп,  
Дуулатсам дейт тирлигин.  
Ким каалабайт адамдардын  
Ынтымактуу бирдигин.  
Адам бийик, адам улуу,  
Адам ыйык билгинин.  
Адал жүрөк, ачык мүнөз,  
Адам пейлин сүйгүнүн.  
Адам күлсө кошо күлүп,  
Адам күйсө күйгүнүн.

Адамга адам кыргын салып,  
Көп кыямат күн болгон.  
Дениз соолуп, жер өрттөнүп,  
Тоо бузулуп, күл болгон.  
Иттер улуп, төөлөр боздоп,

Чак түш каран түн болгон.  
Ачкалыктан алы кетип,  
Араң чыккан үн болгон.  
Жетим-жесир карыштарга  
Кайрылышкан ким болгон?  
Ырыскысын жерден терип  
Көгөргөн да, агарган.  
Туш-туш жакка адамдардын  
Тукумдары таралган.  
Каралашып, жөлөк болгон  
Кагылайын адамдан.

## ЭКИНЧИ ГЛАВА

Аңгемелеп сүйлөшкөндө  
Сөздүн нугун сөз табат.  
Сөз төркүнү кызыганда  
Тилден эрип бал тамат.  
Кошунабыз Эстебестин  
Энекеси кеп салат,  
Менден улам Сулай деген  
Кыз тагдырын эске алат.—  
Сулай деген Сулай эле  
Дүйнө курсун деп калат.

Сулай деген Сулай эле,  
Он жетиде курагы эле.  
Кирпигинен от чачырап,  
Бойго жеткен убагы эле.  
Көргөн адам назар салып,  
Улам карап тураар эле.  
Бир көрүүгө, сүйлөшүүгө  
Ким да болсо кумар эле.  
Кичи пейил, сөзү сылык,



Ата-эненин чырагы эле.  
Эң боорукер, ырайымдуу,  
Мени менен ынак эле.

Бой келбети жасагандай,  
Кыз сыпаты кандай артык.  
Баскан сайын булактаган,  
Колоң чачы жерди чарпып.  
Мамилеси сылык эле,  
Орду менен сөзүн айтып.  
Конгуроодой шынгыр үнү  
Магниттей ойду тартып.  
Кудуретим берсе керек,  
Сулуулуктун нурун калпып.

Куурчак ойноп күйпөлөктөп,  
Кыздай болуп олтурчу эмес.  
Короздонуп боюн сылап,  
Жүк бурчунда созулчу эмес.  
Кандай жумуш болсо дагы,  
Ичиркенип чочунчу эмес.  
Үй оокатка каралашып,  
Көп оюнга кошулчу эмес.

Отун алып, сайма сайып,  
Чий чырмачу чекмелеп,  
Келиштире жибин боёп,  
Шырдак басчу чечмелеп.  
Андай адам бу дүйнөгө  
Аз жаралат деш керек,  
Көрүп жүргөн кемпир, чалдар  
Күнү бүгүн эскерет.  
Атчан чү деп мал кайырчу  
Тоо-таштарды аралай,  
Так секиртип тай үйрөтчү

Азоосуна карабай.  
Жүдөчү эмес, чарчачу эмес,  
Бышык эле аябай.  
Ырдаганда үнү мукам,  
Уккулуктуу обону ай.

Чечек каптап айлыбызды  
Чемендетти баарыбызды,  
Жалдыратып сенгиретти  
Жашыбызды, карыбызды.  
Өлүм-житим арбын чыгып  
Куп кетирди шайыбызды.  
Бир-бирине аз катташып,  
Билбей калдык дайныбызды.  
Чечек соолтуп эки көзүн  
Сокур кылды кайран кызды.

Ошо жылы калайыктын,  
Капалыгы ашынды.  
Орустардын «улугунан»  
Мындай буйрук жазылды.  
Кыргыздардын жигиттерин  
Солдаттыкка чакырды.  
Балабызды бербейбиз деп,  
Миңдеген эл тартынды.  
Атып, кырып, уруп, жанчып,  
Элдин үшүн качырды.  
Көчөбүз деп көтөрүлүп,  
Көл өрөөнү шашылды.  
Кандай азап туш келет деп,  
Ченгелдейсиң башынды.  
Улуу билбейт, кичүү билбейт,  
Кайдан арга табаарын.  
Санаа менен мөгдүрөшүп,  
Салбыратат кабагын.

Эл буйдалып түшүнө албайт  
Кай тарапка бараарын.  
Ар кимиси жандан чочуп,  
Элестетет ажалын.  
Кыйып кетиш кыйын экен,  
Туулган жердин кадамын.  
Ким ойлоптур, ким сезиптир  
Көл томсоруп каларын.  
Көчөөрүбүз анык болуп,  
Мал-тегелер жыйылды.  
Азык-түлүк, кийим-кече,  
Камылгалар кылынды.  
Башын муштап бакыргандар  
Бастап барып тыйылды.  
Эс тартканы кары-жашы  
«Кудуретке» сыйынды.  
Кашкар, Турпан, Кытай жакка  
Элдин бети бурулду.  
Кандай мүшкүл, кандай тозок,  
Ким көрүптүр мунунду.  
Эл көчкөндө атка минбей,  
Сулай байкуш кыйылды.  
Эчкирди да эстен тана,  
Эт-бетинен жыгылды.

Сулай туруп элди карап,  
Түшүндүрдү абалын:  
– Мен ыраазы таштап кеткин,  
Кагылайын агайын?  
Кайдан жүрүп бу кейпимде  
Катарыңа барамын?  
Жаман жолдо жетелетип,  
Кимге салмак саламын.  
Орус болсун, капыр болсун,  
Жеткен болсо ажалым

Тагдырыма наалат айтып,  
Өлсөм өлүп каламын.  
– Элим-журтум, энем-атам,  
Ыраазымын сага да.  
Таңдайымда даамы калсын,  
Суу ууртаткын балаңа.  
Апакебай, этиет бол  
Эмчектеги балага.  
Атакебай балдарыңа,  
Жүк-унааңа карала.  
«Капа болбо, шордуу кызым»,  
Калды экен деп талаага.  
Бир биз эмес, энекебай,  
Көпкө келген калаба.

Өлгөнүмчө маанек кылам  
Суу алуучу башатты.  
Эли-журтум мен көрөйүн,  
Силер көрбө азапты.  
Бей-бечара, алсыздарга  
Бербесе экен казатты,  
Эл түгөнбөс акыр бир күн  
Көрөөрсүнөр азатты...  
Эне сыздап, ата мөгдөп,  
Тургандардан жаш акты.

Нияз кары сөз баштады:  
– Айланайын Сулайым.  
Эмне үчүн эстүү жандын  
Көзүн алдың, кудайым.  
Жоо жакадан алып турат,  
Бир сөз айткан турамын.  
Бир айылдаш, бир тууганбыз,  
Баарыңардан сураарым:

Темселетип таштап кетсек,  
Куруп кетер кунарын.

Ар кимибиз адамбыз да,  
Адам салтын ойлойлу.  
Кара санап, кастык кылсак,  
Калк алдында оңбойлу.  
Кырсык чалса бирибизди,  
Жапырт туруп колдойлу.  
Ууру кылып, ырык бузуп,  
Жаман атка конбойлу.

Ким Сулайды жетелесе,  
Келсин менин алдыма?  
«Жетелейм» деп жетип барды  
Атакелеп алдына.  
Мен, мен дешип ат теминтип,  
Үч кыз чыкты алдыга.  
Сулай куунак, биз жанында,  
Көч жолуна салды да...  
Нияз айтты:  
Эстүү жаштар  
Эл ичинде бар мына.

\* \* \*

Ат чаалыгып, төөлөр баспай,  
Көп уй калды ашуу ашпай.  
Эр бүлөлөр көч артында  
Жол тосууда тобун жазбай.  
Артыбыздан солдат кууду,  
Жетпей калды кудай сакта ай.  
Жазганышып кайтты дешти,  
Урушууга дити батпай.  
Айрылышып күч унаадан,  
Жөө кеткен көп жүгүн артпай.

Нечен киргин суулар кечип,  
Нечен бийик бел ашабыз.  
Чоочун жердин сырын билбей  
Кээде жолдон адашабыз.  
Кээде жөөлөп, шагыл басып,  
Бутубузду канатабыз.  
Күндө көчүп, түндө көчүп,  
Өлө чарчап баратабыз.  
Күндө бир кыз жетекке алып,  
Сулай жанга карашабыз.

Сулай менен бирге болуп,  
Бирге туруп, бирге жатам.  
Үшкүрүнүп тынчы кетет,  
Эл уктаган алда качан.  
Түн караңгы, аалам дүлөй,  
Ай шоокуму эчак баткан.  
Өз оюмда сөзгө салып,  
Айтаар бекен сырын тартсам?  
Акырында:  
– Сулай дедим,  
Уктабаган жөнүндү айтсаң?..  
– Күкөнтайым, бир туугандан  
Кем көрбөймүн өзүндү.  
Суй жыгылып чарчап келдин,  
Эмне илбейсиң көзүндү.  
– Чечек соолтуп мына минтип,  
Чегип койду көзүмдү.  
Жүрөгүмдү жарып чыгып,  
Неге албады өзүмдү.  
Турпан жакты кеп кылышып,  
Аксакалдар өкүндү.  
Эштеп оокат өткөрүүгө,  
Жайлуу эмес шөкүлдү.

– Сукентайым, ыйлабачы,  
Көрөбүз да болгон ишти.  
Өмүрүнө залал келер,  
Мунайтпачы кызыл жүздү.  
Кейигендин пайдасы жок,  
Кетирбечи кайрат-күчтү.  
Койдум, койдум, Күкөнүм, – деп  
Жоолук менен жашын сүрттү.  
Колун мага арта салып,  
Улутунуп сөзгө түштү.  
– Бөтөн элге, бөтөн жерге  
Баш калкалап баратабыз.  
Жан багуунун айласынан  
Ар кай жакка тарашабыз.  
Бир сындырым нанды көрсөк  
Баса калып талашабыз.  
Айран-сүттүн жугун көрсөк,  
Жата калып жалашабыз.  
Бир биринин дайнын билбей  
Мына ошентип адашабыз.

Эси кетип турмуш кысып,  
Эл бытырап сандалар.  
Жайыты жок, кыштоосу жок  
Бар малынан каржалаар.  
Жаш балдарын багыша албай  
Ата-энем зарланаар.  
Ата-энеме жардам берер  
Менде кандай айла бар?  
Өзүнөрдөй теңтуш-курбу  
Анда мага кайда бар.  
Таштай албай, жетелей албай,  
Мен деп жүрүп чайналар.

Бөбөктөрдүн, ата-энемдин  
Жаман атын укпасам,

Түнүлөмүн жашагандан,  
Түбөлүккө уктасам.  
– Таң атууга жакын калды,  
Чырым алып уктасан,  
Кейигенден айткан сөз да,  
Көңүлүндү бузбасан  
– Баса, Күкөн, мына муну,  
Алып койчу эсине:  
Көчүп жүрүп барып консок  
Бир кыштактын четине,  
Биз барарбыз эртең менен,  
Же күндүзү, кечинде.  
Кыштак бар деп эскертип кой,  
Үй тигилген кезинде.

Бир кыштакка зорго жетип,  
Жай түшүрдүк жүгүбүздү.  
Тамак кургап, таңдай катып,  
Чаң каптады үнүбүздү.  
Эртесинде илкий басып,  
Араң тиктик үйүбүздү.  
Нияз кары, аксакалдар  
Элдин алын түшүнүштү.  
Эл тыныгып, эс алсын деп,  
Кеңештерин бүтүрүштү.

\* \* \*

Адам билбейт өмүрүндө  
Канча тоону ашканын.  
Адам билбейт өмүрүндө  
Жаманатын укпасам,  
Адам сезет ар убакта,  
Курсагынын ачканын.  
Адам сезет түйшүк тартып,  
Иреңинен азганын.



Туулгандан адам сенин,  
Турмуш келди эркиңе:  
Бабын таап пайдалансан,  
Баары тиет энчине.  
Кылдай кара көө жугузба,  
Адамдыктын шертине.  
Сурап көрчү адам барбы,  
Өмүрүнө канааттанган?  
Өмүрүбүз кыска экен го,  
Учуп жүргөн канатчандан.  
– ...Кокуй, Сулай мүрт кетти деп,  
Эне боздоп жар салды.  
Кубатым, деп үнү мундуу,  
Ата мууну калтарды.  
Таң каламын таңдайына  
Кайдан таап уу салды?  
Элдин шарты ушу эмеспи,  
Эл өкүрүп чуу салды.

Караңгыда адашпастан  
Суу алууга барчу эле.  
Ким болсо да үндөн таанып  
Дароо билип алчу эле.  
Жатаар кезде төшөктөрдү  
Оорду менен салчу эле.  
Жүктү жыйып, үй шыпырып,  
Камыр жууруп жайчу эле.  
Көрбөй туруп кесме кессе,  
Акыл айран калчу эле.  
Ошо күнү эң бөтөнчө,  
Бөбөктөрүн өөп-жыттап,  
Мага дагы миң жалынып,  
Кайта-кайта кучактап,  
«Кыштак ченге коюлсам» – деп,  
Жүргөн тура боюн сактап.

Көздүн бирин берер элем,  
Алмашуунун жолун тапсак.

Ата-энеси болушпастан  
Жалгыз уюн союшту  
Айыл-апа, ага-тууган  
Баары чогуу болушту.  
Бир түнөтүп, ак кепиндеп,  
Адал жууп коюшту.  
Ата-энеге көңүл айтып,  
Жакшылыкка жорушту.  
Тагдыр кимди сынабаган,  
Турмуш кимди чыңабаган.  
Мезгил жетсе кете бермей  
Ким бар дейсиң урабаган.  
Майыптыктын туткунуна  
Сулай байкуш чыдабаган.  
Тобокелге белин байлап,  
Жашоо күнүн улабаган.  
Ар кыл азап башка түшсө,  
Артын бер деп сура, балам.

\* \* \*

Чаң жугузбайт балапанга  
Чабалекей чебеленип.  
Гүл көркүнө ашык болуп,  
Булбул сайрайт демеленип.  
Жыл мезгили алмашылат,  
Жер шарындай тегеренип.  
Адам сенин сүйкүмүңдү,  
Эмнелерге тенебедик.  
Карабаса адамга адам,  
Кайдан жүрүп кенейелик.

Дос, туугандык, курбучулук,  
Данакери адамдын.

Тарых, кылым, өткөн доорлор,  
Күбөлөрү замандын.  
Музейдеги эстеликтер  
Белгилери бабамдын.  
Биз билбеген ачыла элек  
Сырлары көп ааламдын.  
Адам заты  
Сен болбосон  
Жерлер атсыз жашамак.  
Адам заты  
Сен болбосон,  
Тоолорду ким атамак,  
Адам заты  
Сен болбосон,  
Турмушту ким жасамак.  
Ар улуттун достугу артып,  
Бирин-бири кадырлайт.  
Улуу Ленин акыйкаты  
Улам терең тамырлайт.  
Ар мезгилге энчилешпис,  
Байланыштар калындайт.  
Ким дебестен дасторкон жай,  
Мындан эч ким жаңылбайт.

Эртең менен радионун  
Берүүлөрүн тыңшадым.  
Маанисине маашырканып,  
Маңдайымды сыйпадым.  
Мындай кабар жибериптир,  
Боордош казак тууганым:  
Көзү жоктун баяны экен,  
Көңүлүмдү бурганым.

Бир жаш бала ыйлап турат  
Таягына сүйөнүп.

Алда кимден жардам күтөт,  
Бүт айласы түгөнүп.  
Арабага салбагын дейт,  
Эжесинен тиленип.  
Акылбала эжекеси,  
Кучакка алат имерип.  
Сельсовети Муқан келди,  
Кошуналар чогулду.  
Муқан айтты:  
– Онго чыктың,  
Ыйлаганың орунбу.  
Казынадан атайылап,  
Камдап койгон орунду.  
Кемпир, чалдар бата берди:  
– Кудай ачсын жолунду.  
Ар кайсыдан угуп жүрөм,  
Ак-Төбөлүк айылды.  
Алты айында кырсык чалып,  
Сокур кылды Алымды.  
Ата-энеден дагы ажырап,  
Убайымга малынды.  
Алматыда сокурлардын  
Мектебине алынды.  
Алымтайым, аман жүр деп,  
Эжекеси жалынды.

А дегенде көнүгө албай,  
Алым жүдөп чочуду.  
Бара-бара тамгаларды  
Колу менен окуду.  
Көптү үйрөнүп мугалимден,  
Көнүлүнө токуду.  
Жакшы адамдар тутандырды,  
Сенин жаштык отуну.

Билим бийик, тээ, өйдөдө  
Кол жетпеген алмадай.  
Өнгөчүн соз жете албайсың,  
Өзүндү өзүң кармабай.  
Билим бирдей талап коёт,  
Адамдарды тандабай.

Колу менен окуса да  
Өздөштүрдү сабагын.  
Жол шарттарын бүтүн тааныйт,  
Тыкылдатып таягын.  
Жалаң бештен баасы түшпөйт,  
Аракетин карагын.  
Достук артып өөрчүбөсө,  
Кайдан билем абалын.  
Бөлчөктөрдүн формуласын  
Өзү жазып чыгарат.

Жер-сууларды карталардан  
Так көрсөтүп чыга алат.  
Кандай сабак болсо дагы  
Кол көтөрүп суранат.  
Акылына, сергегине,  
Мугалимдер кубанат.

Көп турмуштун шартында экен,  
Адам таппас жок экен.  
Адам өзүн таштабаса  
Акыл-эси мол экен.  
Кандай ишти баштаса да  
Адам жолу оң экен.  
Ошон үчүн бардык жандан  
Амал-айлаң чоң экен.  
Билим алуу тамаша эмес,  
Ийнелеп жер казгандай.

Күндөп-түндөп түйшүктөнүп,  
Дан бышырып таткандай.  
Кай сабактан тапшырма айтса  
Так аткарат айткандай.  
Тазалыктын класскому,  
Кийими зымга тарткандай.  
Институтту аяктады,  
Эңсейт билим алууга.  
Өз оюна чечкин турду,  
Аспирантурага барууга.  
Эки-үч жылда ийгиликтүү  
Аяктады аны да.  
Алым баатыр азаматсың,  
Өмүр берсин жанына.  
Жетекчиден кеңеш сурап,  
Мүчүлүшүн оңдоду.  
Тарых илим боюнча ал  
Кандидаттык коргоду.  
Бул эмеспи байкушумдун  
Башына бак конгону.  
Дагы илимдин докторлугун  
Алган чыгар болжолу...

\* \* \*

Эстебестин энеси айтты:  
– Бөөдө өлдү, – деп Сулайды. .  
Адам болул жашамакка.  
Ат тизгинин бурбайбы.  
Жакшылыкка талаптанып,  
Жашоо үйүн курбайбы.  
Кимди болсо сабырдуулук  
Сактап калат турбайбы.  
– Курган Сулай тирүү болсо,  
Бир өнөрдү үйрөнмөк.  
Ошондо эле комуз билчү,

Элге мукам күү бермек.  
Эптүү эле, эстүү эле,  
Эл ичинде күн көрмөк.  
Уул жыттап,  
Кыздар күтүп,  
Шаар болуп гүлдөмөк  
Айтып-айтып мууну бошоп  
Жаш чууруду көзүнөн.  
Жакшы курдаш, жакшы адамдын  
Чыкпайт тура эсинен.  
Сулай кызга жүрөк тыз деп,  
Бармак тиштеп өкүнөм.  
Баркын билгин курдашыңдын,  
Баарыңардан өтүнөм.

## ҮЧҮНЧҮ ГЛАВА

Күндүн көзүн булут чүмкөп,  
Тоолор туман жамынган.  
Машинабыз иңир ченде  
Ашып түштү адырдан.  
Адатынча күбүлдөдү  
Түн жарчысы бабырган.  
Караңгыда карайладык,  
Тааныш таппай айылдан.  
Конок үйү бар бекен?-деп,  
Сурап коём Кадырдан.  
Ачкалыкка ыраазы элек,  
Түнөп кетсек болгону,  
Караңгыда жол жүргөндө  
Кайдан болсун ойдогу.  
Бир жаш жигит айтып берди,  
Жарык чыккан жондогу,  
Конок үйүн тапкан менен,

Артык орун болбоду.  
Шофер менен беш кишибиз,  
Туруп калдык камалып.  
Алыс жолдон чарчап келдик,  
Чай ичүүнү самадык.  
Кадыр сүйлөйт: – Караңгыда  
Кайсы жакка баралык.  
Анча-мынча алма, нандан  
Шам-шум этип алалык.  
Кароолчуга эрмек болуп  
Олтуралык жай алып.  
Кароолчунун бөлмөсүнө  
Бешөөбүз тең киргенде  
Ар кимибиз жаңы таанып,  
Атын сурап билгенде.  
Кулак түрүп элең эттик  
Сырттан киши киргенде.  
– Капарбекке кошунамын,  
О, туугандар, ийменбе...  
Келген адам Капарбектен  
Ачкыч бер деп сурады.  
Илберинки жигиг окшойт,  
Эң жайдары кыялы.  
– Бул агайды байкашымда...  
Абдрашит сыягы?  
– Ооба, – дедим,  
Жигит айтты:  
– Биздикине чыгалы.  
– Ашыммын деп тааныштырып  
Учурашты биз менен.  
Карбаластап шашып жүрөт,  
Келген экен иш менен.  
Насип-кайып ушу эмеспи,  
Бул насипти күтпөгөм.  
Суусамырдын өрөөнүнө



Мындан мурун түшпөгөм.  
– Өтүнөмүн, аксакалым,  
Биздикине барыңыз.  
Өзүң менен бирге жүргөн  
Жолдошунду алыңыз.  
Таң атканча жерде отурсан  
Эмне болот алыңыз.  
Бөлөк-бөтөн эмеспиз да,  
Бир тууганбыз баарыбыз.  
Каалап турса нээти менен,  
Кантип көөнүн калтырам.  
Кадырды алып жөнөп калдым  
Ашым достун артынан.  
Башка мүшкүл иш түшкөндө  
Бөлүп жешкен жарты нан,  
Миң айлансам ыраазымын  
Улуу кыргыз калкыман.

Сельпо жакта иштейт экен,  
Жайын билдик Ашымдын.  
Оюн толук билиш үчүн  
Сөз кезегин ашырдым:  
– Келинимдин тынчын алып  
Бизди эмнеге чакырдың?  
– Үйдө дагы коноктор бар,  
Тааныштырган жатырмын.  
– Калыйкан, – деп чакырганда,  
Эшик ачты аялы.  
– Конок үйдөн алып келдим.  
Абдрашит аганы.  
Меймандарга тааныштырып,  
Таң тамаша салалы.  
– Алып кир, – деп Калыйкан  
Сүйкүм менен карады.  
Кербесем да сезип турам,  
Ачык окшойт кабагы.

Келинчеги суу куйду да,  
Сүлгү берди колума.  
Адамчылык жылуу сезим  
Аралады оюма.  
Ашым баштап алып барды  
Коноктордун тобуна.  
«Итиң чөп жейт» деген сөз бар  
Ишин келсе онуна.

Канча экенин кайдан билем.  
Үй толтура коногу.  
Мындай жерде комуз чертип,  
Ырдабаса болобу.  
Чечилишип сүйлөшпөсө,  
Мейман көөнү тоёбу.  
Таанышканга тост көтөрттү,  
Ичпесе эркке коёбу.

Ашым, Калый кызмат кылат  
Экөө бирдей ийилип.  
Ичкиликке көп барбадык,  
Ууз кымыздан шимирип.  
Эстүү жашап өткөн жакшы  
Элге кызмат синирип.

...Петро дос кыргызча ырдап,  
«Ой тобону» күйдүрдү.  
Жаңылмачты таптак сүйлөп,  
Баарыбызды күлдүрдү.  
Капкайдагы макалды айтат,  
Кайдан жүрүп үлгүрдү.  
Мандалинди мукам кайрып,  
Шайырдыгын билдирди.

«Катюшаны», «Краковякты»,  
Комуз менен ойнодум.

«Шамиланы» чертип бердим,  
Салганындай жоргонун.  
Олтурган үй кенен экен,  
Бийлеп кирди, ойронун.  
Өйдө-төмөн шилтеп коёт,  
Арбандатып колдорун.  
Петро дос колдон алып,  
Так тургузду ордуман.  
Жарайсың деп, далыга чаап,  
Кучактады мойнуман.  
Орус тилде китебимди,  
Сууруп чыкты койнунан.  
– Талант болбой китеп жазыш  
Кимдин келет колунан.

Китеп чыкты Москвадан,  
Бүт Союзга угулдун.  
Өнөр өлбөйт түбөлүккө,  
Кереги эмне буюмдун.  
Күн шооласын көрбөсөң да  
Бактың менен туулдун.

Энең байкуш тилегендир,  
Эр жетсе деп батыраак.  
Элең этип сен жок болсоң,  
Эки көзү чачырап.  
Энекендин бир күнкүсү  
Миң күндүккө татымак.  
Ошондуктан чыгармада  
Эне күчтүү жазылат.

Анын сөзү акыл берип,  
Жүрөк күүсүн козгоду.  
Абаз сөзү сабак, болуп,  
Акылыма токтоду.

Убарамды мойнума алып,  
Адам мени коштоду.  
Адам тура абайласам  
Адамдардын достору.

Адамдардын ак кызматын  
Унутпасак баарыбыз.  
Сыйлаганга сый өтөсөк  
Кайдан болсун таарыныч.  
Пейил тарып кээ кездерде  
Кетиребиз жаңылыш.  
Бардыгынан бийик турса  
Адамчылык арыбыз.

## ТӨРТҮНЧҮ ГЛАВА

Мүнөзүндө тартынуу жок,  
Кабагы ачык, жазы маңдай.  
Дени чымыр, кыймылы тез,  
Көзү күлүп аткан таңдай.  
Терең чындык, акыйкаттык,  
Сүйлөгөндө сөзү кандай.  
Бир ойлонуп жазгандары,  
Толгон ишке татыгандай.  
Эзилген эл жумушчуга  
Ленин чыкты тилеп таалай.  
Жумушчунун, дыйкандардын  
Ленин кирип түштөрүнө,  
Азап тартып жүрсө дагы  
Ыраң кирип жүздөрүнө.  
Ичтен тилеп күтүп жүрдү  
Кайыл болуп жүктөрүнө.  
Эл сүйүнүп шаң көтөрдү,  
Эски доордун бүткөнүнө.

Калк силкинип, каргыш айтты  
Падышанын үстөмүнө.

Дүйнө дүр деп кулак түрдү,  
Ленин шаңы, Ленин шаңы.  
Көралбастар күбүрөштү:  
«Которду го, замананы».  
Келжиректер келжирешти:  
«Бат суурулат жалгыз мамы».  
Ленин курган таалай таңы  
Улам алыс чачырады,  
Жүз жыл өттү, миң жыл өтөт,  
Жашаган Ленин,  
Жашайт дагы.

\* \* \*

Акыйкаттык эмнесинде?  
Сабырдуулук мүнөзүндө.  
Туруктуулук эмнесинде?  
Тайманбаган күрөшүндө.  
Жөнөкөйлүк эмнесинде?  
Дайым калыс жүрүшүндө.  
Зээндүлүк эмнесинде?  
Бар турмушту билишинде,

Чарба кыйрап, дан азайып,  
Төмөндөгөн эл абалы  
Жылчык чыкса байлар анда  
Араң турган талаганы.  
Аз тыныгып, арбын иштеп,  
Чарчабады, жадабады.  
Элибиздин бак таалайы,  
Эси-дарты самаганы.  
Мамлекеттин ээси болду,  
Жашадыбы элден аша?

Калкка жыргал турмуш түздү,  
Ошондуктан  
Ленин ата.  
Ашыкчаны каалабаган,  
Адамчылык напси таза.  
Көзгө басып ачык айткан,  
Кимден сезсе кыңыр ката.

Бой көтөрүп «Менмин!» дешке,  
Эч убакта нээти барбайт.  
Улуулугу ушунусунда,  
Дайым өзүн эстүү кармайт.

Адамдардын ак, карасын  
Айра билип, туура талдайт.  
Дароо таанып кабагынан,  
Бузукунун сөзүн албайт.

Ким эки дейт, ким таналат  
Лениндин берешенин?  
Кулач жайып, кубаттанып,  
Өсүп барат келечегин.  
Кандай жумуш баштасам да  
Элесине кенешемин.  
Тил күрмөөдөн калганынча  
Ленин ата деп өтөмүн.  
Үйрөнгөнбүз, үйрөнөлү  
Улуу адамдын жөнөкөйлүгүн.

## БЕШИНЧИ ГЛАВА

Көпкөнчүлүк көйрөнүндө,  
Мен менсинүү-бөйрөгүндө.  
Билгенинди жашырбасаң

Устаттыгын өрнөгүндө.  
Жүрөгүндүн оту жанат,  
Нак сулууну көргөнүндө.  
Жалкоолонуп жадабасаң,  
Жакшы жашоо эмгегинде.  
Агайынды күтө билиш  
Алганында, бергенинде.

Кимден нуска сөз уксам да,  
Эске түшөт бабаларым.  
Эскирди деп кол шилтебей,  
Пайдалансак жараганын.

Ташыркабай тактай басып,  
Узартайын сөз аягын.  
Абыл ата үзүп жүрөт,  
Эрте бышкан алмаларын.

Бир жаш жигит жакын келип,  
Салам айтып таазим кылды.  
Абыл ата бажырандап,  
Амандашып колун сунду.  
Тааныбаган жаш жигитке  
Ишин таштап көңүл бурду.  
Ал жигиттин оң колунда  
Жалгыз кызыл алма турду.

Жигиттеги кызыл алма  
Сууга түшүп аккан экен.  
Момун жигит капасынан  
Суу ичинен тапкан экен.  
Сугу түшүп тиштеп алып,  
Санын кайра чапкан экен.  
«Тиш акымды кечиңиз?» – деп,  
Абыл чалга айткан экен.

Дасторконго алып келип,  
Тизип койду ар кыл алма.  
– Сен тиштеген жанакы алман  
Окшош бекен байкап кара?  
– Ооба, – деди жигит даана.  
– Меники деп ишенсеңиз.  
Айтаарым бар балам сага:

– Тиш акынды кечем десем,  
Алтын албайм, балам, сенден.

Бир кызым бар көзү сокур  
Тили дудук сүйлөбөгөн.  
Кулагы да катуу-дүлөй,  
Кабары жок дүйнө менен.  
Бул кызыма нике кошсоң,  
Тиш акынды кечер элем.

Жигит ойлуу ылдый карап,  
Унчукпастан тунжурады.  
Чыдай албай чыбык алып  
Жерди чукуп ургулады.  
– Кыйын жолго такадыңыз,  
Эмне деймин бул тууралу?  
Атакебай, экөөбүзгө  
Жага турган иш кылалы?

– Намыстанбай билек түрүп,  
Күлүнүздү чыгарайын.  
Отун алып, орок оруп,  
Суу ал десен, суу алайын,  
Балтырымды сууга салып,  
Бакчанызды сугарайын.  
Сиз уруксаат бермейинче  
Ыраазылык сурабайын.



Абыл «жок» деп кескин айтты,  
Жигит «куп» деп макул алды.  
Жаш жигитке жолду баштап,  
Үйүн көздөй алып барды.  
Илбээринки жаш кыз чыгып,  
Көлөкөгө орун салды.  
– Менин кызым ушул деди,  
Жигит байкап аң-таң калды.

Сүйлөгөндө тили таптак,  
Көзү жайнап күлүндөдү.  
Жигит карайт кызды сынай,  
Кемчилиги билинбеди.  
Сүйүнүчпү, күйүнүчпү?  
Бүткөн бою дүрүлдөдү.  
Түшүнө албай башы катты,  
Табышмактуу чалдын кеби...  
Кыялданган жаш жигитке  
Кыз баянын ата сүйлөйт:  
– Көзү көрбөйт дегенимчи?  
«Көр дүйнөгө» ичи күйбөйт.  
Кулагы укпайт дегенимчи?  
Ушак сөзгө кулак түрбөйт.  
Тили дудук дегенимчи?  
Бөөдөсүнөн тили тийбейт.  
Ак саналуу, алтын балам,  
Мен да сендей эмгекчимин.  
Бу кызымдын мүнөзүндөй.  
Өз теңин таап бермекчимин.  
Кыз туура деп белги берди.  
«Экөөңөргө себепчимин».  
Мактагандан маани чыкпайт,  
Анан эмне демекчимин.

Урмат-сыйдын бир белгиси,  
Унутпасаң убаданы.  
Айтып коюп кол шилтейсиң,  
«Өтөлүнө чыга аламбы?»  
Аткарууга кыйын тураар,  
Эсептебе убаранды.  
Тогуз өлчөп, токсон ойлон,  
Убаданды сураганды.

## АЛТЫНЧЫ ГЛАВА

Кундузайдын кошунасы  
Той өткөрдү ак тамына.  
Таман акы маңдай тери,  
Машина алды тапканына.  
Пенде жетпейт Кундузайдын  
Бейжайына, аксымына.  
«Сенин атың дүкөнчү имиш».  
Күйөөнү алды какшыгына.  
Күйөөсүнө бой бербестен  
Акча жыйды капчыгына.  
Кассага да ишенбестен  
Катып коёт жаздыгына.

«Жакында эле, шашылышмын,  
Фрунзенин чет жагында  
Жүктөрүмдү колума алып,  
Автобусту күтүп турсам.  
Кошунабыз токтой калды,  
Бүт балдарын салып алган.  
Ойсекесин ойсоңдотуп  
Оң жагына алып алган.

«Автобусту мен күтөйүн,  
Сен олтур?» – деп жагалданды.

– Кудайтаала, биздейлерди  
Кем жаратса амал барбы.  
Ойсокенин айла-амалы,  
Келекелеп сынаганы.  
Сөзүн сүрөй күйөөсү айтты:  
– Аялынын ичи тарбы?  
«Шектенгениң мен экен», – деп,  
Беттен алып, бейжайланды  
Жети атасын жете сөгүп,  
Күйөөсүнүн чачын жулду.  
Коркконунан корголошуп,  
Жаш балдары ыйлап турду.  
Албарстынын кейпин кийип,  
Адамдыгы унутулду.  
Төркү үйүнө сүйрөп барып,  
Камап таштап, кулпуну урду.

Эртең менен эшик ачып,  
Бошотту да камагынан.  
Ичи жылып берген да жок  
Ичип аткан тамагынан.  
Ооруганы байкалгыдай  
Жүдөө тарткан абалынан.  
Айла кетип, ичин басып,  
Чай сурады аялынан.

«Дүкөнүнө бара бергин,  
Тамактарын кармап турат.  
Амалданбай кете бергин,  
Шуркуттарың камдап турат».  
Ак никелүү күйөөсү го,  
Чай бербеди көңүл улап.  
Ынтымакты кармабаса  
Ыркы кетип, үй бузулат.  
«Ойсокеден кемминби?» деп,  
Күйөөсүнүн тынчын алды.

Бөлүнүүгө белди байлап,  
Эрдесинип намыстанды.  
Үч кечкөндөй көөнү калган,  
Каранганы жаш балдары.  
Эмнелерин кечирбеди,  
Аны билчү Кундузайбы.

Баалуу, кымбат товар келсе,  
Шек чыгарбай катабыз дейт.  
Алыс жакка алып барып,  
Амалын таап сатабыз дейт.  
Дүкөндөн да ашык сатып,  
Акчаларды басабыз дейт.  
Ойсокече машина алып,  
Ойноп көңүл ачабыз дейт.  
Машинага түшпөйт бекен  
Биздин бала-чакабыз? – дейт.

Ирбис<sup>1</sup> кылып текшергенде,  
Чоң суммада акча түштү.  
Күйөөсүнүн маңдайына  
Арылбаган азап сүрттү.  
Көпкөндүктөн эмне тапты?  
Азаматты чокко түрттү.  
Бир айыл эл бүтүн жерип,  
Кундузайдан күдөр үздү.  
Кем жашабайм сенден деди,  
Эрегишүү эмне берди?  
Ал алганды алам деди,  
Ичи тардык эмне апкелди?  
Алды-кийнин карабаган  
Кундузайга эмне дейли?  
Эже, жеңе, карындаштар,  
Жүрүш керек сыйлап эрди.

---

<sup>1</sup> Дааеçеу ааааí ì ааí èаа.

## ЖЕТИНЧИ ГЛАВА

Жар түбүндө жарты алачык,  
Жашаганбы алсыз кедей.  
Суу ичсе да карыны ток,  
Канааттанат ачмын дебей.  
Жардылыкка басынбастан,  
Жан сактаптыр кайгы жебей.  
Кудуретим аял берди,  
Бечарага байлык бербей.

Көз талдырган сулуу белем,  
Ал кедейдин алган жары.  
Таза күтүп, кадыр тутуп,  
Такыр оозун карманбады.  
Далай куулар тузак салды,  
Эч кимине алданбады;  
Жамаачылап кийим кийди,  
Жардылыкка арданбады.

Эртең менен алачыкка,  
Ак куржунчан адам кирди.  
– Калк сүрдөткөн оён элем,  
Каргылданды үнүм, – деди.  
Жашың кичүү болсо дагы,  
Жаның курбу иним, – деди.  
Максатымды айтыш үчүн,  
Батпай турат тилим, – деди.  
Аял жакка башын серпип,  
Мобу сенин гүлүн, деди.  
Жоолуктагы бир миң дилде  
Тартуу кылам бүгүн, – деди

Алтын акча санап алгын,  
Жүз асыйдын пулу, – деди.

Дукабам бар, жибегим бар,  
Келген жокмун куру, – деди  
Алтын башым сен өндөнгөн  
Эр жигиттин кулу, – деди.  
Ачык айтсам аялыңа.  
Ышкым түшүп туру, – деди.

Бул тартуумду аз деп турсаң,  
Дагы колдо барымды алгын.  
Кумурскадай жер жайнаган  
Төрт түлүктүү малымды алгын.  
Бексулдашып бекители,  
Ишенип кой сөзгө шармын.  
Азаматсың, кыйылбастан,  
Аялыңды колго салгын?  
Эл куруткан чоң соодагер,  
Нээти кара арам кирди.  
Татым тузун эсептеген,  
Чык татырбас сараң кирди.  
Кур каткырып салам созуп,  
Ныгырылып араң кирди.

Экөө бирдей чочулады,  
Соодагерди кыйыр карап.  
Аялынын кыймылы тез,  
Кайра демдейт, чай даярдап.  
Үй ээси айтты коногуна,  
– Төргө чык? – деп колун жаңдап.  
– Түштөн чочуп келдинизби?  
Сөз узатты тамашалап. –  
Китеп ачып жоруйт элем,  
Молдо болсом, атаганат.  
– Оомийин, нээтим калыс экен,  
Суусап тургам чайды самап.  
Шум соодагер колу менен

Дасторконду кенен жазды.  
Кумарлана чайдан ууртап,  
Куржунунун оозун ачты.  
Үй ээсинин дал алдына  
Ак түйүнчөк жоолук тартты.  
Чубап чыкты шайыларын,  
Ким көрүптүр мындай «мартты».  
Сулууларга сугун артып  
Көптөр назар салат имиш.  
Сулуулардын көпчүлүгү  
Төрөтүнөн калат имиш.  
Каалагандын сообун алса  
Кудайга иши жагат имиш.  
Периштелер о дүйнөдө  
Бейишке алып барат имиш.

Башка аял ал-төрөп берет,  
Менин болсо балдарым бар.  
Балдарымдан бала көрдүм,  
Эминде арманым бар.  
Дүнүйөмдү ал, түгөйүң бер  
Ушул кана зардагым бар?  
Көздөн далдаа кылт коёбуз,  
Башка жакта чарбагым бар.

Көпкөн тентек соодагердин  
Көрчү кандай кутурганын.  
Бечаранын аялынын  
Айта көрбө кысылганын.  
Күйөөсүнө жалжал карайт:  
«Дүнүйө деп бузулбагын».  
Кедей сүйлөйт:  
– Куу соодагер,  
Алаканга ушалаба.  
Катуу тепсеп таманына.

Алсыз чөптөй уйпалаба.  
Жардысынтып, жамансынтып  
Өзөктү өрттөп куйкалаба.  
Кармаган тоон  
Каның,  
Бегин,  
Калыстыкты таразала.  
Адаммын да сыр жашырбай  
Айтайынчы баянымды:  
Зордуктабай, бузуп-жарбай,  
Сүйүп алгам аялымды.  
Чын жүрөктөн шерт бериштик,  
Сындырбады талабымды.  
Байлыгыңды тартуулайсың,  
Башыңды тарт, аламынбы?  
Он миң малга алмашпаймын  
Ойноп-күлгөн Жамалымды.

Ооз ачканда билип койгом,  
Оюңдагы туманыңды.  
Алтыныңа кызыктырып  
Алмакчысың ынагымды.  
Эбин тапсаң мени жутуп,  
Өчүрмөксүң чырагымды.  
Бергениңди кайта алмаксың  
Бекер айтып турамынбы?  
Чар тарабым кыбыла деп,  
Чалкытмаксың кыялыңды.  
Зордуктасаң алат элең  
Батына албай олтурганың:  
Айыл үстү болушат деп,  
Артын ойлоп чочунганың.  
Алдап торго түшүрмөккө  
Алдын ала озунганың.  
Минтип жүрсөң топтон четтеп,



Тозокуга кошулбагын?  
Күлүп турду ордунан,  
Кедей достун алган жары.  
Урунулбай какжыраган  
Бош аякты колуна алды:  
– Суусап келип сууга жетпей,  
Суусунуңуз канбай калды.  
Суусаганда суу иче жүр, –  
Соодагерге кадамдады.  
– Аягыңыз эски экен деп,  
Колу барып алалбады.  
Келин айтты кебине жооп:  
– Сиз да аяктай эскирдиниз.  
Түспөлүндү карап көрчү,  
Түш кыңкайып кеч кирдиниз.  
Туу чокудан ойду көздөй  
Оогон экен мезгилиниз.  
Аксакалдык каада күтүп,  
Ангиленбей, жөн жүрүңүз.

## СЕГИЗИНЧИ ГЛАВА

– Тойго жүр, – деп досум келди,  
Өткөн жылдын аягында.  
– Баялдаба барчу жериң  
Фрунзенин каягында?  
– Той бергендер кайындарым,  
Ысык-Ата тарабында.  
Дос назарын сындырбагын,  
Алтын жаның аманында.  
Балдыздары жездекелеп,  
Кулагынан чойгулады.  
Женелери кыт-кыт күлүп,  
Кабыргага койгулады.

Көтөрүмдүү Курман досум,  
Чунактар деп, кобурады.  
Жекжааттары арбын экен,  
Жетишпесе той кылабы.

Конокторун бөлүштүрдү  
Кошунанын тамдарына.  
Сураштырып пейлим тойду  
Ага-ининин жардамына.  
Ичиң жылып ыраазысың,  
Кызмат кылган балдарына.  
Ордубуздан жеңил турдук,  
Жедеп уйку канганында.

Чай ичээрде үстүбүзгө  
Бир жаш жигит ырдап кирди.  
Кары-жашты көзүнө илбей  
Тепсей басып жыргап кирди.  
Кагыштырып чыныларды  
Дасторконду жыйнап кирди.  
Олтургузса тетир карап  
Улуп-уңшуп ыйлап кирди.

Олтургандар кыйгач карайт,  
Жийиркеничтүү көзү менен.  
Бет келгенди сөгүп кирди,  
Бой сууткан сөзү менен.  
Акыл-эсин кошо жутпай,  
Ичсе боло эси менен?  
Балдар сүйрөп алып кетти  
Дасторкондун чети менен.

Тааныгандар кеп кылышты  
Биргаттыкка шайланганын,  
Райондон, чоң борбордон

Далай жолу байге алганын.  
Иштеп жүрүп өзүн таштап,  
Ичкиликке айланганын.  
Үй жайынан бүт ажырап,  
Мына ушинтип сандалганын.

Ийгиликтүү татынакай,  
Институтту бүтүргөнүн.  
Илберинки эстүү кармап,  
Илим жолун түшүнгөнүн.  
Бухгалтерде иштегенде  
Жумушун так бүтүргөнүн,  
Акырында сандан чыгып,  
Абийирине түкүргөнүн.

Досум айтты:

– Көзөл эле,  
Көңүлүндө арамы жок.  
Оор басырык мүнөзүчү,  
Бир кишиге жаманы жок.  
Бир уядан жалгыз эле,  
Канат-бутак карааны жок.  
Тарбиялап жолго салчу,  
Акыл кошоор адамы жок.

«Мугалимдин кереги жок,  
Өзүн-өзү окутканга».  
Деп акылман алдын ала  
Улуу Маркс айткан даана:  
Улуу адамдын осуяты  
Нандай керек мага, сага.  
Ойлонсо деп айтаар элем,  
Чалагайым адамдарга.  
Бизди партия тарбиялады,  
Биз Советтин адашыбыз.

Коюндашып коштоп барат,  
Ленин түзгөн заманыбыз.  
Каалаганды ичип-кийген  
Турмуш бакыт ажарыбыз.  
Эл эмеспи баарыбызга  
Үрөн-бутак карааныбыз.

## ТОГУЗУНЧУ ГЛАВА

Кече согуш күндөрүндө  
Эр бүлөөлөр аз калышты.  
«Камчы сапка» жараганы  
Кан майданга аттанышты.  
Кайраттанып кыз-келиндер  
Кандай жумуш аткарышты.  
Кыйындыкта кыл үстүндө  
Канча иштерди башкарышты.  
Райондон өкүл келип,  
Эл чогултуп камданышты.  
Сельсоветке ишенимдүү  
Адам издеп тандашышты.  
Эл бир ооздон Батыйнаны  
Аткарат деп кармашышты.  
Батыйнага макулдашып,  
Ошол күнү шайлашышты.  
Батыйнанын башы катты  
Мекеминин жумушуна.  
А дегенде көнө албады  
Анысына-мунусуна.  
Чын ниеттен көңүл бөлдү  
Элдин койгон сунушуна.  
Сези кайтып, сүрдөп жүрдү,  
Сельсоветке турушуна.

Бара бара үйрү алышып,  
Ишке тыкан аралашты.  
Жетим-жесир, карыларга  
Жанын үрөп каралашты.  
Райондон жардам сурап,  
Катуу коёт далалатты.  
Согуш жайын түшүндүрүп...  
Жалкоолорду ишке тартты.

Сол колунан жараланып,  
Конур күздө Саткын келди.  
Илмейинки сөлөкөтү,  
Иренинен азгын келди.  
Көргөндөрүн баян этип,  
Көр оозунан кайттым деди.  
Эки күнү эстен танып,  
Топурак көөмп жаттым деди.

Кучакташып Батыйнага,  
– Куттуу болсун бактың, деди.  
– Саткын кайним, жашсың, деди  
Садагасы мынча эмне,  
Өтө жүдөп аздың? – деди.  
– Саткын кайниң белек сунат,  
Колунузга таккын деди  
Жеңекебай, нак алтын саат,  
Буйрук экен таптым деди.  
Батыйнанын сөзү менен,  
Мал фермага башчы кылды.  
Бир фермага бириктирип,  
Төрт түлүккө «сакчы» кылды.  
Жалган паспорт, жасалма акти,  
Документтер саттырылды.  
Салабаттуу Батыйнабыз  
Саткын кууга азгырылды.

Кызуу бойдон Саткын келди:  
– Саламатпы, жеңекеси.  
Алтын жеңем Батыйнажан,  
Үйдүн куту, берекеси.  
Курсак байлап семириптир,  
Кашкулактай кебетеси.  
Ар күн сайын арсалаңдап  
Келе берме өнөкөтү.  
Батыйна да пальтосунан  
Бурай кармап этектеди.  
– Арагынды өзүн ичпей,  
Түшпөйсүңбү, чечек, – деди.  
– Кулагың тос, чечегиңиз  
Шыбыр айтып кетет, – деди.  
Сөзүн угуп, мойнун толгоп,  
– Чечек, эми, жетет, – деди.  
Саткын болбой кыстаганда:  
– Макулмун, – деп эпектеди.  
Анархандын семиз уюн  
Качкындарга уурдатышты.  
Кара-Балта базарына  
Касап кылып пулдатышты.  
Сыйлабаган адамдарды  
Кыйкым таап кууратышты.  
Көөнү толкуп кайни, жене  
Көз кысышып ымдашышты.  
Батыйнанын төшөгүнө  
Далай жолу түн катышты.  
Жибек, килем, күзгү, шырдак

Ойдогусун курап алды.  
Жыргатам деп тыйын бербей,  
Баарын элден сурап алды.  
Армиядан кутултам деп,  
Далайларды тууралады.

Күндө конок, күндө күлпөт,  
Кандай кана дуулабады.

Көргөн айтат, уккан айтат,  
Сугалагы ашынганын.  
Тоок, ийне, отун, топчу,  
Койбой алат асылганын.  
Кайнисине көп мал түшүп,  
Уктум сотко чакырганын.  
Кутултам деп Батыйнанын  
Аргайсыга чачылганын.

## ОНУНЧУ ГЛАВА

Жаза чайнап кырсыктанса,  
Тиш кетилет буламыкка.  
Жаздым басып мүдүрүлсө  
Бут мертинет кыламыкта.  
Бала чиркин мураскорун,  
Ат өчүрбөй уламакка.  
Соңку муундун белгиси го,  
Ата жөнүн сурамакка.  
Улук болгун, кичик болгун,  
Унутпачы айылыңды.  
Тууган жерден кол үзүшпөй,  
Билгизе жүр дайыныңды.  
Баарынан да бат катыштыр  
Бала-чака, зайыбыңды.  
Атаң өлсө-атаңа дос,  
Апаң өлсө-Апаңа дос,  
Алар билет кадырыңды.

Элден бирөө жолугушса,  
Айыл-апанын жөнүн айтат.

Канча киши өлгөндүгүн,  
Катар санап терип айтат.

Калк абалын толук айтып,  
Кабарлачы «Көрөгөнүм».  
Кыштак ичин кыдырып айт,  
Канча аялдын төрөгөнүн.  
Билесинби көз жумгандын,  
Орду кайра төлөнөрүн?  
Чырпык бүрдөп бутактанып,  
Чынар болуп көгөрөрүн.

«Жаңылык» деп шыпшынасын  
Жан ачыган кейиштерди.  
Кимдин уулу аял алды?  
Кайсы бала окуу бүттү?  
Чече сүйлө негиздерди?  
Ким эмгектен сыйлык алды?  
Кенен козго жеништерди.  
Жүзгө чыккан кары өлсө да  
Чогулган эл чур дей түшөт.  
Жүлүн бошоп, муун титиреп,  
Жүрөк чочуп зыр дей түшөт.  
Адамдарды кыйбай тиктеп,  
Кош дегендей көзүн сүзөт.  
Бүтүн жамаат койгонунча  
Кызмат өтөп, аза күтөт.  
Алтын мүлкү жоголгондо,  
Тапкан ээси ичтен күйөт.  
Киши өлгөндөй өмөчөктөп,  
Өкүрсүнчү жанын үрөп.  
«Алтыныңдан сен кымбат» деп,  
Шылдындашып ар ким күлөт.  
Сабырлуу жан санааркабайт,  
Балдарына өмүр тилеп,



Акылы аз дардандарга  
Капысынан бакты консо,  
Мекемеге же бир элге

Жетектөөчү башчы болсо,  
«Үйлөсөң да бак кетпейт» дейт,  
Иштегенге үч жыл толсо.  
Эси-дарты буга айланат:  
Илээсин таап ичип-сорсо.

Секундунда сезим дүрт деп,  
Ойго аласың учурунда.  
Ажал кечпес парс экен го  
Арга барбы кутулууга.  
«Такыр мага өлүм жок» дейт,  
Дардандардын купулунда.  
Ооз көптүрмө оптокейлер,  
Ошон үчүн кутурду да.

Ийне-жиптей иш бүтүрсө,  
Тоо томкоруп көчүрдүм дейт.  
Обун тапшай он мактанып,  
Опурулуп «көзүрмүн» дейт.  
Жалпыңарды жан сактаткан  
Жалгыз гана өзүммүн дейт.  
Мактаганга көтөрүлүп,  
Баарыңардын көзүңмүн дейт.

Дардакелер кирип кетет  
Арам акча, азгырыкка.  
Дардакелер бат алданат  
Көпкөндүккө, масчылыкка.  
Дардакелер жанын сатат  
Жандама ууру, жашчылыкка.  
Билет бекен жоруктарын

Алпарбасын жакшылыкка.  
Элден четтеп, баркы кетет  
Ичи бузук арамынан.  
Бакты-сыймык учуп кетет  
Иш билбеген чабалынан.  
Бетке айткандан тазасы жок  
Биринчи өлүм-тамагынан.  
Тирүүсүндө минтип өлсө,  
Экинчи өлүм – ажалынан.

Кай бир куулар мант берет да,  
Алдын ала амал табат.  
Келишеби, беришеби  
Чын айтканды ташка чабат.  
Бул кызматтан ал кызматка  
Которулуп коно калат.  
Кичи пейил бөйпөлөндөп,  
Акчыл киши боло калат.  
Аралашып таанышканча  
Арамдыгын коё калат.  
Андайлардын дасторкону  
Ар убакта «кенен» болот.

Берерине чүйгүн тамак  
Күндө-түндө белең болот.  
Баш айлантма бал тили бар,  
Сөзү жатык чебер болот.  
Кошоматтап сени мактап,  
Кылтагына чалып коёт.  
Эмне десе көндүргүдөй,  
Макулдугуң алып коёт.

Арам этке кынык алып,  
Бүт оборун ачып коёт.  
Соболосун көтөрүүгө

Дүнүйөсүн чачып коёт.  
Оңу келсе бир тойгонго  
Бир адамды сатып коёт.  
Ынак досу жардыланса,  
Сыртын салып качып коёт.

Бирөөлөрдүн айбын билсе,  
Жоготом деп барып коёт.  
Чөнтөгүмдө ушу экен деп,  
Тыйын сунса алып коёт.  
Олжо башы бир тыйын деп,  
Капчыгына салып коёт.  
Атайылап күбө тартса,  
Көз көрүнө танып коёт.  
Киргенде дос, чыкканда жоо,  
Эсебинди таап коёт.

Ап дегенде ат батырдым,  
Төө да сыйды ичиме деп,  
Өз оюнда шерденээрсин  
Алдырдымбы кишиге деп.  
Каршыкканды карыштырдым,  
Каптырдымбы тишине деп.  
Сырдашыңа сыр төгөрсүң  
Ким чендеди изиме деп.

Кадамыңын изин өлчөп,  
Кабарыңды билгендер бар.  
Көз көрүнө зыян тартып,  
Көп залалың тийгендер бар.  
Күн тийгендин күкүгү деп,  
Күбүрөшүп күлгөндөр бар.  
Жолобойлу каапырга деп,  
Жоругуңа күйгөндөр бар.

Балдарына үйрөтөрсүн  
Акыл айла амалынды.  
Кулагына куя берсең  
Жаттап алар сабагыңды.  
Үйрөтсөм деп зар какашаарсын  
Алдамчылык жамагымды.  
Түлкү мүнөз өстүрөөрсүн,  
Талашсын деп таламымды.

Балдарыңдын жолу болбой  
Алда нече мизи кайтаар.  
Коом адилет, эл кыраакы,  
Арам ишти алдан байкаар.  
Бети ачылып бейбаштыктын  
Сот алдында жаза тартаар.  
Адам кылып өстүрбөйт деп,  
Ата, сага наалат айтаар.  
Балким балаң эстүү чыгып  
Жаман жолдон алыс качаар.  
Адилеттүү, калыс болуп  
Колдо жокко ажат ачаар.  
Турмуш нугун туура сезип,  
Акылы артып, адал жашаар.  
Бир ишинин ону жок деп,  
Ата, сага наалат айтаар.

Ач көз, тойбос, кыялданар:  
Бүт дүйнөгө башчы болсом.  
Ар өлкөнү баш ийдирип,  
Аалам тилин тапчу болсом.  
Мейли кандай адам болсун,  
Алдап, арбап тартчу болсом.  
Дүйнө жүзүн бириктирип  
Алтынына сакчы болсом.

Бекеринен бел оорутпай  
Бейиш эңсеп жүргөндөр бар.  
Жулуп жесе жумуру ток,  
Уурулукту сүйгөндөр бар.  
Кудай кайдан жеткирет деп,  
Кулактарын түргөндөр бар.  
Айлыгына алымсынбай  
Кабактарын түйгөндөр бар.

Арам дүнүйө урунганың,  
Көпкөндүккө бурулганың.  
Көзүң чакмак, көңүлүң өр,  
Көрөм дейсин буюрганың.  
Өйдөсүнүп кесир сүйлөш  
Көкүрөккө туюнганың.  
Байлык топтоп, мансап күтүш  
Бардык дитиң, самаганың.  
Ачык сезсең өзүңдү өзүң  
Туюк жарга камаганың.

Адамдыкты акыйкатта,  
Ээ болгонго эсирбейли.  
Эмне иштесек туура чечип,  
Ишеничти кетирбейли.  
Так жашайлы, ак жашайлы,  
Ташка тийип кетилбейли.  
Мейли кандай адам болгун,  
Ак иштесе жетилбейби.

Күтүп жесек күл азык да,  
Тердеп тапкан айлыгыбыз.  
Ачык айтсам, замандаштар,  
Айлык биздин байлыгыбыз.  
Аз, көбүнө карабастан,  
Канааттансак бардыгыбыз,

Кура билсек сарамжалдап,  
Куру калбайт сандыгыбыз.

Мамлекет силердики,  
Дүнүйөнү түгөл берген.  
Аша чапсам кечирип кой,  
Суранаарым алтын элден:  
Таалай таптык, таалай тапсак  
Таман акы маңдай терден.  
Эзелтеден келаткан салт,  
Эл бирдиги баарын жеңген.

## ОН БИРИНЧИ ГЛАВА

Жан суктанат, мал суктанат  
Жайкы тоонун гүлгүнүнө.  
Аралачы жердин шарын  
Түштүгүнө, Түндүгүнө.  
Адам нуру, адам өнү  
Окшошобу бир-бирине.  
Күнүнкүсү күндө жаңы  
Таң каласың тирдигине.

Өз-өзүнчө мамлекет  
Ар бир үйдүн жашаганы.  
Ар бирине орноткондой,  
Түгөнбөгөн казынаны.  
Дарт чалдыгып булганбаса,  
Ар адамдын таза каны.

Атанын да, эненин да  
Ар башкача мамилеси.  
Абайлачы окшош эмес  
Ар баландын ар мүнөзү.

Алдын ала кам көрбөсө  
Ата-эненик чоң күнөөсү.  
Бүт үй-бүлө абийир алыш  
Турмуштагы чоң күрөшүү.

Эй, ардактуу ата-энелер,  
Ажарлансын ак сүйүүнөр.  
Качан келсең койну жазы,  
Капкалуу шаар өз үйүнөр.  
Бириникин миңи сыйлайт,  
Ынтымактуу үй-бүлөлөр.  
Отуз бала өстүрүшкө  
Толук жетет мүмкүндүгүнөр.  
Жашынбы, же кечиненби,  
Март тагдырын берсе бала.  
Дареметсиз перзент келди,  
Оор түйшүк түштү сага.  
Ата-энеси экөөң бирдей,  
Турмушунду кайра кара.  
Ымыркай жаңы жанга  
Зор тарбия керек ага.

Далалатың балдарынды,  
Тарбиялап баксам дейсиң.  
Жакшы ичирип, кийиндирип,  
Акыл-насаат айтсам дейсиң.  
Эркелетсең боюн эрип,  
Жанды курман чапсам дейсиң.  
Тентек кылса тезге салып,  
Уруп согуп каксам дейсиң.  
Бар максатын орундатып,  
Бак-таалайын ачсам дейсиң.

Экөөнөр тең элестетчи  
Эне-атаңын чоңойтконун.

Ымыркай жан эленер  
Кандай наздап оңолтконун.  
Кай тартипте тарбиялап,  
Кантип багып торолтконун.  
Ата-эненди дайым эстеп,  
Ак кызматын жоготпогун.

Баш ооруса балдарынды  
Чебеленип сүйөсүңбү.  
Үшүгөндө кошо тоңуп,  
Ысыгына күйөсүңбү.  
Оройлонбой сылык кармап,  
Оңдогула мүнөзүңдү.  
Калп айттынбы, калпка көнөт,  
Калыс карма нээтинди.  
Улуу урмат чоң сыймыкта  
Балабыздын нанын жесек.  
Бала кымбат, бала назик,  
Паразаттап туура чечсек.  
Кыялы аттын тизгининдей,  
Кай тарапка бурсаң кетет.  
Ону болсун, бири болсун,  
Эби менен эркелетсек.

...Кошунабыз Алымтайдын  
Үйүндөбүз эртең менен.  
Качан койду байкабадык,  
Кайнап турат чайы белең.  
Аялы айтты: «Жүгүр, Токон,  
Нан апкелет бала деген.  
Нан көтөрүп Токон келди  
Артын карап элең-элең.  
Токтор сунуп атасына:  
– Акчаларды сана, – деди.  
Дүкөнчү кыз элүү тыйын



Ашык берди мага, – деди.  
Алымтай да жетине албай,  
– Азаматсын, бала, – деди.  
Энеси да эркелетип:  
– Алдаттыбы сага? – деди,  
Туура иштеген эч кими жок,  
Дүкөнчүгө чала, – деди.

Ошол Токон кынык алып,  
Тыйын албай сомго өттү.  
Буюм алса алымсынбай,  
Майдасынан чонго өттү.  
Атасынын чөнтөгүнө  
Далай колун жөрмөлөттү.  
Оюнкараак тентегинен,  
Окуган жок бул себептүү.

Ошол Токон эр жеткенде  
Алдым-жуттум адам болду.  
Алдамчылык, бузукулук  
Көз боёмо арам болду,  
Жүз айтса да сөзүн укпайт,  
Ата-энеге жаман болду.  
Калыстарым, эмне дейсиң,  
Өзү үйрөтсө жаман жолду.

...Жолоочулап конгон үйүм  
Турсуналы чабан экен.  
Он балалуу-капкалуу шаар,  
Зуура деген аялы экен.  
Акырындап сураштырсам,  
Ону тегиз аман экен.  
Балдарына назар салбай,  
«Баатыр эне» алабы экен.

Турсуналы үнүн созуп,  
Дүкөнгө бар Макен деди.  
Чай, момпосуй түгөнүштүр,  
Конок келген экен деди.  
Сендей алтын бала турса,  
Ата барат бекен деди.  
Ат мин десе элпек уулу  
Бир чуркасам жетем деди.  
Карбаластап эмнегедир,  
Макен дагы шашып келди.  
Кебетеси корккон өндүү,  
Кимден чочуп качып келди?  
Акчаларын так көрсөтүп,  
Алаканын жазып келди.  
Атакебай, дүкөнчү кыз...  
Эки сомун ашык берди.  
Турсуналы кабак бүркөп,  
– Алып баргын кайра, – деди.  
Ошол замат берүүң керек,  
Мындан эмне пайда, – деди.  
Энеси да муштум кезеп:  
– Экинчи ирээт алба, – деди.  
Тыйын түшсө ээсине бер,  
Чөнтөгүнө салба, – деди.

Ошол Макен жаштайынан,  
Чын сүйлөөгө адаттанды.  
Ою сергек, аракетчил,  
Ар нерсеге талаптанды.  
Мектебине дитин коюп,  
Бешке окуйт сабактарды.  
Жүрүмүнө таң каласың,  
«Тагдыр» башка жаратканбы.

Акча берип жумшаганга  
Туура эсебин айтып берет.

Адилетин караңызчы,  
Бир тыйынын кайтып берет.  
Кана, балдар, эмне дейли,  
Жакшы бала Макен демек.  
Абийир сактап өсүшүнө,  
Ата себеп, эне себеп.  
Куш уядан эмне көрсө,  
Ошону алат уламышта.  
Эй, урматтуу ата-энелер,  
Кеп силердин «уяңызда».  
Көндүм кылып таштап койбой,  
Туура жолун улаңыз да.  
Балдарына милдеттүүсүн,  
Бардыгына чыданыз да.  
Садагасы, бөбөктөрүм,  
Экинчи үйүң мектебиңер,  
Акыл илим данакери  
«А» деп жазган дептеринер.  
Жакшы жүрүм, тазалыкты,  
Жаш чагынан эскеринер.  
Агайындан, эжейинден,  
Ата-энендей сезтениңер.

Эл атынан өтүнөөрүм:  
– Эй, советтик мугалимдер,  
Илим нугун так таанытып  
Тарбиялоо милдетинер.  
Өз балаңдай көңүл коюп,  
Сылыктыкка үйрөтсөнөр.  
Окуучуңар залкар сезсин,  
Кыңыр ишке жүрбөсөнөр.  
Ленин атаң кайра түздү,  
Мекениңди алдуу кылып.  
Ленин атаң кайра түздү,  
Малдуу кылып, дандуу кылып.

Билим берди, турмуш берди,  
Жаштар мени шандуу кылып  
Мекениндин мейкининдей  
Мүнөзүнөр жаркын болсун.  
Мекениндин планындай  
Максатынар айкын болсун.  
Тартип сактап, абийир күтүү  
Адамчылык карзың болсун.  
Өнөрүңдөн алкыш алып,  
Өз чөйрөңдө баркың болсун.

Сенин атың баатыр чабан,  
Койдун сырын койбой билген.  
Сенин эжең окумуштуу,  
Илим сырын ойлой билген.  
Сенин агаң алп жазуучу  
Жашоо сырын чече билген.  
Сенин энең баатыр саанчы  
Колдоруна эмчек ийген.

Ананайын, кулундарым,  
Ак тилегим колдогула.  
Эне-атандай, ага-эжеңдей  
Ар намысты коргогула.  
Изин чалып тап жылдырбай  
Душман жолун торгогула.  
Улуулардын сөзүн сыйлап,  
Улуу жолун жолдогула.

## ОН ЭКИНЧИ ГЛАВА

Алды-артынды абайлабай,  
Ар түйшүккө урунасын.  
Түйшүк-мүшкүл торой чалса,

Топуракты сугунасын.  
Эч алдырбай тоскоолдорго,  
Эстүү жүрсөн буруласын.  
Ак эмгектен баар тапсан,  
Кайра энеден тууласын.

Эл каңшаары тир укмуштуу,  
Тез таралат чагылгандай.  
Теменени төө көрсөтүп,  
Апыртмалуу мына мындай.  
Окуясы уккулуктуу,  
Атайылап жасагандай.  
«Койчу, ары» деп, туруп кетсек,  
Жалган кепке кумарданбай.

Кулак, көздүн аралыгы  
Төрт эли экен ченегенде.  
Бармагыңды жуумп коюп,  
Баарың өткүн ченегенге.  
«Уккан жалган, көргөн чындык»,  
Деген сөз бар биздин элде.  
Кулак, көздү бурмалаган  
Жашырбайлы менде, сенде.

Баяндайын, аянбайын  
Баштан өткөн окуямды.  
Ак, карасын ачык айтсам,  
Калп айтканга кошуламбы.  
Ортоңорго сыр чечкенден,  
Окуучудан чочунамбы?  
Кана, достор, өзүң ылга,  
Же калп айтып отурамбы?..  
Мончо жакка жуунуга  
Куданы ээрчип барган элем.  
Киши табам кечикпе деп,

Аны жолго салган элем.  
Мончо ичинде маектештим  
Кеңеш деген жигит менен.  
Жайымды айтсам макул алды,  
Азаматсың, жигит, дегем.

Суу апкелип, жардам берип,  
Адегенде дурус кылды.  
Кичипейил элпек экен,  
Кийингенче туруп турду.  
Пиво ичели, агатай?-деп,  
Менден мурда сунуш кылды.  
Пивону ичип кете берип,  
Мындай чеки жумуш кылды.

Машинадан, шаар ичинен  
Дагы бир аз кырсык чалды.  
Аңкоо жаным байкабапмын,  
Чөнтөгүмдөн акчамды алды.  
Улам сыйпайм жан жагымды,  
«Кудай» кылса амал барбы.  
Көрбөгөн соң кур далбастап,  
Чөнтөкчүнү таба аламбы.

Өзүм турган адреске  
Мен алдырган акча келди.  
Ашык да эмес, кем да эмес,  
Туура жүз сом накта келди.  
Дайнын билбей таң каламын,  
Мага арналган кат да келди.  
Акча менен жибербептир,  
Жазган каты башка келди.

Кызыккандан катты окутсам,  
Кыска жазат ал абалын:

«Тагдыр жолун жаздым баскан,  
Тайгаланган бир баламын.  
Акчанды алган мен акмакмын,  
Аягандан кайра салдым.  
Ат айтуудан, адрестен  
Дитим батпай уяламын.  
Келжиреген тентектикти  
Кечирип кой, суранарым.

Сиздейлерди аябадым,  
Убал-соопко карабадым.  
Такыр уурдап малын, мүлкүн,  
Далайларды зар какшаттым.  
Октон корккон кийиктеймин,  
Мындан эмне пайда таптым.  
«Жолдоштордон» колунду үзүп,  
Урулуктан тизгин тарттым.

Учтан түпкө келаткан сөз:  
(Муну эч ким жалган дебес)  
«Атанды сойгон сага душман  
– Чын ийилсе күнөөсүн кеч».  
Өз оюнду кубаттабай,  
Жүйөө сөздү адилет чеч.  
Какайганга какайып кой,  
Ийилишиң макул эмес.  
Кайрыларым адамдарга:  
Кекетишип кек санаба.  
Белин чечип иштебесе,  
Бекерчинин жүзү кара.  
Жүз күн касташ-бир күн достош,  
Касташууну көөнүңө алба.  
Дили таза жаш жигитке  
Жолугамбы, ата кана.

## ОН ҮЧҮНЧҮ ГЛАВА

Кээде тагдыр татаалданат,  
Драманын оюнундай.  
Кээде тагдыр арбап алат,  
Сыйкырчынын союлундай.  
Кээде тагдыр кумардантат,  
Сүйгөнүндүн коюнундай.  
Кээде тагдыр олку-солку,  
Жаш баланын жоругундай.

Күтүлбөгөн күйгүлүктүү  
Окуянын күбөсүмүн.  
Бир себеби ушу чыгар  
Тагдыр менен күрөшүүмдүн.  
Кебетесин бере аламбы,  
Коркунучтуу сүрөтүндүн.  
Жакшы доско жанын чапкан  
Мен да адамдын бүлөсүмүн.

Бакытбайдын сөзүн укпай,  
Ишен жакка бурулгамын.  
Оюмда жок кесепеттүү,  
Окуяга урунгамын.  
Ооз тийгизбейм намысыма  
Мен да энеден туулгамын.  
Өлүм менен бой тирешип  
Өмүр коргоп жулунгамын.

Чай алганда алдыбызга  
Ишен келди барбалаңдап.  
Төрткө чыккан Таалайбеги  
Тосуп чыкты чардалаңдап.  
Көрө коюп шаша басып,  
Учурашты калдалаңдап.



Курсак жайын билдин деди,  
Келинчегин тамашалап.

Тим кой десем так тургузуп,  
Таякелеп кучактады.  
Кадам басса чыргоолонуп,  
Таалайбеги узатпады.  
Ага болбой төшөк алып,  
Орун салып жумшактады.  
Урмат-сыйды унутпасак,  
Улуулардын урпактары.

Ишен шордуу өөп-жыттап,  
Жалгыз уулун эркелетти.  
Миң кагылып миң жалынып,  
Ущунчалык мээрин төктү.  
Гүлжан айтты, жумуш калды,  
Баласы экөө макул дешти.  
Үчөө бирдей шарт-шурт басып,  
Эшик ачып чыгып кетти.  
Кошо чыкпай калып калып,  
Суук добушту кулак чалды.  
Өз оюмда муну ойлодум,  
«Калдыраган арабабы?».   
Алсыз ыйлап дал алдыма  
Таалай тентек келип калды.  
Коюума башын катып,  
Корккон өңдүү калтырады.  
Жүр дегендей жеңден тартат,  
Сезбейт тебе жаш баланы.

Баланы алып эшике чыксак,  
Суу шарпылдап дабыштанат.  
Кулак түрүп кенебедим,  
Жылкы кечкен сыяктанат.

Ээрчибе деп, бу тентегин  
Уруп койгон кыястанат.  
– Ишен, Ишен, Ишен, – деген,  
Муң үн чыкты, атаганат.  
– Кагылайын таякеси!  
Ишенкалый чөктү, – деди.  
Четин сайып күрөк менен  
Муз үстүнөн өттү деди.  
Ортосуна барганында,  
Муз жарылып кетти, – деди  
Тартамын деп сууда турам,  
Суу төшүмө жетти, – деди.

Сууда муздун жаракасын  
Таманыма такандадым.  
Ишен менен кошо чөгүп,  
Соолобу жашаганым?  
Ушул алга экөөбүздү  
Туш кылдыбы жасаганым.  
Гүлжан ыйлайт: – Таалайымды  
Өзүңүзгө табыштадым.  
Муну укканда суу жээгинде  
Селейдим да туруп калдым.  
Коё бербей калч-калч этип  
Таалайбекти кучактадым.  
Ыйлай албай, сүйлөй албай  
Деним өлүп, мукактандым.  
Кандай кылам, кайда барам,  
Жазмышыма ызаландым.

Жоболондуу суу курусунчу,  
Жогор жактан аттабады?  
Муз үстүнөн эмне басты.  
Башка жолдон каттабады?  
Коё берсем сууга кулайт,

Кайда коём бул Таалайды.  
Кулагымда али турат  
Таякелеп какшаганы.

– Айланайын, таяке бай,  
Кантип жардам эте аласыз?  
Айлана көл, көпүрө алыс,  
Кайдан таап өтө аласыз.  
Биз өлгөн соң Таалайбекти,  
Кайда таштап кете аласыз.  
Айлана ээн, айыл алыс,  
Кайсы жакка бет аласыз.

– Тогуз жылы тоок бактык,  
Шопок колхоз сарайына.  
Жакшылыкты аябадык,  
Ага-ининин далайына.  
Ак көңүлчөөк байкуш эле,  
Балакетиң алайын аа!  
Кошо өлсөм да макул элем,  
Ким көз салат Таалайыма.  
Же үйүнөн, сарайынан,  
Аркан жишти таба аламбы.  
Гүлжан ыйлап сууда турат,  
Ага басып бараламбы?  
Улам үнү бастап чыгат,  
Ажыратып алаламбы.  
Кербөгөндүк сөөккө батып,  
Тарыттыго заманамды.

Өзүмдү өзүм жемелеймин,  
Ушунчалык жансызмынбы?  
Эсти жыйбай шолоктоймун,  
Кербөгөн соң алсызмынбы?  
Жардам этпей, кошо чөкпөй,

Намысы жок арсызмынбы?  
Карайлаймын, абайлаймын,  
Кырсык баскан кандуу чырды.

Үчөөнөн тең айрылганда  
Эмне деймин эл алдында.  
Сан тийбеген сапалак деп,  
Наалат айтар адам мага.  
Алыңды жый, аракеттен  
Эмне чыгат кыйкырганда.  
– Адам чөктү! Адам чөктү.  
Кыйкырамын анда-санда.  
Кече согуш талаасында  
Кыйбас досу жараланса,  
Канга жуулуп бүткөн бою  
Өлө турган алда калса,  
Өз жаратын жеңил сезип  
Мойнуна артып жаш балача,  
Жан жолдошун алып чыккан  
Жааган окко аралаша.  
Согуш жайын ар жыл сайын  
Солдаттардан далай уккам.  
Нечен баатыр жараланып,  
Жардам алган иттен, аттан.  
Айбандарча жоксунбу дейт,  
Кабыргама акылдашсам.  
Кулагыма шыбыш келет,  
Аракеттен тартынбастан.

Ишенкалый айдап келген  
Даяр чеккен араба бар.  
Таалайбекти коюп коюп,  
Тээп чыктым үстүнө шар.  
Божуну алып кайра түштүм,  
Мага тааныш арабалар.

Кайыштарын кандай байлайт?  
Билбес иште калаба бар.

Божуну алып чечейин деп,  
Ат куйругун сыйпаладым.  
Чегилген ат жаздым тепти,  
Оң тиземди ушаладым.  
Каамыт боосун чечиптирмин,  
Далбасалап курган жаным.  
Муну кайда байлады? деп,  
Учун издеп будаландым.

Таякелеп боздоп, ыйлап,  
Гүлжан үнү басылбады.  
Бир жак жанын оңой чечтим,  
Бир жак жаны жазылбады.  
Тырмактасам эпке келбейт,  
Чийеленип чатылганы.  
Кол кармашып чече албаган,  
Карбаластап шашылганы.  
Ысык тийген илеби суук,  
Күндү булут калкалады.  
Кеч киргенге салкын тартып,  
Муздап барат чар тарабы.  
Колун жаңсап ары бар деп,  
-Таалайбек,-деп кайталады.  
Айтканынан сезилгидей,  
Абдан үшүп, чарчаганы.  
Көлдүн четки чункуруна  
Балтырымдан батып калдым.  
Жан жолдошум таягым жок,  
Жамбашыман жатып калдым.  
Ыргытканда чендээр эмес,  
Айлам кетип шашып калдым.  
Муз үстүнөн тайгаланып,  
Тике туруп басалбадым.

Сол кол менен муз таянып,  
Тизем менен жылып бардым.  
Божуну өйдө көтөрдүм да,  
Он колумду сунуп бардым.  
Талдап-түздөп ыргытууга,  
Гүлжан үнүн угуп бардым.  
Учун түйүп, илмек байлап,  
Кулач сермеп уруп калдым.

Улам жакын жылган сайын,  
Муз жарылып чартылдады.  
– Муз жарылып бара жатат,  
Ары жыл деп какылдады.  
Кулагыма кирер эмес,  
«Өлөсүз» деп бакырганы.  
Денем үркүп, боюм дүр дейт,  
Ойлогондо азыр да аны.  
Беш ыргыттым жаздым сермеп,  
Тобокелдеп жылдым ары.  
Аракетим алып калуу,  
Капарда жок өлүм каары.  
Суудан чыкты үшкүрүнүп,  
Шайы кетип алсырады.  
Кийим сыгаар чама кайда,  
Суу шорголоп тамчылады.  
Рахматка араң жарап,  
Күчөп кирди калтырагы.

Милициялар чыгарганда,  
Мандайынан сылап өптүм.  
Ишенимдин мүрзөсүнө,  
Башымды ийип, жашым төктүм.  
Альбомумда сүрөтү бар,  
Ишенкалый, Таалайбектин,  
Башкармасы табытында,

Сөз сүйлөдү мындай чечкин...  
– Ишенкалый бул колхозго,  
Тартынбастан иштеп келди.  
Кичүүлөргө одоно айтпай,  
Улууларды сиз деп келди.  
Эт, жумуртка, ашык төгүп,  
Пландарын бүттөп келди.  
Жем ташыймын тоокко деп,  
Кокустуктан суудан өлдү.  
Ойдогусун беледеген,  
Ата-энеге азык эле.  
Колдогусун аябаган,  
Дүнүйөгө ачык эле.  
Эмне иштесе май чыгарып,  
Бардык ишке тазыды эле.  
Чогулган эл шолоктоду,  
Башкармасы жашыды эле.

Тагдырына таарынасын,  
Таалай жетим уулу калды.  
Той берерде атакесин  
Тооруп ажал жулуп алды.  
Эс тартканда эскересин,  
Сүрөтүндө нуру калды.  
Жаш айрылып курдашынан,  
Гүлжанындын муну калды.

Алтын Ишен табылбайсың,  
Арбагыңды сыйлап жаздым.  
Сен да арманда, мен да арманда,  
Аңгемемди ыйлап жаздым.  
Улам жашып, улам сыздап,  
Араң эсти жыйнап жаздым.  
Бир бөлүмүн өзүнө арнап,  
Бул ырымды жылдап жаздым.

Ажыратып көрө албаймын,  
Жумуштун кыймылдарын.  
Атка урунуп, муздан коркпой,  
Эки адамды сактап калдым.  
Мен келбесем үчөө бирдей,  
Опоот болмок чын айтайын.  
Көрбөгөндүк, жалгызчылык,  
Ишенди алып калалбадым.  
Эстегенде бармак тиштеп,  
Мына ушуга, армандамын.

## ОН ТӨРТҮНЧҮ ГЛАВА

Салыштырчы окшош эмес,  
Ар замандын доору башка.  
Үрп-адаты айрымалуу,  
Ар өлкөнүн коому башка.  
Бирин-бири кайталабайт,  
Ар адамдын жолу башка.  
Турмуш даркан кенч экен го,  
Түгөнбөгөн улап жазса.

Ар замандын чөйрөсүндө,  
Түркүм-түркүм адам чыккан,  
Беш манжабыз тегиз эмес,  
Жакшы чыккан, жаман чыккан.  
Ак жеринен жарга түрткөн,  
Адамдардан каман чыккан.  
Эл ичинде эмнелер жок,  
Адил чыккан, сараң чыккан.

Чаалыкканда чөп чалдырып,  
Акырындап аяндаймын.  
Каруу барда кашая иштеп,



Калем, сенден аянбаймын.  
Эл ичинде айтылыштын,  
Дагы бирин кабардаймын.  
Бир зулумдун, бир момундун,  
Кезиккенин баяндаймын.

Улам жаңы бүтүм чечип,  
Казы<sup>1</sup> олтурду сурагында.  
Эки адамды айдап келди,  
Кайта турган убагында.  
Эби башка камагыла,  
Буйрук берди тураарында.  
Бүгүн жумуш аяктады,  
Эртең менен суарармын да.  
Жигиттерин чакырды да:  
– Бул экөөнү тыңшагыла.  
Эки башка камап койдум,  
Кобурларын сындагыла.  
Таң атканча кирпич какпай,  
Көзүнөрдү жумбагыла.  
Эмне десе бурбай сүйлө,  
Казыңарды сыйлагыла.  
Эртең менен казы келди,  
Сурак ашчу орунуна.  
Жасоолуна баргын деди,  
Камактагы бечарага.  
Экөөнү тең айдап келди,  
Кимиси ак, кими кара.  
Бирөө көздөн майып экен,  
Таң калаарлык мына мында.

Казы байкап ичтен аяп,  
Көзү жогун айткын деди.

---

<sup>1</sup> а оёоґ çàì àì áààù ááø-àèòù àèùèàùí çòòçí 0í èàðààáí ñí ò.

– Таксыр, казы ырайым эт  
Ээси менмин аттын деди.  
– Учкачтыр деп сурап калды,  
Далай жөө бастым, деди.  
Ат бербеймин меники дейт,  
Сенин көзүң жаздым, деди.  
Ээр үстүнө ким миниптир,  
Жигиттерин айтсын, деди.

Казы мырза, сөзүм кыска,  
Алыс бараар жолоочу элем.  
Бул экөөбүз жолугуштук,  
Жол четинен, суу жээгинен.  
Жайын айтып, жалооруду:  
– Эки көздөн майып элем.  
Сообум алып өткөрүп кой,  
Кече албаймын, чоң суу терең?  
Артка минсем жыгыламбы,  
Алдыңа алып өнөр деди.  
Өзүнө да омок болот,  
Көрпөчөндү бөктөр деди.  
Кырк кадам жок кыяматтык,  
Достугунду сездир деди.  
Башка жолду өзүм табам,  
Четки айылга жеткир деди.  
Өз атымды «меники» дейт,  
Урушкандан уяламын.  
Ак жеринен жалаа жапты,  
Кечетеден убарамын.  
Өз башыма тиймек болду  
Бечара деп аяганым.  
Туура текшер, калыстык эт,  
Казы сизден, суранаарым?  
Казы сүйлөйт жаалданып:  
– Кайдасыңар, тыңчыларым.

Кара кылды как жаруучу,  
Калыс дечү сынчыларым.  
Ак-карасын ачык айткын,  
Кимди кими «чымчыганын».  
Өлсөң-күйсөң өз ичинде,  
Күнөөкөрүң тырчыбагын.  
Тыңчы сүйлөйт: катуу турдум,  
Шырп алдырбай, карыш жылбай,  
Укканымды айтмакчымын,  
Кыпындайын калпка бурбай:  
«Жолдо сокур көрүнсө,  
Жолобогун кашына,  
Дин мусулман адамдын  
Кайры тийсин башына»  
Адил казы өзүң сотто,  
Бечаранын сөзү ушундай...  
Экинчиси сөз баштады:  
– Кирпик какпай күзөп чыктым.  
Түн ортосу мезгили го  
Мындай деген кобур уктум:  
– «Сокур бир иш баштады,  
Жалаа жаап таштады.  
Ка оңго, ка солго...»  
Калыстыгын өзүң чечкин,  
Кандай дептир карып туткун.  
Казы баштап күнгүрөнүп,  
Кабактарын салган экен:  
– Ушуну үчүн темселетип,  
Көзүн кудай алган экен.  
Жалаа жаап атка асылып,  
Акылынан танган экен.  
Өмүр бою журт алдында,  
Шагы сынып калган экен.

Кайсы кылым, кайсы жылдар  
Билалбаймын жашаганын.

Эс тарткандан угуп келем  
Элдин «жексур» атаганын.  
Жалаа жабаар нээтим жок,  
Жалпыңардан суранаарым.  
Мисалга алып жөнүн айттым,  
Эл ичинде уламанын.

## ОН БЕШИНЧИ ГЛАВА

Эл казына түгөнбөгөн,  
Изденемин кайрыламын.  
Керегимди издеп таппай,  
Кээде ооруга чалдыгамын.  
Башталарда бабын таппай,  
Батына албай айбыгамын.  
Түнүлбө деп түрткү берет  
Канга сиңген намыс-арым.  
Кептеринен баян этем,  
Кеминдеги кеден<sup>1</sup> чалдын:  
...Бир аксакал келе жатса,  
Калың козу оттоп жүрөт.  
Эрбеңдеген сары бала,  
Четин кайрып кош деп жүрөт.  
Куураганын тандап оруп,  
Куурай түбүн коштоп жүрөт.  
Эки жагын элең карап,  
Бир нерсени жоктоп жүрөт.  
Түшө калып, атын тушап,  
Чакырды да жаш баланы.  
Мандайынан сылап сурайт:  
– Айтчы, балам, атаң барбы?  
– Атам-энем жок эле деп,  
Андан ары мукактанды.

---

<sup>1</sup> Èè=èí á èèøè.

Колу менен бетин басып,  
Ындыны өчүп туталанды.  
Тушаган ат күрт-күрт чалат,  
Жайкы ырандын жашаңынан.  
Тогузунда козу бакса  
Жетимдиктин азабынан.  
Баланы аяп, зээни кейип,  
Жаш чуурду сакалынан.  
Олтургузуп оң жагына,  
Орун берди чапанынан.  
Азыгынан берип атып,  
Дагы сурайт баланы аяп:  
– Баккан козуң арбын экен,  
Кайтарасың кандай жарап?  
Атаң-энең чоңойгондо,  
Өлсө кана атаганат.  
– Атакебай, анан кантем,  
Оокат... деди ылдый карап.  
Калысчылык, дүнүйө кордук  
– Ар кимдин көз карашында  
Аянычтуу бала кейпи,  
Аксакалдын санаасында.  
Дагы кайра жолугушту  
Үч-төрт жылдын арасында.  
Жазбай таанып, салам берди  
Он эки-он үч чамасында.  
Башы жок бай кой бердиби?  
Баарын кантип кайтарасың?  
Ата, балам, мынча эмне,  
Алыс жайып алпарасың?  
Күн батырбай эрте кайткын,  
Ээ боло албай чайналасың.  
Кабак бүркөп «оокат» деди,  
Карап коюп айланасын.  
Өгөйлөнбөй пайдалансак,

Өткөндөрдүн тарыхынан.  
Тагдыр бизге шыбаа эткен,  
Карангыдан, жарыгынан,  
Бала, чондур өзгөрүлөт  
Шарты келсе калыбынан.  
Кан базарда жанагы экөө  
Жолугушту кайыбынан.

Алты ат чеккен кооз извощик,  
Жетимченин айдаганы.  
Чачыктаган узун божу  
Чарк имерип кармаганы.  
Кебетеси көзүнө үйүр,  
Жаземдебей тааныды аны.  
«Капастагы жетим эле,  
Кандай кудай жалгаганы?»  
Көрө сала чуркап келип,  
Кучакташып учурашты.  
Токтоно албай шаша сурайт:  
– Угайынчы, садагасы,  
Извощикти кимден алдың,  
Мында келген жөнүнү айтчы?  
– Оокат үчүн жалданганым,  
Бай көпөстүн арабасы.  
Турган жайын көрсөттү да,  
– Келип тургун, ата, деди.  
Колунуздан даам таттым,  
Сизди унутсам ката деди.  
Үйүңүзгө чай ала кет,  
Бир аз тыйын чака деди.  
– Көпөлөгүм, ыраазымын,  
Оокат кылып жаша деди.  
Канча мезгил жыл өткөрүп,  
Баягы чал издеп келди.  
Капыл-тапыл базар ченден,

Чоң дүкөндөн кезигерби.  
Нак дүкөндө иштегенин  
Аксакалдын көзү көрдү.  
Илем-салам ишин таштап,  
Колунан өөп өзү келди.  
Танданганын дароо сезип:  
– Атакеси, оокат, – деди.  
Жетиминин сыйын көрүп,  
Үчүнчү күн жөнөөрүндө:  
– Айтылбаган сөзүм калды,  
Көнүлүмдүн теренинде.  
Кабар алып катташалы,  
Тириликтин беделинде.  
Өз баламан кем дебеймин,  
Ыйман айткын өлөөрүмдө.  
Эмне иштесең оокат дейсиң,  
Түшүнө албай баратамын.  
Баягыдай сергээктик жок,  
Карыганы жан атаңын.  
Жетимишти серпип койдум,  
Сексениңе жанашамын.  
Алжыдымбы чече албадым,  
Азат балам, айтчы жайын.  
– Кандай ишти моюнга алсам,  
Ак иштөөгө талаптанам.  
Эптеп алмай дүнүйөгө  
Эч убакта баспайт балаң.  
Таман акы маңдай терим,  
Тапканыма канааттанам.  
Ач болоормун, ток болоормун,  
Алалынан оокаттанам.

## ЭПИЛОГ

Канды зарптап эмгек эттим,  
Кантип даап суна аламын.  
Жарамдуу деп жер сабалап,  
Кимге доомат кылаламын.  
Адамдарга кайрылганга,  
Алда нече кубанамын.  
«Кемчилиги каягында?»  
Кээде чөптөй кубарамын,  
«Эл сынынан өтөөр бекем?»  
Эстегенде уяламын.  
Толкундарга аралаша  
Үйөөрлөнгөн кээде селмин.  
Алп урушсам азап менен,  
Адам сенсиң ишенгеним.  
Сен көз салып тагдырыма,  
Кырсыктарды далай жеңдим.  
Кысталганда жооп сураса,  
«Элим менен элмин», деймин.  
Караңгыда капчысынан,  
Каргашалуу «дөбөт» капты.  
Мүгдүрөтүп, сабыркатып  
Ит жараты жанга батты.  
Күйүп-жанып ызалантып,  
Жүрөгүмө салды такты.  
Ажал жетип, күн бүтөөрдө  
Айыктыраар даба тапты,  
Заманымдын адамдары,  
Сага айтамын ыракматты.  
Уктуңарбы майыштардын,  
Машинага басылганын?  
Уктуңарбы майыштардын,  
Көрбөй окко атылганын?



Уктунарбы майыптардын  
Сазга барып батылганын?  
Болсо да аз, сейрек кана,  
Адам сактайт анын жанын.

Ошондойдон алыстатып,  
Адам мени сактап келет.  
Саздан, көлдөн өткөрөрдө  
Өзү жолду баштап келет.  
Ар эшикти табалбаймын,  
Ага дагы киши себеп.  
Ачык айтсам турмушума  
Ар минутта адам керек.

Поэзия эшигин таап  
Сен карматтың оң колума.  
Адаштырбай акындыктын  
Өзүң салдың чоң жолуна.  
Газетага ырым чыкты  
Отуз беш жыл болжолумда.  
Сокур сезим жанданганы  
Сенден себеп болгону да.

Поэзия татаал эмгек,  
Алды-артымды каранамын.  
Бийигинен тайгаланып,  
Мергенчидей камаламын.  
Жакшы ыр жазсам жарк дей түшөт,  
Жалынындай замананын.  
Поэзия түйүндөрүн  
Сенсиз кайдан таба аламын?  
Чыгармандан сабак алып,  
Адам сага таянамын.

Таткыла дел тартуулапмын,  
Даамы супсак «ашкабакты».

Татымы жок ырыңдын деп,  
Ким сыздата колго чапты?  
Уятына кара деген,  
Улуулардын кандай салты.  
Эстүү болсон, жатык болсон,  
Жаман бүтпөйт иштин арты.

Андан бери алмаштырып  
Алда нече кийим кийдим.  
Акын Абай, Алыкулдун  
Талантына башымды ийдим.  
Агрономдой сортун ылгап,  
Ыр жаратуу ыгын билдим.  
Этиеттеп байкап турат,  
Көнүлдөгү сезим-дүрбүм.

Эсептесем ар жылында  
Жети-сегиз ыр тапчымын,  
Чийкилерин өткөрө албай,  
Сапарымдан кур кайтчумун.  
Изденгенден жалкоолонуп,  
Жөө жомокту көп айтчуумун.  
Камырабай «ат» откоруп,  
Илкип кашаң жол тартчумун.

Бала кезде кыялданып,  
Баатырлардай шерденчимин.  
Ар бир саатта дүйнө жүзүн  
Он кыдырып, он келчимин.  
Көнүл отун жаштык күүлөп,  
Өз оюмда жоо жеңчүмүн.  
Кандай жумуш кабылса да  
Иштеп коёр өңдөнчүмүн.

Албуут кыял ала качып,  
Кан коюлуп токтолбогон.

Акыл-эсим аламандап,  
Тажрыйба топтолбогон.  
Түшүнүгүм тайыз экен,  
Ыр тереңден козголбогон.  
Калемим да чабал экен,  
Кайрат менен дос болбогон.

Азыр кыял чабыттаса,  
Өз чегинен аша чаппайт.  
Өткөндөрдүн өөнүн сезип,  
Тилегеним тирлигимде:  
Илим менен куралдансам?  
Тереңге сүнгүп кирип,  
Илим сенден чыгарма алсам.  
Поэзия бийигине  
Андан кийин кумардансам.  
Чоркок дегин, шылдыңдагын  
Чокусуна чыга албасам.  
Таң каларлык акын болсом,  
Турсун-заде, Расулдай.  
Канткен менен сөз устаты  
Кудуреттүү акылга бай.  
Өлбөс ырдын ээси болсом  
Арыш керип ушулардай.  
Алдыңкыга ат кошушсам,  
Арман барбы анда «кудай».

Алар менен доорум бирге,  
Алар менен коомум бирге.  
Алар менин замандашым,  
Алар менен боорум бирге.  
Алар менин устаттарым,  
Атын айтсам күндө-күндө.  
«Аттиңай!» деп арман этем,  
Аралаша жүрбөгөнгө.

Биримдикке баш коштурду  
Биз жашаган ушул заман.  
Айкын жолун түзүп кетти,  
Ленин ата улуу адам.  
Туз татышып, кастык жайса,  
Түбүндө онбос нээтин бурган.  
Саясатка кабардармын,  
Кур кыйкырып далбастабайм.  
Сексендеги карт бабалар,  
Жаз келгенде чырпык саят.  
Чын ишенип, өсөөрүнө  
«Чынар бол» деп, чымчып саят.  
Компартия көсөмөлдөп,  
Эл бахыбат, жер бахыбат,  
Куттуу болсун жашооңор деп,  
Ата-энеңер таңыркашат.  
Үлүш кошпой заманына  
Кандай адам кур кол басат?

Жамгыр төксө жашылданып,  
Жер кулпунуп берметтенет.  
Акыбети колго тийип,  
Адам эргип эмгектенет.  
Адилеттүү максат койсоң,  
Ар тоскоолду женмек керек.  
Ар кимибиз милдеттүүбүз,  
Алганыңды бермек керек.

Ишенбестик көбөйүүдө  
Эски доордун начарына.  
Дүйнө түгөл көзү жетти  
Ленин доору жашаарына.  
Улам издеп баратабыз  
Коммунизм базарына.  
Эмгектенип баратамын

Элдин кошо катарына.  
Ишенимин илим чечип  
Сокур көздү ачаарына.  
Баса, унута жаздаптырмын,  
Акыркы ирээт кайрыламын.  
Көбүктөнгөн, көпшөк сөздү  
Көп айттымбы?» айбыгамын  
Ойчулдардан суусун ичпей  
Мына ошого армандамын.  
Коноктордой бир бириңди  
Сыйлашып өт адамдарым.

Ачык катты» жазды тебе  
Акынсынып, бышыксынып,  
Тырмалады кытыгылап  
Турмуштагы кызыкчылык.  
Ой мүдөөсүн байкаарсыңар,  
Окусаңар көңүл буруп.  
Оорунаңды, жеңилиңди  
Көтөрөйүн бирге туруп  
Айрымыңар билесинер

\* \* \*

«Ачык катты» жазганымды.  
Азыр кана аяктадым  
Аңгемелүү дастанымды.  
Ачык катым аралайбы,  
Түндүк, Түштүк катмарыңды.  
Ачык катка алаар бекем,  
Ачык жазган катыңарды?  
Турмуш тагдыр салакасын,  
Адамдарга билдиремин.  
Ачык каттын чөйрөсүндө  
Алты жылы күнгүрөндүм.  
Түйшүктөнүп, түн терметип

Далай жолу үргүлөдүм.  
Өлгөнүмчө силер менен,  
Ойноп-күлүп бир жүрөмүн.

## БАЛАЛЫГЫМ

Аялдар эртели кеч уй сааганда,  
Жанына жакыныраак баргым келет.  
Шор эткен добушуна кумарланып,  
Тунжурап кулагымды салгым келет.

Алдына чыны тосуп уялбастан,  
Сүтүнөн ууртап-ууртап алгым келет.  
Жылкычы шар-шар этип бээ сааганда,  
Угулат бир бөтөнчө кулагыма.

Өзүм да бир башкача толкунданып,  
Балалык сезим ойнойт кыялыма.  
Карылык тизгинимден тартып калат,  
Кичи деп көбүгүнөн сураарымда.

Өзгөчө ат дүбүртү чыккан кезде,  
Талыкпай тыңшасам дейм тандан кечке.  
Кыйкырып жол чандатып кууп келет,  
Жарышып дабырттатып чуркап кетсе.

Бассам да көп жылдардын аралыгын,  
Элестеп ээрчип жүрөт балалыгым.  
Бардыгын даана билүү кыйын экен,  
Турмушта дагы эле көп чалалыгым.

1967.

## АЛТЫН БУЛАК

Жарышып балдар менен жүгүргөмүн,  
Чалынып жол жээгине сүрүнгөмүн.  
Балдар эмне жыгылбайт, мен жыгылам,  
Датымды айтып апама үнүлдөдүм.

Байкабай катуу кеттим ала салып,  
Апакем өйдө кылды күбүп-кагып.  
– Балдардын көзү бар да көрүп чуркайт,  
Сооротту, эркелетти алдына алып.  
Эселек эс кирелек бала чагым,  
Тагдырдын кайдан билем салган тагын.

– Балдардай менин деле көзүм бар-деп  
Мына, деп кур көзүмдү сыйпаладым.  
Эненин теңдеши жок мээри кандай,  
Кемсин деп тике айтууга дити барбай,  
Мени ойлоп заманасы куурулгандыр,  
Бир топко тили буулду унчут албай.

– Балдардын сендей эмес көзү көрөт,  
Адашпай кайда болсо кете берет.  
Алардай өзүң басып кете албайсың,  
Бир атың мындан ары сокур делет.

Бирөөлөр сокур десе ар кылбагын,  
Ызага көп жеңдирип кайгырбагын.  
Бошбой өзүңдү өзүң сергек кармап,  
Абайлап акылыңды алдырбагын.

Сезилди кемчилигим ал-абалым,  
Энекем медресе тутуп караганым.  
Балдардай өзүм басып кетсем ээ деп,  
Бир гана жарык көрүү самаганым.

Заматта сабырым суз көөнүм чөгөт,  
– Айтчы апа эмне кылса көзүм көрөт?  
Энекем сүйлөй албай мукактанып,  
Билгизбей алдыртадан жашын төгөт.

Эне айтат бар экенин алтын булак,  
Ар кимге суроо салам түрүп кулак.  
Булакка таң атаарда бетти жууса,  
Соолгон көз көрөт экен жанып чырак.

Ал булак ден соолукка кубат экен,  
Шал болгон сенектер да турат экен.  
Дудуктар кадимкидей тилге кирип,  
Жуунса, дүлөй кулак угат экен.

Издесек ал булакты табабызбы,  
Суусунан үйгө куюп алабызбы?  
– Сүйүндүм так секирип жаным калбай,  
Экөөбүз бүгүн эле барабызбы?

– Ашыкпай сабыр кылып чыда балам,  
Сурайын көргөн билген адамдардан.  
Кай жакта, кайсы жерде тактап билип,  
Булакка анан сени алып барам.

Энекем ал булакты таппай кетти,  
Жуунтуп эки көздү ачпай кетти.  
Өстүрүп адам кылып тарбиялап  
Энекем өз милдетин актай кетти.

Энем жок эчен сыздап коңулдадым,  
Булактан суроо салып сонундамын.  
Акыры булакты таап көзүмдү ачып,  
Мынакей орундалды оюмдагым.



Бул азыр айдан ачык булак сыры,  
Калайык билбей туруп айтпайм куру.  
Көздүүдөй көкүрөккө шоола берген,  
Ал булак – ушул заман Ленин нуру.

Заманам эл катары бакты берди,  
Заманам акын деген атты берди.  
Артына өчпөс ырдан из калтырып,  
Карылык мүдүрүлбөй жакшы келди.

Партиям – эки көзүм, атам-энем,  
Кааласа курмандыкка жанды берем.  
Кутман эл кубатымсың, жөлөгүмсүң,  
Сен бар деп сергек турам эртең менен.

## ГҮЛ СУНГАН КЫЗ

Үй ээси көрүп жүрөт мейман камын,  
Коноктор келип жатат бирер жарым.  
Атайы чакырган соң барган элем,  
Жаныма кошо келди сүйгөн жарым.

Асемдеп гүлдөтүштүр бак-дарагын,  
Алма, өрүк, анар, жүзүм жемиш арбын.  
Жайкы күн ичиркенген бир адам жок,  
Абасы кандай таза Аравандын.

Үй ээси ким чакырса: -«ляппай бармын».  
Сыпайы сылыгына назар салдым.  
Элбиреп аялы экөө тике турат,  
Пейлине ичпей жебей тойду кардым.

Короодо кобур-добур Кокон базар,  
Эшикке стол койгон катар-катар.

Коноктор ирет менен олтурушту,  
Той деген тою эмес көңүл ачаар.

Сөз берди биринчи ирет агасына,  
Мажитпай эми жетти санаасына,  
Чакырып баарыңарды баш коштуруп,  
Той берди бирге толгон баласына.

Ракмат энесине, атасына,  
Ракмат ниетинердин тазасына.  
Балана чын ниеттен тилек айтам,  
Эр жетип элдик болуп жашашына,

Бокалдар шынгыр-шынгыр кагылышты,  
Кай бирөө баланы өөп жалынышты.  
Ар кими ар башкача тилек айтып,  
Туш-туштан үн ыргагы агылышты.

Дайыма бир калыпта жаралбаймын,  
Эмне үчүн өлчөмүмдү алалбаймын.  
Кай бирде тил буулуп сөз таба албай,  
Кай бирде ыр ташкындап бажандаймын.

Ангыча ыр кезеги мага келди,  
Бардыгы баланы айтып бергин деди.  
Баланын кызыгына машырланып,  
Далайдын тандайлары желпилдеди.

Экинчи элден кезек сурап алып,  
Шап этип орунуман тура калып,  
Комузсуз ырларымды окуганда,  
Кол чапты дуулдата аба жарып.

Кол чабуу басылганда жаңы гана,  
Ар кими сүйлөшүүдө өз ич ара.

Үй ээси басып келип эл алдына,  
Бир жаш кыз таанышам дейт агайына.

Мажитпай колтугумдан сүйөп алды,  
Акырын эл алдына алып барды.  
Бир жаш кыз сол төшүмө башын коюп,  
Койнума ыйлаганда жашы тамды.

Бул кыздын эл танданды мунусуна,  
Даярмын эмне десе сунушуна.  
Шолоктоп ыйлоо менен алек болду,  
Түшүнбөйм же атына, улутуна.

Же балким мага боору ачыдыбы,  
Же менин тагдырыма жашыдыбы.  
Биле албайм кыздын оюн, кыздын жөнүн,  
Же менин жек жаатымдын жакыныбы.

Фронтко бир жакыны барды бекен,  
Кашайып көзү соолуп калды бекен.  
Тең аян кыз жүрөгү экөөбүздү,  
Андыктан көзүнө жаш алды бекен.

Бул согуш эмнелерге так салбады,  
Бул согуштан нечен адам какшанбады.  
Курусун согуш аты, согуш аты,  
Согуштан заарканат элдин баары.

\* \* \*

Жалт этип кыз бурулду элди карап,  
Ар кимиң сезбегиле алда кандай.  
Бир азга убактыны уруксат эт,  
Сөзүм бар айта турган мына мындай.

– Агайды угуучумун абанынан,  
Кез болуп бүгүн көрдүм жамалынан.  
Агайга салыштырып айткым келет,  
Чоң атам Сарыбайдын абалынан:

...Чоң атам чоогоол эмес көсөм экен,  
Чоң атам чоогол эмес чечен экен.  
Жан тартып өзү теңдүү кедейлерге,  
Ар качан убадага бекем экен.

Чоң атам куш учурбас мерген экен,  
Өң-түстү, бой келбетти берген экен.  
Көргөнүн жасемдебей илип алган,  
Колунан көөр төгүлгөн зергер экен.

Чоң атам комуз черткен акын экен,  
Намыстуу жүрөгү курч баатыр экен.  
Жаш туруп ар өнөрдөн кабары бар,  
Жайдары, кичи пейил, асыл экен.

Чоң атам жыйырма бешке чыккан чакта,  
Бир чоң аш болгон экен Алай жакта.  
Досунун кашка маңдай аты чыгат,  
Так ошол чоң аштагы ат чабышта.

Досунун атын мактайт келиштире,  
Толкутат дос көңүлүн желиктире.  
Ыр менен ат сымбатын куп сүрөттөйт,  
Уккандын улам көөнүн ээликтире.

Атайы жандап келип Аалы манап,  
Бали деп далыга чаап тамашалап.  
Ичинен кекерденип кете берет,  
Кимиң бар алып калар арачалап.

Чоң атам чарчап келип уктап жатса,  
Келсин деп чакыртыптыр Аалы датка.  
Кечкисин жакшылыкка чакырчу эмес,  
Көнүлү күдүктөндү бир заматта.

Жубайы чебеленди: – Барба, шашпа.  
– Көрөрмүн эмне келсе алтын башка...  
Аттанып шарт бастырып камчыланды,  
Жанга өлчөп минип жүргөн чоң тор атка.

Булуттуу бир аз бүркөө батыш тарап,  
Жымындап жылдыз учуп түн салтанат.  
Бош таштап ат тизгинин жолдон бурбай,  
Тунжурап оор күрсүнүп ойлуу барат.

Көп болсо чыгым салып атымды алат,  
Акырын көрүшөм деп чымырканат.  
Чиркин ай, бардык жашоо мына ушундай,  
Ар дайым тынч болсочу атаганат.

Үстүнө тике барды жалтанбастан,  
Сүйлөш деп аттан түштү калтарбастан.  
Келди деп алды менен кабар салды,  
Жигиттер датка үстүнө алпарбастан.

Кирсин деп кербес датка белги берди,  
Айбыкпай салам айтып кирип келди.  
Туш-туштан кылыч таптап, мылтык сунуп,  
Качат деп курчоого алды жигиттери.

– Тыйындай жазыгы жок Аалы датка,  
Күйгүзбөй күнөөмдү тап кары датка.  
Мен да адамдын өзүндөй дөөкүрсүбө,  
Айырып ак-караны тааны датка.

Досундун аты чыкса мактайсың деп,  
Тентиген куу кедейди жактайсың деп.  
Мен минген каракерди макта десем,  
Эмне үчүн мындай сөздү таппайсың деп.

Даярдап он беш жигит койдуруптур,  
Тарс жыгып колу бутун чойдуруптур.  
Кызарган темененин учу менен,  
Жазаң деп эки көзүн ойдуруптур.

Алайда Баргы деген элден экен,  
Уу жутуп ардангандан өлгөн экен.  
Аалыны каргап-шилеп чогулган эл,  
Ары жууп ак кепиндеп көмгөн экен.

Карачы адамды адам кандай эзди,  
Мынакей зомбулуктун кесепети.  
Өз жанын өзү кыйды ызаланып,  
Дүйнөгө аз күн жашап келип кетти.

Уктуңар кандай талант, кандай адам,  
Ошондо туш келсечи ушул заман.  
Аралап бак базарын көрбөй кетти,  
Агайды чоң атамдай кабыл алам.

Гүл сунам ак дилимден агайыма,  
Мен эмес, эл кубанат таалайыңа.  
Канчалар ак жеринен күйдү дейсин,  
Агатай, ыраазы бол заманыңа.

Ашыкмын Сарыбайдын караанына,  
Аттиңай жетпей кетти баралыңа.  
Илиада, Одиссеяны жазса дагы,  
Гомер да мөгдөп кетти заманыңда.

Көтөрдү көңүлүмдү кызыл гүлүн,  
Узартты элдин сыйы өмүрүмдү.  
Тренерден үйрөнгөн футболчудай,  
Күндө жасайм ыр издеп көнүгүүмдү.

## ТАРЫХТЫ КЫЛДАТ АТКАРАМ

Тарыхты кылдат аткарам,  
Аңтарам бирок калтарам.  
Так эсебине көз жетпейт,  
Таасындап кантип айталам

Тарыхты кылдат аткарам,  
Ой менен сүнгүп кайтадан.  
Сүйлөшкөн менен сөз жетпейт,  
Сүрөтүн кантип тарта алам.

Тарыхты кылдат аткарам,  
Акылга салып калчагам.  
Өлчөсөм баскан издерин,  
Өткөн экен ар заман.

Тарыхты кылдат аткарам,  
Сөзүмдү кантип айта алам.  
Элестеп жүргөн-турганы,  
Эсиме түшөт канча адам.

Тарыхты кылдат аткарам,  
Түбүнө жетпей жалтанам.  
Атымды уулум өчүрбөй,  
Улантса жашоо аркаман,  
Атымды ырым өчүрбөй,  
Улантса жашоо аркаман.

## УСТАТЫМА

Осмонкул ырчынын туулган күнүнө 80 жыл толду. Маркумдун 80 жылдыгына арнаймын. Аны өлдү дешке оозум барбайт, анын жаркын жүзү, шандуу үнү калтырып кеткен чыгармалары ар дайым эсте сакталат. Осокемди сөз кылуудан мурда өзүмдүн ал-абалымдан бир аз кабар берип кетмекчимин. Адамдардын бала кезде байкоо сезими башкача болсо керек. Кичинемде өтө баамчыл экемин. Мейли адамдардын аттары, жер суулар, малдардын аттарын кулагыма чалынса унутчу эмесмин. Кандай адам болсо да, бир укканда үнүн көкүрөгүмө сактап, экинчи жолукканда жаземдебей үнүнөн таанучумун. Кулагыма илинген ыр-обондорду дароо үйрөнчүмүн. 11–12 жашымда, эки кыл домбура үйрөнүп, ар кайсынын башын чала-моңол ырдай койчу болдум. Ырымды уккандар: – Ата бечара комуз үйрөнүп, ырын узатып, өз насибин таап, адам болсо деген тилектерин айтышаар эле.

Кайсы жыл экени эсимде жок. Бир жерде чогулган эл мени ырдатып калышты. Бир азыраак ырдаганымдан улам отургандар маектешип сөзгө киришти.

Өткөн акындардан, азыркы акындардан, куудулдардан, комузчулардан биринен сала бири сүйлөдү. Аңгыча бирөө акын Калык жөнүндө сөз жөнөттү.

Калык өкмөттөрдүн алдына барып ырдаптыр. Адеп комуз чертип ырдаганын билет. Анан эмне ырдап, эмне койгонун билбей калыптыр, Бир убакта эсин жыйса кара терге түшүп ырдап жаткан экен. Угуп отургандар:

– Бали, Каке, жарайсың, бир саат ырдап койдун дептир.



Кийин Какем менен таанышып аралашканда ушул окуя жөнүндө сурасам, Какем барсылдап күлүп муну айтты:

– Ырдап жатып эсим оогандай мен эмне мартуу баскан аял белем. Ырдаганда эсиң оосо эмне айтып, эмне койгонунду билбей, сандырактай бербейсинби. Андай эмес, ырдаганда эс акылды жыйып бойду тыкан кармап, сактанып ырдашың керек, – деди.

Осмонкул жөнүндө да апыртмалуу сөздөрдү уктум. Ал мындайча: Казактын бир акын кызы менен Осмонкулду айтыштырган экен. Айтышта казактын акын кызынан жыгылып калыптыр. Ошондон улам Осмонкул эл арасына чыгып ырдабай калыптыр деди. Кийин Осокем менен иштешип жүргөндө сурасам:

– Жаңыдан эл арасына чыгып ырдап Осмонкул, Осмонкул, болуп таанылып келе жатканымда кырсыкты кайдан деп болобу, тамагым кептер оорусу менен ооруп, үч жылы үнүм чыкпай үйдө жаттым, элдин айтканынан калпы көп дегендей. Ошондон улам сөз кылып жүрүшсө керек, – деди.

Элдин даңазалап сөз кылганынан улам акындарды, комузчуларды, куудулдарды кол жетпес бийик, ыйык адамдардай сездим. Чала-чарпыт ырдап жакшы ачыла албай жүргөн кезимде 30-жылдары биздин элге Калыктын шакирти Саргунан акын келди. Өз аты Сагынбек экен. Азыр да көзү тирүү. Токтогул районунда турат. Деги менин тушоомду Саргунан чечти. Ага атайы шакирт болуп жанында жүргөнүм жок. Бирок, ар кайсы жерде ырдагандарын уктум. Андан акындыктын таалимин алдым. Саргунандын өнөрү мага кынадай жукту. Ал эмне айтса ошону кас калыбы менен бузбай алып калууга жетиштим, жана комузду да өркүн-

дөтүп так чертүүгө машыктым. Саргунандан кийин көпкө чейин башка акындарга жолуга албадым. Осмонкул, Калык, Алымкулдардын ырларын газета, журналдардан окутуп угуп жүрдүм. Обондорун радиодон, патефондон уктум. Алардын кээ бир ырларын жаттап алып, эл арасына айтчумун. Мурунку караганда эл арасына кенен ырдап узак-узак тамаша кылып берүүчү болдум. Эл да назарга алып сыйлоочу болду. Бир жыйында ырдап отурсам дагы эле акындар жөнүндө сөз болуп, Тайлак деген аксакал сүйлөп калды.

Кожобек кызматчы Нарынга барып Токтогулдан, Калыктан Жаныш-Байышты угуптур биерге келгенде Осмонкулга кара сөз менен Жаныш-Байыштын окуясын айтып берген экен. 15 күндөн кийин Осмонкул Кожобектикине келип, Жаныш-Байышты төкпөй-чачпай ыр менен айтып бергенде Кожобек акынга айла жок экен го деп тандануу менен Осмонкулга кол берген экен. Тайлактын сөзүн далилдеп Осмонкул жөнүндө дагы бирөө сүйлөдү. Баягы жылы Осмонкул Чоң-Далы жайлоосуна барат. Кымызга кызыган жайлоочулар кетем десе болбой Жаныш-Байышты айтып бер деп кыйнашыптыр. Анда Осмонкул Жаныш-Байышты анча-мынча айтканга түгөнбөйт. Кулагынардын курчу канбай, арманда каласыңар. Андай уккуңар келсе кыркыңар кырк кондургула 40 күнгө чейин Жаныш-Байышты айтам. Эгер кыркынчы күнү аягына чыксам, кыркыңар кырк тай бересинер. Эгер кырк күнгө жетпей түгөнсө мен экинчи оозумду ачып ырдабайм, дейт. Эл ошого макул болуп Жаныш-Байышты айттырыптыр. Акыр аягына чыга албаган соң, Осмонкулга ыракмат айтып жыгылышат. Бул сөздү укканда ансыз деле Осмонкулду эңсеп жүргөн жаным, ого бетер сугум түшүп кумарым артты. 40-жылы

жайында биздин Малтабар колхозуна жамаатташ турган Орто-Суу колхозуна барып калдым. Колхоздун башкармасы Казыбек бизге жезде болот эле. Үйүнө барганымда Батыйна эжем ырас келбедин-би, биздин айылга артисттер келди. Ичинде Осмонкул бар, биерде бир үйдө эс алып жатат. Калган артисттер районго кетиптир. Кечинде биздикине келишет. Элге оюн коюшат. Сен да конуп артисттердин ырын угуп кет деди. Кечке жуук Осмонкул баштаган артисттер колхоздун жоон топ активдери келишти. Эшиктин алдында көлөкөгө салынган орунга катар отурушат. Чай ичилип аяктап калган кезде колхоздун башкармасы Казыбек күлүп, Осмонкулга оозунуп бата албай башка артисттерге кайрылып:

– Балдар, эл чогулганча бирер-жарым тамаша кылып отургула – деп суранып калды. Казыбекке удаа колхоздун бухгалтери Ысырайыл:

– Абдрашит, Осокеме тааныштынбы, Осокем улуксат этсе ыр менен учурашып койсон да болот, – дегенде Казыбек жезде каткырып күлүп, мени колтугумдан сүйөп тургузуп Осокеме мындай деди:

– Абдрашит бир чети инибиз, бир чети менин кайним, 6 айлыгында көзү азиз болуп калды. Өз насиби өзүндө. Биздин эрмегибиз ушул. Комуз менен ырдайт, бирок жаман эмес, өзүбүздүн байкообузча түзүк, тааныштырайын, – деп Осмонкулга кол алыштырды да кайра өз ордума отургузду. – Ыр менен учурашууга жаштык кылат го, андан көрө Осокемдин бир топ ырларын билет, ошонун бирөөн ырдап берсин. Кандай аткарат экен Осокем көрсүн. Комузумду алып Осмонкулдун шылуун активдерге карата жазган «Атка минерлер» деген ырын аткарып бердим.

Эл ого бетер Осокеме ыр менен учурашкын деп, туш-туштан жаалап кысымга алышты. Бүткөн

боюмду тер басып, башымды шылкыйткандан-шылкыйтып, ыр эмес сөз айткандан сүрдөп, жерге кирип бараттым. Ангыча кудай жалгап райондон бир уполномочу келип:

– Башкарма, эл чогулуп калды, оюнду эртерээк койдургула, эртең эл эрте жумушуна баргандай болсун, – деди.

Артисттер оюнга камданышып, учурашуудан кутулуп жеңилдей түштүм. Оюн башталды. Концертти элге ыр менен кайрылып Осокем ачты. Осмонкул даярданбайт экен, ар колхоздун шартына карай акындыктын күчү менен ырдай берет экен. Ырына шайкеш үнү да куп келишип, мукамдуу. Угаар менен бүткөн боюм эрип, ынтызарлыгым артып, олтурган жеримде каттым да калдым. Ошондогу Осмонкулдун ырынан үзүндү келтирейин:

Оюнга келдиң чогулуп,  
Орто-Суулук көбүнөр.  
Оюмдагы сөздү айтсам,  
Оорубасын көөнүнөр.

Чабылбай жатат талаада,  
Чачынды болуп чөбүнөр.  
Буйрук эмес өтүнүч,  
Деги бул кандайча жөнүнөр.

Жалган болсо бул сөзүм,  
Жан жабыла сөгүнөр.  
Көбүнө жакса бул сөзүм,  
Көнүлүнөрдү бөлүнөр.  
Карынар да жашыңар,  
Калыстык кылып көрүнөр.

Кайта айланып келгенче,  
Кайрылып ырдап бергенче,

Орто-Суу колхоз мыкты деп,  
Областан чыкты деп,  
Акжолтой болсун төрүнөр.

Караганда көз тоёт,  
Кандай сонун жеринер.  
Кызылчага, эгинге,  
Кызыгабы элинер.

Тыным албай айдатып,  
Трактирди чегинер.  
Күпүлдөтө малалап,  
Күздүктү арбын себиңер.  
Былтыр колхоз жакшы экен,  
Көп колхоздун асты экен.  
Ошондо эле Казыбек,  
Ушул элге башчы экен.  
Былтыркыдан эмне үчүн,  
Пастап барат демиңер.  
Айылдагы активдер,  
Аранарда болбосун,  
Арам ойлуу кегинер.

Кызылчачы аялдар,  
Кыянатсыз адамдар.  
Ар сааты эмгектин,  
Алтын менен барабар.  
Аз токтолот силерге,  
Акын Осоң аганар.  
Азыркы шарт башкача,  
Акыл менен каранар.

Буйдал болоор жериң жок,  
Багылуу да балаңар.  
Эмизип кет түш ченде,

Ийип кетсе маманар.  
Артист оюн койду деп,  
Осмонкул акын болду деп,  
Уйкуга даба барбы деп,  
Уйкубуз канбай калды деп.  
Эртеңки күнү шылтоолоп,  
Болбосо экен жалаанар.  
Эртесинде коштошуп кала бердим.

\* \* \*

1943-жыл, согуш маалы, эл согуштан жабыр тартып, турмуш каат. Ак-Суудагы (азыркы Москва району) Чоң-Арык өрөөнүндө ырдап жүрсөм бир күнү эл дүрбөп калды. Артисттер келиптир. Осмонкул бар экен. Бүгүн «Кызыл-Дыйкан» колхозуна оюн коёт экен. Барабыз деп бир тобу жөнөп калды. Ичине мени да алып алышты. Барсак колхоздун башкармасы Бекбоонун үйүндө экен. Бир топ аксакалдар, активдер чогулушуп артисттерге тамаша кылдырып жатышыптыр. Тамашанын кезеги Шекербекте экен. Атайдын ар кыл обондорун ырдап, күүлөрүн чертип, элди кумардан чыгарууда. Барарым менен Осокем жаземдебей таанып, ал түгүл Абдрашит деп атымдан кучактап маңдайыман сылап жанына отургузду. Бекбоо аксакал нускалуу жакшы киши эле. Осмонкулга кайрылып: – Сиз уруксат этсеңиз биздин да колубуз кур эмес, көңүл ачарыбыз бар. Адегенде сизге ыр менен учурашсын, анан сизден таалим-тарбия алсын, – дегенде олтургандар:

«Бекем туура айтат. Бол, ырдап учураш», – деп дагы жаалап калышты. Бу жолу комузду толгоп, үнүмдү оңдоп, чымырканып тобокелге бел байлап ырдап учураштым. Менин учурашкан ырымды, Осмонкулдун жооп берген ырын толук киргизгеним жок. Айрым гана куплеттерин иргеп алдым.

## ОСМОНКУЛ МЕНЕН УЧУРАШУУ

Салам уккун иинден,  
Сабак чыксын тилимден.  
Булбул акын Осокем,  
Элге атагы билинген.  
Пейлиң менен ырдасан,  
Бермет чыгат тилинден.

Кут сеземин укмуштай,  
Конур чыккан үнүндөн.  
Оңутуна келгенде,  
Он ай талбай жүгүргөн.

Кезиккенде биринчи,  
Калтаарыдым сүрүндөн.  
Самап жүргөн кишиге,  
Беке саламдаштым үйүндөн.

Бой жеткенде кыз бала,  
Боюн түзөп созулат.  
Кымбатын кий шайынын,  
Кырк жыл толбой тозулат.

Эчен буюм үй мүлкүн  
Эскиргенде жошулат.  
Кандай адам болсо да,  
Карыганда тотугат.  
Коомайладым илгери,  
Кошула албай чочулап,  
Эңсеп жүргөн инициз,  
Алдыңа келип олтурат.

Чамам жок чалгы чабарга,  
Көзүм жок малды багарга.

Эркин окуп жаштардай,  
Эңсеймин билим аларга.  
Эчен түркүн өнөрдү,  
Энчилептир адамга,  
Беш ооз сөздү, комузду,  
Берген экен таалайга.  
Артист болуп кошулуп,  
Жүрөр бекем аранда.  
Азиз го деп сынчылар,  
Албай койсо жаман да.

Журнал менен гезитке,  
Ыр жазамын жаңыдан.  
Тактап билип ыр жазыш,  
Татаал экен абыдан.  
Туура жолун бербесе,  
Турмуш кыйын баарынан.

Калбасам деп тилеймин,  
Калың элдин шарынан.  
Калк алдында сүйлөтүп,  
Каталарым үйрөтүп,  
Осоке, орун берчи жаныңдан.

Кор болбосун бөбөгүң,  
Колуң менен жөлөгүң.  
Өзүңдөйгө жете албай,  
Өксүп барат өнөрүм.  
Жумамүдүн, Шекербек,  
Акын ага Ысмайыл,  
Буларга салам беремин.  
Комузчудан Шекербек,  
Карачы, колду ойноткон чеберин.  
Капаста жүргөн мендейди,  
Достор катарыңа теңегин.



Мен ырдап басылганда бали деп ар кимиси кубаттап калышты. Анда үй ээси Бекбоо: – Биз кайдан билебиз, Осокемдин купулуна толоор бекен. Кеп ошондо дегенде, Осокем сөз жөнөтүп:

– Аяк ташташы жакшы. Бирер жарым жем берсек оңолуп кетер. Мени да бирдеме жооп айтса деп үмүттөнүп турасыңар го деп комузун алып жай баракат күүгө толгоп, ыргактуу үн менен төгүп кирди:

Амандашты ыр менен,  
Абдрашит инибиз.  
Жүрө-жүрө жетилсе,  
Жүк көтөрчү пилибиз.  
Бир атадан тараган,  
Бир туугандай түбүбүз.  
Түбү бирге болгон соң,  
Инибиз эмей кимибиз.  
Баарыбыз тең советтин,  
Кызматында жүрүбүз.  
Жардам берип жүрөлү,  
Бирибизге бирибиз.  
Баш коштуруп отурган  
Беке, ак дасторкон үйүнүз.  
Мындан мурун көргөндө  
Жалтаң элең кичине.  
Жорток элең басыңкы,  
Жолобогон кишиге.  
Көнүлдөгү сөздү айтсам,  
Кинем алба ичине,  
Азыр түшкөн экенсин,  
Акындыктын изине.  
Укту беле кулагың,  
Эки көзсүз Чөжөнү.  
Аты калды тарыхта

Акындыктын чебери.  
Жалпы казак элине,  
Жаккан экен өнөрү.  
Көңүлүмдү уютту  
Көп сөзүңдүн терени.  
Элден кемчил болгонун,  
Эки көздүн себеби.  
Заманага сендейдин,  
Тийип жатат кереги.  
Эки көзүм жок дебей,  
Элге кызмат берели.

Ишенип кой карына,  
Сакалымдын агына.  
Убадамды берейин,  
Ушу отурган баарыңа.  
Мен себепкер болормун,  
Көрө турган багына.  
Эки күнү, беш күнү,  
Ээрчип жүргүн жаныма.  
Жандай сүйүп ардактап,  
Жардам берем жайыңа.  
Алып жүрүп таанытам,  
Акындардын баарына.  
Армандуусуң чынында,  
Абдрашит чырагым.  
Карегимди берсем дейм,  
Кандай айла кылайын.  
Өзүм берген убада,  
Өтөлүнө чыгайын.  
Алып жүрүп ээрчитип,  
Акындыгың сынайын.  
Осмонкулдай атаңдын,  
Ордун баскын ылайым.

Өнөрүндү өргө чап,  
Ыкшоо болбо сураарым.

Талантыңды күүлөймүн,  
Далба салып үндөймүн.  
Даамын татар бекем деп,  
Таза сөздөн сүйлөймүн.  
Эки адамга от жагып,  
Ушак айтсаң сүйбөймүн.  
Көтөрө албай ырысты,  
Көөп кетсең күйбөймүн.  
Аралашкан эмесмин,  
Анча сырың билбеймин.

Айтып өттүң сонунду,  
Алып келчи колунду,  
Алгалаган заманда,  
Ача берсин жолунду.  
Таасын ырдап сүрөттөп,  
Таап айттың оюмду.  
Бала-чака, кары-жаш,  
Баары жогу чогулду.  
Эс алалы тынч алып,  
Элге берип оюнду,—

деп ырдады.

Осокем ушунчалык канааттанып ыраазы болду. Он чакты күнү ээрчишип бирге жүрдүм. Мени да эки-үч номер айттырып концертке чыгарып жүрүштү. Айрым башкармалардан «оюндун акысы өзүнчө, Абдрашиттин акысы өзүнчө болсун» деп акча алып берүчү. Жумамүдүн Шералиевдин, Ысмайыл Борончиевдин, Шекербек Шеркуловдун ж.б. артисттердин ар кыл обон ырларын үйрөнүп өздүк репертуарларым байыды, арым кениди.

\* \* \*

1944-жылы бир инибиз армияга чакырылып Арашанга барды. Тияк-быяктан аскер чогулганча бир топ туруп калды. Бир эки айдан кийин учурашуу үчүн Арашанга бардык. Осокем оюн коюп ошо жерде жүрөт дегенди угуп атайын издеп барып жолуктум. Жолугаар менен мени жибербей алып калды. Оюн коюп жүрүп Фрунзеге келдик. Филармониянын директору Шейше Орозов менен тааныштырып, кызматка өткөрдү. Аралашып иштешип жүрүп Осокемдин көп өзгөчөлүктөрүн байкадым. Мен залкар ырчынын дидарын көргөн эмесмин, анын үнүн уккам, ырын жаттагам. Аргендей тунук үнү али да кулагымдан кетпейт. Ал чыгармачылыгыма арка-сүйөө болду, канат-куйругумду жетилдирди. Бул эскертүүмдө ыйманы ысык устатымдын мага көрсөткөн көмөгү, таасири жөнүндө айтууну ылайык таптым.

Баарын айтып отуруш макалада мүмкүн эмес. Эсте калганды жыйнап бир китеп кылса да болор эле. Аны кийинчерээк көрө жатаарбыз. Ошондо да бир азын айта кетейин. Оюндагы чогулган элге өзү менен жүргөн артисттерди тааныштырып мындай деп ырдаар эле. Сиздерге айрымдарын айтайын:

Ээрчип жүргөн балдарым,  
Эркелетер ардагым.  
Куйруктарым, жалдарым,  
Кунандарым, тайларым,  
Адамдын көбү жашыйт деп,  
Айттырбай койдук токтотуп,  
Абдрашиттин арманын,  
Ырдап жазып келатат,  
Ар кыл турмуш тармагын.  
«Түшүмдөнү» ырдаса,

Дүркүрөрсүн аймагын.  
Алып келдим силерге,  
Артисттердин каймагын.

Чакыртып алды артистке,  
Чалкыган Ысык-Көлүнөн.  
Насип айдап, туз буйруп,  
Орун алдык төрүнөн.  
Чалакыз, Кара Молдокем,  
Өзүнүн аты Молдо экен,  
Кыл тырмаган жагынан  
Кыргызда жок жорго экен.  
«Сынган бугу», «Кара өзгөй»,  
Кайрыктарын угуп тур,  
Кандай чертет болду экен.

Кожомкулдун түрү бар,  
Конулдаган үнү бар.  
Алачыктай чоң киши,  
Аны байкап билип ал.

Бир күндө кылын үч таккан,  
Бир койдун кылын бүт таккан.  
Тепкенин жогор жагына  
Тегирмендей чоң колду  
Тегеретип чуркаткан.  
Чар тарапка белгилүү,  
Жаш тилектей күү тапкан.

Тумандын уулу Ыбырай,  
Комузчунун кыйыны ай.  
Оюнга болоор ыраазы,  
Ушул элдин жыйыны ай.  
Төмөнкү Жумгал жеринен,  
Түгөлсай деген элинен.

Таразалап салмагын,  
Тааныштырам эми мен.

Каркырадай күлү бар.  
Кандай экен билип ал.  
Өзөгүндү куйкалайт,  
Өтө бийик үнү бар,  
Мыскалдай нечен кыздар бар.  
Мажес эмес эч бири,  
Маш болушуп чыккандар.  
Көнүлүндү кызытып,  
Жүрөгүндү ысытып,  
Көз кайрап кал куу балдар.

Осокем кемчиликти бетке басып, чукугандай сөз таап ырдаганга да укмуш эле. Ошондон бир-экөөнү келтирейин. Согуш убагы. Алайга бир колхозго оюн коюп барып калдык. Жаныбызда Кожобек деген участковый милиция бар эле. Осокем бригадир. Оюндун акчасын эсептешип өзү алчу. Оюн ортолоп калганда бир абышка келип башкарманы жакалап чатак чыгарды. Оюндун ирээти бузулду. Көрсө ал абышканын баласы согуштан качып жүргөн экен. Биз барардын алдында военкоматтан киши келип кармап кетиптир. Аны сен карматгың деп башкармадан көрүп, чатак чыгарганы ошол экен. Анда Осокем минтип ырдайт:

Бузуп кетти оюнду,  
Жулма кара сакалчан.  
Артында жүрөт болушуп,  
Ала топу чапанчан.  
Кошо жүргөн Кожобек,  
Коркутабы тапанчан?  
Эрте бүтүп оюнду,  
Эртең башкармадан акы алсам.

Согуш учуру. Асеке деген шаарда токой трес-  
тинин начальниги болуп калат. Осокем отун сурап  
барат. 3 кубометр арча жазып берет. Бирок канча-  
лык суранса да тартып алууга машина бербейт.  
Ошондо Осокем минтип ырдаган экен:

Асеке баатыр сен бердин,  
Үч кубометр арчаны.  
Бут жете турган жер эмес,  
Буйруган жериң арчалы.  
Машинасы жок болсо,  
Осокең тиши менен тартабы.  
Кемпири экөө арчаны  
Аркасына артабы.  
Карайлатат экенсиз,  
Кары жаштан канчаны.

Минтип ырдаганынын дагы бирөө эсимде. Ысык-  
Көл өрөөнүндө оюн коюп жүрсөк бир жерде чырак  
мазес болуп үлпүлдөп өчүп калды. Анда Осокем:

Сельсовет тапкан кош чырак,  
Караңгы менен дос чырак.  
Кагыраган майы жок,  
Качантан бери бош чырак.  
Бала-чака, кыз-кыркын,  
Күлбөгүлө чуркурап.  
Балакет кылып сельсовет,  
Ыйлап ийет буркурап.

дегенде эл дуу күлүп жиберипти. Баарынын боор-  
лору катты. Осокемен ар кимдердин сураганын ук-  
тум. Алымкул, Калыктын акындыгы кандай деп.  
Анда кыскача мындай жооп берер эле: «Ар күлүктүн  
изи башка, ар гүлдүн жыты башка» дегендей ар  
акындын өзүнүн жолу бар. Бир акындан бир акын-  
ды өйдө коючу эмес.

Осокем акындардын алпы эле го,  
Оозунан чыккан сөзү кант эле го.  
Жарк этип ырдарында күлүп ийген,  
Жаңыга жаңы менен жарчы эле го.  
Мейли ырдап, мейли сүйлөп олтурганда,  
Адамга айткандары нарк эле го.

Козголуп комуз менен ырдаганда,  
Жарашчу конур үнү эң ылайык.  
Талыбай таң атырып, күн чыгарып,  
Сөзүнөн жаңылчу эмес бир кылайып.  
Кээ жерде жадабастан эки кайта,  
Угуучу номерлерин эл суранып.

Жамгырдай дабырттатып ырды төккөн,  
Заматта конур үнү сөөккө жеткен.  
Улууга урмат менен таазим этип,  
Кичүүнү баласындай эркелеткен.  
Шум өлүм арабыздан алып кетти,  
Жакшынын жакшы элеси чыкпайт эстен.

## ДИДАРЫНА АШЫКМЫН

Көп толкуттун, көңүл күүсүн ташыттын,  
Көп ойлонттун жүрөгүмдү жашыттын.  
Ар мүнөзүң ылайыктуу өзүнө,  
Көрбөсөм да дидарына ашыкмын.

Адам ысмын ардактайсың билемин,  
Кимге болсо жакшылык да тилегин.  
Жакшылыкты-жамандыкты билгизбей,  
Өзгөрмөй жок бир калыпта иреңин.

Көргөн жокмун көңүлүнүн арамын,  
Көргөн жокмун пейилиңдин сараңын.



Ушак-айын, уурулуктун шеги жок,  
Дайым сезем ниетиндин адалын.

Түшүнүктүү ар нерседен кабардар,  
Айткан сөзү алтын менен барабар.  
Көтөрүмдүү тоо келсе да башына,  
Суук сөзү жок душмандарын табалаар.

Бйманы бар илберинки тил алчаак,  
Мамилелүү убадага өтө так.  
Ак эмгекти ыйык көрөт жанындай,  
Жаман жолго азгырылбайт кыйын, сак.

Калпты калптай, чындыкты чындай  
жазалык,  
Эч биринен сезген жокмун каталык.  
Мейли ишинде, мейли үйүндө өзүндө,  
Дайым аны ээрчип жүрөт тазалык.

Корооздонуп кооз кийинбейт жасанып,  
Кубаттанып куунак жүрөт жашарып.  
Азилдешип тамашалап сүйлөшсөң,  
Мүдүрүлүп түк жыгылбайт такалып.  
Сөөгү таза, жарашыктуу келбети,  
Жат көрүшпөйт айылдашы, жердеши.  
Кабагы ачык бой көтөрүп керсейбейт,  
Чанкап барсаң чайын ичип тердечи.

Ат жылдызы тартып алат адамды,  
Сен ойлосоң ал ойлобойт жаманды.  
Сөз келгенде дос, тууганга карабай,  
Кемчиликти бетке басса жаманбы.

Бүт берилет билим менен илимге,  
Иштесем дейт, изденсем дейт тирүүмдө.

Жаш күнүнөн мактанууну каалабайт,  
Жаркылдаган жакшы киши зилинде.  
Кезиккенде кээде газет окутам,  
Киргили жок мээрим жатат үнүндө.

Көп толкуттун, көңүл күүсүн ташыттын,  
Көп ойлонуп жүрөгүмдү жашыттын.  
Ар мүнөзүн ылайыктуу өзүнө,  
Өмүр бою дидарыңа ашыкмын.

## КАМКОР АДАМ

1939-жылы жай мезгилинин аяккы ченинде Кыргызстан Жазуучулар Союзуна барып калдым, андан мурда да 1938-жылы Жазуучулар Союзуна биринчи жолу барганмын. Маркум Жоомарт Бөкөнбаевден башка эч кимисине жолуга алган жокмун. Жоомарттын жардамы менен «Кызыл Кыргызстан» газетасына «Фрунзе» деген ырым чыкты. Экинчи жолу келгенимде Өмүркул Жакишевге биринчи жолугуп, келген себебимди айтсам Өмүркул айтты:

– Бизде Аалы Токомбаев деген аксакалыбыз бар, ал киши азыр журналдын редактору. Жүр, ошого алып барайын, – деп ээрчитип алып кирди. Ал кишиге апкаарып араң кирдим. Аалыкем кичи пейил адам экен. Ордуна элпек туруп:

– Кел, айланайын, – деп колумдан кармап учурашты, ал түгүл жетелеп өзүнүн жанындагы орундука олтургузду. Өмүркул Жакишев:

– Бул иниңиздин бир топ жазган ырлары бар экен, мен сизге алып келдим, – деп жөнүн айтты. Аалыкем:

– Кана, иним, ырыңды алып келчи, – деп сураганда маңдайым тердеп, калтырап жатып араң сундум. Аалыкем ырларымды бир топ көз жүгүртүп окугандай болду. Анан:

– Азаматсың, иним, – деп маңдайымдан сылап колумду кысты. Отургандарга кайрылып, -жолдоштор, бул өзү тубаса талант, ушундай таланттар көп болсо, түзүк жазылган ырлары бар экен. Буга кимибиз болсо да жардам беришибиз керек, – деди. Аалыкемдин толкунданып сүйлөгөнү мага үнүнүн ыргагынан байкалып турду.

Өзүмдүн качан азиз болгонум, турган жеримди жана башка ал жайымды сурады. Аалыкем коштошоордо муну айтты:

– Садагасы иним, «Аракет кылбай, береке болбойт» деген кыргызда сөз бар, баштагандан кийин таштаба. Мен жазуучулардын кимисине болсо да сен жөнүндө айтып коём, колунан келген жардамдарын аяшпайт, колундан келсе журнал, газет, китептерден окутуп ар нерсеге кабардар боло жүр. Биздин азыркы жаштар илбериңки, кимиси болсо да колунан келген жардамын аяшпайт. Ырларыңды таштап кет.

Аалыкемдин кабинетинен чоң сыйлык алгандай териме батпай кубанып чыктым. Ошол жылы бир катар ырларым «Адабият», «Искусство» журналдарына басылып чыкты (азыркы «Ала-Тоо» журналы), Жарыяланган ырымдын аттары: «Конституцияга», «Майыптыктан», «Октябрдын 24 жылдыгына», «Убада», «Биздин колхоз». Аалыкем Жазуучулар Союзуна тике өзү киришип жатып 300 сом акча жардам алып берди.

1944-жылы Токтогул Сатылганов атындагы Кыргызстан Мамлекеттик филармониясына өтүп, солист болуп иштедим. Филармониянын артисттери

Аалыке, өзүн көмөк бербегенде  
Бул башым даражага жетет беле.  
Аалыкем эң боорукер чынчыл акын,  
Аалыкем эң гумандуу сырчыл акын.  
Мен өңдүү карып мискин жетимдердин  
Көтөрүп сыладыңыз далай башын.  
Аалыкем кимге болсо ак жол каалайт,  
Белгилүү бул жагынан Кыргызга атың.

Калемиң өтө курчуп табында экен,  
Бірларың али ширин бабында экен.  
«Күн чыгыш», «Өлбөстүн үрөнү»,  
«Тан алдында»,  
Биз үчүн үлгү берер табылга экен.  
Мөгдөбөй жетимиште асыл тулпар,  
Азыр да чоң эмгектин камында экен.

Жаралды калемиңден ыр залкары,  
Төгүлдү калемиңден сөз калтары.  
Миң пуд сузган дыйкандын түшүмүндөй  
Мөмөлүү калемиңдин жемиш багы.  
Өмүрү өргө тарткан кырдаалында  
Кут болсун Аалыкемдин баатыр наамы.

23.X.74.

## КУРБУЛАРЫМА

Менин чакан «Малтабар» кыштагымдан согушка жүздөй киши аттанды. Ошонун алтымышы согуштан каза тапты. Отуз кишисинен караманча тукум жок. Бул ырымды согуштан кайтпай калган жолдошторум Айдараалы, Ыбырайым, Насир жана башкаларга арнаймын:

Согуш сааты кимге гана тийбеди,  
Солкулдатты биз жашаган дүйнөнү.  
Совет эли колу менен жасаган  
Канча кыштак согуш отко күйбөдү.  
Ата кетип, бала кетип согушка  
Каран калды канчалардын үйлөрү.

Кыштагымдан жүздөй киши аттанды,  
Элдин ыйы күнгүрөттү асманды.  
Күлкү ордуна, кайгы аралап айылды,  
Эл ичинде эркек бүлө аз калды.  
Жүрөк сыздап бир капшытым бөксөрүп,  
Тегиз алды тентуш, курбу жаштарды.

Көзүм болсо аскерге өтүп озунуп,  
Аттанмакмын алар менен кошулуп.  
Курбум менен бирге кирсем согушка,  
Коркпойт элем өлүмдөн да чоочунуп.  
Мекен үчүн курман болсом мейли эле,  
Жер бетине каным агып жошулуп.

Аттангандын алтымышы келбеди,  
Ар биринин Ала-Тоодой эмгеги  
Эмне иштесе иштин майын чыгарган  
Баары шайдоот азаматтар элдеги.  
Ага, иниси үмүт үзбөй жол карап,  
Жары күтүп, ата-энеси дегдеди.

Калбаганда карангы көр түбүндө,  
Ар кимиси ээ болмокчу илимге.  
Отузунан көзгө сүртөөр тукум жок,  
Ойлогондо кайры тиет жүлүнгө.  
Бала күтүп, чарба күтүп, жар күтүп,  
Тирүү болсо жүрбөйт беле үйүндө.

Согуш сааты кантип кетсин санаадан  
Миллиондогон адам учту арадан.  
Бармак тиштеп, өкүнүчтүү баш чайкап,  
Тирүүлөрдүн жүрөктөрү канаган.  
Менин өлкөм адамдарды урматтайт,  
Адам тегин кымбат баалайт заманам.

Курман болгон баатырларды эскерип,  
Айылыма таштан курду эстелик.  
Сураштырып карыдан да, жаштан да,  
Ар биринин атын жазды текшерип.  
Күл коюшат кабактары салыңкы  
Эл үзүлбөйт эстеликке көп келип.

Ойлой берем ошолордун дастанын,  
Мен аларга өмүр бою карызмын.  
Бала кезден бирге ойногон курбулар.  
Унутпастан жатка билем жаштарын,  
Адамчылык мүнөздөрү элестейт,  
Окутканда ар кишинин аттарын.

Эскеремин эчен курбу асылды,  
Керек болсо берээр элем жашымды.  
Эстеликке барган кезде ар качан  
Ойлуу басып төмөн ием башымды.  
Муунум бошоп, жаш төгүлөт көзүмдөн,  
Ойлой калсам Ыбырайым, Насирди.

*4.III.75.*

## **КҮРӨШ**

Кыргыз ССРинин эл артисти  
Жумамүдүн Шералиевге арнаймын.  
Күрөштө өнүп, өсүп көгөргөнбүз,  
Эмгекте эс тарткандан жөрөлгөбүз,

Чала ачыган саамалдай ич албасын  
Балдарга бере турган көрөнгөбүз,

Күрөштө шал сезимге талап бүтөт,  
Күрөштө майыптарга канат бүтөт.  
Күрөштө учкун күчүн отко айланып,  
Ышкына өчпөс, өлбөс талант бүтөт.  
Күрөшпөй өзүндү-өзүн таштап койчу,  
Сезимиң чачкын ойдон жадап бүтөт.

Күрөштө жадабасаң такшаласың,  
Күрөшкө күч жумшасаң аттанасың.  
Жүрөк баатыр көз коркок деген сөз бар,  
Күрөштү көп тиктесең жалтанасың,  
Күрөштүн ыгын алып, тилин билсең,  
Бир башың миң жумушту аткарасың.

Экөөбүз концерттерге бирге кетип,  
Ырдадык эл алдында комуз чертип,  
Ырдадык согуш күндө согуш ырын,  
Соороттук мундуу элдин көөнүн чечип.  
Айтыштык албан-албан максаттарды,  
Экөөбүз келечектен үмүт сезип.

Күрөштүк сен балдакчан, мен таякчан,  
Ай батып ырдаганда түн таң аткан.  
Бактылуу ушул заман болбогондо,  
Жумаке, экөөбүзгө сый каяктан.

Кеч сундум, кечирип кой, ыр чыныны,  
Авандар ак эмгектин чоң сыймыгы.  
Жутайын эңсегеним басылганча,  
Жумаке, кайра сунчу ыр чыныңды.

5. III.76

## ДЫЙКАН ЫРЫ

Үрөн сепкен дыйканмын,  
Үстүн жаптым шыйпаңдын,  
Кыйма-чийме боростоп,  
Кызылчага кыр салдым.

Талааларды жаңырттып,  
Дарылдатып жар салдым.  
Тракторго буздуруп,  
Дындын ичин аңтардым.

Иштегендер жесин деп,  
Тегирменге ун салдым.  
Упадай ак болсун деп,  
Улам суу сээп ным салдым.

Бел майыша чөп сузуп,  
Үймөк-үймөк жол салдым  
Блай баткак тебелеп  
Малчыларга там салдым.

Парнигинен көчүрүп,  
Тамекиге түр салдым.  
Адам карап тургудай,  
Тоого, түскө гүл салдым.

Кайра тартпай сугаттан,  
Кара баткак сыйпандым.  
Чала чарпыш сугарган,  
Жалкоолорго чыр салдым,

Кошо жүрүп иштешип,  
Көнүлүмө ыр салдым.  
Колго алганда жыттанса,



Коонундай дыйкандын.  
Ширин болсо дарбыздай  
Менин жазган ырларым.

Кичинекей Тилегим,  
Көрбөсөм да иренин.  
Миң кайтара жашарам,  
Искегенде илебин.

Балдар менин тирегим,  
Баарыңарды сүйөмүн.  
Баарыңарга эфирден,  
Бакыт каалап тиледим.

Сабагыңан такалбай,  
Жалкоо бала аталбай,  
Тайманбаган чынчыл бол,  
Улуу Ленин атаңдай.

## **ЫР КЕНИН ЫЛГАП БАРАТАМ**

Улгайды жашым карасам,  
Ыр кенин ылгап баратам.  
Неченин иргеп сапырып,  
Нактасын таппай адашам.

Карааным алсыз серендей,  
Ыр кенин издейм терендей.  
Уйкудан калып талыкшып,  
Кулагым тунат керендей.

Чабандын угам көбүнөн,  
Миң койду тааныйт өнүнөн.  
Жакшы ырдын өңүн тааныбай,  
Чабандан чабал көрүнөм.

Баамчыл чабан бат билет,  
Коюнун санын так билет.  
Энесин телип эмизип,  
Козуларын жат билет.

Чабанда андай адат бар,  
Дилинде жүргөн сакат бар.  
Аракеттениш өзүндө,  
Акында ташкын талант бар.

Ирдүү акын ир алат,  
Ир алган акын миң алат.  
Поэзия дегенин,  
Тетигин тапсаң тил алат.

Ташкындайт кээде кыяндай  
Тамтаңдайсың жыя албай.  
Кымылдайсың ичиңен,  
Териңе батып сыя албай.

Кулагың шарт деп ачылат,  
Кумардын чери жазылат.  
Эбине салыш да кыйын,  
Токтолуп калсак азыраак...

Чабандын иши чатак иш,  
Ыр жазуу андан азап иш.  
Сен кой баксаң, ыр багам,  
Мелдешели кел чабан?

## НАМЫС

Намыс-аскадай урабас бол,  
Арчадай куурабас бол.  
Мансапка дуулабас бол,  
Убайымга уулабас бол.

Намыс – бээжай менен безилдешпе,  
Долу менен кежилдешпе.  
Душман салса зордук күчкө,  
Эл таянып эрдикти изде.

Намыс – адамдын кадырын бил,  
Калыстыктын тамырын бил.  
Жаштыктын жалынын бил,  
Кыялдын сабырын бил.

Намыс-уяттын айыбын бил.  
Калп, чындын аныгын бил.  
Адилеттин айылын бил,  
Райымдуулуктун дайынын бил.

## КАПТАЛ КАЙРЫКТАРЫ

Жер соорусу капталдан,  
Жекшембиде аттангам.  
Опурулган чаны жок,  
Көчөлөрү тапталган.  
Ар бир үйдүн бурчунда,  
Темир турат чапталган:  
«Ленин», «кыргыз», «коммунист»  
Көчөлөрү катталган.

Орок оруп эрбендеп,  
Эр Гүлсара такшалган.  
Обол он эки жашында,  
Звенону башкарган.  
Гүлсарадай күжүрмөн,  
Күндө чыкты жаштардан.  
Жайылманын кызылча,  
Жакшы экен го ушунча,

Албайт эле мол түшүм,  
Аракетсиз ышынса.  
Кара-Конуш саздуу деп,  
Кайраттанбай кысынса  
Жалкоо келин дейт элек,  
Жарыштарда утулса.

Айдын сырын түн билет,  
Асман сырын күн билет.  
Түн терметип уктабай,  
Түйшүктөнүп миң ирээт,  
Канат берген жерим деп,  
Кайрылгандыр ыр тилеп.

Ойноккондур баласын,  
Ата берип кечирим.  
Селкисине сүйлөшүп,  
Сергиткендир сезимин.  
Ушул жерден жазгандыр,  
Бирларынын жетигин.

Лирикалык чебери  
Нуска сөздүн терени.  
Алыкулдай чоң акын  
Азыр бизге келеби?  
Таланты бар жаштардан  
Дагы Каптал береби?

Алыкулдун ою март,  
Гүлсарынын колу март.  
Айылыңдан таанымал,  
Алптар чыкты карасак.  
Тамшандырып көргөндү,  
Далайларды жаратат.  
Каптал жери ушу деп,

Кайыңдынын тушу деп,  
Канча адамды каратат.

\* \* \*

Жакшы көргөн адамын,  
Түшкө кирсе карагын.  
Урунганда сезилет,  
Ойдо жүргөн талабым.

Жакшы көргөн адамын,  
Жолукканда карагын.  
Көз алдына тартылат,  
Жалын жаштык абалын.

Атасы бол баланын,  
Кызмат алсаң карагын,  
Таразага салынат,  
Жакшы менен жаманын.

## МАРАТ

Чортоңдогон Маратым,  
Чогоол окшойт адатың.  
Чойтолондоп туурайсың,  
Чоң атандын намасын.

Кичинекей Маратым,  
Жок нерсени табасын,  
Ойногондо балдарга,  
Уста болуп аласын.

Ылай ийлеп чампалап,  
Дубалдарды саласын,  
Таяк алып бөкчөндөп,  
«Чал» да боло каласын.

## БАРЧЫН МЕНЕН МАЕК

О, Барчыным, Барчыным.  
Чынын айтсам жартымын.  
Кыргыз элди кыдырып,  
Кыргыектей шаңшыдым,  
Назарынан калкымын,  
Нак турмушту калпыдым.

Сен айткандай бүтүнмүн,  
Сезимимди түшүндүн  
Тарабы тегиз жан болбойт,  
Муну ойлонуп шүкүрмүн.  
Шылдынкороок дөдөйдүн,  
Беттерине түкүрдүм.

Оо, Барчыным, Барчыным.  
Келинисиң Жалчынын.  
Көргөн адам бат тааныйт,  
Мүнөзүндүн жаркынын.  
Атаң койду бекенби?  
Энең койду бекенби?  
Барчын аттын артыгын.

Оо, Барчыным, Барчыным,  
Бешененде жаркынын.  
Сүйлөп жүр деп берип кой,  
Сөздөрүндүн татымын.

\* \* \*

Оо, Дақыжан, Дақыжан  
Ишке чебер дасыккан.  
Эмгегинде жүзүндө,  
Ээрчип жүрөт казынан.

Оо, Дакыжан, Дакыжан  
Тажабадым атыңан,  
Өмүр өтүп баратат,  
Бир сылабай чачыңан.

\* \* \*

Орун басчы Тилегим,  
Опол тоодой тирегим,  
Көкүлүнөн жытасам,  
Көктөнгөндөй шиберим.

Кулунумсун, Тилегим,  
Кубатым деп билемин.  
Жыттаганда сеземин,  
Жылуулукутун илебин.  
Атыңды уксам, Тилегим,  
Азыктанат жүрөгүм.  
Сага сунам, Тилебай,  
Өмүрүмдүн мүрөгүн.  
Эстеликке сакталат,  
Менин жаштык түнөгүм.

## КОРУМДУ

Асыл жайлоо Коруумду,  
Арык малдар тоюнду.  
Койчуң болуп кайтарсам,  
Колотуна коюнду.

Кенен жайлоо Коруумду,  
Конуш ээлейт боорунду.  
Аяк-башын аралап,  
Атым чарчап союлду.

Күлүп турат Корумду,  
Гүл каптаптыр жонунду,  
Арча-кайың тал, терек,  
Токой ээлейт оюнду.

Татынакай Корумду,  
Табаар бекен оюнду.  
Жүйөсүн таап өткөрсөм,  
Жүзгө чыккан тоюмду.

Кооз жайлоо Корумду,  
Кожогатың сонунбу.  
Жетимиш жыл унутпайм,  
Жемиш сунган колунду.

## КОШ КАДЫР

Экөөнүн тең аттары Кадыр. 15 жылдан бери чабан, экинчиси койчу, бир короо кой багат, өбүрөчөбүрөлүү, булар бир дасторкон четинде, бир казандан аш ичип ынтымактуу. Комузду колго алып, аларга учурашып турган кезим.

Ассалоом алейкум,  
Амансыңбы кош Кадыр.  
15 жылдан бер жака  
Айрылышпас дос Кадыр.  
Карышкырды, ууруну  
Каратпаган сот Кадыр.  
Короонорго кол салса,  
Кармап алып сок Кадыр.  
Көөнү куунак, пейли март,  
Курсактары ток Кадыр.  
Чукугандай сөз тапкан,



Кыялдары шок Кадыр.  
Кышы-күзү, жазында  
Койлорунда жок чабыр.  
Узун жолдо конушту,  
Конушу жердин соорусу.  
Ынтыккандай сезилет  
Койлорунун тоюшу.  
Экөөнүн тең сүйлөсө:  
Окшош чыгат добушу.  
Ар биринде бар экен,  
Адамдыктын олуттуу.  
Жайын билсе турмуштун,  
Жакшы адамдын жолу ушу.

Белди чечип уктабай,  
Төл алдыңар нече ирээт.  
Адал эмгек болбосо,  
Абийир кандай кезигет.  
Сыйлашканы сезилет  
Кылдай кынтык келтирсе,  
Бир-биринен өтүнөт.  
Күлө багып сыйлашып,  
Бирин-бири кечирет.  
Айрым чабан бир жылда,  
Үч-төрт койчу кетирет.

Бир-бирине билгизбей,  
Кой уурдашып сатышат,  
Ыгы келсе алтымыш,  
Он-он бешти катышат.  
Ишеними кетишип,  
Бир-биринен качышат.  
Элүү-кырктан кой төлөп,  
Бар жыйганын чачышат,  
Көрүнгөндөн мал сурап,

Көчө таптап басышат.  
Баракелде, кош Кадыр,  
Ийгиликтүү ишинер.  
Бөлөк-бөтөн эмеспиз,  
Биз тилектеш кишинер.  
Бүгүнкүдөй ар дайым,  
Жарык болсун жүзүнөр,  
Эринбеген азамат,  
Элде калсын күчүнөр.  
Акылдашып, иштешип,  
Абийир, сыймык күтүнөр.

### ТУРМУШ БАЯНЫ

Баштаган турмуш баяны,  
Бир азга назар салалы.  
Дүнүйө менен турмуштун,  
Түгөнбөйт окшойт аягы.

Чыкылдап сааттын согушу,  
Өмүрдүн алга болушу.  
Сааттар менен өмүрлөр,  
Тирлигибиздин жолу ушу.

Жанылык уксам жар салам,  
Жакшысын билсем тамшанам.  
Изилдеп дагы жаңыга,  
Изденип жатат канча адам.

Изденсең турмуш берешен,  
Бербесе, кайгы жебесең.  
Тереңге колун жетпесе,  
Тек кетти терим дебесең.

Агымын байка замандын,  
Акысын жебейт адамдын,  
Туруктуу кадам шилтөөгө,  
Турмуштун нугун таап алгын.  
Курулуш бүтсө кубанам,  
Өткөндөй болуп кыядан.  
Алакан чаап жиберип,  
Абайлап кайта уялам.

Мен сезип атын билбеген,  
Заводдор бүттү миндеген,  
Ачылбай жаткан дыңдар көп,  
Адамдын колу тийбеген.  
Өнөрү ашкан заманда,  
Өткүң да келбейт дүйнөдөн.

Курулуш бүтсүн сандаган,  
Кышына кырсык барбаган.  
Ак сүтүн берген энекем,  
Тирилип келсе кайрадан.  
Мынакей, биздин жашоо деп,  
Мактанаар белем мен анан.

Байлыктын баары жерде экен,  
Аракеттениш элде экен.  
Курулган сайын курулуш,  
Кулпунуп өсөт кең Мекен.

Газетадан мен уксам,  
Радиодон кеп уксам.  
Өлкөнүн кайсы жеринде,  
ГЭС орноду деп уксам...

Толо түшөт капшытым,  
Алгандай болом ачкычын.  
Орчундуу татаал иш бүтсөн,  
Адам, ошону менен жакшысын.

## МЕДСЕСТРА КАРЫНДАШ

Медсестра карындаш дары жаса,  
Рецебим колумда мына баса...  
Көп дарынан сакайып ооругандар,  
Алкыш алып элинен узак жаша.

Медсестра карындаш дары жаса,  
Ашыкпайын дарыңды созуп жаса.  
Адаттанып каныма сиңип калсын,  
Мээриминден бир мыскал кошуп жаса.

Медсестра карындаш дары жаса,  
Жаштыгыңдын жалынын сүртүп жаса.  
Эстегенде элесин сүрөөн болсун,  
Сүйкүмүндөн бир тамчы бүркүп жаса.

Дарың жагып жаныма жашарайын,  
Жарым эли, бир эли казы алайын.  
Улуу өмүрдүн узак жол чыйрын басып,  
Карыбаган сергек деп аталайын.

## АК-СУУ КЕЧИ

Ак-Суу кечи көп кылымдар жайында,  
Гүлгө оронуп жасалгасын кургандыр.  
Сөөлөтүнө сугун артып кызыгып,  
Атам карап, энем тиктеп тургандыр.  
Ак-Суу кечин ырахаттуу өткөрүп,  
Селкисине жигит гүлүн сунгандыр.

Айланаң кооз, атыр жыттуу абасы,  
Ырга шыктуу ышкылуунун отусун.  
Күн батарда кызыл-тазыл кубулат,

Караганда тоолорунун чокусун.  
Ак-Суу кечи касиетин ушунда,  
Кары-жаштын бой сергиткен досусун.

Күнгөй-тескей гүл ээлеген аймагын,  
Жайы кечи жарашыктуу ар дайым.  
Кирген кезде түндө сүрдүү угулат,  
Тыңшаганда сууларынын шарларын.  
Гитара ойноп, ырдап, бийлеп жүрүшсө,  
Жакшы көрөм жаштарынын сайранын.

Ак-Суу дайра аласалып ташкында,  
Дастаныңды билген акын жазсын да.  
Комуз үнү созолонуп угулат,  
Агымыңа жаштык кылын тактың да.  
Жигит жуунуп, кыз суу чачып ойносо,  
Ошолордой сен да кошо жашсың да.

Ак-Суу кечи түспөлүндөй сулуунун,  
Кылчак карап, кыялданып турумун.  
Бадырайып катар-катар кыштагы,  
Кадим эле тизмегиндей шурунун.  
Кайрылбай деп, кап деп ичин ачышат,  
Калган өңдүү асыл баалуу буюмун.

Экинчи ирээт кант заводду салышың,  
Бул эмеспи узарганы арышың.  
Ак-Суу кечи сөөлөтүндү кура бер,  
Келечекте кенен экен багытын.  
Ак-Суу дешип тамшанышып сурашат,  
Адам эңсеп сууларынын дарысын.

Ак-Суу кечи турмуш менен шандуусуң,  
Ак-Суу жери малдуусуң да дандуусуң,  
Так сүрөттөп айтар болсоң чарбасын.

Далай жерден берекелүү алдуусун.  
Абийир сактап алдырбаган мөөрөйүн,  
Ак-Суу эли намыска бек ардуусун.

## ЖАЙКЫ КҮНДҮН КЫЯЛЫ

Жайкы күндүн кыялы,  
Ойноо жапжаш баладай.  
Ачык туруп байкатпай,  
Шөмтүрөтөт аябай.

Жаз жамгырын тоготпой,  
Ойноп жүрөт балдарым.  
Көйнөгүндү, шымынды  
Көп суу кылып албагын.

Жамгыр жааса жашарып,  
Дарак бүрдөйт бутактап  
Алма, жүзүм, өрүгүн  
Мөмө байлайт кучактап.

Ойну кызык баланын,  
Заматта ыйлап, басылат.  
Кабак бүркөп турат да,  
Кайра күлүп жазылат.

Нөшөрлөтүп төккөн күн,  
Бир заматта ачылат.  
Кана жүргүн балдарым,  
Жаздын көркү чакырат.  
Көпөлөк кууп талаадан  
Гүл терели батыраак.

## БАКЫТ

*(Неберем Бакыттын сегиз жашка  
толушуна арнаймын)*

Баарыбызга бакыт бол,  
Акылдуу бол, жатык бол.  
Алымдуу да, беримдүү  
Алаканың ачык бол.  
Таякелеп айта жур,  
Унутпаска келе, кол.  
Баарыбызга бакыт бол,  
Чоң атаңдай жатык бол.  
Тууганына, досуна,  
Түгөнбөгөн азык бол.  
Тамагыңда береке,  
Дасторконуң жазык бол.  
Гүл өмүрүң узарсын,  
Келечекте жемиш мол.

Баарыбызга бакыт бол,  
Нур кызына ашык бол.  
Урууларга жолобой,  
Ушакчыдан качык бол.  
Ылайланган чаң эмес,  
Сен басуучу даңгыр жол.

## ТЕРМЕ

Тарыхтын сыры элде экен,  
Дыйкандын сыры жерде экен.  
Аялдын сыры эрде экен,  
Акындын сыры терме экен.

Шумкардын сыры тапта экен,  
Калемдин сыры катта экен.

Турмуштун сыры башта экен,  
Өмүрдүн сыры жашта экен.

Устанын сыры колунда,  
Сулуунун сыры койнунда.  
Мылтыктын сыры огунда,  
Көмүрдүн сыры чогуңда.

Өнөрдүн сыры адамда,  
Эркиндик сыры заманда.  
Аш-тойдун сыры кабарда,  
Балбандын сыры бараанда.

Кулпунун сыры ачкычта,  
Китептин сыры жазгычта.  
Жомоктун сыры айткычта,  
Табышмак сыры тапкычта.

Мергендин сыры көзүндө,  
Жамандын сыры өзүндө.  
Баланын сыры сезимде,  
Ачуунун сыры өкүмдө.

Акылдын сыры атада,  
Асканын сыры касаба.  
Билбестин сыры катада,  
Убайым сыры капада.  
Океан сыры тереңде,  
Мээримдин сыры энеде.  
Тараза сыры ченемде,  
Сайманын сыры чеберде.

Баатырдын сыры Манапта,  
Учкулдун сыры канатта.  
Айтыштын сыры талашта,  
Издөөнүн сыры карашта.



Тамактын сыры татканда,  
Абанын сыры асманда.  
Малындын сыры бакканда,  
Капкандын сыры чапканда.

Адилет сыры чындыкта,  
Эмгектин сыры сыйлыкта.  
Абийирдин сыры сыймыкта,  
Оорунун сыры чыйрыкма.

Комуздун сыры кылында,  
Мезгилдин сыры жылында.  
Үйүндүн сыры буюмда,  
Кулактын сыры угумда.

Кыялдын сыры мүнөздө,  
Жашоонун сыры күрөштө.  
Үмүтүн сыры тилекте,  
Элестин сыры сүрөттө.

Бычактын сыры курчунда,  
Жылкынын сыры сыртында.  
Төшөктүн сыры уйкуңда,  
Ынтымак сыры журтунда.

Илимдин сыры бийикте,  
Туяктын сыры кийикте.  
Кыздардын сыры жигитте,  
Атындын сыры миниште.

Аскердин сыры куралда,  
Келечек сыры планда.  
Ашыктын сыры кумарда,  
Майрамдын сыры ураанда.

Чындыктын сыры Ленинде,  
Үйрөнүү сыры зээнинде,  
Коммунизм сыры көңүлдө,  
Дүйнөдөгү элдин көбүндө.

## СУУСАМЫР

Төө-Ашуудан карасам,  
Шаардайсын Суусамыр.  
Миң сан адам так катып,  
Кымызыңа суусагыр.

Кенендиги Чүйүмдөй,  
Кереметтүү Суусамыр.  
Куландан соо даң салат,  
Куйрук алып бүт чабыр.

Ар тоосунун аты бар,  
Ар башкача Суусамыр.  
Чыгам десең кумардан,  
Атка минип бүт кыдыр.

Бетегеси, туланы,  
Бейиштейсиң Суусамыр.  
Бассаң жыргал сезилет,  
Кокту-колот ою-кыр.

Күнү-түнү бөксөрбөйт,  
Болотбектин чарасы.  
Ээлеп алган капшытын,  
Эби жок чоң сабасы.

Тамшандырган кымыздын,  
Дарылыгын карачы.

Жүйө болсон Болотбек,  
Жүрөгүмдүн дабасы.

Бышпай куюп ичесин,  
Кымызындын тунмасын.  
Эки бетиң тамылжып,  
Жигит бойдон сымбатын.

Алтымышты аяктап,  
Жетимиш жаш курдашын.  
Бырышы жок жүзүңдү,  
Кантип оору уурдасын.

Карысаң да балпайып,  
Кутундайсың жылкынын.  
Ат жалында өтүптүр,  
Асыл жаштык кырчынын.

Ак пейилиң дагы артык,  
Обонундай ырчынын.  
Карыбайын берип кой,  
Кайратыңдын чымчымын.

\* \* \*

Кыргыз элдин пейили,  
Суусамырдай кенири.  
Улуулардын алдынан,  
Кыя баспайт келини.

Тоңго чейин ташылат,  
Суусамырдын эгини.  
Үшүп кеткен арпа жок,  
Эмгек жебейт терини.

Төшөгүнүн жаңысын  
Жуурканынын шайысын

Мейманына сактаса,  
Ким чеки дейт анысын.

Коногуна кой соёт,  
Нээтинин калысын.  
Сыйын көрдүм далайдын,  
Чачымдан көп карызым.

### **ИЛИМ КЕЛДИ БАЛАМА**

Институтту бүтүрүп илимдүү бол,  
Ленин атаңдай билимдүү бол.  
Адамдарга синимдүү бол,  
Ага-иниге биримдүү бол.

Узак жашап саламат бол,  
Ар нерсеге далалат бол.  
Көп изденсең – жетесин,  
Аракеттен – чечесин.

Көнүлүң чалкыганда жигиттейсин,  
Зуулдап ар нерсени иликтейсин.  
Жок издеп ат чарчаткан малчылардай,  
Ыдырап кээде турмуш бирикпейсин.

Тоо бийик тайгалансаң куланасың,  
Так бассаң чокусуна чыга аласың.  
Эч качан бир калыпта жашоо бүтпөйт,  
Адамдар ошон үчүн убарасың.  
Эненин мээриминдей ишенип кой,  
Бир боорум жакшы жүрсөң уланасың.

## БИР КОЧУШ СУУ

(болумуштан)

Же октон, же кылычтан жараланып:  
Туралбай мүдүрүлүп ала салып.  
Айрылып минген аттан жолдошунан,  
Союлдун, же найзанын учу калып.  
Бакырбай, же үнүлдөп үн чыгарбай,  
Эр жигит ээрдин тиштеп чымырканып.  
Жеталбай же колуна, бөлүгүнө,  
Эндеп коңулдады жалгыз калып.  
Кабаарып, кабак бүркөп ой жүгүрттү,  
Кылчайып, жашап өткөн өмүрүнө,  
Өткөндүн сан миндеген окуясы,  
Заматта келе калды көңүлүнө.  
Ырп этээр каруусу жок чарчаганга,  
Арбайып ач арбактай байкаганга.  
Жанындай бир кочуш суу көздөн учат,  
Каткансып каны катып чанкаганда.  
Адамга бир жутум суу дары экен го,  
Эмесе суу кадырын байкаганга.

\* \* \*

Жолоочу сапар улайт жолу менен,  
Убара уйгу-туйгу ою менен.  
Күйгүзүп жолоочунун шайын алып,  
Күн кыйнайт, мээ кактаган чогу менен.  
Жолумдан насибиме булак чыкса,  
Ичсем дейм сузуп алып колум менен.  
Сезилди жолоочуга суунун зары,  
Тириликте суу экен го адам каны.  
Кулпунтуп бардык заттын өңүн ачкан,  
Башынан суу эмеспи жердин жаны.  
Изилдеп суу жөнүндө укканымды,  
Силерге улантайын андан нары.

\* \* \*

Тазабек туулуп өскөн жерин эстеп,  
Келатты эң сагынып, элди беттеп,  
Кырсыктын кыйынына кабылыптыр,  
Жеткирбей орто жолдо оору тепсеп.  
Сөз катып жанындагы олтурганга,  
Мунайып муну айтыптыр ыйлап, көксөп:  
«Таш-Рабаттын суусунан  
Моокум кана бир жутсам  
Жашарар эле жаным деп,  
Ачылар беле багым»-деп,  
Өлөөрдө Тазабектин арманы экен.  
Ошентип жан таасилим салган экен.  
Ар суунун ар башкача үндөрү бар,  
Бири ылай, бири туздуу, бири тунук  
Суулардын айрымалуу түрлөрү бар,  
Көбүрүп, тоо суусунун киргени бар.  
Сөз кылып, суу тууралу угуп сабак,  
Адамдар ангемелеп жүргөнү бар.  
Суусадым суу табылса ичким келди.

\* \* \*

Доско айтсам токтоду да түшкүн деди.  
Тигине тушубузда булак турат,  
Кочуштап сузуп берем ичкин деди.  
Коё тур колкоң түшүп баратса да,  
Азыраак кол жууганча күткүн деди.  
Ойлодум кочушуна канаар бекем,  
Бөөдөдөн убарага салаар бекем.  
Тунук суу ичээр менен тиш какшатты,  
Заматта муздап чыкты оң жак чекем.  
Кочуштап сузган сууну түгөтпөдүм.  
Булактын тазалыгы ушунда экен.  
Эр жоокер суудан даба тапкан чыгар,  
Сакайып эл журтуна кайткан чыгар.

Жолоочу өлүп-талып, сууга барып,  
Моокумун кере жутуп баскан чыгар.  
Акындар, жазуучулар, назар салып,  
Адамга суу маанисин жазган чыгар.  
Таңдайга таза суудан татар бекен,  
Ырдадым суу баянын мен бир сапар.

## ЭЛИМЕ КАЙРЫЛУУ

Согуш убагында газета-журналдарга ырларым чыгып, комузум менен эл арасында ырдап жүргөм. Согуш сааты, турмуш кааты, эл мөгдөдү, мен да мөгдөдүм. Ошондо элге кайрылып төмөндөгүдөй ырдадым. Ошондогу ырымды Жеңиш күнүнүн 25 жылдык майрамын куттуктап кайра иштеп чыктым.

41-жылында, 22-июнда.  
Капыстан согуш башталып,  
Калкыбыз калды кыйынга.  
Күлгүн болду биринчи,  
Украина тылында.  
Тарыхта мындай чоң согуш,  
Болгон эмес кылымда.

Кумурскадай быжырап,  
Кутуруп фашист каптады.  
Нан жыттуу жерди тепсетип,  
Днепр суусун аттады.  
Ошондогу согуштун,  
Салакасын айталы.  
Көрктүү шаар, кыштактын  
Күл болуп чыкты талканы.  
Согушка кетти аттанып  
Олимдин сансыз жаштары.

Кабагын бүркөп сурданып,  
Каарданып тосту жаш-кары.  
Жениш тилеп, жаш төгүп,  
Узатып калды жарлары.  
Боорум сыздайт ойлосо,  
Болбосун кайра андагы.  
Бирөөнүн кетти иниси,  
Бирөөнүн кетти агасы,  
Бирөөнүн кетти тагасы,  
Бирөөнүн кетти Манасы.  
Бирөөнүн кетти жапжалгыз,  
Алпештеп сүйгөн баласы.  
Кашы бүтүн, боору эсен,  
Калган жок элде карачы.  
Ленинград, Москва  
СССРдин борбору.  
Казатта жүргөн баатырлар  
Кадамын жердин коргоду.  
Калкымдын эти ачынды,  
Кабыл болбой ойдогу.  
Башталган кандуу согуштун,  
Беш жылга жетти болжолу.

Карааны көзгө илинбей,  
Кайда экени билинбей.  
Кат келбей жатты далайдан  
Казатта жүрүп өлдү деп,  
Капалуу болду далай жан.

Кара кагаз келди үйүнө  
Кастарлап эрлер көмдү деп,  
Кайгыруу менен угузуп,  
Капалуу болду далай жан.  
Жапырт тосту майданды,  
Баардыгы тең бир тууган.



Күжүрмөн иштеп тылдагы,  
Күймөлгөн жок мындагы.  
Бел чечип жатаар мезгил жок,  
Күнү-түнү тынбады.  
Жылуу кийим мээлей, тон,  
Согушка деп жыйнады.  
Тапканын берип колдогу,  
Күрөштүн күчүн чындады.

Узакка согуш уланып,  
Мээнетке мээнет куралып.  
Алтымышта, сексенде  
Аталар сугат сугарып.  
Санаа басып бир жактан,  
Сакалдары кубарып.  
Ат сокодо жаш балдар,  
Ачкасынан буралып,  
Согуштун жүгүн моюнга  
Көтөрдүк да чыдадык.  
Эгин айдап чөп чапкан,  
Араба тартып мал баккан,  
Кызылча, пахта, апийим,  
Тамекиси бир жактан.  
Кенедей да чоло жок,  
Кирпик какпай түн каткан.  
Көз көргүс алыс сүйгөнү,  
Көнүлдөрүн муң баскан.  
Кыз-келиндин түйшүгүн,  
Айтып өттүм бир баштан.

Москвадан тостук душманды,  
Сталинград курчалды.  
Чабуулга өтүп биздики,  
Улам шаарды куткарды,  
Эси кетти жоонун деп,

Элимдин жүзү нурданды.  
Ач-тогуна карабай,  
Ансайын иштеп, чыйралды.  
9-май күнү,  
Толкуткан кабар кеп келди.  
Тоголотуп фашистти,  
Торой чалды деп келди.  
Жер-жердин баары кубаныч,  
Жеништин тою кез келди.  
Сүйүнчү сурап калың эл,  
Бири-бирине гүл берди.  
Жүзгө чыккан карынын,  
Жүрөгү дегдеп күүлөндү.  
Береке, тынчтык мартчылык  
Аралады үйлөрдү.  
Бүгүн,  
Кут болсун майрам күнүнөр.  
Узакка өмүр сүрүнөр.  
Кагылайын калайык,  
Кардыкпасын үнүнөр.  
Эже-жене карындаш,  
Ата менен инилер,  
Биринеңге биринең  
Ынтымак-ырыс бак айткын  
Акжолтой болсун баарыңдын,  
Ак сарайдай үйүнөр.  
Ак эмгек менен күн көрүп  
Аман-эсен жүрүнөр.

## ТЕР-ЖАЙЛАК ЫРЛАРЫ

Саргамыштын Тер-Жайлак,  
Өтө бийик өр жайлак.  
Санжыргасы башкача,

Сапар чегип, көр жайлап,  
Тунук аккан кашка суу,  
Туш-тушунда мөл жайнап.  
Айланасы кулпунуп  
Ар өзөнү кең аймак.

Атайт экен сүттүү чөп,  
Топтоп чыккан түптүү чөп.  
Аймап кирет уй, жылкы  
Аябаган күчтүү чөп.  
Шамал жүрсө уюлгуп,  
Жашыл ыраң түстүү чөп.

Ат боюндай бийиги,  
Күл азыктын бириби,  
Аралаган адамдын,  
Боёлчудай кийими.  
Даамын татсаң сүт татыйт,  
Башындагы туташкан,  
Чайырынын ширини.  
Көгүш тартып жайкалат,  
Көк бедедей чыдыры.  
Кымыз жыттуу искесен,  
Көрчү кандай кызыгы.  
Быргылдатып кой, эчки,  
Куп жейт экен ушуну.

Жапайы экен өзүнчө,  
Ар жемиштин тукуму.  
Ар сонунду көрөсүн,  
Араласаң утуру.  
Элик балтыркан дейт экен,  
Сабактары майда экен.  
Адам укпас ар кыл чөп,  
Мына ушул жайда экен.

Тик качырат каманы,  
Тишинде экен жарагы.  
Ажал тааптыр илгери,  
Адамдардын далайы.  
Ою менен тоосунда  
Опсуз калың бадалы.  
Койдой чууруп жайылат,  
Кулжа, теке, маралы.

Жердин сырын билбеген,  
Аңчылыкка барабы.  
Байкоосудан кабылып,  
Балким каман чалабы,  
Каник киши кошпосо,  
Издегенин табабы.  
Быйыл,  
Саргамышка жол салды.  
Тоону бузуп муз жарды.  
Жолдун нугун улантып,  
Тер-Жайлакка алпарды.  
Бульдозорчу досторду,  
Көргөн адам тамшанды.

Касиеттүү Тер-Жайлак  
Качып кетпе нарылап,  
Аркан керил тосмолоп,  
Алып калабыз баарылап.  
Татынакай чатырлап,  
Тамдар түшөт жаңылап.  
үйлөгөндө өчпөгөн,  
үйүнөрдөн кетпеген,  
Ильич шамы жагылат.

Талаа шанга бөлөнүп,  
Тракторлор дың бузат.  
Малалары чым тилип,

Ташын терип ыргытат.  
Азылданып жерлерин,  
Текке кетпей терлерин.  
Көтөрүлүп деңгээлин,  
Улам арбып эмгегин.  
Көрөсүнөр жеринин,  
Мол түшүмдү бергенин.

Баатыр чыгат жаштардан,  
Малчы чыгат такшалган.  
Тетик билген көп чыгат,  
Техниканы башкарган.  
Келечектүү элсинер,  
Коммунизмге аттанган.

### ДҮНГҮРӨМӨ

Дүңгүрөмө дүңгүрөп,  
Тоо жанырып күңгүрөп.  
Бетегеге нык тоюп,  
Бээлер жуушайт үргүлөп.

Дүңгүрөмө дүңгүрөп,  
Чөбү чыгат түрдүүлөп.  
Жараштырып бир уста,  
Жасаганбы, ким билет.

Дүңгүрөмө дүңгүрөп,  
Жайынкысын күн күлөт.  
Билейин деп беш бардым,  
Бекер айтып жүрбү деп.

Дүңгүрөмө дүңгүрөп,  
Булут көчүп сүрдүгөт.  
Оонап жатсаң чан жукпайт,  
Жаңырганбы сүргүлөп.

## КАРТ МУСАНЫН ТОЮНДА

Араласам албан элди  
Ар кызыкка кезигесин,  
Учурунда көңүлгө албай  
Баамдабай кетиресин.  
Кезегинде баалай албай,  
Бармак тиштеп өкүнөсүн,  
Быйыл көрдүм жүз үчүндө,  
Муса аксакал күү күчүндө.  
Тор этинен көп түшпөптүр,  
Али дале өң түсүндө.

Жүздөн ашкан көп болсо экен,  
Биз жашаган жер жүзүндө.  
Сексенинде бала көргөн,  
Эки кызды жана көргөн.  
Элден угуп шыгым түшүп,  
Жолугууга дилгирленгем.  
Босогодон учурашты,  
Кадимкидей ыргып төрдөн.  
Насип берсе, соолук берсе,  
Жашаганга жетеби экен.  
Жаратылыш жазы дүйнө,  
Жашагандын мекени экен.  
Келин алып калк чогулуп,  
Той өткөргөн кезеги экен.  
Небереси-чөбөрөсү  
Алтымыштан ашкан экен.  
Баштан өткөн окуясы,  
Өзүнчө эле дастан экен.  
Да кайрылып пикирлешип,  
Кененирээк жазсам экен.

«Жер тамырдан эл тамыры  
Эскерели эл макалын.

Профессор Зыфар ага,  
Жээни экен карт Мусанын.  
Ак тоюна келген экен,  
Көп сүйлөшүп сөзгө кандым.

Көзөмөлдөп Зыфар абам,  
Бардыгына назар салган,  
Сары-Камыштын жаштары көп.  
Шаардан окуп билим алган.  
Элдин шартын эсине алып,  
Эч кызматын аябаган.

Муса кары бой тарткандан  
Арамдыкка дити барбай,  
Азгырыкка бурулбаптыр.  
Уурулукка жүрөгү даабай,  
Дыйканчылык кесиби экен.  
Жашоо жолу мына мындай.

Уруш-талаш дегенине,  
Көнүлүмдү бөлбөдүм дейт.  
Жүзгө чыккан өмүрүмдө,  
Эмнелерди көрбөдүм дейт,  
Азган-тозгон кезиккенде,  
Кандай жардам бербедим дейт.

Арак ичип мас болбоптур,  
Чылым тартып «жаш» болбоптур.  
Жалаа жаап жалган айтып,  
Бирөө менен кас болбоптур.  
Нээти кара мансапкорго,  
Кол куушуруп бас болбоптур.

Өмүрлөрдүн узарышы,  
Тер-Жайлактын абасынан.

Жерлеринин гүлдөрүнүн,  
Сууларынын дабасынан.  
Күүлү болуш, күчтүү болуш,  
Кымызынан, абасынан.

## БАЙЛЫГЫМ

Бирөө айтат мына бул деп байлыгым  
Таптап коюп акча салган сандыгын.  
Ким эсептеп чотко салып көрдү экен,  
Жер-суудагы байлыктардын бардыгын.

Байлыгым дээр монтоңдогон балдарым,  
Базарым дээр кадыр билги алганым.  
Анда дыйкан терин сүртүп күлүндөп,  
Азыгым дээр жемиш толгон чарбагын.

Байлыгым дээр окуп тапкан билимин,  
(Кубаттаган тилектештин биримин).  
Аздыр көптүр өз байлыгы өзүндө,  
Адам болуп жашап жаткан тирүүнүн.  
Дүйнөдөгү байлыктардын байлыгы,  
Адамдагы адамдыктын арбыны.  
Кандай ишти беттесе да көзүн таап,  
Дайым анын жакшы болот тагдыры.

Адам болсо адамдыгын сата албайт,  
Кошоматтын гүлүн жыттап жашарбайт.  
Атка татыр кызмат кылса бирөөгө,  
Рахмат деп жарым тыйын акы албайт.



## КЫЯЛ

Кыял чалкыйт бийиктен,  
Кыял күлүк кийиктен.  
Кыял туулат үмүттөн,  
Кыял чөгөт күйүттөн.

Кыял ойдун тепкичи,  
Ой кыялдын сезгичи.  
Жаш карыга барабар,  
Жалган дебейт эч киши.

Кыял көзгө көрүнбөйт,  
Көнүлүндүн ташкыны.  
Кээде кыял адамдын,  
Бороондоткон чапкыны.

Кыялдансаң жакшы ишке,  
Кыйып кетпе башка ишке.  
Сен кыялды ээрчисен,  
Мына мындай шартта иште:  
Кыялдансаң кыялдан,  
Кыялына кумарлан.  
Корко берип жүрөксүп,  
Кур кол калат уялган.

Кыял минип чоң атан,  
Ай жылдызга, баргандыр.  
Башты оруткан кыял деп,  
Кайра оюнан тангандыр.  
Кыялданган иштерди,  
Адам,  
Өз мойнуна жүктөндү.  
Курал кылып илимди,  
Канчаларын бүткөрдү.

Түндүк уюл муз тоосу,  
Адамзатка багынды.  
Айдын сыры апачык,  
Алаканга салынды.

### БАЛДАРЫМА

Садагасы балдарым,  
Эркелетер ардагым.  
Күнү бүгүн балдардын  
Көп көрөмүн жардамын.

Мойтондогон балдарым,  
Кайсы жерге барбайын-  
Газет-китеп окушат,  
Балдар досум ар дайым.

Кайсы жерге барсам да,  
Балдар издеп табышат,  
Күүлөрүмө, ырыма  
Уюп кулак салышат.  
Билбегени, билгени,  
Чоң аталап калышат.  
Көнүлүндү жибитип,  
Сылыктыгын таанытат.  
Балдар жанда турганда,  
Эске түшөт жаш чагым,  
Балдар менен бирге ойноп,  
Жетелешип басканым.

### СУР ЭЧКИ

Ала бөйрөк сур эчки,  
Жылда туучу эки улак.  
Берекеси ичинде,  
Быйыл тууду беш улак.

Жети жашар Мараттай,  
Сур эчкиге жем берет,  
Тегеренип сарайды,  
Чөп жалмалайт термелеп.

Мараттайдын жеминен,  
Желинине сүт кирди,  
Эмген сайын торолуп,  
Улактарга күч кирди.

Үйрөткөнбү эжеси,  
Ырга кошот улагын.  
Чала моңол кулжурап,  
Ырдаганын угамын.

Чуу-чуу улактар,  
Бешөөндө жыйырма туяк бар,  
Энекендин артынан,  
Ээрчигиле чунактар.

Эркелетип Маратты,  
Абыш аба сурады.  
Кызык экен өзүнчө,  
Жаш балдардын кыялы.

Эмне дээр экен деп,  
Дагы сөзүн улады:  
– Улактардын семизин,  
Конок келсе сойгунун.  
Өзүң дагы кошо жеп,  
Бөйрөгүнө тойгунун,  
– Аний аба,  
Айтканыңа болбоймун.  
Конок келсе сойбоймун,

Кереги жок аникий  
Бөйрөгүнө тойбоймун.  
– Улагындан бирөөнү,  
Алма берем сат деди.  
Көп алманы көргөзбөй,  
Коюнуна кат, – деди.

Кулак түрүп көрөлү,  
Эмне деген жообуна.  
-Колхоздуку улактар,  
Колхоздун кошом коюна.  
Эми гана түшүндүк,  
Мараттайдын оюна.

### ӨЗҮН-ӨЗҮ

Адамдар өзүн-өзү алдабаса,  
Өзүнө өзү жооп камдабаса.  
Өмүрү өргө жүр деп жетелесе,  
Өксүтүп өзүн-өзү кармабаса.

### ЫР ТҮГӨНБӨЙТ

Ойлорунду терең алгын,  
Сөздөрүңдү чебер алгын.  
Кайталоодон сакта,  
Тилдеринди такта,  
Ыр түгөнбөйт.  
Эсеп жеткис ыр жаралды  
Суулардын агымындай.  
Тоолордун шагылындай,  
Доорлордун тарыхындай,  
Жердин калынындай,  
Ыр түгөнбөйт.

## УУРУ ЖАНА КЕМПИР

Урунун катуу суусап каны катты.  
Карады тээ алыскы боз үй жакты.  
Бул жерде айыл конуп, мал жатчы эле,  
Билинбейт сыйпалгандай кайда качты.  
Бул үйгө барсамбы, же барбасамбы,  
Ойлонуп өзүнө өзү акылдашты.

Жайлоонун кандай көркөм жарашыгы,  
Тоо жымжырт ээндигине жаны ачыды,  
Көрүнгөндү жутчудай жүзү сүрдүү,  
Сурданган каракчынын карашыбы,  
Жумгалдын Кабагында ээн жаткан,  
Заматта элестетти «Кан-Ачыны».

Тургансыйт үй сыртында эки караан,  
Таанылбайт, көрүнүшү араң-араң.  
Кайтарып атын алыс байлады да,  
Шып этип эшик ачып айтты салам.  
Бир кемпир төрдө олтуруп колун жаңсап,  
Акырын үн чыгарды:-Келин балам.

Улуулар унутабы урмат-сыйды,  
Карт эне жаш келинге белги кылды.  
Жаш келин чаначты алып, жумшак чайкап,  
Аякка мелтирете кымыз куйду.  
Жүзүнө тик карабай уяң келин  
Акырын аяр басып кымыз сунду.

Шак жутту көз ирмемде аяк бошоп,  
Олтурду тизелерин кайра кошпоп,  
Урунун көзү сүрдүү, өзү сүрдүү,  
Кадимки жутумчунун өзүнө окшоп.

– Экинчи кымыз берээр чамабыз жок,–  
Карт эне сөз чыгарды өзү козгоп.

– Эмесе сыр ачайын балам пашпа,  
Бул үйдө эч киши жок бизден башка.  
Көрдүңбү эшиктеги жалгыз бээни,  
Өзүндөй кулун тууду кула кашка.  
Мал кетти жалгыз бээге күнүм калды,  
Жок эле жазыгыбыз кары-жашка.

Кыргыздан Арзыбайдай ууру чыкты,  
Коркутуп жүрөгүмдүн канын сыкты.  
Малымды күнүндө алат, түнүндө алат,  
Жүрөгү Арзыбайдын кандай мыкты.  
Жылкымды үч которуп уурдап алып,  
Желемди казыгынан сууруп, кыркты.

Чиркинай Арзыбайдын өчү барбы,  
Үкүдөй түндө көрөр көзү барбы?  
Жылкы эмес кара малдан ажырадым,–  
Шолоктоп шордуу кемпир жашып алды.  
– Киши элек дасторконду кенен жайган,  
Каракчы жарды кылса, амал барбы?

– Эмесе шол Арзыбай менмин деди,  
Жашымдан жалтанбаган эрмин деди.  
Көшөрүп өчүккөндөн өч алуучу,  
Абалтан келе жаткан белгим деди.  
Жайлоонун толугунда Суусамырга,  
Казактан мал уурдоого келдим деди.

Аякка кымыз сунду:-Балам жуткун,  
Өзүң бил экөөбүз тең алсыз туткун.  
Сени да эне тууп, ата баккан,  
Мени да эне санап, сөзүмдү уккун.

Урунун эки этеги узарабы,  
Адамсын арамдыктан написиң бузгун.  
Казакка Арзыбай деп атыңды айтпа,  
Тийбесин чыккыйына калың муштум.  
Аябайт өчүккөн эл өзүңдү да,  
Адамдын кай бирлери кандуу кузгун.

Калп айтсам карыганда менде ката,  
Берейин кек сактабай алгын бата  
Атыңды уккан менен көрчү эмесмин,  
А, балким сенде бардыр бала-чака,  
Казак дебей мени да эне сана,  
Күнүң көр балдарыңдын, узак жаша.

Арзыбай башын ийип таазим кылып,  
Унчукпай эшикке чыкты шарт бурулуп.  
«Уруудан чекем жылып жарыдымбы?»  
Баратат ат үстүндө ойго тунуп.  
«Далайдын убалына калбадымбы»,  
Өзүнчө үшкүрүнөт улутунуп.  
Үн салат алды жакта козу маарап,  
Тык токтоп кулак түрөт алмак-салмак,  
Куйруктуу, тармал жүндүү кара козу  
Атайлап койгон өңдүү бирөө тандап.  
Энеси жанында экен, козуну алып  
Энди да атка өнөрдү шапа кармап.

Эрте жетип үйүмө коноюнчу,  
Кудай берген козуну соёюнчу.  
Алды менен керчөөсүн куйкалап жеп.  
Куйругуна, бооруна тоёюнчу.  
Жалгыз козу жолума жолтоо болбос,  
Уурулукту анан да коёюнчу.

Камчы басты атына жөнөй берип,  
Алчан басат тор аты демеленип.

Арт жагынан жүгүрүп ээрчип алды,  
Утур маарап энеси чебеленип.  
Улам карап козусун мекиренип,  
Аттан өтөт алдыга тегеренип.

Балага тегеренген эне кандай,  
Артынан ээрчип алды маарай-маарай,  
Арзыбай башы катып токтоп калды,  
Койду аяп андан ары бастыра албай,  
Бурулуп өз ордуна таштап койду,  
Козуну өлтүрүүгө дити барбай.

Ууру да көндүм болгон написин тыйбай,  
Козуга кайра келди көзү кыйбай.  
Аты маш эңкейгенде дароо токтоп,  
Ээрине кайра өңөрдү тизгин жыйнай.  
Козу эмген желининен сүт дирилдеп,  
Энеси дагы ээрчиди маарап-ыйлай.

Ар дайым балага эне арачачы,  
Турмушка тунук адам таразачы,  
Арзыбай, кара козу, кара койдун,  
Үчөөнүн мына мындай тамашасы.  
Кой маарап, козу кошо маараганда  
Сезилди ыйлагандай өз баласы.

Олжону такыр таштап салалбады,  
Козуну үч алып кетип, үч алып барды.  
Мындайда экөөнү тең союп алмак,  
Бу жолу эч айласын таба албады.  
Козуну таштап коюп жолго түштү,  
Ыйлаган энени аяп ала албады.

Бий, болуш мен уурдасам ашыгын жейт,  
Жарайсын, азаматсың баатырым дейт.



Мал ээси мен алганды билип калса,  
Эгерим жибибесин такымың дейт.  
Мынакей уурулукка түкүрдүм деп,  
Арзыбай жолун улап кете берет.

\* \* \*

Мен уктум небереси Айдарбектен,  
Уурулук башын сайып жандан кечкен.  
Уурудан жарыбайсың, байыбайсың,  
Токтоо бол, эл талабын туура сезген.  
Ар кимиң ак эмгектен абийир күтүп,  
Көп жашап небереңди эркелетсен.

13.X.75

## КЫМБАТ ЭКЕН КУРБУЛУК

Төшөгүмдө чыдабай  
Жаткан экен алдастап.  
Мен барганда Абыш деп  
Тура калды калдастап.

«Колуң оттой ыпысык,  
Кой, турбагын Мукашым.  
Муздак желге урунуп,  
Бөөдө табың бузасың».

Кандай кымбат курбулук,  
Болбой турду чыр кылып,  
Жай салдырды төркү үйгө  
Төшөнчүсүн жыйдырып.

Курбу кымбат карагын.  
Бүркөгөн жок кабагын.  
Ошол замат унутту  
Ооруп турган абалын.

## СЕЗИМ ЫРГАКТАРЫ

### МЕНИН АСМАНЫМ

Менин асманым,  
Түгөнбөс дастаным.  
Кейитет жанымды,  
Кечигип жазганым.

Менин асманым,  
Мээримин чачканым.  
Басканда сен ачтың  
Бактымын капкагың.

Менин асманым,  
Жылдыздуу катмарың.  
Болжолдойм өзүңдөн  
Күндүн батканын.

Өзүңдөн баамдайм  
Таңдын атканын.  
Салабат туюлат,  
Сабыр деп айтканың.

*3/ II-1974*

### МЕНИН ЖОЛУМ

Калтырашып эл өтчү экен  
Какшаалдын ашуусунан.  
Кандай ишти көрөрүбүз,  
Калемдин жазуусунан.

Чоң ашууну энкейгенде  
Жол экиге бөлүнчү экен.  
Жолун билбей башы катып,  
Жолоочу ойго чөмүлчү экен.

Бир айрыгы аман жол,  
Бир айрыгы жаман жол.  
Аман жолго түшкөн адам,  
Айлына аман кайрылчу экен.  
Жаман жолго түшкөн адам,  
Ат, тонуна айрылчу экен.  
Бороон жүрүп карга калып,  
Колу-бутун алдырчу экен.  
Ач карышкыр талап жешип,  
Сөөгүн мүлжүп жай кылчу экен.  
Компартия жол көрсөтүп,  
Кайда барсам жолум дангыр.  
Кайгы отуна чалынбаган,  
Азыр менин оюм дангыр.

Көзөмөлдөп жолго салып,  
Компартия жетектеди.  
Элге кошул элден үйрөн,  
Эмгектенер кезек деди.

Партиянын мээриминен,  
Жүрөгүмдүн тагы кетти.  
Партиянын мээриминен,  
Кабагымдын кары кетти.  
Партиянын мээриминен,  
Карт убайым нары кетти.

Басып өткөн жолдорума,  
Соолбос ырдан дарак эксем.  
Кургабасын куурабасын  
Жүрөгүмдүн суусун сепсем.  
Адаштырбас партия бар,  
Бул оюма сөзсүз жетем.

6.II.-1974

## МЕНИН КОМПАСЫМ

Айтты досум мени сынап,  
Ар нерсени сурап калат.  
– Көсөм болсоң айтып берчи?  
Бет алганың кайсы тарап.

Он билектен чабышалы,  
Оң билектен алышалы.  
– Көрбөймүн да, сен утасың,  
Кана байге сайышалы.

Бет алганым чыгыш тарап,  
Сынагың бар тамашалап.  
Унчукпастан байгемди бер,  
Утам дейсин атаганат.

– Сураганга арданбагын,  
Айтып берчи калгандарын?  
Батыш, чыгыш, түндүк, түштүк,  
Айтчы күндүн төрт тарабын?

– Оң ийнимди түштүк деймин,  
Муну менен бүттүк деймин.  
Сол ийнимди төмөк деймин,  
Согончокко жөлөн деймин.  
Арка жакты батыш деймин,  
Котур болуп атыш деймин.  
– Кулагына шыбыраган,  
Кишиң барбы айтып турган.  
Суроо берсем такалбастан,  
Тапканыңа кумарланам.

– Шыбыраган адамым жок,  
Айтып турган аярым жок.

Бүбү эмесмин, бакшы эмесмин,  
Аны менен кабарым жок.  
Менин компасым Ленин жолу,  
Так түшүнөм ойду тоону.  
Талантымды ташкындантып,  
Тарбиялайт акыл ойду.

30. I.-1974

### МЕНИН КАЛЕМИМ

Калем сен  
Качаңкы бир заманда,  
Ойчул устадан калган белексин.  
Калем сен  
Адамдардын  
Ар кандай иштерин жазууга керексин.  
Калем сен  
Эзелки доордогу  
Эстеликтерди түшүндүрүүгө себепсин.  
Кыргыздада кат тааныганы аз,  
Калем сени минден бири колуна алчу.  
Калем алаар дүкөн кайда  
Камыштан окшоштуруп жасай салчу.  
Сол колун жерге таяп  
Камыш калеминин учун сыяга малчу.  
Оюн жазып бүткөнчө,  
Кагазды булгап,  
Сыя бетине тамчу.  
Сыяны кургатпаса,  
Жазганын өзү окуй албай калчу.  
Азыр калем  
Кары жаштын колунан түшпөй  
Калкымдын

Калың катмарында жашады,  
Кагаз жазып,  
Кат тааныбаган  
Караңгылыктын азабы.  
Жазуучулар, акындар,  
Калемге эскерүүсүн арнап.  
Кайрылышат атайы.  
Сакадайымдан  
Салабаттуу акын  
Сарыкунанга ээрчитип  
Он тогуз жашымда.  
Ойчул акын  
Осмонкулга кезиктим.  
Жазуучуларда  
Таалим тарбия алып,  
Аздап-аздап ыр чыгарууга жетиштим.  
Тапкан ырымды,  
Ар кимге жаздырсам да,  
Калемдин ээси экениме түшүнбөпмүн.  
Калемге дитимди бөлүп,  
Кастарлап күтүнбөпмүн.  
Ачыма айланган,  
Тогума толгонгон,  
Азыр калем айрылбас досум  
Талантымды ойготуп,  
Сен козгойсуң жаштыктын отун.  
Ышкым түшүп ыр сабын издеп,  
Калем сага кайрылам улам.  
Ырларымды жаздырар кезде,  
Дитимди коюп көңүлүмдү бурам.  
Калем сенин  
Ыр жазган дабышыңды  
Кулак түрүп ыракаттанып угам.  
Калем сенин  
Ыр жазган дабышыңдан

Жүрөгүмө чоң демөөр туям.  
Кара башымдан жан чыкканча,  
Калем сенин кызматыңды кылам.

21. II,-1974

## МЕНИН ИЛИМИМ

Термелеп жыйган мендеги илим  
Үйрөнөм элден, илимдин тилин.  
Университет өзүмдүн үйүм,  
Академия эртеңки күнүм.  
Улгайсам мейли айныбайм иштен,  
Изденем, терем илимдин гүлүн.

Лениндин томун окутуп уктум,  
Илимиме кынадай жуктун.  
Ленинден окуп көптөрдү билдим,  
Мен эмес азыр сабатсыз туткун.  
Тегиз деп айтпайм чаласы бардыр,  
Мурункудан ырларым учкун.

Ленин доору адилет заман,  
Менин чөйрөм ак пейил адам.  
Зээниме илим элимден жукту,  
Элиме берип, элимден алам.  
Чабан көп азыр институт бүткөн,  
Окубай өткөн жети ата бабам.

Илимге далай кыйналып жеттим  
Илимсиз калсам илгерилебести сездим.  
Кат билбей туруп үйрөнүш кыйын,  
Чайналып далай жүрөгүмдү эздим.  
Азабына башымды тозуп,  
Аракеттенип үйрөнүүнү чечтим.

Менин илимим изденген илим  
Такталып далай иштелген илим.  
Жаңылыктарды жараткан илим,  
Тапканын элге тараткан илим.  
Өркөнү кеңип замандай зуулап,  
Тармактап өсүп бараткан илим.

25.II.-1974

## МЕНИН ЫРЫМ

Менин ырым – замандын агымында  
Менин ырым – жаштыктын жалынында.  
Менин ырым – доордун тарыхында,  
Менин ырым – адамдын шайырында.

Менин ырым – дыйкандын турмушунда,  
Менин ырым – чарбанын курулушунда.  
Менин ырым – кылымдын дүбүртүндө,  
Ыр жазууга шыктанам күндө-түндө.

Менин ырым – тынчтыктын сынбатында,  
Менин ырым – достуктун зыйнатында.  
Менин ырым – баатырдын мүнөзүндө,  
Менин ырым – чындыктын күрөшүндө

Менин ырым – багбандын жемишинде,  
Менин ырым – байгенин жеңишинде.  
Менин ырым – жаштардын көңүлүндө,  
Мен ырыма калп айтпайм өмүрүмдө.

Менин ырым – адамдын тилегинде,  
Менин ырым – балбандын билегинде.  
Менин ырым – шар суунун илебинде,  
Менин ырым – сулуунун жүрөгүндө.



Менин ырым – чарбанын бардыгында,  
Менин ырым – комуздун кайрыгында.  
Менин ырым – шар жолдун дангылында,  
Менин ырым – партия камбылымда.

Менин ырым – бактынын базарында,  
Менин ырым – акындар катарында.  
Менин ырым – байсалдуу сапарында,  
Ишенемин түбөлүк жашаарына.

*5.III.1974*

## **МЕНИН КЫЛЫМЫМ**

Олтурам ыр жазууга даярданып,  
Ээндик, жымжырттыктан пайдаланып.  
Жашаган кылымымды жазмакчымын,  
Ойлонуп сөз маанисин бирден чагып.

Кыялым чарк айланат жердин шарын  
Элеси эске түшөт кылымдардын.  
Өткөндүн доору кандай учурунда,  
Бир-эки ооз билгенимди баяндайын.

Кылымдар падышалардын бийлиги экен,  
Бай, төрө зулумдардын тирдиги экен.  
Эчендер талабына жетпей кетти,  
Шумдардын залакасы тийди бекен.

Нечендер эл мүдөөсүн көздөп чыккан,  
Коркпостон максатына беттеп чыккан.  
Нечен эр акындарды, илимпозду,  
Муунтуп жок кылыптыр канкор душман.

Жан ачып боорум ооруйт көңүл бурсам,  
Теңдешсиз заман экен карап турсам.

Ак жолтой кылымымдын адамдары,  
Жетесиң ар максатка колун сунсаң.

Эрким бар каалаганга бара аламын,  
Акчам бар каалаганды ала аламын.  
Тапканым таман акы, маңдай терим,  
Күчүм бар каалаганды табаламын.

Кайрылгам Ленинге кайрыламын,  
Дидарын көрбөгөнгө кайгырамын.  
Ишинен, өрнөгүнөн сабак алып,  
Турмушка, саясатка кабардармын.

Элим шай, көөнү куунак эмгек сүйгөн,  
Кезигет көп сонунга эсен жүргөн.  
Кенге бай, түшүмгө бай, малга да бай,  
Жаштары ар өнөрдүн тилин билген.

Бизде жок падышалардын зордук күчү,  
Жолубуз адил калыс Ленин иши.  
Кез жетип кылымымдын тазасына,  
Баратат улам ооп элдин жүзү.

*11. III-1974.*

## **КУПЛЕТТЕР**

Кубанам адамдардын бирдигине,  
Кызыгам адамдардын тирлигине.  
Күн батат калыбында кайра чыгат,  
Окшошпойт тирилиги бир-бирине.

Жер калың кыймылдабас эне делет,  
Билинбей нугу менен тегеренет.

Мүнөзүң жер энедей калың болсун,  
А бирок ишке шайдоот болуш керек.

Адамбыз адамдыкты ойлонолу,  
Так жүрсөң таза башың кор болобу?  
Суктанып бел оорутпас айлакерге,  
Берилип бекерпозду колдобойлу.

Тапканы татымы жок туздай анын  
Сактабай сатып койгон намыс арын.  
Калышпа замананын агымынан  
Ар кимдин ак эмгектен ачсын багын.

\* \* \*

Туулгандан жышаналуу адамсыңар,  
Жашоодо жакшысыңар, жамансыңар.  
Жакшыны эл оозуна алкап жүрөт,  
Жаманың акыл жактан чабалсыңар.  
Сыйлабай улууну да, кичүүнү да  
Оройуң торой чалган камансыңар.  
Жакшынын ою жакшы, жолу жакшы,  
Жакшы адам жарык күйгөн панарсыңар.

Жакшынын жакшы жагын мактайсыңар,  
Жаңыртып улам бирин жактайсыңар.  
Өзүңдү жакшы адамга салыштырып,  
Эмне үчүн жакшы жагын тартпайсыңар.

Бирөөнүн кемчилигин сезесинер,  
Өөнүн өзүңөрчө чечесинер.  
Чукулап улам бирин кемчилдерин,  
Сөз кылсаң так түбүнө жетесинер.

Сөз кылдын, өзүңдү өзүң кармагыла,  
Өзүңдү өзүң сындап баалагыла.

Өзүндөн кемчил сезсең алыс ыргыт,  
Ошондой одоно ишке барбагыла.

Ата-эне, ага-эже, кызым, уулум,  
Элиңе жаркын болсун жүзүн, нурун.  
Коомду сүй, эмне иштесең дитинди сал,  
Эмгегин бааланбаса менмин кулун

25. III.-1974.

### КӨЗ ЖАНА ЭС

Кичинемден мектепке  
Балдар менен баргамын.  
Балдар кирип сабака,  
Эшикке туруп калгамын.  
Ошол Сыргак агайым,  
Али эсимде ар дайым.

Сыргак өзү киргизип,  
Орун берди партадан.  
Тынч отур деп эскертип,  
Сабактарын баштаган.  
Адегенде чоочуркап,  
Коомайланып батпагам.  
Көңүл коюп эсептин  
Жадыбалын жаттагам.

Бир укканды унутпас  
Көкүрөктүү кезекпи.  
Бөлүү, кошуу, көбөйтүү  
Так үйрөндүм эсепти.

Көп нерсени тааныдым  
Чоң мектепке барганы.

Жардам берет сурасам  
Жакшы окуган балдары.  
Беш колумдай жаттадым  
Отуз алты тамганы.

Үндүү, үнсүз тамганын,  
Ажыраттым аныгын.  
Муун, сүйлөмгө түшүнүп,  
Сөз жагына байыдым.

Өзүмдү өзүм текшерип,  
Убактымды бөлөмүн.  
Кайчыда канча тамга бар?  
Өзүнчө айтып көрөмүн.  
Эшим канча тамгадан?  
Эркин айтып беремин.

Кишиде канча тамга бар,  
Буюмдар кайсыл тамгалар.  
Тамгаларын билемин,  
Акылыма илемин.  
Окубай жазбай калганга  
Ойлонуп ичтен күйөмүн.

Төрт амалдын маселесин,  
Татаал жолун тапчымын.  
Бул жол менен чыгаар деп,  
Сураганга айтчумун.

Көз жүгүртүп сабака.  
Убактыңды пайдалан.  
Болбосо экен капаңар,  
Кирдебесин жаканар.  
Ар өнөрдүн ээси бол,  
Ак жол каалайт атаңар.

12/IV-75.

## АСЫПБЕКТИН ДАРЫСЫ

Эки кемпир кошуна,  
Чай уурташып оозуна.  
Чымчылашты сөз менен,  
Маектешип олтура.

Оң жактагы кеп айтты,  
Ой жеңе деп бек айтты;  
Оң колуна чай алып,  
Ойдогусун эми айтты.

Кечээ барсам төшөктө,  
Жатыптырсың тумчугуп.  
Тарткыласам жеңе деп,  
Сүйлөбөйсүң унчугуп.

Бүгүн келдин кедендеп,  
Чайың барбы, белен деп.  
Киши барса жактырбай,  
Чунандайсың чемендеп.

Сен барганда чыйрыгып  
Башым ооруп жатты эле.  
Салмактанып туралбайм,  
Турам десем жакшы эле.

Баш оорудан айгып,  
Бүгүн кандай бат турдуң?..  
Эмне менен оңолуп?!  
Оорусу жок сак турдуң.  
Шылтоо кылып тим эле  
Айтасың го кургурум.

Берки кемпир чыйралып,  
Жандуу чыкты дабышы.

Абайлабай сүйлөшөт  
Абысындардын баарысы.  
Айыктырды заматта,  
Асыпбектин дарысы.

Асыпбектин дарысы,  
Ооруларды сакайтсын.  
Кайрат берип боюна,  
Карыларды жашартсын.

*12/IV-1975.*

### **МЕДСЕСТРА КАРАКЫЗ**

Медсестра Каракыз,  
Бир туугандай арабыз.  
Догдур укол буйруса,  
Каракызга барабыз.  
Укол алсак колунан  
Айыккансып калабыз.

Медсестра Каракыз,  
Бир туугандай арабыз.  
Догдур укол буйруса,  
Каракызды табабыз.  
Такыр чолоң тийбейт деп,  
Тамашага салабыз.

Медсестра Каракыз,  
Бир туугандай арабыз.  
Догдур укол буйруса,  
Дайым эске алабыз.  
Пейли жумшак колундай –  
Мээримине канабыз.

*15/V-1975.*

## ЭМГЕК АЗАМАТТАРЫНА

Төлү менен «Чолпондун»  
Сексен беш миң коюу бар.  
Тондогу Ленин колхозго  
Жетebиз деген ою бар.  
Миллион менен эсептейт,  
Койдон тапкан сомунар.  
Амандашат силерге  
Абдрашит боорунар.  
Акыныңды кызытып  
Алакан чаап коюнар.

Сексен киши кыркында,  
Эми келдик кыркынга.  
Кыркыныңдын сарайы,  
Чоң Кызарттын сыртында.  
Канып уксун кулагым,  
Кайчылары шартылда.

Каалаганын айтууга,  
Калк кумарын жазууга,  
Сөз кезеги ырчында.  
Кызыл тору келинчек,  
Кымыз берчи суусунга.

Эмгек кайнап ташыган  
Элге ашыкмын башынан.  
Кыймылдары шамдагай,  
Баары шайдоот дасыган.  
Мукамбеттин кыркканы,  
Үч нормага татыган.  
Алкыш айтам Мукамбет,  
Акындардын атынан.



Ээ, Мукамбет, кутманым,  
Жүз жыйырмадан кыркканың,  
Аскар менен Ырысбек,  
Уктум жүздөн кыркканын.  
Эр азамат жигиттер,  
Ушул темпти бузбагын.

Кеспей кырккын жондорун,  
Бат семирет койлорун.  
Черин жаза силкинсин,  
Чечип ташта тондорун.  
Аламандап байкабай  
Ала кыркып койбогун.  
Бетке айткандын заары жок,  
Катаңарды ондогун.

Күндүзүндө жай албай,  
Канар кесип чактайсың.  
Кененирээк тиккин деп,  
Кемпириңе таштайсың.  
Адамаалы башынан  
Арамдыкка баспайсың.  
Чекте турган солдаттай  
Жүн күзөтүп сактайсың.  
Сексен жашка чыкканда  
Сезими бар жаштайсың.

Качып кетти Каракыз,  
Кайсы жакка барабыз.  
Качып кеткен жалкоону  
Кайдан издеп табабыз.  
Жыйырма койдон ашырбайт,  
Карыпбектей балабыз.  
Канча койдон кыркышат,  
Катарыңды караңыз.

Сыдыкбегим сугатта,  
Алыш байлап кулакта.  
Кайда жүрөт Сүйдүкем,  
Эби келди сурашка.  
Катарынан бөлүнүп,  
Калбаса экен уятка.  
Жапа тырмак киришсек  
Кургакчылык убакта.  
Эстүү киши Сүйдүкем,  
Эртең келет сугатка.

Райондо экинчи,  
Жүз алтыдан төл алды.  
Былыркысы жүз эки,  
Быйыл төрт козуга көп алды.

Эстүү чабан Азыгым,  
Ленин орден сен алдың.  
Баракелде чолпондук,  
Байлыгына кубандым.  
Өкмөттүн колунан  
Өтмө Кызыл Туу алдың.

Кургакчылык убакта.  
Купулга алып каранар.  
Тоютту арбын топтосок.  
Ини менен агалар,  
Эл бирдигин топтосок,  
Тоону бузар чама бар.

*21/VIII-1975.204*

### **ЭРТЕҢКИНИН БАРАГЫ**

Кырк центнер кеп эмес,  
Элүү центнер чек эмес.

Мелдештикпи жарыштан,  
Калып калыш эп эмес,  
Асылканды сүйлөтүп,  
Айда өткөрөт чоң кеңеш.

Өлмөскандын кыздары,  
Жер дыйкандын кутманы,  
Күз башынан камынды  
Көп берүүгө пахтаны,  
Ишке дилгир кыздардын  
Орундалат айтканы.

Алты жүздөн ашырмак  
Кызылчанын түшүмүн,  
Ойлоп айтса Татыйна  
Орундатат бүтүмүн,  
Кызыктырат көргөндү  
Кызылчаны күтүмүн.

Эй, Татыйна, күжүрмөн,  
Дайым тааныйм үнүндөн.  
Кызылчанын устаты  
Наам алганда сүйүнгөм,  
Бийман жүздүү жеңеме  
Бір сунамын дилимден.

Таластыктар ашырат  
Тамекинин таңгагын.  
Тянь-Шандык ашырат  
Малдарынын салмагын.  
Ысык-Көлдүк, эт-сүттөн  
Алдыга чык ар дайым.

Малчы, дыйкан, жумушчу  
Бүт аттанды жарышка,

Байгелүү бол, досторум,  
Бир-биринден калышпа.  
Бүлүндүрбөй ишинди  
Бүт жарышка багытта.

Быйылкы жыл өзгөчө  
Чечүүчү жыл кадамы,  
Жеңиш менен ачылсын  
Эртеңкинин барагы.  
Баарыбызга дем берет  
Партиянын талабы.  
Тартынбастан бел чечип  
Дагы мөөрөй алалы.

*7. III. 75.*

## **КАПЧЫГЫМ**

Эй капчыгым, капчыгым,  
Ачкычы бол бактынын.  
Биз жашаган чөйрөгө  
Билинбесин жаздымым.

Эй капчыгым, капчыгым,  
Казаналуу алтыным,  
Кармаганда элестейт  
Капкайдагы жаштыгым.  
Капчык сени кастарлап,  
Каргадайдан кармадым.  
Аламандап ичине  
Арам акча салбадым.  
Жансыз буюм болсоң да,  
Жан жолдошум ар дайым.

Капчыгыбыз экөөбүз  
Көп кагылып согулдук,

Далай жолу ач калып,  
Далай жолу тоюндук.  
Кошоматтап бүжүрөп,  
Киминерден корундук.

Убал, соопко карабай  
Улуп-жулуп алышат.  
Кыпчыгына тыкшырып  
Уурдап акча салышат.  
Беш тыйынга кызыгып,  
Бекер напсин агытат.

Сүйлөшсөм да ким менен,  
Ак жана деп сүйлөгөм,  
Ак, караны билгени  
Арамдыкты сүйбөгөм.  
Таза сактап абийирди,  
Ак өтөлү дүйнөдөн.

*7. II. 75.*

## **КЫЗЫГАМ**

Калыптарын жаңылап,  
Сабын саптап тагыраак,  
Талантымдын отуна  
Калемимди дарылап.  
Кичине эмес, чоң эмес  
Колго жеңил чагыраак.

Буруп суунун кулагын,  
Кошуп турмуш булагын,  
Тердеп тепчип тегиздеп,  
Ыр кирпичин куюмын,  
Кыйшыгын да түзүн да  
Элим сынайт ыраңын.

Адегенде ышынам  
Аз батынбай кызынам,  
Чарчаганда жардамга  
Бүт күчүмдү чакырам.  
Керегине элимдин  
Жараарына кызыгам.

19. II. 75.

## КАЗАН

Казандан тамак ичкен бала-чакам,  
Сенин да тамак ичкен бала-чакам.  
Өткөрүп албан доорду, кылымдарды,  
Адамга сиңген буюм алда качан.

Казандын атын уксам үйүмдү эстейм,  
Ойногон коломтодо күнүмдү эстейм.  
Ташкындап сүт кайнаса чөйчөк тозуп  
Апамдан көбүр ичкен күнүмдү эстейм.

Аялдар аяр кармайт асаарында,  
Таза жууп, бетин жабат жатаарында.  
Улуулар келиндерге алкыш айтат:  
«Өксүбөй май кайнасын казаныңда».

«Келиндер, кенен карма тамагыңды,  
Казандан бөксө куйба табагыңды.  
Келген-кеткен адамдар сынап коёт  
Пейилинди, марттыгыңды, сараныңды».

Эскертет муну айтып ата-эне,  
Даамын көр тамагыңдын тузун тата  
Үйүңдө беш киши бар деп коёлу,

Анда сен алты адамга ашык жаза.  
Сурангын дагы куюп берейин деп,  
Кысылбай ичип-жешсин жарпын жаза.

Өзүндөн өрнөк алсын келин-кызы,  
Ардактап алып жүрсөк адам ысмын.  
Илгерки акылмандар айтышчы экен,  
Аял жана казан деп үйдүн кутун.

*26. II. 75.*

### УЯЛАМ

Ар нерсени алыстан  
Айрып билем жытынан.  
Ажыратам жолдорду  
Буттарымдын учунан.

Тамактардын түрлөрүн  
Татып билем даамынан.  
Эс тартканы колго алып.  
Нанды мурун тааныгам.

Даамы ширин алманы  
Кумарланам жегенде,  
Жаш улгайды баталбайм  
Дагы берчи дегенге.

Солуп бышкан алманын  
Даамы супсак чайнасам,  
Камабасын тишти деп,  
Качып турам ар качан.

...Секретарь Курманбек,  
Окуп жатып кеп салат,

Газетанын бетине,  
Бір чыгыптыр деп калат.

Ышкым түшүп ырларды,  
Окутамын жай гана.  
Ой жүгүртөм өзүмчө  
Окшош кайсыл алмага.

Солгун чыккан ыр болсо  
Камап коёт тишимди,  
Элге тарттың эмне үчүн  
Чала бүтүп ишинди.

Жакшы чыккан ырларды  
Дагы оку деп суранам,  
Эки, үч сыйра окутуп,  
Ичтен букту чыгарам.

Журналга, газетке  
Ырым чыкса кубанам,  
Супсак чыкпаса экен деп  
Окурмандан уялам.

28. II. 75

## **ЖАЙЛОО ТААСИРЛЕРИ ЧУҢКУРЧАК**

Жакшы жайлоо Чункурчак  
Жайда жайлап бир турсак.  
Ар өрөнү көз кайкыйт  
Айланасын тоо курчап.  
Машинага жол салды  
Мамлекет күч жумшап.  
Койлорунун куйругу  
Кошуп айтса бир кучак.



Кымыз ичтим «Татырдан»  
Жер соорусу асылдан.  
Кунаажыны жон алып,  
Өгүздөрү ком алып,  
Бууракандап жер чапчып,  
Бука мүйүзүн жапырган.

Куйручуктай, Шаршендей  
Чабандардын шайыры.  
Муздак төрдө, Булакта  
Койлорунун жарымы,  
Тандайыма татыды  
Чункурчактын балыгы,  
Дагы алып барчы, Жаныбек,  
Аралайын баарыңы.

Чункурчакка жайлаган,  
Отуз үч миң кой экен.  
Тээп жесе түгөнбөйт,  
Тоюткору мол экен.  
Стрельник совхоздун  
Быйыл иши оң экен.  
Өтмө тууну алсак деп,  
Үмүттөрү чоң экен.

\* \* \*

Ирик баккан Зыйнатжан  
Эрте айрылдың курдаштан.  
Элүү жашка чыксаң да,  
Бузулбапсың сымбаттан.  
Эмгегинден сый көрүп,  
Эч кемибе урматтан.

Атын атап чалындын,  
Арбагына жалындын.

Өзүң алып чабанды,  
Ордун бастың жарыңдын.  
Кажыбаган жигерлүү,  
Кайратыңа багындым.

\* \* \*

Абай чабан казактан,  
Күлчөтөйүн ашаткан.  
Өз үйүнө чакырып  
Өлөң айтып жашарткан,  
Казак-кыргыз бир-бирин  
Коргоп келген казаттан.  
Кол кармашып суу ичтик  
Ленин ачкан башаттан.

\* \* \*

Шаршенаалы карыя,  
Тааныштырам баарыңа.  
Алтымыш жыл түнөптүр  
Кой-козунун жанына.  
Канык экен сүйлөшсөк  
Чабаңдыктын жайына.  
Жүгөрүнү кыдырып  
Күндө дары чачам, – дейт.  
Кээ күндөрү кеч жетем,  
Минген атым кашаң, – дейт.  
Сексен жашта, балдарым,  
Сезбей иштеп жатам, – дейт.

Айтып берди мергенин,  
Аюу атып келгенин.  
Аюу аткан кек менен,  
Мындай баатыр көрбөдүм.  
Комуз чертип кошо ырдайт,  
Көрчү, көңүлүнүн сергегин.

Таанышпасам Шакеме,  
Кайдан жүрүп жазамын.  
Кавказдыктын чалындай,  
Жүз элүү жыл жашагын,  
Кызыкканың кайрылып,  
Барып көргүн атайын.

\* \* \*

Эй, Салидин, сугатчы,  
Бек байлайсын кулакты.  
Шалдырабай суу бер деп,  
Шаштырасың мурапты.  
Күнү-түнү суу жыгып,  
Өксүтпөйсүң сугатты,  
Бөөдө өткөрбө жигитсин,  
Кырк сегиз жаш куракты.

\* \* \*

Баракелде, Чынарым,  
Машинадан чыгааным.  
Ай, өтөр, да жыл өтөр,  
Маштыгыңды сынайын.  
Байгелүү бол сапардан,  
Мандайыңдан сылайын.

Элдин ичин байкасам  
Эстүү кары Калдыбай.  
Бештегисин унутпайт  
Акылынын дангылы ай.  
Уюп калат сөзүнө  
Уккандардын бардыгы ай.

Торпок тартып улакка,  
Томуктарын үздүм, – дейт.  
Баралында жумшасаң,

Пайдасы бар күчтүн, – дейт.  
Оодарышка, күрөшкө  
Жүрөксүнбөй түштүм, – дейт.  
Сексен жети жаш минип.  
Эми жүдөп бүттүм дейт.  
«Эл кызматын көп кылдым,  
Көөсү барбы колумда.  
Элдин жүгүн көп арттым,  
Тагы барбы мойнумда.  
Ананайын балдарым,  
Ак пейил бол дооруңда».  
Карыянын сөздөрү  
Көптү салды оюма.  
Кур олтурбай ырда деп,  
Комуз берди колума.

\* \* \*

Стрельников совхоздун  
Көбөйүүдө байлыгы.  
Иштегенге нак тийет  
Он үчүнчү айлыгы.  
«Волга» минет койкоюп  
Чабандардын айрымы.  
Калайыкка жар салган  
Калемимдин кайрыгы.

23. X. 1973

## ШӨКҮЛӨ

Тоонун аты Шөкүлө,  
Ким ат койду өзүнө.  
Алда кайдан көрүнөт  
Бадырайып көзүнө.  
Тогуз короо кой батат

Шөкүлөнүн төшүнө.  
Шөкүлөгө ат барбайт,  
Жөө кыялап капталдайт.  
Чокусуна чыккандар  
Белги коюп кастарлайт.  
Ачык туруп заматта  
Күн күркүрөп шайтандайт.

Өтө тип-тик чыкканга,  
Шөкүлөнүн сереси.  
Бурч-бурчтанган тумарча  
Тоонун тулку денеси.  
Ар өзөнү тулаң чөп,  
Малга жайлуу белеси.

Түзөнүндө, оюнда  
Бал челектин жайы бар.  
Учуп жүрөт ызылдап,  
Аары деген жаныбар.  
Азыктанат жайында,  
Ар чөбүндө дары бар.

Адам тикпей жапайы  
Ар жемиштин баары бар.  
Аскасына атайы  
Бүркүт тубат уялап.  
Жайынкысын серүүндөп  
Жаштар чыгат кыялап.  
Кими мурун чыкканы  
Кыйкырыктайт ураалап.  
Далай акын ыр жазып  
Дагы атагын чыгарат.

## БУЯН

(уйдун аты)

Тоо ичине салынган  
Татынакай ак сарай.  
Эбегейсиз чоң эмес,  
Элүү уйга чак сарай.  
Стрельникова совхозу  
Илгертеден уйга бай.

Арбын сүттүү уйларын  
Багат ушул сарайга.  
Бул кандайча уйлар деп,  
Билбептирмин далайга.  
Келип-кетип түшүнбөй,  
Кенебестикти абайла.

Бадырайган жазуу бар  
Ар бир уйдун тушунда,  
Аз бергени алты мин  
Анык кызык ушунда.  
Желиндери чатырап,  
Баары толот купулга.

Уй фермасын түшүнтүп  
Айтып берди мал жайын.  
Буян деген чоң уйду.  
Уулкандын сааганын.  
Ушул быйыл Буяндан,  
Он миң литр алганын.

Кашык батпай тик турат  
Коюу уюган айранын.  
Такылдады таңдайым

Бир жесем деп каймагын.  
Булчундары булчуят,  
Бука дейсиң салмагын.

Көргөзмөдө чыгыптыр  
Эң биринчи орунга.  
Байгесине машина  
«Волга» алганы сонун да.  
Уулканга жолуктум,  
Сыйлык алган тоюнда.  
Ал-ал ишти айтышка,  
Абдрашит корунба.

*30.XI-73*

### **ЧААР-ТАШ**

Чаар-Ташты илгертен  
Кыргыз эли жердеген.  
Келе калган душманды  
Келтек менен эмдеген.  
Тогуз кайрык черткендир  
Током ырдап термеден.  
Азыр,  
Малчы достор май чайнап,  
Мандайлары тердеген.

Калың бадал карагат  
Конуштардын арасы.  
Коктулары жанаша  
Кудум колдун салаасы.  
Жылдыркандуу бетеге  
Түзөндөрү, талаасы.

Чаар-Таштын төрүндө  
Аюу жайлайт мекендеп.

Атчан бардым эл менен  
Аныгына жетем деп.  
Жарым саатта үшүдүм  
Чапанымды чечем деп.  
Чокуларын эзелтен  
Мөңгү баскан бекемдеп.  
Арча жакты Сүйүмбек  
Агай үшүп кеткен экен деп.

\* \* \*

Байкаганга торпоктой  
Абдыкулдун ириги.  
Тутам толот кармаса,  
Иригинин жилиги.  
Койдун ээси Дүйшөнбек,  
Зоотехник илими.  
Чабандыка өткөрүп  
Аласыңбы иними?  
Алчы болсоң быйыл ал,  
Иним алат тилими.

Ар чабандар кыркында,  
Ашык бердин жүнүнү.  
Кумар болдум жыттоого  
Кык жыттанган үйүнү.  
Ала барчы жайлоого  
Артышайын жүгүнү.

\* \* \*

Мыса чабан жүз баштан,  
Жүз отуздан алганы.  
Таңдан туруп чой-чойлоп  
Таң калтырат жайганы.  
Артык экен чабанга  
Апасынын жардамы.



Калыстарым карап көр,  
Козуларын санап көр,  
Сөзүмдүн жок жалганы.

\* \* \*

Догдур чабан Төлөгүм,  
Төлөктүн көр өнөрүн.  
Ооруп калган кой болсо,  
Эч аябайт көмөгүн.  
Айыктырат дарылап,  
Айланпаштан бөлөгүн.

Жакшы чабан Жакшылык,  
Жайнап күлөт каткырып.  
Короо-короо төл берди  
Койдун санын арттырып.  
Аламандап койлорун,  
Арыктатпайт астырып.

\* \* \*

Кырдан көрдүм Өкүндү,  
Кымыз ич деп өтүндү.  
Желелерин ай сайын  
Журт жаңыртып көчүрдү.  
Жылкылары казы алып,  
Нак семирп жетилди.

Кулундары аргымак  
Көбү жорго салдырат.  
Таза кандуу жылкысы,  
Күлүк чыгат айгыр ат,  
Өкүн минген Кара-кер  
Дайым чапса байге алат.

\* \* \*

Чынаранын кымызы  
Чымыркатат ичкенде.  
Аттуу келет, жөө келет,  
Эл суюлат түш ченде.  
Сабасында бат ачийт,  
Саамал берет түшкөнгө.  
Элүүн бар, жүзүн бар,  
Эң меймандос күткөнгө.

\* \* \*

Эстүү чабан Жарпаным,  
Эч көрбөдүм шайтанын.  
Конок болуп үйүнө,  
Койго сагын байкадым.  
Акын чабан тилектеш,  
Ак жол каалап айтамын.  
Эмгегинден сый көрүп,  
Алкышын ал канчанын.

\* \* \*

Малды малдай санаган,  
Малчыларга караган.  
Эмне керек малчыга,  
Ташып турат талаадан.  
Кийимин да малчынын  
Таап келет калаадан.  
Адамдарга теп-тегиз  
Энчи берди заманам.

\* \* \*

Иши оңолгон колхоздун,  
Иреттүүсүн карагын.  
Жайда жүрүп тааныдым  
Шофёрлордун далайын.

Коля, Таштан, Николай  
Айтайынчы кабарын.  
Эмчектеги балдардын  
Алып келет тамагын.

Таяктарын кармалап,  
Таңдан туруп камданат.  
Көз салбаса жайганда,  
Таш бекитет далдалап.  
Карабаса коюна  
Кайдан жүрүп байге алат.

Кай малчыга барбагын,  
Ээси дейсиң чарбанын.  
Көнүл коюп көз салып,  
Жакшы билет мал жайын.  
Короолордун четинде  
Туз өксүбөйт ар дайым.  
Конуштарын которуп,  
Көчүп конот ай сайын.

Акын достор ашынам,  
Малда өстүнөр башынан.  
Эт, май, кымыз, сүт, айран,  
Түгөнбөгөн казынаң.  
Бир жазалы малчыга  
Эт, майына татыган.  
Жүйөө таштайм силерге  
Чүй элинин атынан.

9/XII-74

## БОЛОТ

Адамдын узак жашы улуу сексен,  
Өмүрдүн дагы узартуу жолун чечсем.  
Кишинин орто жашы сексен болуп,  
Кырк жашты он беш жаштай эркелетсем.

Бул оюм кургак кыял далбас эмес,  
Сыноодо биздин илим жармач эмес.  
Асеке, айга сапар чыгасыңбы,  
Ойлонуп кабыргана мыктап кеңеш.

Асакем мына мындай доомат коёт:  
Угузбай согуш деген атты жогот.  
Кимде ким согуш отун тутандырса,  
Эл жектеп, өзү соттоп, өзү согот.

Эмне айтса биздикинин баары болот,  
Марска да биздин адам жетип конот.  
Жакында көрөрүбүз айдан ачык  
Кишинин эки жүзгө жашы толот».

## ПОЭМА

### МЕНИН ЭЛИМ

#### *І б ө л ү м*

Сыйынып Манасынын эрдигине,  
Демденип Семетейдин шердигине,  
Кылымдан кылымдарга эңсеп келген,  
Жетсек деп укук алып теңдигине.  
Илгертен ким кол созуп кызыкпаган  
Кыргыздын жер-суусунун кеңдигине.

Илгери кыргыз барбы чачылбаган,  
Жер барбы кыргыз көрү казылбаган.  
Жанчылып бүлүнсө да, таланса да,  
Эч качан жоодон коркуп басынбаган.  
Бак издеп баш калкалар паанек издеп,  
Душманга бет алуудан тартынбаган.  
Талаада балдар шишип ачкалыктан,  
Жөө жүрүп далай кары калчылдаган.

Сандалып сапар чеккен мин сан адам,  
Аларга жай бербеген тагдыр сараң.  
Бир жактан элден чыккан байлар эзип,  
Өзгөчө кедейлердин күнү караан,  
Запкы жеп, көрүнгөндөн кордук көрүп,  
Жай-кышы көчүп жүргөн ата-бабам.

Бирөө бар басалбаган өзүнчө эркин,  
Ал көрбөйт айланада жердин көркүн.  
Колунан адамдарга жетелетип,  
Жер таптап аяр басат аста-секин.  
Өлбөскө жан далбастап кайыр сурап,  
Ошондой болмок эле менин кейпим.  
Арылбай башыбыздан албан азап,  
Элиме ким бермекчи эркин азат.

Союз эмес улуттун аты чыкпай,  
А балким жок болмокчу кыргыз атак.  
Көөнүм зилдеп өтмөкмүн туманданып,  
Бир жөнүн билмек элем кайдан жазап,  
Лениндик жыргал заман болбогондо  
Эл болуп жүрөт белек эркин жашап.

Таанышсам адамдардын эмгегине,  
Таанышсам жакшы адамдын өрнөгүнө  
Таң калып таасирленем ушунчалык,

Турмуштун көзүн тапкан жөндөмүнө.  
Эл үчүн курмандыкка башын сайган,  
Баатырлар миң сан жоону жеңгенине.  
Өзүмчө кумарланып дегдей берем,  
Булардай кызмат кылсам эл-жериме.  
Эл сүйгөн асылдардай болор белем,  
Турмушка бир күч жумшап көрбөдүм ээ!

Браазымын ачыма, тойгонума,  
Кубанам акын дешип койгонуна.  
Мен дагы коммунизмдин солдататымын,  
Кубанам ырдан кирпич койгонума.  
Поэзия мааниңе так түшүндүм  
Өмүрүм түш кынкайып оогонунда.

Жылт эткен ыр саптарын таба калсам,  
Атамдан энчи алгандай сыймыктанам.  
Каалагандай жашоонун баарын берген.  
Кут болсун рахаттуу ушул заман.  
Өлүм, кырсык адамдын эки жоосу,  
Өксүтөсүң өмүрдү өлүм наадан.

Карачы замананын жөрөлгөсүн,  
Козголойт ар адамдын көрөнгөсүн.  
Жек көрөт бекерчини ишке дилгир  
Байкачы кишилердин кулк-мүнөзүн.  
Тынымсыз агын суудай адам жолу,  
Турмуштун жеңип өттү көп күрөшүн.

Жардамга ким чакырса бат барсам дейм  
Күнүгө күрдөөлдүү иш аткарсам дейм.  
Чамалап алтымышка барсам дагы  
Жөн билген улуулардан жазгансам дейм  
Акыйкатка асылган арам ниет  
Душмандын туман оюн ташка алсам дейм.

\* \* \*

Пейили, берекеси казанында,  
Эсептейт эртеңкисин жатарында.  
Ленин саздан сууруп алып чыкты  
Муң чырмап муздай муздап катарында.  
Кыргызым кол кармашып кошо жүрөт  
Советтик көп улуттун катарында

Лениндин адалдыгын эл түшүндү,  
Колкозго өткөрүштү ар түтүндү.  
Күжүрмөн улуу орустун жолун жолдоп,  
Айтарлык не бир залкар иш бүтүрдү  
Үч уктаса түшүндө жок болучу  
Жумгалдыктар алат деп мол түшүмдү,  
Куттуктайм эмгегиндин даназасын,  
Илимдин, техниканын зор күчүбү.

## *II бөлүм*

Замандын тынч күнүндө сайран куруп,  
Өлкөгө оор жүк түшсө тике туруп,  
Согушту ичи ачынып каршы алышты  
Кары, жаш каарданып улутунуп.  
Эл менен курал алып кан майданда  
Душманга тыным бербей сокку уруп.  
Тапканын фронтко деп берип жатты,  
Кары-жаш жанын үрөп кызмат кылып.  
Женишти кубанычтуу тосуп алды,  
Эл менен тилектери бирге чыгып.  
Жыйырма сегиз азамат жоого каршы  
Эрегиште аттанмак эрдин салты.  
Москва коркунучта турган кезде,  
Ким экен жүрөксүнүп барбай калчу?  
Баатырлар антын айтып кучакташты,  
Эч качан эки болбойт берген анты.

Дүйшөнкул, Анатолий жердештерим  
Жеңилип жоого намыс бербестерим.  
Бир ооздон командирди ишендирди,  
Чегинип кадам жерди бербестерин.  
«Эр жигит үйдө туулат, жоодо өлөт»  
Айтышты эки туулуп келбестерин.

Фашисттин жер жайнаган танкелери  
Заматта баатырларга жетип келди.  
Баатырлар таамай мээлеп ок чыгарып,  
Өрттөшүп жок кылууда танкелерди.  
Жигиттер берген антын ичтен айтып,  
Бир-бирин өбүү менен белгиледи.

Душмандын өрттөп жатты танкелерин  
Сулатты чабуулга өткөн аскерлерин.  
Акыркы гранатын белге байлап,  
Танкеге салып берди денелерин.  
Кыргыздын кыраан бүркүт жигиттери  
Көрсөттү укмуштуудай эрдиктерин.

Бүркөбөй маңдайын да, кабагын да  
Кыпындай сезип койбой ажалын да  
Танкенин жолун тороп жата калып,  
Жуурулуп дени калды таманында.  
Эрдиги Дүйшөнкулдун күнү бүгүн,  
Дүйнөнүн дүнгүрөтүп кабарында.

Тайманбас анык баатыр Чолпонбайым,  
Тарыхта анын дагы аты дайын.  
Озуна пулеметтун өзүн таштап,  
Днепрге жол ачты кагылайын.  
Эрдиги Чолпонбайдын чыга берет,  
Изилдеп улам акын жазган сайын.



Ташмамат, Асан, Талгат, Калыйнурум,  
Кыргызым баатыр чыкты сенин уулун.  
Балдарың наам алышып баатыр болду,  
Машыгып бат үйрөнүп согуш сырын.  
Адамдык ак жол каалайм жүрөгүмдөн  
Көп жашап көргүлөчү уулдун уулун.

Бир катар баатыр чыкты кыргызымдан,  
Чоңойткон ата-энеси уул кызындан.  
Караганда эрдиктин оту күйөт,  
Төшүндөгү беш бурчтуу жылдызындан.  
Жүзү курсун согуштун болбосо экен,  
Өксүтпөсүн адамды турмушунан.

### *III бөлүм*

Кең Чүйдүн кызылчасы кандай сонун  
Көбүнчө Союзда алат биринчи орун.  
Күү чертип ылайыктуу ырлар ырдап  
Туз буйруп баатырлардын жедим тоюн.  
Чым чапса кара жерди титиреткен,  
Кармадым баатырлардын балбан колун.  
Күлсара, Наталя баатыр келин,  
Зууракан, Шайырбүбүнүн жолдоп жолун.  
Кең Чүйгө алма бышат, мейиз бышат,  
Кең Чүйгө ар түрдөгөн жемиш бышат.  
Сотосу эки карыш даны толук,  
Айрыкча жүгөрүсү семиз бышат.  
Чүйүмдүн касиети мына ушунда,  
Жерине эмне сепсең тегиз бышат.

Сандаган зоот салынды аймагына  
Кең Чүйдүн батыш, чыгыш тармагына.  
Абасы жашаганга ылайыктуу,

Ашыкмын кооз гигант жайларына.  
Тагдырга ыраазымын Чүйдө туулуп,  
Жерине киндик каным тамганына.

Түштүктө жийде бышат, бадам бышат,  
Түштүктө даамы таттуу анар бышат.  
Түштүктө жангак бышат, курма бышат,  
Жемиши Чүйдүкүнөн мурда бышат.

Илгерки эл караманча сырын билбей  
Жибитпей жүргөн экен жерди тушап.  
Дыйканга мол түшүмдүү жер эмеспи  
Ленин, Ош, Жалал-Абад, Акман, Сузак.  
Өлмөсхан, Момбек, Тойчу баатырсыңар,  
Талаага аянбастан зор күч жумшап,  
Пахтадан жылына арбын түшүм алып,  
Жарышта мөрөй алдың алга узап.

Тамеки, мал киндиги Таласымда  
Күрпүлдөп кымыз кайнайт сабасында.  
Манастын күмбөзү бар миң жыл бүткөн,  
Ким салды азыр айран каласың да.  
Эрдиги, эмгекчили, чечендиги  
Жугат дейт атасынан баласына.

Нарын эмес Кочкордо үшүчү арпа,  
Эл самсып эгин ташып түйшүк тарта.  
Далайлар орто жолдо үйүнө жетпей  
Сууктан тонуп өлчү шору ката.

Мал өсүп, дан түшүмү көтөрүлүп,  
Малдан чыккан баатырдын саны канча.  
Курулуш ар кыштакта, райондо,  
Дүркүрөп областтын байлыгы арта,  
Сайратпай комузумду кантип чыдайм  
Союздук өтмө тууну женип алса.

\* \* \*

Ысык-Көл жер соорусу бүтпөс дастан,  
Дастандан дастан чыгат билип жазсаң.  
Илимдин доктурлары ондоп чыкты,  
Илимдин биз билбеген сырын ачкан.  
Эгинден, техникадан, мал чарбадан  
Эрлер көп эмгегинен баар тапкан.  
Байсоорун, Түп, Талды-Суу,  
Саруу, Дархан,  
Ийиген эл терине жерин балпаң.  
Дыйкандар өзү сепкен буудайынан  
Гектарынан төрт жүз пуддан түшүм алсаң  
Силерге ким кызыкпайт, кулак түрбөйт  
Суранып сугатчынар болуп барсам.  
Койсары, Жети-Өгүзүм, Тосор, Тамга,  
Абасы, сууларычы дары жанга.  
Жээгинде ар оорунун курорту бар,  
Ысык-Көл өмүр берет адамдарга.  
«Бах» дешип тандайларын такылдатат  
Бал жыттуу даамы ширин балыгына.  
Сагынам сапар барган күндөрүмдү,  
Кумармын көлгө түшүп чардаганга  
Илгертен эки област жамаатташ эл,  
Балыкчы, Кочкор менен канатташ эл.  
Катташып бир-бирине кумурскадай,  
Сөөк-тамыр, эриш-аркак талапташ эл,  
Бетке айтып кемчиликти мелдештерде,  
Тентекти тезге салып жаратпас эл.

\* \* \*

Манасчы, комузчунун уюткусу,  
Кыргыздын шайырдыгы ушунусу.  
Тартканда жылкыларды жуушатчу экен  
Чоорчу Шераалынын сыбызгысы.

Ичкендер дагы ичсек деп самап турат,  
Шампандай көбүктөнгөн кымызычы?

Уясы жаагын жанган акындардын,  
Ордосу нуска сөздүү акылмандын.  
Кыргызым нечендерди өткөрбөдү,  
Мекени көз ирмебес баатырлардын.  
Кеңешип күн мурунтан камын көрөт  
Үйүнө мейман кылып чакыргандын.

Ой жүгүрт менин элим кандай өстү,  
Иш менен далилдейли айткан кепти.  
Машыккан ар илимдин устасы бар,  
Турмуштун көп пайдалуу сырын чечти.  
Жашын кой, карысында он көйнөктөн,  
Элибиз кетпес байлык кенчке жетти.

Кыргыздын өкүмөтү түзүлгөнү,  
Эзелки бугу чыкты ичиндеги.  
Түзүлгөн партияга жарым кылым,  
Элимдин улуу майрам күтүнгөнү.  
Капасыз кары-жаштын кабагы ачык,  
Сеземин кубанычты жүзүндөгү.





## МАЗМУНУ

<b>Ысак Шайбеков</b> .....	3
Азган эл .....	6
Кайран эл .....	18
Кайткан эл .....	25
Большевиктер партиясына .....	26
Ленин .....	27
Токтоматтын турмушу .....	36
Чоң Чүй каналы тууралуу .....	38
Көпчүлүктүн күчү .....	38
Шайлайбыз .....	39
Электр шамы жаркырайт .....	40
Лениндин туусу кулпунсун .....	41
Кореядан колун тарт .....	42
Көк-Ойрок .....	43
Сүйүнөм .....	44
Душман түшөт жалынга .....	45
Карылыкка бой сунбайм .....	46
Партияга рахмат .....	48
Улуу Ленин тапкан жол .....	48
Алга барат комсомол .....	48
<b>Абылкасым Жутакеев</b> .....	
Кол жазма адабиятынын ири өкүлү .....	50
Жетимдик .....	55
Жокчулук .....	56
Жалгыздык .....	57
Арык казган төрөгө .....	57
Раатчы .....	58
Какшатып алдың чыгымды .....	59
Абдырай кошогу .....	60

Казы манапка .....	61
Баатыркандын кошогу .....	61
Кыз Жибек .....	63
Куба кой менен ээси .....	65
Аты жоголгондо жар чакырганы .....	66
Качак турмушу. Үркүн. Элдин кытай элине качышы .....	73
Качактардын Кытай элине баргандагы соңку ал-абалы .....	78
Кайран эл .....	88
Кытай жеринен качактардын кайра келгенден кийинки соңку абалы .....	90
Үркүн .....	99
Эл качканда .....	104
Чегиртке каптаганда .....	107
Орус падышалыгына карай электеги кыргыз турмушунун ыры .....	108
Орус падышалыгына карагандан кийинки кыргыз турмушунун ыры .....	112
1916-жылдан тартып 1926-жылы кыргыз турмушунун ыры .....	120
Ленин .....	143
Ырахмат тууган энеге .....	143
Ленин кошогу .....	144
Ленин кошогу (2-вариант) .....	152
Ленин кошогуна .....	153
Ленинди жоктоп батырактардын кошогу .....	154
Көк өгүз минип мен келип .....	166
Союз кошуну .....	166
Коммунисттик партия .....	167
Бай-манап .....	169
Кесел кедейдин арманы .....	169
Ден-соолук .....	173
Картошка .....	174
Күн жилик .....	174
Күмөн саноо .....	174
Түрмөдөгү ыр .....	175
Базар .....	175
Насаат ыр .....	175

Аралаш терме .....	176
Эркин-Тоо .....	178
Ат-Башы .....	185

### **Абдыкалык Чоробаев**

Көл сонуну элимде .....	192
Буудай .....	192
Жүгөрү .....	193
Кымыз .....	194
Арашан .....	194
Кантип барды ракета .....	194
Уулума .....	195
Каркыратты заманам .....	195
Кубалай көр, балдар .....	197
Бек туралы туу түбүндө .....	198
Ким үчүн? .....	199
Самолётто баратып .....	200
Топос жөнүндө сөз .....	202
Аяз Ата менен сүйлөшүү .....	203
Мурун кандай эле .....	204
Көндүк жыгачтары .....	207
Мына элим .....	208
Чубатма .....	208
Током ыраазы болсун .....	218
Булбулум орден алганда .....	220
Ай комузун .....	222
Калыкка кат .....	222
Осмокул акын жетимиш жашка чыкканда .....	226
Тай күлүк .....	227
Жакышка жооп .....	228
Кошок .....	229
Мидинди жоктоо .....	230
Биз кантип окуганбыз .....	231
Жүрү, ак келин качалы .....	233
Кош, тамеки .....	236
Оолукма .....	237
Кызыл чокко капталдым .....	240
Үмөтаалы Үмөтаалыны жайлаптыр .....	241
Намаз окугандын ою .....	244

Иманжан тирилди .....	245
Өткөндүн кайгысы .....	247
Карылык .....	253
Тууган жер .....	256
Ырчы торгой .....	257
Топурагыңды кучактап .....	258
Кел, иштейли .....	259
Бул күнүң .....	260
Солдаттан кат .....	261
Көп жаша .....	264
Силер, жаштар .....	265
Барктагыла эмгекти .....	265
Биздин айыл балдары .....	266
Укмак турмак көрдүм .....	267
Санат термеси .....	268
Алдей-алдей .....	271
Ойсул-Ата .....	272
Турбайбы .....	273
Ой, балдар .....	274
Адатпы .....	275
Токсон суроо ( <i>Үзүндү</i> ) .....	276
Үн алышып .....	277
Кутманым .....	278
Куш келгиле .....	278
Тогуз-Торо .....	281
Беш-Көлдүн аймагы .....	286
Мурас .....	287
Мына сонун .....	289
Нарындагы кийим тигүү фабрикасына .....	290
Жаны үй алганда .....	292
Азаттык .....	293
Колхоз заводу .....	294
Элибиздин талабы .....	294
Рахмат, мал баккандар .....	295
Бүр байла .....	296
Саракунга .....	297
Поэмалары .....	299
Өткөн күндөн бир элес .....	299
Асан-Кайгы .....	313



Коной, Шургуй жоругу .....	320
Шургуй тоюнга кеткен .....	326
Шургуй короого кирди .....	328
Көрүнчү .....	331

### **Абдрашит Бердибаев**

Ата үнү .....	344
Сырга .....	345
Убайымды актаймын .....	346
Кыргыз уулу .....	347
Көлдүн көрүнүшү .....	348
Батмага .....	349
Кызылчачы келиндин ыры .....	350
Агама кат .....	351
Эненин узатуу сөзү .....	352
Майыптыктан .....	353
Кечирип кой, акын дос .....	355
Токтогул .....	356
Жарчы болгондогу ыр .....	356
Жүрөгүмдүн сырын ук .....	359
Фрунзе .....	361
Жыттаганда гүлүндү .....	362
Түшүмдө .....	363
Унутпа .....	363
Таяк .....	364
Сый .....	364
Селкиге кат .....	365
Келсем жоксун .....	366
Адамдарга ачык кат (ырлар цикли) .....	367
Балалыгым .....	454
Алтын булак .....	455
Гүл сунган кыз .....	457
Тарыхты кылдат аткарам .....	463
Устатыма .....	464
Осмонкул менен учурашуу .....	471
Дидарыңа ашыкмын .....	480
Канкор адам .....	482
Курбуларыма .....	484
Күрөш .....	486

Дыйкан ыры .....	488
Ыр кенин ылгап баратам .....	489
Намыс .....	490
Каптал кайрыктары .....	491
Марат .....	493
Барчын менен маек .....	494
Корумду .....	495
Кош Кадыр .....	496
Турмуш баяны .....	498
Медсестра карындаш .....	500
Ак-Суу кечи .....	500
Жайкы күндүн кыялы .....	502
Бакыт .....	503
Терме .....	503
Суусамыр .....	506
Илим келди балама .....	508
Бир кочуш суу ( <i>Болумуштан</i> ) .....	509
Элиме кайрылуу .....	511
Тер-Жайлак ырлары .....	514
Дүнгүрөмө .....	517
Карт Мусанын тоюнда .....	518
Байлыгым .....	520
Кыял .....	521
Балдарыма .....	522
Сур эчки .....	522
Өзүн-өзү .....	524
Ыр түгөнбөйт .....	524
Ууру жана кемпир .....	525
Кымбат экен курбулук .....	529
<b>Сезим ыргактары</b>	
Менин асманым .....	530
Менин жолум .....	530
Менин компасым .....	532
Менин калемим .....	533
Менин илимим .....	535
Менин ырым .....	536
Менин кылымым .....	537
Куплеттер .....	538
Көз жана эс .....	540

Асыпбектин дарысы .....	542
Медсестра каракыз .....	543
Эмгек азаматтарына .....	544
Эртеңкинин барагы .....	546
Капчыгым .....	548
Кызыгам .....	549
Казан .....	550
Уялам .....	551
Жайлоо таасирлери .....	552
Чуңкурчак .....	552
Шөкүлө .....	556
Буян .....	558
Чаар-Таш .....	559
Болот .....	564
Менин элим ( <i>Поэма</i> ) .....	564



*Адабий-көркөм басылма*

«Залкар акындар» сериясы

**ЫСАК ШАЙБЕКОВ  
АБЫЛКАСЫМ ЖУТАКЕЕВ  
АБДЫКАЛЫК ЧОРОБАЕВ  
АБДРАШИТ БЕРДИБАЕВ**

**13-том**

**Түзгөндөр:**

*Кубат Ибраимов, Клара Солтобаева*

Техн. редактору *Жусупбекова А.*

Корректорлору: *Солтобаева Клара, Айжан Аалиева*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.05.16. берилди. Басууга 20.06.16 кол коюлду. Форматы 84x108<sup>1/32</sup>. Көлөмү 36,25 басма табак. Нускасы 600. Заказ 03.

---

«Басма-полиграфиялык комплекс «Принт Экспресс» ЖЧК  
басмаканасында басылды  
Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Профсоюз к. 49.